Visual Library Portal

Inhouse-Digitalisierung

Caii. Cornelii Taciti De Sitv, Moribvs Et Popvlis Germaniae Libellvs

Cvm Perpetvo Et Pragmatico Commentario, Qvo Popvlorvm Germaniae Nomina, situm, res gestas, coitiones in societates magnas ... Exposvit

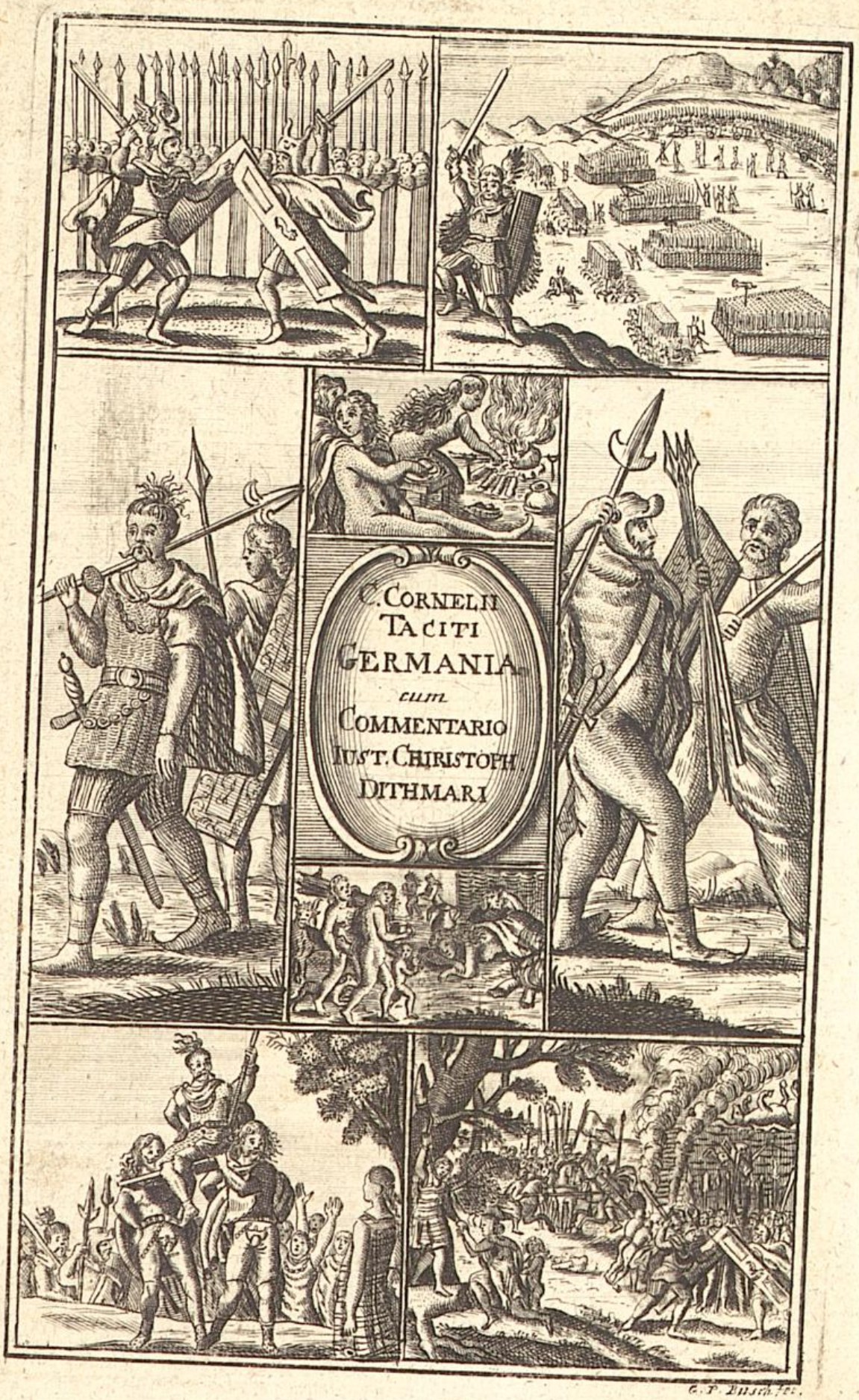
Tacitus, Cornelius

Frankofurti ad Viadrum, 1766

urn:nbn:de:s2w-3150

Visual Library

P. D. Jacquet

C. CORNELII
TACITI
GERMANIA
cum
COMMENTARIO
IUST. CHRISTOPH.
DITHMARI

Nro. 84

CAII CORNELII TACITI
DE
SITV, MORIBVS
ET
POPVLIS GERMANIÆ
LIBELLVS,
CVM PERPETVO ET PRAGMATICO COMMENTARIO,
QVO
POPVLORVM GERMANIAE NOMINA, ſitum, res geſtas, coitiones in ſocietates magnas, atque ex eorumdem moribus variorum in germania publicorum ac privatorum iurium et conſvetudinum originem et progreſſum
EXPOSVIT
IVST. CHRISTOPH. DITHMARVS,
HIST. ET POLIT. IN ILL. VIADRINA PROF.
PVBL ORD. SOC. REG. PRVSS. SCIENT. SODAL.

Sh. Curtz.

ACCEDVNT
IN ADPENDICE NOTAE
CONRINGII, LACARRII, ET LEIBNITII,
CVM EXCERPTIS EX CLARISS.
IACOBI GRONOVII
ORATIONE DE TEMPORE IMMIGRATIONIS
BATAVORVM IN INSVLAM SVAM.
EDITIO TERTIA PRIORIBVS EMENDATIOR.

FRANCOFVRTI AD VIADRVM,
IMPENSIS ANTONII GODOFREDI BRAUNII,
ACAD. REG. BIBLIOPOL.
MDCCLXVI.

PRAEFATIO.

Non dubito fore multos, qui hanc operam noſtram, quam antiquis Germanorum rebus impendimus, leuem, atque in tanta commentariorum in hunc Taciti libellum copia, noſtro penitus nos ſuperſedere potuiſſe, iudicent; cum quibus, ut de uſu antiquae Germanorum hiſtoriae eiuſque fontibus, hoc Taciti libro, ac commentatoribus in eum paucis ageremus, rationesque inſtituti noſtri communicaremus, neceſſe duximus. Etſi enim a dimidio, et quod excurrit, ſaeculo re-

rum Germanicarum hiſtoria inſigni iuris Germanici, tam publici, quam priuati, incremento, fuerit exculta, ſufficere tamen, ſi uel a Conradi I. uel Caroli M. temporibus, uel ad ſummum a Francorum regni initiis ea repetatur, res uero antiquiores, ſi non plane inutiles, ſaltem ſcitu haud neceſſarias eſſe, ſunt, qui exiſtimant, aliisque perſuadere conantur; quorum uero opinioni, ut adſtipulemur, impetrare a nobis non poſſumus, ac iudicio potius ſubſcribimus illuſtris CONRINGII, qui de uario hiſtoriae Germanicae antiquae uſu in doctiſſima ad eundem Taciti librum praefatione, *habet uero*, inquit, *& haud exiguum ad res imperii noſcendas uſum uetuſtiorum monumentorum adcuratior notitia. Si enim ad reipublicae formam reſpexerimus, quomodo illa, aut quando coeperit Germanis gentibus allubeſcere, ex antiquiſſimis demum licet monumentis addiſcere. Ita et multa,*

ta, quae ad populi libertatem, ad nobilium principumque ſtatum, et ſeruitutem, et alia pertinent, ſicut antequam magnum hoc imperii corpus coaluit, coepere, ita et altius ducta origine arceſſenda ſunt. Taceo nunc Germaniam mediam incolere hodie Sarmaticas gentes, quae unde aduenerint, aut qui ſeſe noſtras in terras effuderint, in rem haud parum fuerit, non neſcire. Iſtud ſilentio nefas fuerit praeterire, non poſſe rectius nobis ingentem Dei erga nos gratiam ac miſericordiam innoteſcere, quam ſi antiquam illam Germaniae faciem cum hodierna conferamus. Inde enim diſcimus omnem culturam noſtram, omnem hanc elegantiam, Chriſtianae religionis profeſſioni ferendam acceptam. Cum hac enim exutam feritatem, ablutas ſordes, correctam ruditatem, moderatam lincentiam eſſe: ipſam terram olim informem, ſiluis horridam, paludibus foedam, caelo aſperam, triſtem cultu aſpectuque, nunc Chriſtianiſmi interuentu ſplendore urbium formoſiſſimam, nemoribus amoenam, paludibus mundam,

caelo mollem, aſpectu longe incundiſſimam redditam. Quae profecto uoluere animo magnum pietatis incitamentum ſunt: decet autem nos, niſi fallor, beneficia haec diuina etiam ſaepius recordari, quod raro exemplo prae aliis terris Germania iſtis affecta ſit. Ita uel hac ſola de cauſſa pretium operae fuerit, ad antiqua iſta nonnumquam recurrere, praeſertim quum ſeuero edicto Deum Optimum Maximum ab Hebraeis ſuis idem illud certum ſit exegiſſe. Ceterum et alia multa ſunt, quae id flagitent. Videmus enim in Italia, Gallia, Hiſpania, Britannia, Germaniaque omni, Romanorum poſt tempora, noua quaſi gentium iura exorta, quae non aliunde, quam ex antiquiſſimis Germaniae inſtitutis profluunt. Quemadmodum enim Itali olim, uicinaeque gentes Graecorum mores legeſque, Dionyſio Halic. teſte, ſunt ſequutae, unde ius aliquod gentium improprie ita dictum exortum eſt: ita (uerba ſunt ſummi uiri Hugonis Grotii de J. B. et P. lib. II. cap. 8. §. 1.) „et reuera factum uide„mus, ex quo Germanicae nationes Euro-

„pam

„pam fere omnem inuaſerunt. Sicut enim „olim iura Graeca, ita nunc Germanica in„ſtituta paſſim recepta ſunt, et nunc etiam „uigent.„ *Obſeruare autem licet plerumque illorum in antiquiſſimis etiam monumentis noſtris haud leuia indicia: quod ad rectam legum intelligentiam haud parum facit. Silebo nunc regnorum principatuumque in potiſſima Europae parte formas conſtitutionesque ab antiquis Germanorum conſuetudinibus deriuari. Solum illud unicum addo: Romani imperii extrema abſque Germanicarum rerum notitia illa non percipi, eo quod ab Germanis Romana illa uis fracta ſit et perdita. Vandali enim, Gothi, Gepidae, Heruli, Rugii, Sueui, Burgundiones, Alemanni, Longobardi, Franci, Saxones, Germanica nomina ſunt, atque ex Germaniae ſolo prouenere, uacua trans Albim Sarmatis Venedis relicta ſede. Sed quid pergo fructus huius ſcientiae commendare? quum uel ſola iucunditas, uel ea, quam maioribus debemus, pietas ac reuerentia uetet res illas antiquiſſimas obliuioni nos uindicare? Certè*

his cauſis motae praeclarae illae animae, quae magno ſtudio hiſce cumprimis centum annis in primordia noſtra inquirentes, obſcuris lucem, obſoletis nitorem, dubiis fidem, et pereunti memoriae quaſi animam iterum reddiderunt. Hactenus Conringius. Sane cum iure Imperii R. Germanici publico ita comparatum eſſe, ut ſolida eius notitia, niſi progreſſus eius cum exordiis connectantur, et quo uinculo nouiora quaeque cum mediis, media cum antiquis cohaereant, probe intelligatur, adquiri haud poſſit, luculenter docuit uir incomparabilis, perilluſtris a COCCEIVS, qui hac ratione uſus, nobiliſſimam illam iurisprudentiae partem ſuo demum ſplendori reſtituit. Multa quoque priuati iuris ueſtigia in antiquis Germanorum moribus reperiri, exemplis in ſcriptis ſuis paſſim docuerunt clariſſimi uiri, CONRINGIVS, HERTIVS, SCILTERVS, BEYERVS, ac praeſertim illuſtr. THOMASIVS, qui in uariis diſſertationibus ex antiquis Germanorum inſtitutis multam

mo-

moribus hodiernis lucem attulit, atque de hoc, quem edimus, Taciti libro, *Delineat. hiſt. ciuilis iuris §. 73. hic*, inquit, *libellus Taciti ſtudioſis iuris impris commendandus eſt, quoniam deprehendent, ex iſtis antiquis moribus non pauca hodierna capita iuris Germanici, a iure Iuſtinianeo diſcrepantis, deriuari poſſe*, v. gr. *iura hominum propriorum, carentiam proportionis inter dotem et donationes propter nuptias* cet. Quae cum ita ſe habeant, atque nec publici, nec priuati iuris Germanici notitia ſolida eſſe queat, niſi e rerum Germanicarum primordiis quandoque arceſſatur, maxime dolendum eſt, ipſos Germanos, rebus tantum fortiter gerendis intentos, animum ad res ſuas deſcribendas ſerius adplicuiſſe, et, quae de antiquo ipſorum ſtatu cognoſcimus, ac exteris Graecorum et Romanorum ſcriptoribus petenda eſſe; quo factum, ut plurima cimmeriis tenebris immerſa maneant, multa ſtudio, ut Plinii XX. libris *de bellis Romanorum cum Germanis* procul dubio accidit, ſuppreſſa

sint, tam pauca uero supersint, ut Conringius et Leibnitius, quae ad Germanos pertinent, ex scriptoribus illis excerpta aliquot foliis complexi fuerint. Quare Taciti hic liber, quo situm, mores, et populos ueteris Germaniae ex professo descripsit, tanto pretiosior est, meritoque Willichio, Althamero, Rhenano, Glareano, Beuthero, Lipsio, Conringio, Colero, Cluuerio, Salinerio, Lacarrio, Kirchmaiero, Strauchio, Gronouiis, Vettero, aliisque doctis uiris* dignus uisus fuit, in quo illustrando operam suam collocarent: quibus uti merita sua relinquimus, ita quod in commentariis ac animaduersionibus suis in digressiones a scopo auctoris alienas saepius prolapsi fuerint, non sine caussa desiderat illustris THOMASIVS, cuius uerba, etsi prolixiora, huc adscribere operae ducimus pretium.

(*) *Vide, qui de his commentatoribus in hunc Taciti librum pluribus egerunt, MICH. HERTZIVM* Biblioth. Germ. *no. 23. et seqq. cl. uirum IO. ALBERT. FABRICIVM* Biblioth. Lat. *Vol. I. p. 471. et Vol. II. p. 751. Accedit illis IO. THEOD. IABLONSKIVS, qui eundem librum Germanice, summa, cui studet, eius linguae elegantia, reddidit, atque egregiis simul notis nuper illustrauit.*

tium. Ita uero ille *l. c.* §. 74. *et seqq.* *Quamuis multi in Tacitum commentati sint, quos inter eminet Philippus Cluuerius, nullum tamen deprehendi, qui non in multis aberrauerit a scopo Taciti. Ergo legendus Tacitus absque commentario, obseruatis potissimum duobus monitis. Nam Tacitus ubique prae oculis habuit mores Romanorum, ut uidelicet ostenderet, quomodo Germani a Romanorum moribus differant; illa enim, in quibus conuenerunt, omisit. Ergo fere per totum librum comparatiua locutione utitur ad mores Romanorum, non absoluta. Deinde Tacitus quidem ubique uidetur satis bona fide scripsisse, et multa de moribus Germanorum etiam ipse expertus fuisse; sed tamen cum Romani non intrauerint interiora Germaniae, multa etiam hausit ex relatione, adeoque ea comparando ad mores Romanorum falsa sibi imaginatus est, quippe quae non cohaerent cum moribus aliis, ut quando de otio et bibacitate Germanorum parum uerosimilia protulit, neque cohaerentia cum castitate, uenandi et bellandi cupidine.*

Pau-

Paucis, Romani illis temporibus erant gens luxurioſa, alieni cupida, imperium orbis terrarum affectans, ceterum ualde morata, commercia cum aliis gentibus exercens, in plures reipublicae ſtatus ac officia et munera diuiſa, pluribus legibus ſcriptis gaudens, iudiciis ſolennibus ſecundum certas formulas utens &c. Contra Germani erant gens caſta ac ſobria, paucis contenta, libertatem magis propriam defendere allaborans, quam alienae inhians, niſi quod excurſiones ſubinde et depraedationes populorum, quibus foederibus non erant obſtricti, exercerent, ceterum harbara ac ſimplex, commercia ignorans, agricultura ac pecuaria contenta, aequali libertate gaudens, niſi quod uirtus bellica principes ſecerneret a plebe, experientia et ſenium inſtar iudiciariae poteſtatis dirimeret controuerſias iuniorum; apud quam adeo plus ualerent boni mores, quam alibi bonae leges, quaeque in dirimendis controuerſiis ſolennitates ignoraret, et ſimplici aequitate uteretur. Iuxta haec itaque monita, quae, ut in praeſentis libelli interpretatione uſuque obſeruentur, maxime

ſunt

ſunt neceſſaria, hunc quoque noſtrum commentarium adornauimus, idque primum egimus, ut Germanorum et Romanorum mores pluribus exponeremus ac inter ſe conferremus; ex priſcis dein Germanorum inſtitutis uariorum iurium et conſuetudinum in Germania non originem ſolum arceſſimus, ſed et progreſſum ſimul ſequutis temporibus oſtendimus; populorum denique non ſolum genuinum ſitum, nominumque ipſorum ueram rationem, ac res geſtas, ſed et qui et quando factum fuerit, ut in Alemannorum, Francorum, Saxonum, aliaſque ſocietates magnas coaluerint, ſimul indicauimus. Ea autem ratione in hoc commentario uſi, PRAGMATICVM eum appellauimus, quia non tam obſeruationibus criticis intenti fuimus, quam ut ſcopo auctoris et uſui in republica Germanica eum accommodaremus. Vbi uero circa lectionem inter ſe diſſidebant interpretes, Conringii notas criticas fere ſequuti fuimus, quippe quas reliquis praeferimus, atque in adpendice propterea

in-

integras recenſuimus. Notas inſuper AEGIDII LACARRII e Soc. Ieſu Claromonti, ex eius *Hiſtoria coloniarum a Gallis in exteras nationes miſſarum;* atque illuſtr. uiri, GODOFR. WILH. LEIBNITII ex *eius tom. I. ſcriptor. rer. Brunſuic.* quod iſti libri rariores ſint; ut et ex cl. uiri, IAC. GRONOVII Oratione de *Batauorum in inſulam ſuam immigratione*, cum integram, ut *p. 172.* promiſimus, haud licuerit referre, excerpta in uſum ſtudioſae iuuentutis adiecimus. Tabulam quoque geographicam ueteris et medii aeui, ad quam in commentario noſtro quandoque iam prouocauimus, addere conſtitueramus: quia uero a ſculptore propter temporis anguſtiam ea perfici haud potuit, cum *ANTIQVITATVM GERMANICARVM, ius praeſertim Germanicum publicum et priuatum illuſtrantium, DESCRIPTIONE, et C. CORNELII TACITI VITA*, illam tibi B. L. exhibebimus. Vale atque conatibus noſtris faue. Dab. *Francofurti propter Viadrum, Calendis Martii M DCC XXV.*

C. COR-

C. CORNELII TACITI DE SITV, MORIBVS ET POPVLIS GERMANIAE *LIBELLVS.*

CAPVT. I. de *Finibus Germaniæ.*

GERMANIA[1] omnis a[2] Galliis [3] Rhætiisque &

1. *Germania omnis.*) Magna videlicet, ſive Trans-Rhenana, ad cujus varias, in quas diviſa fuit, Civitates voce *omnis* potius reſpexit Auctor, quam, ut COLERVS h. l. cenſet, ad diviſionem Germaniæ in *ſuperiorem & inferiorem*, ſive *primam & ſecundam*, quippe cum hæc diviſio Taciti tempore ad ſolam Germaniam Cis-Rhenanam adhuc pertinuerit. Pari vero ratione CAESAR, B. G. lib. I. 1. *Galliam* OMNEM *in tres partes diviſam* ſcribit.

2. *Galliis.*) De Gallia Julii Cæſaris ætate in tres, atque ſub Auguſto in quatuor partes, Aquitaniam, Narbonenſem, Lugdunenſem & Belgicam diviſa, CELLARIVS agit *Notit. Geogr. Antiq.* T. I. lib. II. c. 2. 3.

3. *Rhætiisque.*) CELLARIVS *lib. cit.* cap. VIII. p. 547. & 548. *Rhætisque* legendum, atque *Rhætos* populum potius ſignificari cenſet, quam *Rhætias* regionem, quippe cum Rhætiæ diviſio in *primam & ſecundam*, ortumque inde *Rhætiarum* nomen ſerius cœperint. Quia vero Codices omnes *Rhætiis* habent, ad Provinciam Rhætiam Auctorem potius reſpexiſſe, atque intuitu duarum partium, in quas di-

& [4] Pannoniis, [5] Rheno & Danubio fluminibus;

visa erat, Rhætiæ nempe *proprie & Vindeliciæ*, pluralitivo *Rhætiarum* numero eam appellasse censeo, Rhætiæ autem in *primam & secundam* divisio, frequentius occurrit apud Capitolinum, Vopiscum & Ammianum Marcellinum. Ceterum quia Provincia Rhætiæ ad Danubium usque, Vindelicia comprehensa, fuit extensa, Augusta Vindelicorum, *splendidissima* RHAETIAE PROVINCIAE *colonia* ab Auctore nostro infra cap. XLI. appellatur, atque Lacus Brigantinus, apud Vindelicos a PLINIO lib. IX. 17. RHAETIAE adscribitur.

4. *Pannoniis.*) Ad populum iterum potius, quam Pannoniæ divisionem in *superiorem & inferiorem* respici censet CELLARIVS, l. c. quod Pannoniarum *superioris & inferioris* ante Tacitum nemo, post ipsum vero PTOLEMAEVS primum meminerit. Quo vero minus hanc divisionem Taciti tempore jam cœpisse, atque hoc loco ad illam ab ipso respici, haud dici possit, nihil impedit.

5. *Rheno & Danubio.*) Vltra quos limites Romani imperium suum extendere nunquam potuerunt. Apud CAESAREM de B. G. lib. IV. 16. Sigambri respondent, *populi Romani imperium Rhenum finire.* FLORVS lib. IV. 12. *Germaniam quoque*, ait, *utinam vincere tanti non putasset, magis turpiter amissa est, quam gloriose acquisita; &* post acceptam cladem varianam *hac*, pergit, *clade factum, ut imperium, quod in littore Oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret.* Infra quoque cap. XXXVII. Germanos *triumphatos magis, quam victos* fuisse, ingenue fatetur Auctor. Quod vero is cap. XXIX. *Populum Romanum ultra Rhenum, ultraque veteres terminos imperii Reverentiam protulisse* scribit, non de dominatione in Mattiacos, sed fœdere cum illis inæquali, ceterum, ut Batavi, libero populo, intelligendum est. Quæ vero VELLEJVS libr. II. cap. 106. & 108.

nibus: a Sarmatis, Daciſque, [6] mutuo metu aut [7] montibus ſeparatur.

Cete-

108. de *Germania a Tiberio perdomita, & pene in formam ſtipendiariæ Provinciæ redactæ*, memorat, adulatoria ſunt. Econtrario autem Germani ultra illos limites, Romanis fatales, olim non ſolum Colonias miſerunt, ut infra cap. 28. & 42. ſed & imperium ſuum, ejectis Romanis, ſucceſſu temporis longe extenderunt, ut pluribus exſequitur CONRINGIVS egregio ſuo libro de *Finibus Imperii*, cujus libri nova editio cum illuſtrationibus, quibus indiget, optanda eſt.

6. *Mutuo metu.*) Vbi nempe montibus bellicoſi hi populi non arcebantur, mutuus metus pro termino & repagulo erat, & quod dici ſolet, ein Schwerdt hielt das andere in der Scheide, ut verba intelligenda eſſe, innuunt CLUV. lib. III. pag. 178. WERLHOFF. *Not. Imp. Enucl. Spec. Sec.* p. 37. §. 26. d'ABLANCOURT ad *Tacit.* h. l.

7. *Aut montibus.*) Accuratius fines hoſce Germaniæ verſus Orientem PTOLEMAEVS, lib. II. 11. & lib. III. 5. montes Sarmaticos, hodie, das Ungariſche Gebirge, atque linea ab illorum extremitate ad fontem Viſtulæ ducta, ipſum deinceps hunc fluvium fuiſſe ſcribit, quod MARC. HERACLEOTA & AGATHEMERES a JO. HVDSONIO inter veteres Geographos T. I. & II. editi confirmant. Vltra vero illos limites Aeſtii, Peucini, ſive Baſtarnæ populi originis Germanicæ, ut auctor cap. XLV. & XLVI. teſtatur, habitarunt, atque LEIBNITIO in *Notis* ibidem cenſente, ad pontum uſque Euxinum ſe extenderunt, quod nonnullis occaſionem dedit, ut fines Germaniæ verſus orientem latius, atque cum fictitio Beroſo ad Tanaim uſque prorogaverint, fines confundentes Regionis & Nationis, quos a ſe invicem diſcernendos eſſe, *Illuſtr.* a COCCEIVS *Juriſpublic. prud.* Cap. II. 6. jam monuit. Ex priſcis vero illis Ger-

Cetera [8] Oceanus ambit, latos ſinus & [9] Inſula-

maniæ finibus verſus orientem ad Viſtulam uſque extenſis patet, errare tum MATTH. PRAETOR. qui in *Orbe Gothico* lib. I. 3. II. 3. Germaniam arctioribus limitibus includit, magnamque ejus partem Sarmatiæ adſcribit; tum M. PAVL. STRANSKY, qui de *Republ. Bojema* Cap. 3. Bohemiam Germaniæ finibus eximit, atque Sarmatiæ vindicare ſtudet; aſt contra Veterum ſcriptorum, qui Germaniam ad Viſtulam uſque prorogant, unanimem conſenſum, ut GOLDASTVS de *Regno Bohem.* Cap. I. §. 1. & 2. pluribus docet. Alia quæſtio eſt, an Bohemia, ex quo Slavi eam occuparunt, Regni Nationis Teutonicæ pars fuerit? quod *Illuſtr.* a COCCEIVS J. P. Cap. I. VII. & XII. negat, econtrario autem *Illuſtr.* a LVDWIG Diſſert. de *Jure ſuffragii Regis Bohem. in Comitiis S. R. I.* & HERTIVS diſſertat. *de Renovato Romano-Germanici Imperii & Regni Bohemiæ nexu* affirmant, quam controverſiam noſtram non facimus, atque inutilem cenſemus, ex quo Bohemia Anno MDCCVIII. in Compagem Imperii R. Germanici penitus fuit recepta, cujus rei acta vide ſimul in laudatis Diſſertationibus, Goldaſto T. II. a Cl. Schminckio inſertis.

8. *Oceanus ambit.*) *Septentrionalis* dictus & *Germaniæ ſinus* cap. XXXVII. *Suevicum Mare* c. XLV. *Germanicum Mare* & *Codanus ſinus*, Plinio lib. IV. 13. & 16. *Germanicus Oceanus*, *Ptolem.* lib. II. 11. *Venedicus ſinus* eidem lib. VIII.

9. *Inſularum immenſa ſpatia.*) Scandinavium, ceterasque ditiones ſeptentrionales inſulas eſſe, PLINIVS quoque lib. II. 108. IV. 12. 13. & 16. POMP. MELA, lib. III. 3. & PTOLEMAEVS lib. II. 11. crediderunt, certo indicio Germaniam ſeptentrionalem Romanis haud ſatis fuiſſe cognitam, quippe cum bellis ſuis in Germania geſtis ultra Albim nunquam penetrarint, ſi *L. Domitium* excipias, *quem exerci-*

ſularum immenſa ſpatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperuit. Rhenus Ræticarum Alpium inacceſſo ac [10] præcipiti vertice ortus, modico flexu in Occidentem verſus, [11] ſeptentrionali oceano miſcetur. Danubius

ercitu flumen Albim trajeciſſe, longius penetrata Germania, quam quisquam priorum, atque ob res inſignia triumphi adeptum fuiſſe, AUCTOR refert *Annal.* IV. 44.

10. *Præcipiti vertice oritur.*) CAESAR, lib. IV. 10. de B. G. *Rhenus*, ait, *oritur ex Lepontiis, qui Alpes incolunt*, POMPONIUS MELA lib. II. 2. *Rhenus ab Alpibus decidens, prope a capite duos lacus efficit.* PTOLEM. lib. II. 9. fontes Rheni in ADVLA monte, quem ad *Alpinos montes* conſtituit, STRABO vero lib. VII. partem facit Alpium, & TAXGAETIVM ad *caput Rheni fluminis* ponit, nunc vicum *Tavetſch*, juxta quem Rhenus *citerior* der Vorderrhein, haud vero inde procul Rhenus *ulterior*, der Hinterrhein, oritur. Hi duo amnes aliis rivulis receptis, ſupra *Curiam* Metropolim Rhætiæ ſe jungunt, atque Rheni Alveum efficiunt, de cujus decurſu AUCTOR *Annal.* lib. II. 6. *Rhenus*, ait, *uno alveo continuus, aut modicas inſulas circumveniens, apud principium agri Batavi, velut in duos amnes dividitur, ſervatque nomen & violentiam curſus, qua Germaniam prævehitur, donec oceano miſceatur; ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verſo cognomento Vahalem accolæ dicunt, mox id quoque vocabulum mutat Moſa, flumine ejusque immenſo ore eundem in Oceanum effunditur.*

11. *Septentrionali Oceano miſcetur.*) Juxta CAESAREM l. c. *multis capitibus;* PLINIUM l. IV. 15. tribus oſtiis, *Helio, Rheni, & Flevo*, quorum primum PTOLEMAEO *Occidentale*, ſecundum *Medium*, tertium *Orientale* vocatur. Juxta VIRGILIUM, vero, qui l. VIII. *Aeneid*

nubius molli & clementer edito montis [12] Abnobæ jugo effusus, plures populos adit, donec

neid. v. 727. Rhenum *bicornem* vocat, ut & TACITVM l. c. & POMP. MELAM, duobus tantum alveis & ostiis, qui Veterum Scriptorum dissensus acri de alveis & ostiis Rheni, disputationi inter ADR. JVNIVM in *Batavia*, JS. PONTANVM de *divortiis Rheni*, & CLVVERIVM de *tribus Rheni alveis & ostiis* occasionem dedit. Facile autem poterit componi. Duo videlicet Rhenus initio habuit ostia, Rheni & Vahalis, de quibus VIRGILIVS intelligendus est. Novo autem alveo per Isalam, cum Rheno a Druso conjunctam, accedente tria accepit, de quibus PLINIVS & PTOLEMAEVS loquuntur. Quia vero per fossam illam Drusianam medius Rheni alveus modicus factus fuit, cursumque suum fere perdiderat, illo omisso TACITVS & POMPON. MELA duorum ostiorum, occidentalis s. Helii & Orientalis s. Flevi tantum meminerunt. CAESARIS vero multa capita & partes, quibus Rhenus diffluat, de rivis & elicibus e Rheno eductis intelligi debent. ALTING. in *Not. Germ. Inf.* p. 104. 113. CELLAR. *Geogr. Antiq.* T. I. lib. II. 3. *Illustr.* a COCCEIVS *Jurispubl. prud.* cap. II. §. 17. seqq.

12. *Montis Abnobæ jugo effusus.*) PLINIVS lib. IV. 12. de Danubio, *ortus hic*, scribit, *in Germaniæ jugis montis Abnobæ, ex adverso Raurici Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus;* oppido nempe comitatus Furstenbergici *Don-Eschingen*, qua de re ALTHAMMERVS h. l. fide *Matth. Nesenii*, J. V. D. ad fontes Danubii nati, *fons ejus*, refert, *modicus est in vico* Eschingen, *ita vicinus Ripæ Rheni, ut vix duorum miliarium latitudo intersit. Terra ipsa, unde manat, plana est, non montosa, velut multi ejus oræ ignari prodiderunt; nisi quod ipsum cœmeterium, sub quo est scaturigo, paulo est elevatius. Egressus vicum patrium mox rivum se majorem*, Brygen *Alemannis dictum, excipit; deindo alterum*

ejus-

donec in Ponticum mare [13] sex meatibus erumpit. Septimum os paludibus hauritur.

CAP.

ejusdem cum priori magnitudinis die Pregen *utrosque e Martiana sylva labentes. Allabentibus subinde rivis in justæ magnitudinis amnem excrescit.* Vid. quoque JOACH. VADIAN. lib. II. cap. 1. Ceterum fluvium hunc *per immania magnarum gentium diu* DANVBIVM *esse, deinde aliter appellantibus accolis* ISTRVM *fieri* POMP. MELA ait lib. III. 1. Vbi vero sic appellari incipiat, non conveniunt Scriptores. PLINIVS l. c. ex quo *primum Illyricum adluit:* PTOLEMAEVS inde ab *Axiopoli* in Mœsia inferiori; AGATHEMERES apud JO. HVDSONIVM lib. II. cap. 4. inde a Vindobona Danubium *Istri* nomine vocari scribunt. CELLARIVS T. I. p. 458. in Germania Danubium, extra illam Istrum dici censet; & CHRIST. JVNCKERVS, Anleitung zur Geographie der mittlern Zeiten, pag. 130. in confluentibus Savi & Danubii mutationem nominis ponit, atque vocem Denow s. Donau a vocabulo Danubii derivat. Est autem verosimilius vocabulum Danubii esse corruptum ex voce Donau, qua an a strepitante undarum sono Dohn, an ab albicante & argillosa aqua (thonicht Wasser) fluvius ille dictus sit, vid. KIRCHMAI. h. l.

13. *Sex meatibus.*) Herodotus lib. IV. Ἴστρον appellat πεντάστομον, *quinque ostiis effluentem;* DIONYS. ALEXANDRINVS totidem ostia ipsi tribuit *Periegesi* vers. 298. ubi vide *Eustach.* PLIN. lib. IV. 12. in *Pontum*, ait, *sex fluminibus evolvitur.* STRABO autem lib. VII. de Danubio, *cum septena distinguatur in ostia maximum est, quod ostium* SACRVM *vocatur.* Septem ostia ipsi quoque adscribunt P. MELA lib. II. 1. AMM. MARCELL. XXII. 8. SOLINVS c. 19.

CAP. II.

de *Germanorum Origine, Conditoribus eorumque nominibus antiquis* & recenti GERMANIAE *vocabulo.*

Ipſos Germanos [1] indigenas crediderim, mini-

1. *Indigenas crediderim.*) Ea, juxta Cluverium, Hertium aliosque ratione, qua populos, quorum propter antiquitatem ignorabatur origo, Græci αὐτόχθονας, *a ſe ipſis natos* vel γηγενεῖς *terra editos*, vocare conſueverunt, ut TERTVLLIANVS quoque teſtatur, qui in *Apolog.* cap. X. *Tota denique Italia*, ait, *poſt Oenotriam Saturnia cognominabatur. Ab ipſo primum tabula & imagine ſignatus nummus & inde ærario præſidet. Tamen ſi homo Saturnus, utique ex homine, non utique de cœlo & terra. Sed cujus parentes ignoti erant, facile fuit eorum filium dici, quorum & omnes poſſumus videri. Quis enim non cœlum & terram matrem & patrem venerationis & honoris gratia appellet, vel ex conſuetudine humana, qui ignoti vel ex inopinato apparentes de cœlo ſuperveniſſe dicuntur. Proinde Saturno repentino ubique cœlitum contingit dici. Nam & terræ filios vulgus vocat, quorum genus incertum eſt.* Magis tamen placet ſententia STRAVCHII, *qui* Exerc. I. ad *Taciti Germaniam* INDIGENAS Germanos dici putat, non quod ex ſolo ſed in ſolo orti, nullisque aliis populis admixti fuerint. Cluverii, Bodini, Sheringhamii aliorumque de origine Germanorum ſententias, ineptas plerumque & ſatis jam exploſas referre ſuperſedemus. Id certum eſt, populos Europæos a Japheto, Noachi filio, ortos eſſe, ejusque poſteros non mari propter ignorantiam artis

minimeque [2] aliarum gentium adventibus & hoſpi-

artis nauticæ, ſed terra in Scythiæ regiones primum veniſſe, inde vero in Germaniam, Galliam, Hiſpaniam, Britanniam, Sueciamque ſe extendiſſe, ut illuſtris LEIBNITIVS docet in *Brevi deſignatione Meditationum de originibus Gentium.* T. I. *Miſcell. Berolinenſ.* inſerta. Sua hic ſponte fluit, Germanos proxime a Scythis fuiſſe ortos, quod inſuper ex convenientia linguæ ac morum pluribus adſeruimus Exercitatione peculiari de *Germanorum origine Scythica* EXERCITAT. FRANCOFVRT. T. II. OLAVS RVDBECKIVS in ATLANT. ſua Japhetitas per Sarmatiam & Scythiam in Scandinaviam primum veniſſe, inde vero in omnes Europæ partes ſe diffudiſſe contendit, & propterea, quicquid eſt antiquitatis, Scandinaviæ ſuæ tribuit. Sed vide quæ contra GROTIVM in Præf. ad *Hiſt. Gothor.* & SCHEFFERVM in *Vpſal. antiq.* idem fere aſſerentes, CONRINGIVS de *antiq. ſtatu Helmſtad.* & HARTKNOCH. diſſertat. de *Orig. Pomp.* jam dixerunt. Vere de OLAO RVDBECKIO Vir Cl. JO. GEORG. KEYSLER *Antiq. ſelect. Sept. & Celtic.* p. 184. *Vir*, ait, *quondam egregiæ diligentiæ ac fœcundiſſimi ingenii, ſed cæco patriæ amore eo uſque abripitur, ut judicium in pluribus, in potiſſimis fidem etiam deſideres.* Vid. quoque eundem p. 197.

2. *Minimeque aliarum gentium adventibus & hoſpitiis mixtos.*) Etſi vero ſolidis rationibus id non probet auctor, atque ipſe infra *cap.* XXVIII. *Gallos* in Germaniam transgreſſos, & *cap.* XLIII. *Gothinos & Oſos* Germanos haud fuiſſe memoret, quod pluribus contendit AEGYDIVS LACARRY in *Hiſt. Coloniarum a Gallis in Exteras Notiones miſſarum*, ſibi tamen nihilominus Germani ſemper extiterunt ſimiles, quippe cum peregrinæ coloniæ vel ejectæ iteram, vel lingua & tributis, quæ ipſis, ut peregrinis populis, impoſita fuerunt, a Germanis diſcreti manſerint,

hoſpitiis mixtos: quia nec [3] terra olim, ſed claſſibus advehebantur, qui mutare ſedes quærebant: & immenſus ultra, utque ſic dixerim, [4] adverſus oceanus raris ab orbe

ſerint, ut quoque factum, ex quo poſtea Venedi ſive Slavi, populus Sarmaticus magnam Germaniæ partem occuparunt. Tantum enim diſcrimen inter Germanos & Slavos fuit, ut illi ſoli Regnum *nationis Germanicæ* conſtituerint, hi vero *Juri Albinagii* manſerint obnoxii, donec in jus civitatis Germanicæ ſucceſſu temporis fuerint recepti. Vide HERTIVS in *Notitia vet. Germaniæ* cap. I. pag. 2. & *Illuſtr.* a COCCEIVS *Jurispubl.* Prud. cap. I. 1. 12. cap. III. Sect. IV. & cap. VII. §. 5. ſeqq.

3. *Nec terra olim ſed claſſibus.*) Ad Phœnices procul dubio reſpicit Auctor, qui Claſſibus per Mare Mediterraneum commercia jam olim exercuerunt, atque in Africam aliaque huic mari vicina loca colonias miſerunt, quas BOCHARTVS *Geograph.* Parte II. enumerat. At vero cum jam ante, quam Phœnices re nautica invaluerunt, homines multum jam fuerint aucti, atque neceſſitate exigente ſecedere ab invicem debuerint, terra id factum fuiſſe oportet. Neque neceſſe eſt ut Coloniæ ex Oriente per inculta adhuc Sarmatiæ & Scythiæ loca in Germaniam ſimul & ſemel commigraſſe credantur, quamvis Gallorum pariter ac Cimbrorum & Teutonum expeditiones per horridam Germaniam id haud penitus impoſſibile fuiſſe teſtentur.

4. *Adverſus Oceanus raris ab orbe noſtro navibus aditur.*) Oceanum intelligit ſeptentrionalem, quem *adverſum* vocat Autor oppoſite ad *ſecundum.* Ita enim de Mari Mediterraneo Hiſt. lib. II. 98. *Mare*, inquit, *Eteſiarum flatu in Orientem navigantibus* SECVNDVM, *inde* ADVERSVM *erat.*

orbe noſtro navibus aditur. [5] Quis porro præter periculum horridi & ignoti maris, Aſia, aut Africa, aut Italia relicta, Germaniam peteret? informem terris, aſperam cœlo, triſtem cultu aſpectuque, niſi ſi patria ſit. Celebrant carminibus antiquis (quod [6] unum apud illos memoriæ & Annalium

erat. Eodem ſenſu VIRGILIVS *Georg.* lib. I. v. 202. *qui*, ait,

ADVERSO *vix flumine lembum*
Remigiis ſubigit.

Et Q. CVRTIVS lib. IX. 9. n. 9. de Oceano *Majore*, dicit, impetu ADVERSVM *agebatur, quam torrentia præcipiti alveo incurrunt.* Alii, inter quos tamen Conringius *Pichenam* perperam refert, cum Lipſio *averſum* legendum eſſe cenſent. Quocunque autem modo legas, perinde erit. Oceanus enim Septentrionalis propter Eteſias, de quibus v. pluribus VARENIVM in *Geogr. Gener.* cap. 21. ex oriente in occidentem & verſus Boream navigantibus contrarius non ſolum & adverſus, ſed & averſus & remotus eſt. Vnde Romani illum oceanum fero, atque auſpiciis Auguſti Imperatoris *Druſum primum Romanorum Ducem navigaſſe* SVET. refert in *Claudio* cap. I. vide quoque infra cap. XXXIV. ubi illum *Oceanum* (a Druſo) tentatum fuiſſe ſcribit. Phœnices tamen & Carthaginenſes Oceanum illum jam navigaſſe, & in Americam uſque commercia exercuiſſe, admodum probabile eſt, ut alibi dicetur. Si quoque illi populi commercia jam in Britanniam extendiſſent, ut vult SHERINGHAM, de *Angl. Gent. orig.* facilis quoque inde tranſitus fuiſſet in Germaniam.

5. *Quis porro*) At vero neceſſe eſt, ut auctis hominibus, quamvis non ſimul & ſemel, id factum fuerit.

6. *Quod unum apud illos memoriæ & annalium genus eſt.*)

nalium genus est) [7] Tuistonem Deum terra

est.) Propter litterarum apud vetustissimos populos raritatem non Germanis solum, sed & Hebræis, Græcis, Gallis ac Romanis in usu fuisse, res a se vel majoribus gestas carminibus mandare, atque ita eas quacunque occasione diebus festis vel etiam in conviviis cantando celebrare, ut ne brevi tempore memoria illarum obliteraretur, multis probat Cl. PERIZONIVS in *Animadv. Histor.* Cap. VI. OLAVS RVDBECKIVS *Atlanticæ* c. 24. §. 3. n. 1. & seqq. Hæc carmina cum *Bardis* cantoribus, quos a Suecica voce BARDA, *vulnerare*, dictos vult, solis Sueonibus suis vindicat, sed a DAN. GEORG. MORHOFIO im Unterricht von der teutschen Sprache und Poesie cap. VI. propterea merito notatur. Ejusmodi autem carmina fuisse *Barbara & antiquissima carmina*, quæ Carolum M. scripsisse memoriæque mandasse, EGINHARTVS in ejus vita cap. 29. refert, *Bessselius & Goldastus* in Notis suis ad illum locum censent, merito vero in dubium vocat Cl. GVNDLINGIVS in *Hist. Philosoph. Moralis* cap. VI. §. 1. lit. Z. Cantiones quidem ut vocant Magisteriales, vulgo, die Meistergesänge, quibus ante quingentos annos heroica facta celebrari cœperunt, BERNEGGERVS quæst. VI. in Taciti Germaniam, ad exemplum antiquorum carminum factas esse censet, sed MORHOFIVS loc. cit. rectius negat, præter quem de illis cantionibus quoque videantur WAGENSEIL *peculiari dissertatione*, & KIRCHMAIERVS ad Tacitum h. l. Carmina vero ad quæ AVENTINVS præcipue in *Annal.* suorum versione Germanica, & CRANZIVS provocant, ne pro antiquis, quorum Tacitus meminit, accipiantur, cavendum est.

7. *Tuistonem Deum terra editum.*) CLVVERIVS, G. A. lib. I. 9. & HERTIVS l. c. p. 9. Memoriam creati a Deo hominis cum gentibus ex Oriente profectis,

ad

ra editum, & filium Mannum, Originem gentis, conditoresque. Manno tres filios adsignant, e [8] quorum nominibus proximi ocea-

ad Germanos quoque propagatum fuisse, atque per *Tuistonem* Creatorem omnium rerum, per Mannum vero ejusque tres filios, vel Adamum hujusque filios Cainum, Abelem & Sethum, vel Noachum & ejus tres filios, Japhetum, Chamum & Semum, a quibus totum genus humanum originem traxit, intelligi censent. III. LEIBNITIVS l. c. Tuistonem vel Tuisconem non alium esse putat, quam *Teut* vel *Teutatem* a Gallis & Hispanis quoque cultum, hunc vero magnum Regem vel Heroem Celto-Scytharum, qui rudes populos ad meliorem frugem vocaverit, & pleraque Europæ fortasse & magnam Asiæ partem armis tenuerit, & ad Aegyptum usque pervenerit, fuisse censet, atque vel Teutones a Ductore, vel hunc a *Thüdde*, i. e. plebe, quæ vox apud Brunsuicenses adhuc supersit, appellatos fuisse conjicit. Mannum vero caput alterius gentis facit, cui Mann quemvis hominem designaverit. Clarissimus vero GVNDLINGIVS P. VII. *Gundlingianorum* N. I. *Tuistonem* illum sive *Tuitonem*, *Teutonem*, *Teutatem*, *Titanem*, GIGANTEM, cujusmodi homines a Græcis *terræ filii* vocari soleant, atque, cum ipsa *terra* DEA fuerit habita, pro Rege & Deo cultum, Gallos vero & Germanos præcipue ab hoc suo conditore *Titanes* sive *Teutones*, Teutschen, propter ingentem & giganteam ipsorum staturam appellatos fuisse existimat, conjectura admodum probabili. De immani enim hominum septentrionalium atque Germanorum præ cæteris statura vide *infr.* c. IV.

8. *E quorum nominibus proximi Oceano Istævones. &c.*) CONRINGIVS h. l. primum *Ingäff*, Secundum *Istäff*, s. *Instäff*, tertium *Hermin* appellatum, atque postremum HERTIVS, pag. 10. postea

oceano Ingævones, medii Herminones, ceteri Istævones vocentur. Quidam autem licentia Vetustatis [9] plureis Deo ortos plures-

ea pro Deo forte in notissimo IRMENSVLAE idolo cultum fuisse censent; Cluverius vero l. c. tres Noachi filios huic famæ ansam dedisse putat. Vero est similius fabulam istam ortam fuisse a divisione Germanorum in quinque populorum partes & genera, a situ illorum vel indole sic appellata, de quibus PLINIVS lib. IV. c. 4. *Germanorum genera quinque:* VINDELI, *quorum pars Burgundiones, Varini, Carini, Guttones. Alterum genus* INGAEVONES, *quorum pars Cimbri Teutones ac Cauchorum gentes. Proximi autem Rheno* ISTAEVONES, *quorum pars Cimbri mediterranei.* HERMIONES, *quorum Suevi, Hermunduri, Catti, Charusci. Quinta pars* PEVCINI, *Bastarne supra dicti. contermini Dacis.* Vindeli autem Tacito & aliis Vandali, a studio scilicet mutandi sedes, die Wandeler; Ingævones, PTOLEMAEO corrupte *Ingriones,* AETHICO *Ingeonici,* die Innwohner, i. e. *interius versus mare habitantes.* Istævones s. Vistævones, die Westwohner, i. e. *versus Occidentem habitantes.* Hermiones, die Herumwohner, aliis Hertwohner vel Hert-mitwohner, *in medio habitantes.* Peucini a *Peuce* monte, juxta quem habitarunt, procul dubio appellati fuerunt. Quinque vero his magnis populis *Illustr.* a COCCEIVS *lib. cit.* cap. 2. §. 23. Sextum genus MARCOMANNORVM ex TACITO, VELLEI. PATERC. addit, atque ita Germaniam ab omni memoria in VII. Populos magnos, totidemque Provincias, unde multa ac præcipua Jurispublici Germanici capita derivat, divisam fuisse docet.

9. *Plures Deo ortos.*) Quos ANNIVS VITERBIENSIS in conficto suo Beroso Reges Germanorum fuisse aliis persuadere voluit, cujus fabulis missis, nomina populorum Germaniæ antiqua, vel ab ipsorum studio,

vel

resque gentis appellationes Marsos, Gambrivios, Suevos, Vandalios adfirmant: eaque vera & antiqua nomina. Ceterum [10] Germaniæ vocabulum recens & nuper addi-

vel terræ, quam incoluerunt, ratione, vel fluviis, illustriss. Episcopus in *Monum. Paderborn.* Cluverius in G. A. MENSO ALTINGIVS, in *Not. Germ. inf.* KIRCHMAIERVS in Notis ad Tacitum. CHRIST. JVNCKERVS *lib. cit.* P. II. cap. I. aliique rectius arcessunt.

10. *Ceterum Germaniæ vocabulum recens.*) Variis hic locus interpretationibus est obnoxius, quas PHIL. a WALDENFELS in *Sel. Antiq.* lib. VII. 14. Clarissimi GRONOVII, Avus & Nepos, ad istum locum recensent. HERTIVS in *Not. Vet. Germ.* c. I. §. 4. *Romanos, gentium victores, primum Teutonibus Rhenum transgressis ob virtutem militarem, quam in iis metuebant, imposuisse nomen Guerre Männer, & hos glorioso illo a Romanis ipsis usurpato nomine semet insignivisse,* existimat. Tantam vero Romanos illo tempore linguæ CeltoGermanicæ notitiam habuisse, ut ejus vocabulo Germanos insigniverint, quis crederet? Majori veri specie COLERVS KIRCHMAIERVS, CONRINGIVS in *Not.* ad h. l. & diligentissimus Patriarum Antiquitatum scrutator JOH. HENR. EGGELINGIVS Reipubl. Brem. olim a secretis, *Miscell. Antiq. Germ.* Dissert. I. de *vocabulo Germaniæ*, aliique plures, Teutones a Romanis primum *Germanos*, id est fratres, STRABONIS lib. VII. & PLVTARCH. *in Vita Marii* testimoniis inducti, appellatos esse contendunt, diversa tamen ratione; alii nempe Strabonem secuti, Germanis hoc nomen a Romanis inditum censent, quod *forma, moribus & victu Gallis similes fuerint*; alii a fraternitate, quam Germani hodieque facile inter se constituere, & religiose colere soleant. Laudatus EGGELINGIVS l. c. Cimbros primum, cum a Mario cæsi,

additum: quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, ac nunc Tungri,

cæsi, PLVTARCHO teste, *per legatos* SIBI FRATRIBVSQVE *agrum & oppida poscerent; quæ ad sedes suas ponendas essent satis*, GERMANOS vocatos fuisse censet, atque hoc modo locum illum Taciti interpretatur: CETERVM GERMANIAE VOCABVLVM (respectu antiquorum Marsorum, Gambriviorum, Suevorum, Vandalorum &c. nominum.) RECENS ET NVPER (deflagrante Cimbrico bello) ADDITVM; QVONIAM QVI (ex Chersoneso illa Celtica, quæ nunc Cimbrica dicitur, prorumpentes) RHENVMQVE TRANSGRESSI PRIMI GALLOS (id nominis a tempore Brennonis Ducis jam ubique adeptos.) EXPVLERINT, (tunc Cimbri) NUNC TVNGRI, GERMANI VOCATI SVNT. ITA (vero) NATIONIS (Germanor.) NOMEN, NON GENTIS (Cimbrorum) EVALVISSE PAVLATIM, VT OMNES (Rhenum aliquoties transgressi, Celtarum Cis-Rhenanorum & Gallorum, diversa hactenus singulatim habentium nomina expulsores) PRIMVM A VICTORE (populo animo ferocia & strenuitate in præliis invicto a Gallis conterraneis suis) OB METVM (Celtico vocabulo Cimbri) MOX (cum a Mario SIBI FRATRIBVSQVE suis Teutonibus, Ambronibus, Tigurinis & Tugenis agrum & oppida poscerent, quæ ad sedes suas ponendas essent satis; ab hoc fratris nomine utendo ratione) A SE IPSIS INVENTA (Marianis militibus aliisque deinceps populis:) GERMANI VOCARENTVR. Vt vero huic sententiæ adstipulemur, impetrare a nobis non possumus, quia *Germanorum* nomen Cimbrico bello multo est antiquius, atque ducentis & quinquaginta annis ante M. Claud. Marcellus de GALLEIS INSVBRIBVS & GERMANEIS triumphasse, in *Fastis Capitolinis* apud STEPH. VINAND. PIGHIVM *Annal. Rom.* Tom. II. pag. XXVI.

gri, tunc Germani vocati sint. Ita nationis nomen, non gentis evaluisse paulatim, ut omnes primum a victore ob metum, mox a se ipsis, invento nomine, Germani vocarentur.

CAP. III.

XXVI. refertur. JOH. WILHELM. BRÜCKNERVS, JCtus Jenensis, in Programmate anno 1709. edito, atque CHRISTIANVS JVNCKERVS in Anleitung zu der Geographie mittler Zeiten, pag. 95. Thuringos primum *Germanos* a Gera, fluvio Thuringiæ, dictos fuisse censent, perperam supponentes, Tungros, quorum Tacitus l. c. supra meminit, eosdem esse cum Thuringis. Tungrorum enim nomina CAESARI de B. G. lib. VI. 31. veniunt *Condrusi, Segni, Cæresii, Pæmani*, quos ex Thuringia venisse, haud credibile est. Neque Thuringi innotuerunt, nisi Seculo IV. quo VEGETIVS demum *in Mulomedicina* eorum mentionem fecit. vid. SAGITTARIVS Lib. I. *Antiq. Reg. Thuring.* LEIBNIT. vero h. l. *Hermionum* sive Hermundurorum, ut Tacito vocantur, & *Germanorum* nomina, mutatione H. in G. facili & solita, prorsus eadem esse atque omnes Theotiscos, ex quo isti Heermunder s. Germänner res contra Gallos feliciter gesserant, illud nomen assumsisse censet, nisi locus, quod addit, corruptus sit, atque a *victo ob metum* legi debeat; quo casu sensum fore: *primos Rhenum transgressos a Gallis victis, & timore perculsis, fuisse appellatos*, GERMANOS *viros militares, & fortes, mox ceteros quoque id nomen sibi sponte sumsisse.* Hunc posteriorem sensum, quem illustris Vir quoque priore paulo planiorem esse censet, alteri interpretationi multo præferendum, atque locum Taciti proculdubio corruptum ita legendum ducimus: *Germaniæ vocabulum recens & nuper additum, quoniam, qui primi Rhenum transgressi, Gallos expulerint, nunc Tungri, tunc Germani vocati sint;*

CAPVT III.

de

Germanorum Hercule, Cantu Prœliari & Vlysse.

Fuisse apud eos & [1] Herculem memorant, primumque omnium Virorum fortium

ita nationis nomen in nomen gentis evaluisse paulatim, ut omnes primum a victis ob metum, mox a se ipsis, invento nomine, Germani dicerentur. Juxta hanc vero lectionem, quam a Cl. PERIZONIO, Præceptore nostro, olim edocti fuimus, sensus ejus loci hic foret: Germaniæ vocabulum respectu nominum singulorum populorum, *Marsorum, Cambriviorum, Suevorum, Vandalorum*, quæ vera & antiqua vocaverat Tacitus, recens esse, atque Eburones, Condrusos, Cæresos, Pœmenas & Pegnos, qui juxta Cæsarem de B. G. lib. II. cap. 4. & VI. 32. Rhenum transgressi, ac Tungri postea fuerunt dicti, a devictis Gallis ob metum *Germanos* s. *viros bellicosos*, nomine ex voce Celtica *Guerre*, unde nostra Wehren, Gewehr, & Mann, composito, primum appellatos, dein vero illud nomen, postquam a Victis Gallis inventum erat, non solum a Tungrorum natione, sed & tota Teutonum gente receptum fuisse; vide quoque *Notas* nostras ad TESCHENM. *Annales.* pag. 3.

1. *Herculem memorant.*) Columnarum quoque HERCVLIS auctor infra cap. 34. *Sylvæ Herculi sacræ* Annal. II. 12. HERCVLIS insuper *Magusani & Saxani* Inscriptiones apud *Mens. Alting.* in *Not. Germ. Infer.* P. I. 31. & 32. ut HERCVLIS DEVSIONENSIS inscriptio numismatis apud JOHAN. SMETIVM *Ant. Neomag.* p. 242.

um ituri in proelia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu, quem [2] *Barditum* vocant, accendunt animos futuræque

p. 242. HERCVLIS vero ALEMANNICI AVENTINVS *Annal. Boj.* lib. 3. cap. 1. & BERGERVS in *Theſ. Palat.* p. 16. mentionem faciunt. Laudatus quidem Altingius Herculis *Maguſani & Saxani* nomine Herculem Tyrium apud Celtas cultum fuiſſe cenſet. Cum vero Germani nulla habuerint cum aliis gentibus commercia, omne id, quod de Hercule vel Tyrio vel Libyco vel Thebano aut alio ab ipſis culto dicitur, ſuſpectum ac fabuloſum videtur, atque omnino perſuaſum mihi eſt, Heroi cuidam ob fortia geſta in Deorum numerum a Germanis relato, Herculis nomen a Romanis impoſitum fuiſſe. Quicquid enim inſigne & magnificum bellicæ virtutis unquam proditum fuit, ad Herculem ſuum illi pariter ac Græci referre, omnesque robore ac egregiis facinoribus inclytos iſto cognomine indigitare ſolebant, quo factum, ut VARRO quadraginta tres, atque CICERO lib. 3. de NATVRA DEORVM, ſex Hercules agnoverint. Vide pluribus de hac re egregie diſſerentem JOH. GEORG. KEISLERVM lib. cit cap. 3. OLAVS RVDBECK *Atlant.* cap. 33. Herculis nomine Regem aut belli Ducem quemcunque præ reliquis magnanimum, ſtrenuum, & rebus geſtis inſignem Scythis appellatum fuiſſe ſcribit, vocabulo Herculis, quod ad Græcos ac Latinos dein pervenerit, derivato ab Ηερ *exercitu* & κυλλε *capite*. *Inter* ejusmodi autem fortes Germanorum viros *Arminium* quoque apud Barbaras gentes cani, ANNAL. II. 88. memoratur.

2. *Barditum.*) a *Bardis*, Poëtis, quos VALESIVS in *Notis* ad *Ammiam. Marcell.* lib. XV. cap. 10. Paraſitos & Scurras fuiſſe arbitratur; adverſus *Strabonis* teſtimonium, qui lib. IV. Gallis præter Vates & Druides in honore eos habitos ſcribit.

ræque pugnæ fortunam ipſo cantu augurantur. Terrent enim trepidantue, prout ſonuit acies. Nec tam voces illæ, quam Virtutis concentus videntur. [3] Affectatur præcipue aſperitas ſoni, & fractum murmur, objectis ad os ſcutis, quo plenior & gravior vox repercuſſu intumeſcat. Ceterum & *Vlixem* quidam opinantur longo illo, & [4] fabuloſo

Munus horum Poëtarum fuiſſe, ut *fortia Virorum* illuſtrium facta heroicis compoſita verſibus cum dulcibus lyræ modulis cantarent, AMM. MARCELL. lib. cit. c. 9. & DIOD. SIC. lib. V. teſtantur, more cum Græcis quoque communi, apud quos inter alios Poëtas Homerum, paupertate adactum, ſua carmina ceciniſſe, juxta Cl. PERIZONIVM l. c. auctor quoque *Obſerv.* Tom. III. *Obſervat. Hallenſ.* oſtendit, male vero is *Obſervat.* II. Excidium Trojanum fabulam eſſe, inde conatur inferre. Etſi enim Poëtis fingere liceat, & PLINIVS minor *quid Poetæ cum fide?* quærat lib. VII. Ep. 9. ex mente tamen potius Caninii cujusdam, quem de Poëtæ narratione dubitaturum ſuſpicabatur, hoc dicit: neque puto quemquam fore, qui Lucano, Silio Italico, Gunthero in Ligurino propterea, quod poëtæ fuerunt, fidem derogare velit. Alii cum AMM. MARCELL l. c. *Barritum* legunt, vel ab Elephantum *Barrientium*, vel fluctuum, quos Belgæ Barren vocant, cantibus illiſorum ſono, cui clamor iſtorum Poëtarum & Cantorum ſimilis fuerit.

3. *Affectatur præcipue aſperitas ſoni.*) AMM. MARCELL. lib. XXXI. cap. 7. *Barbari*, ait, *majorum laudes clamoribus ſtridebant inconditis, interque varios ſermonis diſſoni ſtrepitus leviora prælia tentabantur.*

4. *Fabuloſo errore in hunc Oceanum delatum.*) Placuit tamen

buloſo errore in hunc oceanum delatum adiſſe Germaniæ terras, [5] Aſciburgiumque, quod in Ripa Rheni ſitum hodieque incolitur ab illo conſtitutum, nominatumque. Aram quin etiam Ulixi conſecratam, adjecto Laërtæ patris nomine, eodem loco olim repertam: monumentaque, & tumulos quosdam [6] Græcis literis inſcriptos in confinio Germaniæ Rhætiæque adhuc exſtare, quæ neque confirmare argumentis, neque refellere in animo eſt: ex ingenio ſuo quisque demat, vel addat fidem.

CAPVT

tamen hæc fabula OLIV. VREEDIO, qui in *Additionibus* ſuis ad *Flandriam Vet. S. Ethnicam.* pag. 46. 47. Strabonis, Solini & Claudiani teſtimoniis Vlyſſem in Flandriæ quoque oras rejectum, atque pagos ibidem Lißwege, Vließeghem ab illo appellatos fuiſſe cenſet; Lipſii quoque auctoritate uſus, qui ad. h. l. *Quidni*, inquit, *Vlyſſinga noſtra in Zælandia ab eodem ſit? quidni Circea à Circe?* Sed fabulam iſtam ridet, minime vero approbat.

5. *Aſciburgium.*) Quo KIRCHMAIERVS h. l. Aſchenburg in Diœceſi Moguntinenſi, rectius vero TESCHENMACHERVS *Annal. Cliviæ* p. 23. vicum in Comitatu Mœrſano an dem Eßenberg, ubi multa & inſignia Antiquitatis Monumenta effodiantur, intelligendum eſſe cenſet. Inter Druſi vero quinquaginta Caſtella, quæ FLORO teſte lib. IV. c. 12. juxta Rhenum condidit, illud haud immerito referendum putat CELLARIVS *Geogr. Antiq.* T. I. p. 337. Meminit quoque hujus Aſciburgii TACIT. *Hiſt.* lib. IV. 33. a quo Aſciburgium PTOLEMAEI lib. II. cap. 11. diverſum, & in ripa Rheni Germanica ad Foſſam Druſianam ſitum eſſe exiſtimat M. ALTING. *Not. inf. Germ.* p. 11.

6. *Græcis literis inſcriptos.*)

CAPVT IV.

de *Germanorum proprietate Sanguinis & qualitate Corporum.*

Ipſe eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis aliis aliarum nationum connubiis infectos, propriam & ſinceram & tantum ſui ſimilem gentem extitiſſe arbitrantur. Unde habitus quoque corporum, quanquam in tanto hominum numero,

Tabulas Græcis literis ſcriptas in Helvetiorum caſtris repertas memorat CAESAR. lib. I. c. 10. atque *Gallos in publicis nonnullis privatisque rebus ac rationibus Græcis literis uſos* fuiſſe IDEM lib. VI. cap. 14. teſtatur, quod tamen de Druidibus ſolum intelligendum videtur: quippe cum lib. V. c. 48. Epiſtolam Græcis literis conſcriptam Equiti Gallo ſe tradidiſſe referat, ne a Gallis hoſtibus conſilia ſua proderentur. Certe linguam Gallorum Vulgarem CICERO *Orat.* pro FONTEIO *Barbaram ac immanem* appellat. Græcas vero literas a Phocæenſium colonia Maſſiliam fuiſſe allatas, atque inde Gallis innotuiſſe, Strabo lib. VI. indicat, ubi *atque ideo*, ait, *urbs ea* (Maſſilienſium) *paulo ante quidem Barbaris loco ludi Literarii patefacta eſt, & Græcarum literarum ſtudioſos reddidit Gallos, ut contractuum quoque formulas Græce conſcriberent.* A Gallis Græcas literas Germani acceperunt, qui illis Chilperici, Regis Francorum, tempore adhuc uſi fuerunt. GREG. THVRON. lib. V. c. 44. Vide quoque *Notas* noſtras ad TESCHENM. *Annales* p. 47. 48.

1. *Tru-*

mero, idem omnibus: [1] truces & cærulei oculi,

1. *Truces & cerulei oculi.*) VITRUVIVS Gentes Septentrionales in universum cæsios oculos habere scribit, ejusque rei causam ARISTOTELES *Probl. Sect.* 14. 8. reddit, quod internus calor cohibeatur a frigore externo ne effluat, vide CLVVERIVM pag. 118. De Germanis JUVENALIS *Satyra* XIII.

CAERVLEA (canit) *quis stupuit Germani lumina? flavam*
Cæsariem, & madido torquentem cornua cirro?
Nempe quod hæc illis natura est omnibus una.

Plura scriptorum Veterum testimonia adfert CONRINGIVS de *Hab. corp. Germ. Causis* pag. 11. & 12. Cæsii vero oculi CICERONE de Nat. Deor. lib. I. Cap. 30. & MINVT. FEL. Cap. XI. testibus Minervæ tribuuntur, utpote acris ingenii & sapientiæ indicia; quibus animi dotibus Germanos, licet Barbari Romanis audiant, penitus destitutos fuisse haud dixerim. Etsi enim Literarum studia non coluerint, ad Rem tamen militarem tam publica instituta quam privatos mores sapientissime accommodaverant. WERLHOFFIVS in *Not. Imp. Enucl. sp.* II. lib. 1. c. 2. 41. Neque Fabris lignariis, ferrariis, ærariis, gladiariis, zonariis, coriariis, alutariis, texoriis, Sartoribus, Pictoribus, aliisque Artificibus & Opificibus eos caruisse, e vestibus & sagis, ex lana, lino, aluta concinne compositis variisque coloribus distinctis, ut & galeis affabre in varias ferarum & avium formas effictis, itemque scutis pictis, aliisque armorum generibus CLVVERIVS Cap. 18. p. 164. non sine causa existimat. Successu temporis istas non solum artes perfecerunt, sed & literarum insuper studiis ac Pulveris Pyrii, artisque Typographicæ & Vitriariæ, aliisque ingeniosis inventis non minus quam Virtute inclaruerunt Germani, quo nomine causam illorum egit JOHANN. FRIDERIC. CRAMERVS in

culi, [2] rutilæ comæ, [3] magna corpora, & tan-

Vindiciis Nominis Germanici contra quosdam obtrectatores Gallos, Berolini 1694. impressis.

2. *Rutilæ comæ.*) Hæ tam propriæ Germanis fuerunt, ut Auctor in *Vita Agricolæ* cap. II. *rutilas Caledoniam habitantium comas & magnos artus Germanicam originem adservasse*, scribat. LVCANVS quoque lib. 10. *Pharsal.* de Cleopatræ ministris.

Pars tam flavas gerit altera crines,
Ut nullus Cæsar Rheni se dicat in Arvis
Tam RVTILAS *vidisse* COMAS.

Vide etiam JVVENALEM l. c. & Scriptores a CONRINGIO & CLVVERIO l. c. adductos, inter quos cum aliqui *flavos* capillos Germanis adscribant, de illis hoc intelligendum monet Cluverius, qui magis versus septentrionem habitarunt, nec immeritio; quippe cum experientia testetur, homines septentrionales flavis capillis plerumque præditos esse. Adeo vero ejus coloris comas amabant Germani, ut quibus natura illum negaverat, capillos suos rutilos & flavos reddiderint sapone ex Sevo & Cinere, quandoque & calce confecto; v. PLINIVM lib. XXVIII. 12. Saponem istum *Spumam Batavam* & *Causticam* vocat MARTIALIS Epigr. lib. VII. de quo vide CONRINGIVM l. c. p. 127.

3. *Magna corpora.*) Multa de ingenti statura, qua Germani aliis gentibus olim præstiterunt, Scriptorum Veterum testimonia congesserunt CLVVERIVS lib. I. c. 14. & CONRINGIVS laudato libro, quo in pristinæ istius, ac nunc multum diminutæ proceritatis causas prolixe inquirit. Sane, quod in magna illa ac robusta, sibique similia corpora excreverint Majores nostri, præter Cæli aerisque temperiem effecerunt tum Parentum sera, & æqualia matrimonia, pariter ac continentia & castitas, de quibus TACITVS *infr.* cap. 18. 19. 20. tum juventutis inde ab incuna-

tantum ad impetum valida. Laboris[4]

nabilis educatio dura cap. 20. & 23. cibi ſimplices, & bene nutrientes, plurima caro, maxime ferina, ſed & pecudum, copioſiſſimus lactis uſus, meri & concerti, potus probe ſaginans, cap. 23. neglectus vini, aliorumque liquorum, quibus Vitalia aduruntur, aſſuefactio ad toleranda frigora, veſtitus tenuis absque hypocauſtorum uſu, frequens exercitatio corporis in venationibus & exercitiis militaribus c. 15. Vita ſine curis & laboribus, aliaque, quibus corporis vires non abſumuntur, Cæſar. lib. I. c. 1. lib. II. c. 15. lib. VI. cap. 2. lib. VI. c. 21. a qua vivendi ratione cum poſtea diſceſſerint Germani, mirum non eſt, quod veteris illius magnitudinis vix reliquiæ ſuperſint, atque juxta querelam JVVENALIS *Satyra* 15. v. 60.

Terra malos homines nunc educat, atque puſillos.

Non tamen exiſtimandum eſt, veterem illam proceritatem monſtroſam fuiſſe & Giganteam. Septem enim pedes Germanos fuiſſe longos, SIDONIUS APOLLIN. teſtatur, qui de illis.

Spernit Semipedem Stilum Talia
Ex quo SEPTIPEDES *videt Patronos.*

item

Hic Burgundio SEPTIPES *frequenter*
Flexo poplite ſupplicat quiete.

De Carolo M. EGINH. in ejus *Vita* cap. XXII. *Corpore fuit amplo atque robuſto, ſtatura eminenti, quæ tamen juſtam non excederet, nam* SEPTEM *ſuorum pedum proceritatem ejus conſtat habuiſſe menſuram:* Idemque teſtatur POETA SAXO lib. V. v. 355.

Egregie procerus & hoc moderamine juſto,
SEPTEM *namque ſuis longus erat pedibus.*

atque MARQ. FREHERVS *diſſertatione* de *Statura Caroli* M. ex baculo juxta ejus proceritatem confecto, atque in Cimeliarchis Palatinis aſſervato confirmat. Etſi itaque, quæ fictitius ille Turpinus de Caroli M.

ris [4] atque operum non eadem patientia: minimeque ſitim [5] æſtumque tolerare, frigora atque inediam cælo ſolove adſueverunt.

CAPVT V.

de

Germanorum Terra, Opibus, Metallis & Pecunia.

Terra etſi aliquanto ſpecie differat, in univerſum tamen aut [1] ſilvis horrida, aut paludibus

longitudine *octo pedum* ſcribit, fabulæ ſint, priſtinæ tamen iſtius proceritatis exempla noſtro tempore adhuc obvia commemorat Cl. KEISLERVS *libro ſupra* laudato p. 218. & ſeqq.

4. *Laboris atque operum non eadem patientia.*) Quia *pigrum* ipſis *& iners videbatur ſudore adquirere, quod poſſis ſanguine parare*, Cap. XIV. unde *agrorum curam feminis, ſenibusque, & infirmiſſimo cuique ex familia delegabant.* Cap. XV.

5. *Minimeque ſitim æſtumque tolerare.*) Adverſus *ſitim non eadem temperantia*, *infra* c. 23. CONRINGIVS *lib. cit.* pag. 47. ex humorum ubertate utrumque derivat, quippe cum in ſudorem reſolvi, non facilis ſit caro, niſi quæ humore multo madeat, nec ſitis quem magis urgeat, quam cui multa humiditas familiaris ſit. Factum inde, ut Germani *fluxis corporibus ſuis* mutationem ſoli, *cælique haud tolerare* potuerint, ſcribit TACIT. *Hiſt.* lib. II. cap. 32. Vide quoque eundem cap. 93. POLIAENVS *Stratag.* lib. VIII. *Marius*, ait, *cum Cimbris conflicturus ex frigidis regionibus profectis, ſciebat eos glaciem & nivem ferre poſſe, calorem ac ſolem non item, æſtu confectos plurimum ſudorem cum ſpiritu emittere.*

1. *Aut ſilvis horrida aut paludibus*

paludibus fœda: [2] humidior qua Gallias, ventosior qua Noricum ac Pannoniam adspicit;

ludibus fœda.) Autor cap. II. *Germaniam informem terris, asperam cœlo, tristem cultu, aspectuque* describit; atque Cerealis in concione Gallos adlocutus, Germanos *Hist.* lib. IV. c. 73. *paludibus, & solitudinibus suis relictis* transcendisse in Gallias ait. POMP. MELA lib. III. cap. 3. de Germania, *terra*, inquit, *ipsa multis impedita fluminibus, multis montibus aspera, & magna ex parte silvis ac paludibus invia.* De montibus ac silvis, *Herciniis, Tauno, Teutenburgensi, Cæsia, Meliboco, Marcianis, Abnoba, Asciburgio, Lunæ, Sarmaticis, Carpaticis* multisque aliis vid. CLUVERIVS lib. III. c. 48. HENELIVS in *Silesiographia* Cap. 2. TVNVM, cujus TACITVS meminit Annal. lib. I. c. 56. & lib. XII. c. 28. non proprium montem, sed eo nomine omnes montes, die Dunen, voce Belgis adhuc familiari, appellatos fuisse Cl. KEISLERVS observat *lib. cit.* p. 480. De *vastis paludibus* TACITVS *Annal.* I. c. 63. Frequentes imprimis ejusmodi paludes sunt in Westphalia & tractu Maris Balthici, ubi propterea illust. Leibnitius Mauringiam, (a *Moris* s. paludibus ita dictam) primam Francorum sedem juxta Geographum Ravennatensem quærendam putavit in *disquisit.* de *Orig. Franc.* quam cum vindiciis adversus Objectiones ill. Eccardus adjunxit *Legibus Salicis.* Cum vero Veteres Scriptores omnes, atque monumenta antiqua originem Francorum ex *Westphaliæ* populis arcessant, ibi rectius Mauringiam collocandam esse, docuit ill. Gundlingius, *Gundlingian.* P. 3.

2. *Humidior qua Gallias, ventosior qua Noricum.*) Legendum esse *humilior & verticosior* cum LIPSIO & CONRINGIO, KIRCHMAIERVS h. l. monet, atque adversus Colerum, qui Lipsio propterea succensuerat, solidis rationibus tuetur.

3. *Satis*

ſpicit; [3] ſatis ferax, frugiferarum [4] arborum impatiens, pecorum [5] fecunda, ſed plerumque improcera: ne armentis quidem ſuus honor, aut gloria frontis. Numero gaudent. Eæque ſolæ [6] & gratiſſimæ opes ſunt.

3. *Satis ferax.*) CLVVERIVS lib. I. c. 12. & CONRINGIVS h. l. *ſati* (ſegetis) *ferax*, legunt, quod licet perinde videatur, vitandæ tamen ambiguitatis cauſa, ne *ſatis* adverbialiter pro *ſufficienter* ſumatur, KIRCHMAIERVS quoque h. l. approbat. Etſi autem Germani agris colendis parum ſtuduerint, v. *infr.* cap. 14. quantum tamen neceſſe erat, *ſegetes terræ imperabant*, cap. 26. atque de *frumentis à Cæſare ſucciſis* vide ipſum de B. G. l. IV. c. 19. de *frugibus Prīncipibus collatis* AVCTOR. *infr. c. 15.* De *receptaculo frugum* cap. 16. De *humore ad potum ex hordeo & frumento* cap. 23.

4. *Frugiferarum arborum.*) non agreſtium, quibus haud deſtituebantur. v. cap. 23. ſed arborum mitiorum, quæ arte & labore in hortis à Germanis etiam nunc coli ſolent, de his enim AVCTOR ipſe *infra* c. 26. *Arva*, inquit, *per annos mutant, & ſupereſt ager, nec enim cum ubertate & amplitudine ſoli labore contendunt, ut pomaria conſerant, & prata ſeparent, & hortos rigent. Sola terræ ſeges imperatur.*

5. *Pecorum fœcunda.*) propter pabuli præſtantiam & abundantiam. PLINIVS enim lib. XVII. 4. *quid*, ait, *laudatius Germaniæ pabulis?* quibus adeo etiam abundabat, ut ex Gallia pecora trans Rhenum paſtum mitterentur, qua de re CLAVDIANVS in laud. Stiliconis l. I. v. 224.

Ut jam trans fluvium non indignante Caico.
Paſcat Belga pecus, mediumque ingreſſa per Albim.
Gallica Francorum montes armenta pererrent.

6. *Eæque ſolæ & gratiſſimæ opes.*) Unde quoque tributi

ſunt. Argentum & Aurum propitii an irati Dii negaverint, dubito. Nec tamen adfirmaverim, nullam [7] Germaniæ venam argentum aurumve gignere. Quis enim ſcrutatus eſt? Poſſeſſione & uſu haud perinde afficiuntur. Eſt videre apud illos argentea vaſa, Legatis & Principibus eorum muneri data, non in alia vilitate quam quæ humo finguntur: quamquam proximi ob uſum commerciorum aurum & argentum in prætio

buti loco Principibus ſuis *ultro & viritim vel armentorum vel frugum* contuliſſe Germanos, AVCTOR infr. cap. XV. refert. Homicidium propterea atque alia delicta leviora certo armentorum & pecorum numero luebantur. cap. XII. & XXI.

7. *Nullam tamen Germaniæ venam argentum.*) Ferrifodinas fuiſſe in Germania, AVCTOR teſtatur infr. c. 43. ubi de Gothinis refert, quod *terram effoderint.* Curtium quoque Rufum in *agro Mattiaco ſpecus quærendis venis argenti recluſiſſe.* IDEM memorat ANNAL. libr. XI. cap. 20. Certe non venas, ſed laborem & ſcrutinium defuiſſe apparuit, ex quo tot auri, argenti aliorumque metallorum fodinæ circa ſilvam Hercyniam, in Miſnia, Sileſia, Bohemia repertæ fuerunt, de quarum origine pariter ac legibus metallicis v. HEINECCIVS *Antiq. Goslar.* lib I. HENR. MEIBOMIVS in diſſ. de *Metalli-fodinarum Harzicarum prima origine & progreſſu*, Helmſtadii 1680. AD. RECHENBERG de *Hermundurorum Metallurgia argentea.* Lipſiæ eodem anno. De legibus vero & Juribus Metallicis vide LEIBNIT. T. II. S. R. B. *introd.* N. 20. 21. JO. EISENHART. de *Regali Metallifod. jure libro ſingulari*, aliosque apud Cl. STRVVIVM *Biblioth. juris Selecta* p. 208.

8. *For-*

tio habent, formasque [8] quasdam noſtræ pecuniæ agnoſcunt, atque eligunt: interiores ſimplicius & antiquius [9] permutatione mer-

8. *Formaſque quasdam noſtræ pecuniæ agnoſcunt.*) Erant propterea in Germanorum pariter ac Gallorum gratiam Treviris & Lugduni officinæ monetariæ a Romanis conſtitutæ, quorum imperio everſo Byzantinis nummis Germani cum aliis populis Occidentalibus uſi fuerunt; Francos vero, ex quo Galliam ſibi ſubjecerunt, nummos ex Gallicis metallis cum iconibus ſuorum Regum excudiſſe, PROCOPIVS de *Bello Gothico* lib. III. teſtatur, extantque jam in Cap. Caroli M. Leges monetariæ contra falſas monetas A. DCC. LXXV. DCCC. III. latæ, v. BALVZIVS CAPITVLAR. T. I. p. 604. 723. 795. alibique, A. LE BLANC, *Traité Hiſt.* des *Monnoyes de France;* de re vero Germanorum nummaria medii ævi vid. HACHENB. *in German. med.* diſſ. X. illuſtriſſ. a LVDEWIG Einleitung zum teutſchen Münzweſen mittler Zeiten, & qui de nummis Bracteatis ſcripſerunt Cl. viri OLEARIVS, SCHMIDIVS, SAGITTARIVS, SLEGELIVS, LEVCKFELDIVS aliique plures.

9. *Permutatione mercium utuntur.*) More apud alias gentes quoque olim recepto, *Quantum,* inquit PLINIVS lib. 33. 1. *feliciori ævo, cum res ipſæ* PERMVTABANTVR *inter ſe, ſicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit.* Locus ex Homero adducitur §. 2. INSTIT. de *Emt. & Vendit.* Ariſt. l. V. Ethic. c. 8. omnia ea, quorum eſt PERMVTATIO, comparabilia eſſe monet. Lycurgus emi ſingula non pecunia ſed compenſatione mercium juſſit, teſte Juſtino lib. III. c. 2. SERVIVS ad VIRGIL. Ecl. IV. v. 39. ad verba *mutabit* merces, quia, notat, *antiqui res rebus mutabant.* De Sarmatis quoque POMP. MELA lib. II. *vice,* inquit, *rerum commercia exercent.* Cum vero hac ratione pretia rerum non exacte ſemper

mercium utuntur. Pecuniam probant veterem & diu notam, Serratos [10] Bigatosque. Argentum quoque magis quam aurum sequuntur, nulla affectione animi, sed quia numerus argenteorum facilior usui est promiscua & vilia mercantibus.

CAP. VI.

per æquari potuerint, nummi inventi fuerunt, ovium, equorum, boum, aliarumque pecudum figuris signati, unde & *pecuniæ* nomen acceperunt. Centum hinc קשיטה i. e. nummis figura *ovis* signatis Jacobus agrum a Sichemitis emisse dicitur, *Genes.* XXXIII. 19. Coll. *Actor.* VII. 16. AVGVST. PFEIFF. *Oper.* pag. 1007. Certe Abrahamus jam quadraginta Siclis locum sepulturæ ab Hethitis emit. *Genes.* XXIII. §. 17. Apud Germanos quoque nummos tandem adhibitos fää, a pecore quo insigniti fuerunt, dictos fuisse observat Hachenb. *diss. cit.* §. 2

10. *Serratos bigatosque.*) Bigatos nummos ab insculpto ipsis curru cum equorum *biga* ita appellari, nullum fere dubium est. Serratos vero, cujus vocis loco alii vel *æratos*, vel *raritos* perperam legunt, a serræ illis impressa imagine sic dici consuerunt ALTHAMERVS, ALEXANDER ab ALEXANDRO, FVLVIVS VRSINVS & PIERIVS VALERIVS, sed sine ullo ejusmodi nummorum exemplo. Vera hujus nominis ratio est, quod hi nummi crenati, serræque in modum, toto margine sicut monetæ Franciæ majores quædam species, vel serratulæ herbæ, incisuris dentati fuerunt, ne diminuerentur. vid. JOH. SMETIVS *Antiq. Neomag.* pag. 172. & NOTAE ad *Teschenmacheri Annales.* p. 44.

1. *Ne-*

CAPVT VI.

de *Germanorum armatura, militibus, modo proeliandi & Centenis.*

Ne ferrum [1] quidem ſupereſt, ſicut ex genere telorum colligitur. Rari [2] gladiis, aut

1. *Ne ferrum quidem ſupereſt.*) Rarum propterea ferri, frequentem autem fuſtium uſum fuiſſe apud Aeſtios *infr.* cap. 45. atque Fennos Sagittas inopia ferri *oſſibus* aſperaſſe, cap. 46. memorat Autor. Nunc tantam eſſe in ſola Miſnia ferri copiam, ut Landſaſſii in fundo ſuo illud fodere queant, nullo quamvis inſtructi ſint privilegio, refert AVTOR *Germaniæ Principis* lib. III. cap. 5. p. 203.

2. *Rari Gladiis.*) GERMANICVS adlocutione ad milites ſuos apud Autorem Annal. I. 14. Germanorum arma cum Romanis comparando, inter hæc tantum gladios refert. Gladiis tamen oportet uſos fuiſſe Germanos, quod Maritus in dotem attulerit boves & frenatum equum cum *framea gladioque* juxta AVCTOREM *infra* cap. 18. Præmagnos autem & ponderoſos Cimbrorum fuiſſe gladios, PLVTARCH. teſtatur in *Mario*. Marſignorum contra, Oſorum, Gothinorum, Buriorum aliarumque gentium Germanicarum verſus Orientem inſigne fuiſſe, rotunda ſcuta & *breves gladios*, AVTOR refert infra c. 43. Gladii vero Germanis, teſte DIODORO SICVLO lib. V. Spathæ dicebantur, quod *ſpatioſæ & amplæ* fuerint, ut cenſet Iſiodorus libr. XVIII. cap. 6. Rectius vero voce Celtica Spade, qua inſtrumentum in hortis colendis uſitatum adhuc ſolet appellari. Gladios vero Diodoro & Strabone libr. IV. teſtibus, ad latus dextrum ponebant, quod & Romanos olim con-

aut [3] majoribus lanceis utuntur. Haſtas, vel ipſorum vocabulo [4] frameas gerunt, anguſto

conſueviſſe, LIPSIVS oſtendit de *Milit. Rom.* libr. III. Dial. 3. Francos tamen mutato hoc more enſem ad lævum latus appendiſſe, AGATHIAS ſcribit lib. 2. vide quoque HACHENB. libr. citat. diſſert. IV. §. 8. CLVVERIVM A. G. lib. I. c. 44. p. 350. & *Figuram* II. poſt p. 360. ut & JOHAN. STRAVCHIVM *Diſſ.* III. cap. 2. §. 2. Ceterum QVADOS, Germaniæ populum, tam ſanctos habuiſſe gladios, ut per illos juraverint, AMM. MARCELLIN. teſtatur l. XVII. cap. 12. More gentibus inprimis ſeptentrionalibus admodum familiari; atque inde eſſe, quod hodieque feuda imperii a Cæſare conferantur, oblato ad oſculum enſis manubrio, non immerito cenſet Cl. KEISLERVS. l. c. pag. 164. 165. Vide quoque illuſtrem ECCARDVM ad L L. Salicas, pag. 185.

3. *Majoribus lanceis.*) quas DIOD. SIC. l. V. deſcribit, atque *haſtas*, ait, *faciunt, lanceas illis dictas* (vocabulo Celtico & adhuc uſitato (Lantze nim. unde ein Landsknecht,) *quarum ferrum longitudine cubitum æquat, vel etiam ſuperat, ſi additamenta adſint; latitudo a gemino palmo haud multum abeſt.* Fuiſſe quoque ancipites, PLVT. in Mario teſtatur. Fere itaque noſtris lanceis, quæ Partiſanen vocantur, illas ſimiles fuiſſe, cenſet CLVVERIVS pag. 352. Ab his autem majoribus lanceis minores, quæ *Geſæ* quoque appellantur, non differebant, niſi quod harum ferrum non æque latum fuerit. Vtriusque vero figuras vide apud Cluverium poſt pag. 360. fig. V. & VII. & JOH. STRAVCHII *Diſſert.* III. cap. 2. §. 3.

2. *Frameas.*) a cuſpide, quæ haſtis illis præfixa erat, acri, atque ſimili inſtrumento ſartorio & ſutorio, Pfriem, vel Priem, quo pannus vel corium perforatur. Erant vero haſtæ longæ inſtar *Picarum*, ſeu perticarum, quibus pedites in quibuſdam Germaniæ

angusto & brevi ferro; sed ita acri, & ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus [5] vel eminus pugnent. Et eques quidem scuto frameaque contentus est. Pedites et [6] missilia spargunt, pluraque singuli, atque in immensum vibrant, nudi [7] aut sagulo leves. Nulla cultus

locis adhuc uti solent. Tacitus propterea hastas Annal. I. cap. 64. *ingentes* ad vulnera facienda quamvis procul; Annal. II. c. 14. *enormes;* alibi *prælongas & ingentia tela vocat.* Vid. CLVV. p. 359. Fig. IV. Bipenni, quam *Francescam* appellarunt Franci, id armorum genus simile fuisse, ALEX. ab ALEXANDRO, aliique censent. Vid. JOH. STRAVCH. l. c. §. 4.

5. *Cominus vel eminus.*) Collectis vel protensis hastis, non vero sparsis, ut missilibus; atque ita intelligenda quoque verba TACITI ex *Annal.* I. 64. modo adducta, *ad vulnera facienda quamvis procul;* protensis videlicet non projectis hastis. Hoc quoque sensu IDEM *Hist.* lib. V. cap. 18. *absumtis*, inquit, *quæ jaciuntur & ardescente pugna procursum ab hoste infestius immensis corporibus & prælongis hastis, fluctantem labantemque militem eminus fodiebant.*

6. *Missilia.*) Quo non solum pertinere Lanceas *majores & minores*, sed & alia brevia tela & clavas, sive *catejas*, CLVVERIVS ostendit p. 353. & 359. Diserte quoque lapides & glandes, de quibus Kirchmaierus h. l. dubitat, ad missilia refert TACITVS Hist. l. V. c. 17. ubi *sono*, inquit, *armorum tripudiisque* (ita illis mos) *approbata sunt dicta, saxis glandibusque & ceteris missilibus proelium incipitur.* Sagittas non videntur habuisse Germani, exceptis Fennis. v. c. 46.

7. *Nudi.*) *Tegumen*, infr. c. 17. scribit, *omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina consertum, cetera intecti*, ubi vid. *Not.*

8. *Scuta*

tus jactatio. Scuta tantum [8] lectissimis coloribus distinguunt. Paucis [9] loricæ, vix uni

8. *Scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt.*) Scuta initio admodum rudia atque è corticibus arborum fuere confecta, concava figura; postea e *viminibus ac tabulis colore fucatis, nullo autem ferro nervove firmata.* TACIT. *Annal.* II. 14. *oblonga & ad staturam hominis porrecta,* DIOD. lib. V. atque hinc TACITO l. c. *immensa;* exceptis Suevis, quorum insigne, *rotunda scuta.* v. *infra* c. 43. Ceterum scuta fucata, atque lectissimis coloribus distincta simul ac galearum, de quibus proxime dicetur, formas, originem insignibus nobilium dedisse, ut dubitabit forte nemo, ita Cluverii sententia, quod scuta Nobilium non nisi spatiis diversi coloris distincta, Civitatum vero & Principum animalium figuris sola initio fuerint insignita, tantoque insignia esse antiquiora, quo magis sunt simplicia, haud est a vero aliena. Vide ipsum p. 344. & 349. & figuras *scutorum* post. p. 360. G. BEYERVM in *Spec. Juris Germ.* lib. I. cap. 10. SCHVRTZFLEISCHIVM de *Nobilium insignibus, Op. Hist. Polit.* N. LVII. JOH. STRAVCH. Diss. III. C. 3. §. 2. & 3.

9. *Loricæ.*) GERMANICVS apud Autorem *Annal.* II. 14. *non loricam,* ait, *Germano, non galeam.* Principes vero atque nobiliores loricis usos fuisse, SILIVS ITALICVS testatur lib. V. ubi de consule, qui arma Bojorum Regi detracta induerat:

Loricam induitur - - -

Franci *Bruniam* vocabant, voce antiqua Gallica *bron,* qua pectus & mamma denotabatur. Vide laudatum ECCARDVM ad LL. *Salicas* pag. 175. Diversum ab illa fuit munimentum colli, *Halsberga,* de qua LEX RIPVARIORVM cap. 36. à Bergen, condere, munire, quia illa muniebatur collum; ut crura *Bainberga.* Vide ECCARDVM ibid. JOH. STRAVCH. l. c. §. 4.

uni alterive [10] cassis aut galea. [11] Equi non forma, non velocitate conspicui. Sed nec variare gyros in [12] morem nostrum docentur.

10. *Vix uni alterive cassis aut galea.*) Vide quoque ANNAL. II. 14. Plerumque enim capitibus nudis pugnabant, ut DIO CASS. lib. XXXVIII. de Arioviſti exercitu refert, atque vel capillos teſte AVTORE *infra* cap. XXXVIII. religabant, vel capitibus exuvias leonum, boum, urſorum aliarumque belluarum cum dentibus & cornibus imponebant. PLVTARCHVS in Mario de Cimbris, *Equitum*, ait, XV. *millia numeroſe effuderunt, ſplendide, galeas gerebant, quæ repræſentarent ſævarum belluarum rictus & inuſitatas figuras.* Ritu tamen cum aliis gentibus communi, ut multis CLVVERIVS libr. I. cap. 44. oſtendit, & FIG. poſt p. 360. exhibet. Franci *Galea* quoque uſi fuerunt, quæ HELMVS vocatur *LL. Ripuar.* l. c. ab Helen celare, quia caput celat Galea ſ. Caſſis.

11. *Equi non forma.*) Germanos jumentis e Gallia importatis non uſos, & quæ apud eos fuerunt nata, *parva & deformia* fuiſſe, ſcribit CAESAR lib. IV. cap. 2. Gaviſos tamen finitimarum gentium donis, *electis* EQVIS, *magnis armis, phaleris & torquibus*, AVTOR teſtatur *infr.* cap. 15. *Neque turpius quidquam aut inertius eos habuiſſe quam* ephippiis uti, CAESAR memorat l. c. more tamen cum aliis gentibus communi. Vid. HERM. HVGO de *Militia Equeſtri Antiqua & Nova* lib. I. cap. 4. Nec major ſub Francis Equitatus cura. AGATHIAS lib. II. *Equis*, ait, *niſi paucis, non utuntur, avito more & educatione ad pedeſtrem pugnam exerciti.* Quod ergo EGINH. refert, in vita Caroli M. c. XIX. eum filios, cum primum ætas patiebatur, more Franco cum equitare feciſſe, de Principibus intelligendum erit.

12. *In morem noſtrum.*) Quem VIRG. *Georg.* lib. III.

tur. In rectum aut uno flexu dextros agunt, ita conjuncto orbe, ut nemo posterior sit. In universum æstimanti [13] plus penes peditem roboris; eoque mixti [14] præli-

III. elegantissime ita describit:

Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati,
tractuque gementem
Ferre rotam, & stabulo frænos audire sonantes:
Tum magis atque magis
blandis gaudere magistri
Laudibus & plausæ sonitum cervicis amore:
Atque hæc jam primo depulsus ab ubere matris
Audiat, inque vicem det mollibus ora capistris
Invalidus, etiamque tremens, etiam inscius ævi.
At tribus exactis, ubi quarta accesserit æstas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
Compositis, sinuetque alterna volumina crurum,
Sitque laboranti similis: tum cursibus auras
Provocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix summa vestigia ponat arena.

Pluribus ea de re vide HERM. HVGONEM de *Militia Equest. Antiq. & Nov.* Lib. III. c. 2.

13. *Plus penes peditem roboris.*) De Cattis AVCTOR c. XXX. *Omne*, ait, *robur in pedite. Equestrium sane virium id proprium, cito parare victoriam, cito cedere.* De Tencteris vero IDEM cap. XXXV. *Tencteri*, scribit, *super solitum bellorum decus equestris disciplinæ arte præcellunt. Nec major apud Cattos peditum laus, quam Tencteris equitum.*

14. *Mixti proeliantur.*) De hujusmodi proeliis mixtis CAESAR. B. G. lib. I. c. 48. *Arioviſtus*, scribit, *his omnibus diebus exercitum castris continuit; equestri proelio quotidie contendit. Genus hoc erat pugnæ, quo se Germani exercuerant. Equitum millia erant VI. totidem numero pedites velocissimi ac fortissimi, quos ex omni copia singuli singulos, suæ salutis causa*

liantur, apta & congruente ad equeſtrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni juventute delectos ante aciem locant. Definitur & numerus: [15] centeni ex ſingulis pagis ſunt: idque ipſum inter ſuos vocantur, & quod primo numerus fuit, jam nomen

ſa delegerant. Cum his in proeliis verſabantur; ad hos ſe equites recipiebant; hi, ſi quid erat durius, concurrebant: Si qui, graviore vulnere accepto, equo deciderant, circumſiſtebant, ſi quo erat longius progrediendum aut celerius recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas, ut jubis equorum ſublevati, curſum æquarent. IDEM lib. IV. 2. *Equeſtribus*, memorat, *proeliis, ſæpe ex equis deſiliunt, ac pedibus proeliantar equosque eodem remanere veſtigio aſſuefaciunt, ad quos ſe celeriter, quum uſus poſcit, recipiunt:* Simili plane ratione, ut Dimachi noſtri, die Dragoner, quod genus militum recte quidem à Germanis, perperam vero recentiori ætate inventum eſſe, HERTIVS cenſet in *Elem. Prud. Civ.* l. 9. 12.

15. *Centeni ex ſingulis pagis ſunt.*) Diviſa Germania fuit in *Civitates* ſ. Populos & Nationes, hæ vero in Gowen ſive diſtrictus, quos Autor *Pagos* appellat, atque hi iterum in *Centenas & vicos.* CAESAR B. G. lib. I. 12. lib. VI. 23. TACIT. infr. cap. XXI. XXXIX. Vocabulum vero *Centenæ*, in quas pagi diviſi fuerunt, FREH. in *Orig. Palat.* lib. I. c. 5. Germanicum, Zehend, atque inde *Cent.* & *Centenas* Taciti orta fuiſſe exiſtimat. Vero autem ſimilius eſt, Germanos partes, in quas pagos diviſerunt, appellaſſe Hunderte, quippe cum Angli comitatus ſive pagos ſuos adhuc dividant in *Hundredas*, more à Saxonibus & Anglis in Britanniam ex Germania traducto, v. MALMESBVR. lib. II. 4. Illas vero Hundredas Tacitus ſua lingua Centenas, ut Gowen *pagos*, appellavit. Senſus itaque

men [16] & honor est. Acies [17] per cuneos componitur. Cedere [18] loco, dum modo rursum instes, consilii quam formidinis arbitrantur. Corpora suorum etiam in dubiis proeliis referunt. Scutum reliquisse præcipuum [19] flagitium. Nec aut sacris adesse,

itaque Autoris est, ex illis pagorum centenis certos juvenes fuisse delectos atque vocatos *Centenos* seu Germ. die Hunderte.

16. *Jam nomen & honor.*) Comitum videlicet *Centenorum*, de quibus infr. cap. XII. ubi vide *Not.*

17. *Acies per cuneos.*) Juxta VEGETIVM lib. III. 19. instar *capitis Porcini*, AGATHIAM vero lib. II. Græcorum literæ Δ. quod tamen de Peditatu intelligendum est. Equitatus enim in turmas fuit divisus. Utroque autem modo nationes & familiæ discretæ manserunt, ut singularum virtus cognosci potuerit. Vide AVT. *infr.* cap. VII. & Histor. lib. IV. 16. Aciem vero circumdabant carri, quibus mulieres & infantes erant impositi. CAESAR lib. I. c. 51. Aciei Figuram vide apud CLUVERIVM p. 384.

18. *Cedere loco dum modo instes.*) De *Cheruscis* AVTOR *Annal.* II. c. II. *fugam*, ait, *simulantes Cariovaldam hostium ducem in planitiem saltibus circumjectam traxere, dein coorti & undique effusi trudunt adversos, instant cedentibus collectosque in orbem pars congressi quidam eminus proturbant.*

19. *Præcipuum.*) Ut quoque apud alias gentes. De Epaminonda, CICERO de *Finibus* II. 30. *Cum*, memorat, *vicisset Lacedæmonios apud Mantineam, simulque ipse gravi vulnere exanimari se videret, ut primum dispexit, quæsivit, salvus ne esset clypeus?* Apud Francos id non minus turpe reputatum, atque gravis injuria fuit habita, dicere de aliquo, quod *scutum suum jactasset fugaque lapsus fuisset.* LL. Sal. Tit. XXXIII. c. 5. Sunt, qui vocem Schelm ejusmodi hominem, qui

esse, aut concilium inire ignominioso fas. Multique superstites [20] bellorum infamiam laqueo finierunt.

CAPVT

scutum sibi eripi passus fuerat, proprie designasse putant, atque dictam a Schildnehm, quod tamen improbat Ill. ECCARD. ad illum locum, atque aliunde hanc vocem derivandam docet.

20. *Superstites bellorum infamiam laqueo finierunt.*) Ut enim maxime glorioſum ducebant Germani, in bello occumbere, ita turpissimum ipsis habebatur ex acie fugere, atque mortem & pericula vereri. AELIANVS *Var. Hist.* lib. XII. Capite 23. quod de *Celtarum* (*Germanorum*, v. PERIZONIVM ibi in Not.) *audacia* inscribitur, *omnium*, ait, *hominum ad subeunda pericula promtissimos esse Celtas audio. Proinde Canticorum materiam faciunt Homines, qui in bello pulchra morte occubuerunt. Et coronati pugnas ineunt, sed & tropæa erigunt, simul Græcorum more monimenta suæ virtutis posteritati relinquentes. Adeo vero turpe ducunt fugere, ut sæpe ne à corruentibus quidem & incidentibus ædibus effugiant, sed neque ex iis ardentibus, quando ipsi jam igne comprehenduntur. Multi vero etiam inundari mari sustinent; sunt etiam, qui arma capientes in fluctus irruant & eorum impetum excipiant, nudos gladios & hastas intentantes, perinde, ac si vel terrere eos vel vulnerare possent.* Similia de Germanis referunt STRABO lib. VII. ARISTOTELES lib. VII. 10. STOBAEVS *Sermone* XII. ex *Nic. Damasc.* libro *de moribus Gentium;* quæ etsi fabulosa sint, audacissimi tamen & ad mortem paratissimi erant Germani. Ipse enim AVTOR *infra* cap. 14. *ingrata*, inquit, *genti quies, facilius inter ancipitia clarescunt, spe videlicet redituræ vitæ & animarum immortalitatis.* APPIANVS *in* CELT. *Immites*, ait, *erant moribus, animisque ferociſſimi & mortis contemtores persuasione futuri in vitam reditus.* LVCANVS *Pharsal.* lib. I. v. 458.

Certe

CAPVT VII.

de *Germanorum Regibus, Ducibus, Sacerdotibus, & mulierum erga Viros affectu.*

Reges [1] ex nobilitate; duces ex Virtute [2] su-

Certe populi quos despicit Arctos,
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud urget, leti metus inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces.
Mortis, & ignavum, redituræ parcere vitæ.

1. *Reges ex nobilitate.*) De Germanis in Nobiles, ingenuos, libertos & servos divisis, *vide infr.* cap. XXV.

2. *Sumunt.*) Reges æque ac Duces eligebantur, licet apud Marcomannos, & Quados ex certis familiis. *Marcomannis*, ait AVTOR infra, *Quadisque ad nostram memoriam Reges manserunt ex gente ipsorum; nobile* MAROBODVI & TVDRI *genus.* Duces inaugurabantur scutis impositi atque elevati. De BRINIONE Duce Caninefatum AVTOR *Hist.* IV. 15. *Impositus scuto more gentis, & sustinentium humeris vibratus, Dux eligitur.* Eodem vero modo & Reges fuisse inauguratos, CASSIODORVS testatur, apud quem lib. X. *Var. Epist.* 31. Theodoricus Rex, *indicamus*, ait, *parentes nostros Gothos inter procinctuales gladios, more majorum scuto suppositos, regalem contulisse nobis, præstante Deo, dignitatem; ut honorem arma darent, cui opinionem bella pepererunt.* Francos quoque Reges suos eodem ritu initiasse constat, exemplisque Clodovæi, Sigeberti, Gundobaldi id testatur GREG. THVRON. lib. II. 40. IV. 46. VII. 10.

sumunt. Nec Regibus infinita [3] aut libera

Hunc tamen ritum in procinctu vel in campo solum obtinuisse, atque alias Reges in sublimi solio collocatos, tradita in manus ipsorum hasta, fuisse inauguratos, HERTIVS *in Not. Vet. Fr. Regni* pag. 131. & 132. consensu HAD. VALESII probat, qui lib. XXI. *Rer. Franc.* ad Historiam Theodorici ex vita S. LEODEGARII. *solebant tum*, ait, *optimates Francorum ad constituendum Regem convenire, ac in electi singuli verba jurare, tradita in manus hasta pro sceptro, excelso solio impositum debito honore venenari.* De Guntramno quoque, cum Childebertum II. regem declararet, GREG. THVRON. lib. VII. 33. *data in manus Childeberti hasta ait: hoc est indicium, quod tibi omne meum regnum tradidi.* Atque ejusmodi hastam designari, qua Reges Francorum in nummis apud P. Le BLANC apparent, verosimile est. Unctos vero & coronatos etiam Reges Francorum Merovingicos fuisse, quamvis sint, qui contendant, (vide AVB. de VERTOT, diss. de *Ampulla Rhemensi*,) nullo argumento solido nititur. Pipinum vero Caroli M. Patrem hoc ritu primum fuisse inauguratum, HADR. VALESIVS lib. XIX. *Rer. Franc.* AVTOR libri *de la Majorité des Roys de France*, aliique Scriptores Gallici, profitentur, pluribusque Cl. GVNDLINGIVS in *Henrico Aucupe* p. 77. adserit. An vero Francorum Merovingici & Carolingici, æque ac veteres Germanorum reges electi fuerint, an vero jure hereditario successerint? magis controvertitur, quod, ne longius digrediamur, nunc intactum relinquimus, rati, argumenta eorum, qui posterius asserunt, haud satis esse solida & firma.

3. *Nec Regibus infinita & libera potestas.*) Nisi quod populorum quorundam septentrionalium Reges adductius & *sine exceptionibus imperaverint, quamvis non supra libertatem.* Vide *infr.* c. 43. & 44. Ceterum Ambiorix

ra poteſtas; & Duces [4] exemplo potius quam imperio, ſi prompti, ſi conſpicui: ſi ante aciem agant, admiratione præſunt. Ceterum neque animadvertere, neque vincire,

biorix Eburonum Rex Legatis Cæſaris de B. G. l. V. 27. reſpondit, *ſua eſſe ejusmodi imperia, ut non minus haberet in ſe juris multitudo, quam ipſe in multitudinem.* Hinc Maroboduus, cum deſpoticum imperium affectaret, *inviſum ſe reddidit popularibus ſuis.* AVTOR *Annal.* II. 44. Quare nec de rebus negotiisque publicis pro arbitrio ſtatuere poterant Germanorum Reges, ſed *de minoribus rebus Principes conſultabant, de majoribus omnes, atque in* CONCILIIS Reges & Principes *audiebantur auctoritate ſuadendi magis quam jubendi poteſtate.* IDEM *infr.* cap. XI. E quibus liquet, imperium ſummum apud Germanos Regibus, Proceribus & populo jam olim commune, ſimilique fere ratione mixtum ac temperatum fuiſſe, quæ poſtea omni tempore & in hunc uſque diem obtinuit. COCCEIVS in *Juriſprud.* cap. VII. Qua vero Reges apud Germanos, eadem & apud ceteras gentes olim fuerunt conditione, munusque illorum tum erat, ut judicarent lites inter cives obortas, & Ducem ſe præberent populo in bellis contra hoſtes gerendis. Certe Iſraelitæ Regem hiſce unice de cauſis deſiderabant, Samueli dicentes 1. Sam. VIII. 19. 20. *Rex præerit nobis, ut ſimus nos quoque ſicut gentes finitimæ, ut judicet nos Rex noſter, & præeat nobis in bellis noſtris.*

4. *Duces exemplo.*) Alia enim Ducum, Principum & Comitum olim fuit ratio, quam ſecutis temporibus, & ex quo illi integras regiones cum ſupremo imperio, quæ recenti admodum vocabulo SVPERIORITAS TERRITORIALIS dici ſolet, nacti fuerunt. ANT. DADINVS ALTESERRA libro de *Ducibus*

cire, neque verberare quidem nisi [5] sacerdotibus permissum: non quasi in poenam nec ducis jussu, sed velut Deo imperante, quem

bus & comitibus. HERTIVS in *Not. V. R. Fr.* COCCEIVS *lib. cit.* c. XV.

5. *Nisi Sacerdotibus permissum.*) Eorum fuisse, in conciliis silentium imperare & *coercere* immorigeros, AVTOR infr. c. XI. refert. De Druidibus Gallorum, quibus Sacerdotes Germanorum, nisi & nomine, munere saltem fuisse similes, ESAIAS PVFENDORFIVS disq. de *Druidibus* SCHVRTZFLEISCH. de *Vet. Druid. inst.* docuerunt. CAESAR B. G. l. VI. 13. *Nam fere,* inquit, *de omnibus controversiis publicis ac privatis constituebant, &, si quod admissum esset facinus, si cædes facta, si de hereditate, de finibus controversia esset, iidem decernebant. Si quis aut privatus aut publicus eorum decretis non stetisset, sacrificiis interdicebant, quæ poena apud eos erat gravissima. Quibus ita esset interdictum, ii numero impiorum ac sceleratorum habebantur, iis omnes decedunt, aditum sermonemque defugiebant, ne quid ex contagione incommodi acciperent. Neque iis petentibus jus reddebatur, neque ullus honos communicabatur.* Iudicia itaque non solum in litibus & controversiis obortis olim Sacerdotes Germanorum exercebant, sed & capitis supplicium inferebant, nulla adhuc infamiæ nota, quæ recentiori demum tempore isti muneri accessit; quippe cum proximis seculis adhuc vel senator ætate minimus, vel qui novissimus matrimonium inierat, vel in Monasteriis Fratres Laici, vel, ut ex sententia criminali an. 1400. lata apud WEHNERVM in *observ. Pract.* voce Besiehnen apparet, Accusator ipse, poenam capitalem executi fuerint; de quo vide pluribus Illustr. THOMASIVM diss. de *Jurisdictionis & Magistrat. differ. secundum mores Germ.* §. LXXXI. KEYSLERVM l. c. p. 166. & 167.

6. *Quem*

quem [6] adeſſe bellantibus credunt: effigiesque [7] & ſigna quædam detracta lucis in

6. *Quem adeſſe bellantibus credunt.*) Vnde quoque, ut bellorum eventus explorarent, captivum intereeptum cum electo ſuorum popularium committebant, & victoriam hujus vel illius pro præjudicio accipiebant. vid. cap. X. infr. Hinc vero procul dubio factum, ut controverſias privatas æque ac publicas per Duella, vulgo das Kampf-Recht, reliquerint decidendas, quibus, Cleri fraudibus, alia dein ejuſdem farinæ judicia, quæ ORDALIA, i. e. *magna judicia* ipſis vocabantur, per ignem ferrum candens, crucem, aquam calidam, caſeum execratum acceſſerunt, de quibus BECMANNVS diſſ. de *Judiciis Divinis* GERHARDVS de *Judicio Duellico*, Illuſtriſſ. THOMASIVS diſſ. de *concept. ac intent. conſt. Crim. Carol.* §. 19. quod etſi injuſtum fuerit, & ab AGOBARDO, Lugd. Archiep. merito improbatum ſit libello contra *damnabilem opinionem, putantium, divini judicii veritatem igne vel aquis, vel conflictu armorum* patefieri, Operum AGOB. Edit. Baluzian. T. I. p. 301. circa bella tamen inter populos liberos, quorum Deus ſolus judex eſt, recte, ſi hæc ipſorum opinio fuit, ita crediderunt Germani non ſolum, ſed & aliæ gentes, quarum hac de re ſententias vide apud illuſtrem a COCCEIVS diſſert. de *juſto prœliorum exitu* Vol. diſſert. II. No. XI. Controverſias quoque inter populos liberos per duella non injuſte olim fuiſſe deciſas, exiſtimavimus in Diſſertatione de *Judicio Duellico in Controverſ. publ.*

7. *Effigiesque & ſigna quædam detracta lucis.*) De lucis *infr.* cap. IX. Quid vero per effigies & ſigna lucis detracta intelligatur, non eadem eſt omnibus interpretibus opinio. Certe Deorum effigies intelligi nequeunt, quod Germani illas non toleraverint; vide cap. IX. Alii enſes & tentoria,

in prœlium ferunt. Quodque præcipuum fortitudinis incitamentum eſt, non caſus, nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, ſed familiæ & propinquitates; & in proximo pignora, unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. Hi cuique ſanctiſſimi teſtes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad conjuges vulnera ferunt: nec illæ numerare, aut [8] exſugere plagas pavent. Cibosque & hortamina pugnantibus geſtant.

CAP.

toria, quæ Germani teſte POMP. MELA lib. II. cap. I. Diis dedicaverint, fuiſſe cenſent. Diſtinguendum eſſe nobis videtur inter EFFIGIES & SIGNA, atque per illas inſignia Deorum, cujusmodi fuit ISIDIS c. IX. MATRIS DEVM ab Aeſtiis cultæ cap. 46. intelligi, admodum veroſimile eſt. De Aeſtiis enim AVTOR c. 45. „Matrem, ait, Deum vene„rantur. Inſigne ſuperſtiti„onis formas aprorum ge„ſtant, id pro armis omni„umque tutela ſecurum Deæ „cultorem etiam inter hoſtes „præſtat. Per SIGNA vero procul dubio Autor SIGNA militaria, imaginesque ferarum intelligit, quippe quæ tempore pacis in Lucis ſecuritatis cauſa reponi, atque bello exorto inde depromi ſolebant. Diſerte AVTOR Hiſt. IV. 22. „Hinc, „*ait*, veterum cohortium ſi„gna, inde depromptæ ſilvis „lucisque ferarum imagines, „ut cuique genti proelium „inire mos eſt. Forte & ſigna & trophæa ab hoſtibus reportata, in virtutis incitamentum militibus præferri curarunt. De his enim Arminius, Cheruſcos adlocutus apud AVTOREM *Annal.* lib. I. 59. *Cerni adhuc*, ait, *Germanorum in lucis ſigna Romana, quæ Diis Patriis ſuſpenderit.*

8. *Numerare aut exſugere.*) Mallem cum Cl. GRONOVIO

CAPVT VIII.

de *Germanorum Amazonibus & mulieribus Fatidicis.*

Memoriæ proditur, quasdam acies inclinatas jam & labantes a feminis [1] restitutas, constantia precum & objectu pectorum, & monstrata cominus captivitate, quam longe impatientius feminarum suarum nomine timent:

NOVIO ad h. l. legere *exigere*, pro taxare, ita, ut uxores non solum numeraverint maritorum suorum vulnera, sed & exigendo illa inter se judicaverint, quæ majora & honestiora fuerint; vide quoque KIRCHMAIER. h. l.

1. *A feminis restitutas.*) De uxoribus Cimbrorum FLORVS l. III. 3. *Nec*, inquit, *minor cum uxoribus eorum pugna, quam cum ipsis fuit: quum objectis undique plaustris, atque carpentis, altæ desuper quasi e turribus lanceis pugnarent. Perinde speciosa mors earum fuit, quam pugna. Nam quum missæ ad Marium legatione libertatem & sacerdotium* (VESTAE *scil. ut salva manèret earum pudicitia*) *non impetrassent, (nec fas erat) suffocatis elisisque passim infantibus suis, aut mutuo concidere vulneribus, aut vinculo e crinibus suis facto ab arboribus jugisque plaustrorum pependerunt.* Vide quoque PLVTARCH. in *Mario*. Amazonas propterea *Germanicas* haud immerito vocat KIRCHMAIERVS h. l. quippe virtute non inferiores Amazonibus illis *Scythicis*, de quibus vid. PET. PETITVS *dissert.* de *Amazonibus*; & quod ad nominis attinet rationem, Cl. GVNDLINGIVS in *Gundling*. P. III. N. 3. item MOYNE *la Gallerie des Femmes fortes.*

2. *Qui-*

timent: adeo ut efficacius obligentur animi civitatum, quibus inter [2] obſides puellæ quoque nobiles imperantur. Ineſſe quin etiam ſanctum aliquid, & providum putant, nec [3] aut conſilia earum adſpernantur, aut reſponſa negligunt. Vidimus ſub

2. *Quibus inter obſides puellæ quoque nobiles imperantur.*) Olim apud Græcos & Italos valde uſitatum fuit, obſides dare puellas, notumque eſt exemplum Cloeliæ, quæ Porſennæ Etruſcorum Regi obſes data a Romanis, ſed cuſtodia iterum elapſa fuit. FLOR. lib. I. c. 10. Hoc tamen, quia videbatur inhoneſtum, in deſuetudinem poſtea abiit, ab Auguſto vero repetitum fuit. *A quibuſdam vero*, ait SVETONIVS *in Vita Auguſti* c. 21. *novum genus obſidum fœminas exigere tentavit, quod negligere marium pignora ſentiebat.* Vid. quoque AVTOREM *infra* cap. XX. & de Jure circa Obſides GROTIVM de J. B. & P. Lib. III. 20. 54. SCHILTERVM Diſp. de *Jure obſidum.*

3. *Nec conſilia earum adſpernantur.*) Eadem de Celtis refert POLYNAEVS in *Stratag.* lib. VII. *Celtæ inteſtina ſeditione laborabant. Qui cum jam arma ad bellum ſumſiſſent, uxores eorum ſe inter medias acies opponentes, crimina deprecabantur, & tranſegerunt, ut viri in gratiam redeuntes litem deponerent. Et vicatim oppidatimque in poſterum, ſi quando Celtæ conſilium ineunt de bello, de pace, aut etiam aliis, quæ communiter ad ipſos aut ad ſocios pertinent, ſingula de mulierum ſententia adminiſtrantur. In fœderibus igitur cum Annibale factis continetur, ne Celtæ Carthaginenſibus exprobrent, Carthaginenſium Hipparchos eſſe Judices. Neque Celtis Carthaginenſes objicerent, Celtarum mulieres judicare.* Vide quoque PLVTARCHVM in Lipſii *Notis* ad h. l.

4. *Vel-*

sub divo Vespasiano [4] Veledam, diu apud plerosque numinis loco habitam. Sed & olim [5] Auriniam, & [6] com-

4. *Veledam diu apud plerosque numinis loco habitam.*) Qua auctoritate hæc femina apud populos inferioris Germaniæ fuerit, patet ex Cerealis Ducis Romanorum verbis ad Batavos. *Sibi*, is apud TACITVM *Hist.* V. 25. ait, *non tributa, sed virtutem & viros indici: proximum id libertati: & si dominorum electio sit, honestius Principes Romanorum, quam Germanorum feminas* (VELEDAM, de qua paulo ante) *tolerari.* Sed & *Deam* fuisse habitam, idem Scriptor diserte quoque testatur *Hist.* lib. IV. 61. ubi *ea*, ait, *virgo nationis Bructeræ late imperitabat, vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas & augescente superstitione arbitrantur Deas. Tunc Veledæ auctoritas adolevit; nam prosperas Germanis res & excidium Legionum prædixerat.* Eod. libro CLXV. *Arbitrium*, Agrippinenses dicunt, *habebimus Civilem & Veledam, apud quos pacta sancientur;* Atque *sic lenitis*, pergit Tacitus, *Tencteris legati ad Civilem & Veledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetravere. Sed coram adire adloquique Veledam negatum. Arcebantur adspectu, quo venerationis plus inesset. Ipsa edita in Turre: Delectus e propinquis consulta responsaque, ut internuncius numinis portabat.* Turrim hanc ad Luppiæ fluvium fuisse sitam, patet ex prætoria trireme, quam per illud flumen donum Veledæ hostes traxisse Tacitus refert *Hist.* lib. V. 22. Quo autem loco; æque difficile est definire, quam rationem nominis. Vide tamen conjecturas apud KEISLERVM p. 476. seqq.

5. *Auriniam.*) Sive *Alrunam* aut *Alirunam*, ut legendum censet Keislerus pag. 479. vocabulo juxta M. ALTINGIVM pag. 102. non proprio, sed appellativo, atque composito ex Ill & Celtarum Ruin, *ars*, dictam, quasi *omnium artium*

[6] complureis alias venerati sunt, non adulatione, nec tamquam facerent deas.

CAP.

Deam, ut *Velledam a* Veelweet, *multæ sapientiæ feminam*, similique ratione, qua ejusmodi feminæ, weise Frauen, adhuc appellari solent. Populis inprimis Septentrionalibus solenne fuit, feminas fatidicas & magas *Aliorumnas*, *Alirunas* sive *Hellirunas*, appellare; atque AVENT. Annal. Bojor. lib. I. 7. §. 5. de Sacerdotibus feminis inter Cimbros, *erant*, ait, *inter illas Sacerdotes divinationis peritæ, quos patrio sermone* ALIRVNAS *nuncupabant*. Vide quoque JORNANDEM de *Reb. Getic.* c. 24. Sed & idem nomen *Alrunarum* Allruinties & vaticinandi aliaque miracula patrandi vim *Mandragoræ*, vel nescio, quibus aliis radicibus, humani corporis speciem præ se ferentibus vel in eam ab imposteribus potius efformatis, serioris ætatis superstitio tribuit; Literas quibus Civis Lipsiensis ejusmodi imagunculæ, Rigam in Livonia simul transmissæ, virtutem fratri suo exponit KEYSLERVS pag. 507. exhibet, una cum figuris similis Alrunæ, quam cum ipso Nob. HEINSIVS Tribunalis justitiæ, quod Cellæ est, Secretarius olim meritissimus communicaverat, atque apud hujus filium inter cetera a parte accepta antiquitatis monumenta nos quoque vidimus. Meminit etiam NESSELIVS in *supplem. Lambec.* P. VI. duarum Alrunarum, quæ Viennæ in Bibliotheca Cæsarea inter cetera curiosa custoditæ fuerint.

6. *Et complureis alias.*) GANNAE quoque virginis, quæ cum Velleda numine divino afflata, atque a Domitiano honoribus fuerit affecta, DIO CASSIVS lib. 67. & SVIDAS in voce θαύζασα meminerunt; MENSO autem ALTINGIVS l. c. *Gaunam* appellatam, atque ita dictam fuisse censet, a vocabulo Gaw, Batavis *perspicax*, ein gaues s. kluges Weib. Retinet tamen KEYSLERVS lectionem

Gannæ

CAPVT IX.

de

Germanorum Veterum Theologia atque idololatria.

Deorum[1] maxime

[2] Mer-

Gannæ atque nomen a Scytharum vocabulo Κονα, i. e. femina derivandum putat. vide quoque Illustriss. ECCARDVM *in Catechesi Theodisia* pag. 147. Apud Danos adhuc supereſt KONE femina & apud Anglos *Queen, femina*, per excellentiam *Regina*. Vaticinantem quoque CATTAM mulierem, cujus oraculo acquievit Vitellius apud SVETONIVM in ejus *Vita* cap. XIV. Torrentius in *Notis* ibid. inter Germanorum feminas fatidicas referendam putat. De JETTA insuper ad Nicrum fluvium culta, aliisque pluribus id genus feminis, vid. JO. PICCARDTVS *Antiquit.* cap. XIV. KEYSLERVS lib. cit. pag. 489. & seqq. HACHENB. *German. Med. Dissertat.* VIII. §. 22. seqq. De habitu istarum feminarum TACITVS *Annal.* XIV. cap. 29. *Stabat*, ait, *pro littore diversa acies, densa armis virisque, intercursantibus feminis in modum furiarum veste ferali, crinibus dejectis, faces præferebant.* AVENTIN. l. c. de Alirunis pergit, *hæ incinctæ Zonis, nudæ pedibus, canis capillis linteaque tunica & alba veste, quæ subtus fibulis annexa erat, amictæ &c.*

1. *Deorum maxime.*) Circa Deos Germanorum omnino est observandum, quod Cl. Vir. JOH. CLERICVS *Art. Crit.* Parte II. cap. XIII. §. 11. ad hunc Taciti locum monet: *Incautus*, ait, *lector facile crederet, hisce animadversis, Germanos eosdem Deos ac quos Græci habebant, coluisse; qui si nominibus quidem differant, constare eadem fuisse Numina. Sed in eodem opere idem Tacitus testatur, Germanos aliis*

nominibus usos, nec cum vicinis ulla habuisse commercia, aut exigua, nedum cum Græcis, a quibus proinde religionem accipere non potuerant. Itaque memoratos Deos a Germanis cultos intelligendum est Interpretatione Romana, ut alibi c. 43. *loquitur Tacitus, de Suevorum Religione verba faciens; Deos*, inquit, *interpretatione Romana Castorem & Pollucem memorant: hoc est Deos quosdam, quos Romani judicant, eosdem fuisse ac Castorem & Pollucem.* Vide etiam quæ is §. sqq. hac de re disserit. Cl. KEYSLERVS *lib. cit.* p. 186. *Romanis*, ait, *inprimis solenne erat, devictarum gentium numina cum suis commiscere; vel quia quicquid ubique Deorum erat, a gente orbis pene terrarum victrice coli vellent videri, unde peregrina etiam sacra Romæ plane interdicta erant; vel quia leviſſimis indiciis decepti revera numina sua sibi cernere videbantur; vel denique, quia lubenti animo sua interpretatione subveniebant, ut in communionem sacrorum venirent, cum populis armis subactis, quos eo facilius hac ratione jugum Romanorum admissuros existimabant, probe gnari, quantam vim in vulgi animis religio habeat; Quare mirum videbitur nemini, a Romanis scriptoribus Numina Vulcani, Mercurii, Martis, Isidis, Castoris & Pollucis aliorumque tribui Germanis, quibus illa ne nomine quidem innotuerant ante.* Hæc cum ita sint, atque perperam propterea faceret, qui ad Romanorum & Græcorum Deos, horumque cultum Germanorum religionem vellet exigere, parum sane ad hujus notitiam facit ELIAE SCHEDII liber *de Diis Germanorum*, quippe cum ille magis circa Romanorum & Græcorum, quam Germanorum Deos, atque ipsorum cultum versetur. Optandum vero esset, perfici ab illustri ECCARDO librum, quem promisit de *Diis Germanorum*, ut & a Cl. KEYSLERO *Germaniam veterem Gentilem*, cuius conspectum Exercitationi de Dea *Nehalenia* atque *Antiq. Celticis* p. 297. inseruit. Qui ceteroqui de Diis Germanorum scripserunt, recensentur a Cl. FABRICIO, in *Bibliogr. Ant.* c. VIII. §. 16. Lectu quoque dignissima sunt, quæ OL. RVDBECK *Atlanticæ suæ* T. I. c. 27. &c. de Satur-

[2] Mercurium colunt, cui certis diebus humanis

Saturno, Jove, Neptuno, Mercurio, Hercule aliisque Diis apud ſeptentrionales cultis; itemque T. II, cap. V. de *Heliolathria* erudite diſſerit, in eo tamen nimio in patriam amore abreptus, quod exiſtimet, cum populis omnibus *Deos quoque, ut & Heroas paganicos in reliquas orbis partes* ex Sueonia exiiſſe. Vide ipſum T. I. c. 27. *initio.*

2. *Mercurium.*) Cæſar l. VI. cap. 21. *Deorum*, ait, *numero eos ſolos ducunt, quos cernunt, & quorum opibus aperte juvantur, Solem & Vulcanum & Lunam: reliquos ne fama quidem acceperunt.* Præter vero hæc numina, cum plura alia coluerint Germani, tria illa Cæſarem tantum comperiſſe putat CLVVERIVS lib. I. cap. 29. quod præcipua fuerint Germanorum numina, utpote ſub quibus illi unum verum & æternum Deum, Patrem, Filium & Spiritum S. ejus autem ſolius Dei varias virtutes ſub reliquis idolis coluerint. Sed Nugæ! Præcipui ac univerſales Germanorum Dii fuerunt (1) SUNNA ſ. FREIVS; vid. Cl. Keisler. p. 158. cultus ſub forma hominis, qui ante pectus ambabus manibus flammantem rotam tenuit juxta SCHEDIVM l. c. *Syngr.* IV. cap. V. Solis procul dubio ſymbolum, unde primus dies Sonntag appellatur. GOBEL. PERS. *Cosmodr.* Ætate II. c. IV. (2) Maan, *Luna*, unde der MANDAG. GOBEL. PERS. ibid. (3) TVISCO ſ. TVISTO, quem TROGILVS ARNCKIEL im Cimb. Heydenthum. lib. I. cap. 11. ſub forma hominis pelle feræ beſtiæ induti, atque ſceptrum manutenentis, ut juſtitiæ præſidem cultum fuiſſe, tertioque hebdomadis dici nomen Tiſtag, Tuißdag, poſtea Dinſtag dediſſe cenſet. Illuſtris quoque ECCARDT in *Not. ad Leg. Sal.* pag. 21. Tacitus *Tuiſtonem* vocat, unde adhuc dies Martis ei dicatus, ſeptentrionalibus Thißdag, Thinsdag. Angl. Tuesdag, (olim Dingstag.) nobis Dinsdag.

(4) OTHIN, ODIN ſ. WODAN, de quo P. WARNEFRIDVS de Geſtis Longob. lib. I. c. 10. WODAN *ſane, quem adjecta litera Govodan dixerunt, ipſe eſt, qui apud Romanos Mercurius dicitur, & ab univerſis Germaniæ gentibus ut Deus adoratur.* GROTIVS in *Proleg.* ad Hiſt. Goth. *alius*, ait, *ab hoc eſt Wodam*, a woden, *quod eſt ferocire, creditus a Germanis veteribus præſidere Paci ac Bellis Deus, quem ob duplicem poteſtatem latinorum alii Mercurium, alii Martem dicere maluerunt. Idem eſt, qui omiſſa litera duriore Othinus aliis ſcribitur.* Vide quoque Cl. KEYSLERVM. d. l. p. 133. 136. 139. Ceterum ab hoc Wodan medius hebdomadis dies nobis Mittwochen, olim & adhuc apud Belgas Woensdag nomen accepit. GOB. PERS. l. c.

(5) THORON. ſ. THARAN, Jupiter Romanis dictus, de quo Lucanus l. I. c. 444.

Et quibus immitis placatur ſanguine diro,
Teutates horrensque feris altaribus Heſus,
Et TARANIS *Scythicæ non mitior ara Dianæ.*

& GROTIVS d. l. *Veteres Germani Deum Coeli non alio nomine quam Thom vocarunt, quod eſt Tonans etiam nunc Danis. Taranim dixit Lucanus.* OL. WORMIVS *Mon. Dan.* lib. III. Deorum primarius Thor dictus fuit, a quo *quinti ſeptimanæ diei nomen* Thorsdag *ortum traxit;* vid. quoque Cl. KEYSLERVM p. 1696. (6) FREA de qua GOB. PERS. l. c. *dies*, ait, *Veneris dicebatur* Fritage, *unde Venus dicebatur, Dea amoris, & ut mihi videtur, ſalvo judicio meliori. Venus apud quosdam Teutonicos dicta eſt Freige, dum adhuc gentiles erant, inde habemus adhuc verbum vulgare* freyen, *quod eſt ob copulæ carnalis amorem conſenſum in alium vel aliam dirigere ſeu ad conſenſum hujusmodi provocare, vel ſaltem conſenſum propalare.* Ill. ECCARDTVS *ad leg. Sal.* p. III. *Vox*, ait, *Germ.* freyen, *eſt matrimonium inire, nubere viro vel ducere uxorem. Proprie ergo hoc idem ſignificare puto ac amare. Et reſtat in Evangeliis Gothicis Frigau eo ſenſu.* Venus ſ. *Dea amoris*, hinc Germanis *Frea, vel Fricea* dicta eſt, unde dies Veneris

manis [3] quoque hostiis litare fas habent: Herculem ac Martem concessis animalibus

ris Sax. Fridag, Germ. Freydag. (7) SATAR nomine Saturnum à Germanis cultum, atque ab illo diem ultimum hebdomadis Saterdag, nomine Belgis adhuc usitato, dictum fuisse, vulgo putatur; nullo autem certo testimonio, quamvis Saturnum à סתר *abscondidit*, nomen suum accepisse, atque tempus absconditum designare nègari forte non possit. De HERTHAE sive *terræ* cultu dicetur infra Cap. 40. HESVM vero cujus meminit *Lucanus* I. c. non alium esse quam Odinum s. Mercurium censet Cl. KEYSLERVS pag. 139. 140. quem, si nomina reliquorum Idolorum apud Germanos tum Universalium quam Topicorum nosse cupis, vide in memorato Conspectu *Germ. Gentilis* & HACHENBERG in *Germ. Med.* Dissert. VIII.

3. *Humanis quoque hostiis.*) Mercurio, Græcis Hermetes, Deo Eloquentiæ, Mercatorum, ac reliquorum Numinum nuncio mirum, quod humanis hostiis litaverint. Suspicor Tacitum nomine Heerman i. e. Martis deceptum fuisse, atque cum *Hermete*, s. Mercurio illud confudisse, ob similitudinem soni. Ejusmodi autem sacrificia Marti, Heerman, offerri a Germanis solita fuisse, AVTOR *Annal.* XIII, 17. testatur, ubi de bello inter Hermunduros & Cattos orto, *bellum*, ait, *Hermunduris prosperum, Cattis exitiosum fuit, quia Victores diversam aciem Marti & Mercurio sacravere*, quo *Voto Equi, Viri, cuncta victa occidioni dantur.* Vide quoque *Ann.* XIV. 29. *Lactantius lib.* I. c. 21. HESVM quem Mercurium s. Odinum esse diximus, à Gallis humano cruore placatum fuisse scribit. Septentrionales præcipue populos Odino s. Mercurio & Marti suo, si Victoriam largiretur, peremtorum hostium & suas animas pollicitos fuisse testatur Saxo Grammaticus Lib. VII. VIII. &

bus placant: Pars Suevorum & [4] Isidi sacrificat. Unde causa & origo peregrino sacro, parum comperi, nisi quod signum ipsum in modum Liburnæ figuratum, docet advectam religionem. Ce-

IX. Sed & alias Victimas humanas à Germanis diis suis fuisse oblatas, vid. inf. cap. XXXIX. & pluribus exemplis ap. Cluv. G. A. Lib. I. 35.

4. *Pars Suevorum & Isidi sacrificat.*) Isis Osiridis Regis Ægypti soror, conjux autem Typhonis fuisse dicitur, divinis honoribus culta, quod Agriculturam atque navigationem Ægyptios primum docuerit, unde tanquam frugum Inventrix atque omnium nutrix continuatis uberibus Corpus ejus repræsentatur; ac navigium ejus certis diebus celebratum fuisse referunt JVL. FIRM. MATERNVS de *Errore prof. Relig.* MACROB. *Sat.* I. c. 20. & LACTANTIVS l. c. cap. XI. *Sect.* 21. Ab ejus quoque cultu in Germania herbam Eisenkraut, & Urbes Isenacum, Islebiam, Isenbergam, nomina sua accepisse ELIAS SCHEDIVS credidit de *Diis Germ.* p. 155. Majorem speciem habet urna, quæ cum navi testacea juxta Lipsiam fuit reperta, atque in Amplissimi Senetus ibidem Bibliotheca adhuc asservatur. Quomodo vero Isidis cultus ad Germanos pervenerit, non eadem est doctorum Virorum sententia. CLVVERIVS G. A. libr. I. cap. 27. non demum posterioribus temporibus eam superstitionem Latinos, Græcos & Germanos ab Ægyptiis accepisse, sed jam inde à dispersione Gentium ex una Asia omnes pariter in suam quosque terram detulisse scribit. KIRCHMAIERVS h. l. ab Ægyptiis ad Græcos, ab his vero Massiliam in Gallia, atque hinc tandem in Germaniam hæc sacra translata fuisse censet. BOCHART. P. II. l. 1. c. 23.

Ceterum nec cohibere [5] parietibus deos,

c. 23. credibile putat Coloniam ex Ægypto & simul Isidis sacra olim ab Ægyptio Hercule in Germaniam deducta fuisse, a CELLARIO propterea merito notatus in *dissert.* de *Initiis Cultioris Germaniæ.* ROB. SHERINHAMIVS de *gentis Angl. Orig.* p. 73. per Danubii fluvium a Græcis ad Germanos ab Osiride advecta fuisse putat, DIOD. SICVLI testimonio, qui lib. I. Osiridem de rebus a se gestis ita locutum repræsentat: *Sum vero Osiris Rex, qui Exercitum duxit in omnem regionem, neque ad inhabitabiles Indorum terras, & ad Arctum vergentes plagas usque ad Istri amnis fontes.* Præterquam vero, quod PHOTIVS *Biblioth. Cod.* LXX. Diodori fidem in his rebus vacillare observat, atque Isidis etiam sacrorum nulla ibi mentio fiat, omnis ille Isidis cultus apud Germanos suspectus mihi est, vereorque ne Tacitus similitudine quadam cultus Deæ cujusdam apud Suevos cum Isidis sacris, æque ac in aliis Germanorum Diis describendis deceptus fuerit. Certe dubius ipse hæsit, & unde causa & Origo peregrino sacro, se non comperisse fatetur. FREAM tamen, ut censet KIRCHMAIERVS a Germanis cultam pro Iside a Tacito fuisse acceptam, mihi non videtur, cum hæc a parte tantum Suevorum, illa vero ab omnibus Germanis culta fuerit. Vero est similius Tacitum pro Iside accepisse CISAM, de cujus in Lusatia aliisque Suevicis ditionibus cultu vide ABRAH. FRENZELII. *Comment. de Diis Soraborum* Cap. IX.

5. *Nec cohibere parietibus Deos.*) Infra tamen cap. XL. Hertham, id est Terram Matrem satiatam conversatione mortalium Deam TEMPLO redditam; atque *Annal.* I. cap. 51. apud Marsos profana simul & sacra & celeberrimum illis gentibus TEMPLVM, quod TANFANA vocabant, solo æquatum memorat. Ast priori loco nemus, atque

deos, neque in ullam [6] humani. oris

in ſpecie penetrale in illo pro templo intelligendum eſſe, omnia quæ de Herthæ cultu ibi dicuntur, ſatis indicant. Vid. CLVV. lib. I. c. 34. p. 287. De hujusmodi penetrali, quod ſepibus ſolebat denſari, niſi & Templum TANFANAE apud Marſos intelligendum ſit, primum illud eſt, quod Germani ad exemplum Romanorum ſub Auguſto demum extruxerunt, a quibus & alias ſuperſtitiones mox receperunt. Quod vero ad rationem nominis TANFANA attinet, T'Anfang omnium rerum principium eo denotari, atque BADVHENNAM apud TACITVM *Annal.* IV. 73. idem ſignificare a Bedou, Arabibus *initium*, exiſtimat CLVV. L. I. cap. 16. p. 222. MENSO autem ALTINGIVS pag. 102. Deam paluſtrem ſeu Præſidem *Paludum* ſignificari putat, vocabulo juxta ipſum compoſito ex Than ſeu Dan Celtis *Præſes* & feen *Paludes*. Mallem vero vel a Tann, *abies* & Fan Veteribus *Dominus* illud vocabulum derivare, atque *Dominam Nemoris* ſ. *Luci* exponere, pari ratione, qua per Matronas AUFANAS ab Aue *Vallis* ſ. pratum & *Fan* dictas, *Deas Campeſtres* intelligi oſtendit Cl. KEYSLERVS p. 426. vel cum Cl. Viro, THEOD. HASAEO diſquiſitione eruditiſſima de *Leviathan Jobi* p. 115. ex TAN *magnus* & FAN *Dominus* MAGNVM DOMINVM; cujus quoque ſententia ibidem circa derivationem nominis Wodan, GVODAN a GVT *bonus* & DAN *Dominus* ut & Deæ HLVDANAE a LVT *populus*, DOMINA POPVLI, valde nobis arridet. Cl. Dn. JOH. ADAM MEINDERS in *Tract. de Statu Relig. & Reipubl.* p. 124. Templum Tanfanæ putat extitiſſe in vico Borgholzhauſen, loco, qui vocatur die Dempfanne a *Tanfana*.

6. *Neque in ullam humani oris ſpeciem.*) More quoque & inſtituto aliarum antiquiſſimarum gentium, quæ ſimu-

oris [7] ſpeciem adſimilare, ex magnitudine cœleſtium arbitrantur. Lucos ac nemora conſecrant; deorumque nominibus appellant

ſimulacris Deorum deſtitutæ fuerunt, quod de Chaldæis teſtatur DIOGENES LAERT. *Proœmio*. De Romanis VARRO teſtatur, quod *centum & ſeptuaginta annos Deos ſine ſimulacro coluerint;* Laudabiliores adhuc Germani fuerunt, quod præ ceteris gentibus, quæ ab Ægyptiis tandem, ut *Diogenes Laert.* l. c. ſcribit, *Simulacra Deorum* didicerunt, priſtini inſtituti tenaciores fuerint. Penates tamen Germanos habuiſſe, refert AVTOR cap. XV. XXV. & XXXII. de Gallis vero Cæſar lib. VI. 17. Deum maxime Mercurium colunt, hujus ſunt *plurima Simulacra.*

7. *Lucos & Nemora.*) Cujusmodi celebria fuerunt SYLVA SACRA apud SEMNONES infra cap. XXXIX. CASTVM NEMVS apud REVDIGNOS, AVIONES &c. cap. XL. ANTIQVAE RELIGIONIS LVCVS apud NAHARVALOS cap. XLIII. TANFANAE LVCVS. *Annal.* L. 51. BADVHENNAE LVCVS *Annal.* IV. 73. NEMVS SACRVM in BATAVIS Hiſt. IV. 14. LVCVS HERCVLIS *Annal.* II. 12. Quem morem ſacra in Lucis peragendi olim omnibus gentibus fuiſſe communem pluribus refert JOH. GVIL. STVKIVS de *Sacris Sacrificiisque Gentilium*, & Cl. KEYSLERVS l. c. p. 60. & ſeqq. ANDR. CHRIST. ESCHENBACH de GENTILIVM LVCIS in *Syntagmate ſecundo* Diſſ. philolog. quæ Roterodami prodierunt 1700. Maxime vero annoſas quercus ſub quibus ſacra facerent, eligere ſolebant, cujusmodi ſacræ quercus apud Pruſſos tanti circuitus, ut equitem equo inſidentem complexa fuerit, meminit HARTKNOCH *Rer. Pruſſ.* Diſſ. VI. De quercu Jovis, in Haſſia admodum celebri, egit peculiari Diſſertatione Cl. SCHMINKIVS. Claudianus in *Laudibus Stil.* l. I. verſ. 228. ejusmodi Lucorum quoque his meminit,

Ut

lant secretum [8] illud, quod sola reverentia vident.

CAPVT

Ut procul Hercyniæ per vasta silentia sylvæ
Venari tuto liceat LVCOSQVE *Vetusta*
Religione truces & ROBORA *Numinis instar.*
Barbaries Nostræ feriant impune bipennes.

AVENTINVS *Annal. Bojor.* Lib. III. c. 1. *extabant*, ait, *in ripa Danubii & Ora Germaniæ duæ vetustissimæ quercus prodigiosæ magnitudinis. Millibus passum viginti distabant, altera superior, altera inferior, cognominabatur. Has quoque gentili Ceremonia consecravit Bojus. Eo frequens populus coiit victimasque immolavit. Boji ubi Religionem Christianam receperunt in templa & in Coenobia commutarunt. Utrumque nomen vetus servat,* ALTAICHIVMQVE *vocari solet, quod lingua Boja veterem quercum significat.* Respicit Aventinus ad Monasteria Ober-Altaich & Unter-Altaich. Eadem ratio est Coenobii Eichenbrunn in Suevia juxta Gundelfingen. Zur Aich in Alsatia, Walburg Cœnobii in Brisgovia pluriumque locorum quæ in *Hayn* desinunt, atque vel à quercu vel sylvia olim Ethnicis sacra nomen acceperunt. Illum vero sylvarum & arborum cultum seculo Octavo adhuc in usu fuisse patet tum ex INDICVLO SVPERSTITIONVM ET PAGANIARVM, quæ in Synodo Liptinensi Anno 743. prohibitæ fuerunt cap. VI. apud BALVZIVM in *Cap. Reg. Franc.* T. I. p. 150. & SAGITTARIVM vom Heydenthumb der alten Thüringer. Lib I. c. 3. tum ex Caroli M. Capit. de Partibus Saxon apud BALVZIVM pag. 254. & in MONVM. PADERB, pag. 301. cap. XX.

8. *Secretum illud.*) Ut quoque apud alios populos. SENECA *Epist.* 41. *si tibi*, ait, *occurrit vetustis arboribus & illa proceritas sylvæ &* SECRETVM LOCI *& admiratio umbræ fidem Numinis facit.*

1. *Vir-*

CAPVT X.

de

Germanorum Sortibus, Auſpiciis & Præſagiis quibusdam.

Auſpicia ſortesque, ut qui maxime, obſervant. Sortium conſuetudo ſimplex: [1] Virgam frugiferæ arbori deciſam, in ſurculos amputant; eosque notis quibusdam diſcretos ſuper candidam veſtem temere ac fortuito ſpargunt. Mox

1. *Virgam frugiferam arbori deciſam.*) a Scythis, majoribus ſuis, apud quos ſimile divinationis genus obtinuit, morem iſtum Germani procul dubio didicerunt. De illis enim HERODOTVS Lib. IV. pag. 278. *apud Scythas*, inquit, *permulti ſunt divinatores, qui pluribus Virgis ſalignis divinant, ad hunc modum: Grandes Virgarum faſces poſtquam attulerunt humi poſitos diſſolvunt, & ſeparatim ponentes earum ſingulas, vaticinantur, ſimulque dum hæc dicunt, virgas rurſum convolvunt & ſingulatim in unum componunt, atque hæc illis tradita a Majoribus divinatio.* Vide quoque GROTIVM ad Ezech. XXI. 20. Eum vero Sortitionis modum Scythas pariter ac Alanos, quos eodem fere uſos fuiſſe, Amm. Marcellus teſtatur lib. 31. cap. 2. ab Iſraëlitis accepiſſe credo, perverſa imitatione vel BACVLI, quo Aaron miracula in Aegypto patravit. Exod. VII. & VIII. vel potius quod HVETIVS in *Dem. Evangel.* Prop. IV. cap. 7. exiſtimat, VIRGAE ARONIS, quæ ſola floruit inter reliquas Principum Iſraëliticorum Virgas, ejusque divino hoc indicio miniſterium approbavit, Numer. XVII. Duravit vero & hæc ſuperſtitio etiam poſt receptam Chriſtianam Religionem, atque non ſolum in memoratis *Indiculo* cap. 14. & Caroli Magni Capitulatione de *partibus Saxoniæ* cap. 23.

Mox si publice consulatur [2] sacerdos Civitatis; sin privatim, ipse [3] pater familiæ precatus Deos, cœlumque suspiciens, ter singulos tollit, sublatos secundum impressam ante notam interpretatur. Si prohibuerunt, nulla de eadem re in eundem diem consultatio. Sin permissum, auspiciorum adhuc fides exigitur. Et

cap. 23. sed in SYNODO sub Carolomanno A. 742. apud BALVZIVM T. I. p. 824. & alibi passim in Capitularibus fuit prohibita. Haud vero meliores fuerunt, in quos Franci postea inciderunt, Sortes per Consultationes Sanctorum defunctorum ad ipsorum Sepulchra, itemque Sacros libros, quos precibus factis evolvere & ex primo paginæ versiculo de futuro rei eventu divinare solebant; quod Carolus M. prohibuit CAPITVL. III. ad *ann.* 789. apud BALVZIVM T. I. p. 243. *de Tabulis & Codicibus requirendis; & ut nullus in Psalterio vel in Evangelio vel in aliis rebus sortire præsumat, nec divinationes alias observare.* Vide hac de re pluribus eundem Autorem in *Not.* l. c. & HERTIVM in *Not. Vet. Regn. Franc.* p. 76.

2. *Sacerdos Civitatis.*) Gallos plures habuisse Sacerdotes quos DRVIDES vocabant, atque his unum præfuisse Cæsar memorat de B. G. l. VI. c. 13. Eandem quoque rationem fuisse Sacerdotum apud Germanos, quamvis Cæsar l. IV. 21. id neget, non dubito. Vide quoque *supra* Cap. VII. & *infra* cap. XI. & XLIII. Pluribus autem de Druidibus, eorumque institutis vid. Es. PVFENDORFII *Diss. de Druidibus* in *Opusculis* ejus a. 1700. editis, VLR. OBRECHTI *Diss. de phil. Celt. Diss. acad. n. 13.* & C. S. SCHVRTZFLEISCHII *Diss. de vet. instit. Druidum, Oper. hist. polit. num. 56.*

3. *Ipse Pater familiæ.*) sacerdotum munere Patres familias, horumque filios maximos natu, non apud Hebræos solum, sed & alias gentes defunctos fuisse, pluribus ostendit SELDENVS de *Synedriis* lib. I. cap. 16.

Et illud [4] quidem etiam hic notum, avium voces, volatusque interrogare. Proprium gentis, equorum quoque præsagia ac monitus experiri. Publice aluntur iisdem

16. p. 448. & de SUCCESSIONE IN BONA cap. V. & PONTIFICATVM lib. V. c. 1.

4. *Etiam hic notum avium Voces Volatusque interrogare.*) Genus hoc divinationum, quod apud Chaldæos, Israëlitas, Græcos, Etruscos aliasque gentes in usu fuit, KIRCHMAIERVS h. l. a Corvis & Columbis, quas Noachus ad explorandas aquas emisit, derivat; vid. quoque POLYD. VIRGIL. de *rer. Invent.* lib. I. cap. 24. Romanis inter ceteras artes Politicas, AVSPICIA inprimis sacra habebantur, maximamque sacerdotum augurum, qui auspiciis ex *Volatu* præcipue *cantuve* avium capiendis erant præfecti, autoritatem fuisse, CICERO testatur, qui de Leg. lib. II. c. XII. *Maximum*, ait, *& præstantissimum in Rep. jus est augurum, cum est autoritati conjunctum. Neque vero hoc, quia sum ipse augur, ita sentio, sed quia sui existimare non est necesse. Quid enim majus est si de jure quærimus quam possent a summis Imperiis & Summis Potestatibus comitia tollere? Concilia vel Instituta dimittere, vel habita rescindere? Quid gravius, quam rem susceptam dirimi, si unus augur alio die dixerit? Quid magnificentius, quam posse decernere ut Magistratu se abdicent Consules? Quid religiosius quam cum populo, cum plebe agendi jus aut dare aut non dare? Quid Legem, si non jure rogata est tollere? aut etiam decreto Collegii, ut Livia Consilii Philippi Consules & Augures nihil domi, nihil foris per Magistratum gestum sine eorum autoritate posse cuipiam probari.* Credebantur videlicet aves Deorum mentem tanto melius scire, quanto ipsis essent propiores. OVID. *Fast.* lib. V. v. 5.

Nam Dis, ut proxima quæque
Nunc penna veros nunc dabis ore sonos.

Paulo

dem nemoribus ac lucis [5] candidi & nullo mortali opere contacti, quos preſſos ſacro curru ſacerdos ac Rex vel Princeps civitatis

Paulo melius hac de re AMM. MARCEL. qui Lib. XXI. *Auguria*, ait, *& auſpicia non volucrum arbitrio futura neſcientium colliguntur, nec enim hoc vel inſipiens quisquam diceret, ſed volatus avium dirigit Deus, ut roſtrum ſonans, aut prætervolans pinna turbido meatu, vel leni futura præmonſtret.* Vid. quoque VOSSIVS *Theol. Gent.* L. III. 98. Ceterum de cultu avium apud Francos Gregor. Turon. Lib. II. c. 10. *Sibi*, ait, *Sylvarum atque aquarum*, AVIVM, *beſtiarumque & aliorum quoque elementorum finxiſſe formas, ipſasque ut Deum colere eisque ſacrificia delibare conſuetos.* Auguria admodum quoque apud illos ſero ceſſarunt, quippe cum in Indiculo ſuperſtitionum jam ſupra memorato cap. 13. & in Capitularibus Caroli Magni apud BALVZIVM Tom. I. pag. 151, 248. 370. 428. alibique paſſim adhuc prohibita fuerint.

5. *Candidi & nullo mortali opere contacti.*) Equos apud Perſas Soli ſacratos fuiſſe, refert JVSTINVS Lib. I. cap. 10. ubi vide BERNEGGERVM in *Notis*. Inprimis vero CANDIDI in maximo honore, atque Diis proprii habiti fuerunt, quod de Perſis Colerus h. l. oſtendit; de Caſtore & Polluce FLORVS lib. I. cap. 11. *Ea denique*, ait, *atrocitas fuit prælii* (apud Regilli lacum) *ut interfuiſſe ſpectaculo Deos fama tradiderit duos in* CANDIDIS *Equis Caſtorem & Pollucem nemo dubitavit.* JVSTINVS lib. XX. c. 3. *in Locrenſium Cornibus*, ait, *duo juvenes diverſo a cæteris armorum habitu, eximia magnitudine & ALBIS equis & coccineis paludamentis pugnare viſi ſunt;* PINDARVS λευκοπώλους eos vocat, atque Proſerpinam ALBIS *Equis* in Cœlum reductam fuiſſe memorat, PYTH. I. OLYMP. 6. Solem quoque, Auroram, atque Jovem præcipue ALBIS QVADRIGIS vehi, Sophocles in *Ajace Maſtig.* fabu-

vitatis comitantur [6] hinnitusque ac fremitus obſervant. Nec ulli auſpicio major fides,

fabulatur. Mirum propterea viſum, atque ingratum fuiſſe populo Romano, quod Camillus Equis albis triumpharet, PLVTARCHVS teſtatur, qui in ejus vita *Curru*, ait, *Equis albis quatuor junctis, Romam ingreſſus & invectus eſt, quod neque priorum neque ſequentium Imperatorum quiſquam præſtitit. Sacrum enim eum currum habent tanquam Deorum Regi & Patri dicatum.* De Romulo quidem PROPERTIVS VI. c. 32. ſcribit:

Quatuor hinc ALBOS Romulus egit equos.

Sed prolepſi, Poetarum more, ipſum uti Cl. DVCKERVS, quem honoris & priſtinæ amicitiæ cauſa nominamus, docet in *Notis* ſuis ad Florum lib. I. cap. 5. Bulgaros quoque, Scytharum Populum, eadem ſuperſtitione imbutos atque in ſigno militari caudam Equi (Roßſchweiff,) more Turcis hodienum Sacro portaſſe, Cl. KEYSLERVS obſervat in *addendis* ad ſæpius laudatum librum p. 589. A populis vero Orientis cultum Equorum, præcipue alborum, Germani didicerunt; Saxones enim centum Equos niveos conſecraſſe SAXO GRAMMAT. refert lib. VIII. atque hinc forte eſt, quod Principes Brunſuicenſes Equo albo adhuc pro Inſigni utantur. De Rugianis quoque CRANZIVS L. V. *Vandal.* *Alebatur* inquit, *apud Rugianos Sacer Equus albus, cujus jubæ aut caudæ pilos convellere nefarium ducebatur. Hunc ſoli ſacerdoti paſcendi inſidendique jus erat, ne divini animalis uſus, quo frequentior hoc vilior haberetur. In hoc equo Deus illorum adverſus Sacrorum ſuorum hoſtes bella credebatur gerere, cujus rei præcipuum argumentum extabat, quod is nocturno tempore ſtabulo inſiſtens adeo plerumque mane ſudore ac luto reſperſus videbatur, tanquam ab exercitatione veniendo magnorum itinerum ſpatia percurriſſet.*

6. *Hinnitusque*) quo auſpicio Darium Hyſtaſpi-

fides, non ſolum apud plebem, ſed apud proceres, apud Sacerdotes. Se enim miniſtros Deorum, illos conſcios putant. Eſt & alia obſervatio auſpiciorum, qua gravium bellorum eventus explorant. Ejus gentis, cum qua bellum eſt, captivum quoquo modo interceptum, cum electo popularium ſuorum, patriis quemque armis committunt. Vi-

dem Regem Perſarum fuiſſe electum, eſt notiſſimum. PLINIVS H. N. Lib. VIII. 42. Equos *Pugnam præſagire;* atque JOBVS cap. XXXIX. 28. *bellum odorari* referunt. Rugiani ab Equi INGRESSV auſpicium capiebant. *Auſpicia*, pergit CRANTZIVS, l. c. *per eundem Equum hujusmodi ſumebantur: Cum bellum adverſus aliquam Provinciam ſuſcipi placuiſſet, ante fanum triplex haſtarum ordo Miniſtrorum opera diſponi ſolebat, in quorum quolibet binæ ex transverſo junctæ converſis in terram cuſpidibus figebantur æquali ſpatiorum magnitudine ordines diſparante, ad quos equus ductandæ expeditionis tempore ſolenni precatione præmiſſa a ſacerdote e Veſtibulo productus, ſi propoſitos ordines ante dextro quam lævo pede tranſcenderet, fauſtum gerendi belli omen accipiebatur. Sin lævum vel ſemel dextro prætuliſſet, petendæ Provinciæ propoſitum mutabatur. Nec prius certa Navigatio præfigebatur, quam tria continua potioris inceſſus veſtigia cernerentur.* In eundem fere modum de Luticiis, Sclavorum populo, DITMARVS lib. VI. *Script. Rer. Brunſuic. T. I. p. 382. Equum*, ait, *qui maximus inter alios habetur & ut ſacer ab his veneratur, ſuper fixas in terram duorum cuſpides haſtilium inter ſe transmiſſorum ſupplici obſequio ducunt & præmiſſis ſortibus, quibus id explicavere prius per hunc quaſi divinum denuo augurantur, & ſi in duabus his rebus par omen apparet, factis completur, ſin autem a tribus populis*

Victoria hujus, vel illius, pro [7] præjudicio accipitur.

CAPVT XI.

de *Germanorum Consultationibus ac Diætis.*

De [1] minoribus rebus Principes consultant, de majoribus omnes; ita tamen, ut ea

pulis hoc prorsus omittitur. Vide quoque BANGERTVM ad HELMODI *Chron. Sclavorum* Cap. XII. Augurii etiam ex Equorum STERCORE Indiculus superstitionum §. 13. meminit apud BALVZIVM pag. 151.

7. *Pro præjudicio accipitur.*) Ratione controversias tum publicas, tum privatas decidendi, inter alia ORDALIORVM genera, admodum postea familiari. Vide quæ ad cap. VII. ea de re diximus.

1. *De Minoribus rebus Principes consultant, de Majoribus omnes.*) Eodem fere modo, quo hodienum de Rebus Belli & Pacis in Comitiis Imperii Vniversalibus, de rebus vero minoris momenti & ad singulorum Imperii Ordinum innoxiam utilitatem spectantibus in peculiaribus Conventibus, vel Electorum (Churfürsten-Tage) vel Principum (Fürsten-Tage) vel Comitum (Grafen-Tage) vel Civitatum (Städte-Tage) vel Circulorum (Creiß-Tage,) vel Conventibus provincialibus (Land-Tage) pristinæ libertatis indicio, statui solet; qua de re pluribus CAPITVLAT. JOSEPHI *artic.* VI. & Meditationes ad illum locum. CAROLI VI. *Artic.* XIII. in f. ill. a COCCEIVS J.P. c. VII. XX. XIV. VITRIARIVS Libr. IV. Tit. I. & II. TITIVS in specim.

ea quoque, quorum penes plebem arbitrium eſt, apud Principes [2] pertractentur. Coe-

I. P. 16. cap. 7. & Jurispublici Doctores alii.

2. *Pertractentur.*) An PRAETRACTENTVR, ut cum Grotio CONRINGIVS h. l. legendum cenſet, perinde videtur. Morem vero illum de negotiis Imperii prætractandis in Conventibus minoribus ſub Francorum Regibus quoque obtinuiſſe, oſtendit HERTIVS in *Not. Vet. Franc. Regni* Cap. V. §. 3. Sed & poſtea in Electione præcipue Regis idem obſervatus fuit, atque vel PRAETAXATIONIS vel DELIBERATIONIS PRAEHABITAE nomine appellari ſolet. Quando enim Rex eligendus erat, Principes Regni tam Eccleſiaſtici, quam ſeculares inter ſe de Candidatis Imperii prætractabant, atque dein Sententiam ſuam, quem credebant eligendum, in Comitiis Populo Vniverſo exponebant, qui tum ſententiam Principum vel adſpernabatur, vel ratam habebat; quod exemplo patet Electionis Conradi II. ſive Salici, de qua WIPPO in *Vita* ejus, *Conſedere*, inquit, *Principes, Populus frequentiſſimus adſtabat. Archi-Epiſcopus Moguntinenſis, cujus ſententia ante alios accipienda, fuit rogatus a Populo, quid ſibi videretur, abundanti corde, hilari voce laudavit & elegit majoris ætatis Cunonem ſuum in Dominum & Regem atque Rectorem & Defenſorem Patriæ. Hanc ſententiam ceteri Archi-Epiſcopi & reliqui Sacrorum Ordinum viri indubitanter ſequebantur - - - Fit clamor Populi, omnes unanimiter in Regis Electione Principibus conſentiebant.* In hunc modum Electio peracta fuit, uſque ad vulgo ſic dicti Interregni magni tempora, quibus, cum Principes domi habuerint, quod agerent, factum, ut tres Imperii Archi-Cancellarii & quatuor ſummi Aulæ Miniſtri, Archi-Dapifer, Archi-Pincerna, Archi-Marſchallus & Archi-Camerarius ſoli, ut ex Vrbani IV. Epiſtola apud

LEIB-

Coeunt, nisi quid fortuitum & subitum inciderit, [3] certis diebus, cum aut inchoatur Luna aut impletur. Nam [4] agendis rebus hoc auspi-

LEIBNITIVM *Prodr. Cod. Dipl.* N. XIV. liquet, Regem eligere cœperint, quibus tandem in A. B. jus electionis penitus relictum, confirmatumque fuit, ut pluribus diximus in dissert. de *Origine Electorum*. De ceteris quoque Imperii negotiis hodienum in Conventibus statuum peculiaribus antiquo more nonnunquam prætractari solet. CONRING. de *Comitiis Imp.* R. G.

3. *Certis diebus.*) Sub Francis Comitia Calendis Martii solebant haberi, ut patet ex DECRETO CHILDEBERTI A. 595. § 1. a Pipino vero ad Calendas Maji translata fuerunt, atque hinc vel CAMPVS MARTIVS vel MAIVS a Scriptoribus vocantur; vide pluribus ill. ECCARDVM ad illud decretum pag. 166. DU FRESN. *voc.* Campus; HERT. l. c.

4. *Nam agendis rebus hoc auspicatissimum credunt.*) Ita nempe a Mulieribus fatidicis edocti erant. Apud CAESAREM de B. G. l. 1. c. 50. *Quum*, refertur, *ex captivis quæreret Cæsar; quamobrem Arioviſtus prælio non decertaret? hanc regerebant causam quod apud Germanos ea consuetudo esset, ut matres familias eorum sortibus & vaticinationibus declararent, utrum prælio committi ex usu esset, necne: eas ita dicere, non esse fas Germanos superare, si ante novam lunam contendissent.* PLVTARCHVS in Cæsare de illis feminis: *Ita*, ait, *Signa conferre antequam illuxisset nova Luna, vetabant.* CLEM. ALEXAND de iisdem *Strom.* l. I. *Eæ*, inquit, *non permiserunt, ut ipsi cum Cæsare pugnarent, antequam nova Luna illuxisset.* Druides vero vel *sextam* vel *primam* Lunam fauſtam habuisse ad viscum, mirabilis virtutis, e robore colligendum, testatur PLINIVS, qui lib. XVI. 44. *Non*, inquit, *est omittenda in ea re & Galliarum admiratio. Nil habent Druidæ*

auſpicatiſſimum initium credunt. Nec dierum numerum, ut nos, ſed [5] noctium computant.

(*ita ſuos appellant magos.*) *Viſco & arbore in qua gignatur* (*ſi modo ſit robur*) *ſacratius, jam per ſe roborum eligunt lucos, nec ulla ſacra ſine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Græca poſſint Druidæ videri. Enimvero quicquid adnaſcatur illis, a Cœlo miſſum putant ſignumque eſſe elevatæ ab ipſo Deo arboris. Eſt autem id rarum admodum inventu & repertum magna religione petitur, & ante omnia* SEXTA LVNA, *quæ principia menſium annorumque his facit & ſeculi poſt triceſimum annum, quia jam virium abunde habent, nec fit ſui dimidium. Omnia ſanantem appellantes ſuo vocabulo ſacrificiiſque epulisque ritu ſuo arbore præparatis duos admovent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida veſte cultus arborem ſcandit. Falce aurea demittit. Candido id excipitur ſago. Tum deinde victimas immolant, precantes, ut ſuum donum Deus proſperum faciat his, quibus dederit. Fœcunditatem eo potu dari cuicunque animali ſterili arbitrantur, contraque venena omnia eſſe remedio.* IDEM lib. XXIV. 4. *Viſcum*, ait, *e robore præcipuum diximus haberi & quo conficeretur modo. Quidam id religione efficacius fieri putant,* PRIMI LVNA *collectum e robore ſine ferro, ſi terram non attingit Comitialibus mederi; Conceptum fœminarum adjuvare, ſi omnino ſecum habeant. Ulcera commanducato impoſitoque efficaciſſime ſanari.* In quæ loca vide pluribus differentem Cl. KEYSLERVM l. c. p. 304. & ſequentibus. QVARTA e contrario LVNA HERCVLIS, qui ea natus dicitur, SIDVS appellari conſuevit, atque infauſtum Genethliacis habitum, anſam dedit proverbio, QVARTA LVNA, i. e. ad laborioſam vitam, *natum eſſe*, de quo vid. FRENSH. ad *Florum.* l. I. c. 18. & 19.

5. *Sed noctium.*) More antiquiſſimo & cum Iſraelitis, Arabibus aliisque Orientis popu-

putant. Sic [6] conſtituunt, ſic condicunt. Nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium, quod non ſimul, nec juſſi conve-

populis communis; quod initio rerum nox diem præceſſerit, atque ex veſpertino & matutino tempore dies facti fuerint. GENES. cap. 1. Cl. MEYERVS *Diatribe* de *Feſtis* cap. 2. Ex Oriente iſtam conſuetudinem acceperunt Athenienſes, quos diem à nocte numeraſſe refert MACROBIVS *Saturn.* lib. 1. cap. 3. Romanos quoque à media nocte inchoaſſe diem, teſtatur idem l. c. & L. 8. ff. de *feriis & Dilat.* ubi PAVLVS *more*, ait, *Romano dies a media nocte incipit, & ſequentis noctis media parte finitur. Itaque quicquid in his viginti quatuor horis, id eſt, duabus dimidiatis noctibus, & luce media actum eſt, perinde eſt, quaſi quavis hora lucis actum eſſet.* De Gallis CAESAR B. G. lib. VI. cap. 18. *Galli*, ait, *ſe omnes a Dite Patre prognatos prædicant, idque a Druidibus proditum dicunt. Ob eam cauſam ſpatia omnis temporis non numero dierum*, ſed NOCTIVM *finiunt, & dies natales & menſium & annorum initia ſic obſervant, ut noctem dies ſubſequatur.* De Anglis aliiſque Populis Septentrionalibus idem oſtendit Cl. KEYSLERVS l. c. 197. Nihil etiam frequentius eſt in Legibus Salicis, quam ut intervalla Cauſarum Civilium per noctes numerentur, vide TITVLOS XXVIII, XL, XLVIII. L. & alibi; atque hunc morem apud Germanos diu obtinuiſſe Illuſtris ECCARDVS in *notis* docet ad LL. SAL. p. 74. Vide quoque GROT. de *Verit. Relig. Chriſt.* Lib. 1. §. 16. HERTIVM. l. c. p. 52.

6. *Sic conſtituunt, ſic condicunt.*) Conſtituere proprie eſt, convenire cum aliquo de loco, tempore & negotio, ubi, quando & quare coeatur. TERENT. in *Eunuch. Act.* 1. Sc. 2. v. 125. *Is*, ait, *hodie venturum ad me* CONSTITVIT; *Concedam hic intro, atque expectabo dum venit.*

conveniunt, sed & [7] alter & tertius dies cunctatione coeuntium absumitur. Ut turbæ placuit, [8] considunt armati. Silentium

venit. IDEM in *Hecyra Act.* 1. Sc. 2. v. 120. *Et quidem ego, nam* CONSTITVI *cum quodam hospite me esse illum conventurum.* Atque hinc PECVNIAM CONSTITVERE dicabantur, qui pacto nudo promittebant, se id, quod vel ipsi, vel alii debebant, certo ac stato die soluturos esse; v. l. 3. ff. de *Constit. Pecun.* Condictio autem, juxta FESTVM, est in *diem certum ejus rei, quæ agitur, denunciatio.* Hinc Bellum Condicere erat bellum denunciare, nisi certo die res redderentur. GROT. de J. B. & P. lib. III. cap. 3. §. 7. In causis privatis actor & reus CONDICERE dicebantur, CERTVM DIEM dicendo, quando in jus venire vellent, qui plerumque perendinus erat, unde Condictio illa COMPERENDINATIO appellabatur. Apud Germanos vero hæc fiebant in certam noctem.

7. *Sed & alter & tertius dies cunctatione.*) Quo defectu Comitia hodie laborare & Consiliorum insuper cunctationibus Saguntum quandoque perire, experientia docet. GROTIVS lib. II. *Hist. Belg.* ad ann. 1590. *Germani*, ait, *Conventum indixere, ubi longa cunctatione, ut* MOS GENTIS *est, consilia trahendo interdum & remedia magis quam mala differebant.* Quorum vero id culpa fiat, nostrum non est definire. In Imperatores tamen solos, qui ejus cunctationis causam conjiciunt, videntur iniquiores esse. HIPPOLYTVS a LAPIDE *Rat. Stat. in Imper. Rom. Germ.* P. II. c. 3. *Sect.* I. & MONZAMB. de *stat. Imp.* cap. V. §. 24. ubi vide KVLPISIVM in *Notis.*

8. *Considunt armati.*) Ad alia quoque negotia, nec minus sæpe ad Convivia eos processisse armatos *inf.* cap. 22. *neque publicæ neque privatæ rei, nisi armatos egisse* c. 13. AVCTOR refert; Ex quo more ritum sub SCVTO JVDICANDI, de quo

tium [9] per Sacerdotes, quibus tum & coercendi jus est, imperatur. Mox Rex vel Princeps, [10] prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis, quam jubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu adspernantur: sin

LL. SAL. Tit. XLVII. ortum fuisse cum Wendelino existimat sæpe laudatus Ill. ECCARDVS. Vide quoque supra Cap. VI. ibique *Notas*.

9. *Silentium per Sacerdotes.*) a quorum antiqua auctoritate, de qua etiam *supra* cap. VII. factum fuisse, ut Antistites Sacrorum hodieque in Re Germanorum publica præcipua munia obeant, haud immerito censet Ill. COCCEIVS c. X. §. 3. atque pluribus ostendimus in dissert. de *Orig. Elect.*

10. *Prout ætas cuique &c.*) Neque alia Ordinis inter Imperii proceres ratio in Comitiis ante Carolum IV. fuit servata; sed antiquo illo, hodieque in Conventibus Nobilium recepto more ejusdem Collegii Proceres, tam Ecclesiastici quam seculares superiorem tenuerunt locum, prout vel muneris, vel ætatis, vel meritorum intuitu, aliisque causis ceteros superarunt, nullo adhuc vel Episcopatibus vel Principum & Comitum Territoriis & familiis nedum Civitatibus Imperii adscripto certo Præcedentiæ loco. Cum vero sacrorum Antistites primum de πρωτοδρια circa tempora Henrici IV. inter se contendere coepissent, horumque dein exemplo novitii Principes a tempore Friderici I. cum antiquis eodem loco haberi vellent, atque Res Imperii publica haud parum ex illis dissidiis detrimenti caperet, sub Imperatore tandem Carolo IV. in Aur. Bull. certus inter Electores ordo *Titulis* III. & IV. con-

sin placuit, frameas concutiunt. [11] Honoratissimum assensus genus est, armis laudare.

CAPVT

constitutus fuit, ubi vide Ill. à LVDWIG Commentarium, ut & ejus DISSERT. de *Form. March. Brandenb.* cap. V. Reliquorum vero statuum multi de præcedentia inter se adhuc dissident, non absque impedimento quandoque negotiorum publicorum Ill. a COCCEIVS J. P. cap. XX. §. 25. Ceterum cui lubet pluribus nosse controversias circa præcedentiam non solum inter Imperii R. G. status, sed & alios Principes, gentesque liberas, CRVSIVM de *Præeminentia*, ZACHARIAM ZWANZIG in *Theatr. Præcedentiæ* legat, & qui de ratione illas decidendi agunt, JAC. GOTHOFRED. de *Jure præcedentiæ*, a COCCEIVS de *præcedentia* Diss. Vol. I. CHRIST. GOTHOF. HOFFMANNVM Diss. de *fundamento decidendi Controversias de præcedentia*, & quos ille cap. I. §. I. recensuit autores plures alios.

11. *Honoratissimum assensus genus est armis laudare.*) Cum CIVILIS, Batavorum Dux, aciem structam ad res fortiter gerendas hortatus esset, SONO ARMORVM *tripudiisque (ita illis mos) approbata ejus dicta fuisse* AVCTOR ait *Hist.* lib. V. 17. De Gallis quoque CAESAR B. G. lib. VIII. 21. *Conclamat*, ait, *omnis multitudo & suo more* ARMIS *concrepat, quod facere in eo consueverunt, cujus Orationem approbant.* Sed & Romanos hunc ritum a Barbaris didicisse, & milites ipsorum clamore non solum, sed & armorum Concussione, assensum suum, fremitu vero & taciturnitate dissensum testatos fuisse, LIPSIVS observat *de militia Rom.* Dial. IX. & XI.

CAPVT XII.

de *Germanorum Foro Criminali, Principibus item ac Comitibus.*

Licet [1] apud concilium accusare quoque, & discrimen capitis intendere. [2] Distinctio

1. *Licet apud Concilium accusare.*) A populo quoque Romano crimina atrociora, Majestatis inprimis & Peculatus, in Comitiis fuisse judicata pluribus exponit *Sigonius* de *jud.* lib. III. 2. §. 5.

2. *Distinctio poenarum ex delicto.*) Erant delicta apud Germanos vel graviora & *Capitalia*, vel levia & *non Capitalia*. Prioris generis censebantur, quæ adversus rem militarem, utpote Rei Germanorum Publicæ rationem, atque contra naturam ipsam erant perpetrata; Cujusmodi erant Crimina *Scuti relicti*, cap. VII. *Proditionis, Desertionis, hominumque effeminatorum & Corpore infamium* turpissima vitia. Cetera vero delicta omnia, ipsumque homicidium leviora Germanis habebantur neque mortis supplicio puniebantur, quod forte Libertati suæ id adversum esse crediderint. Quare nec Francorum *Legibus Salicis* ulla crimina Capitalia fuerunt, sed vel mulcta pecuniaria, vel fustigatione, Castigatione & ictu lui potuerunt, exceptis criminibus LAESAE MAIESTATIS, & FVRTI, quæ Legibus *Ripuariorum* Tit. 69. & 79. jam capitalia etiam fuerunt, ut & ingenuæ feminæ a puero seu servo Regis raptæ. LL. SAL. XIV. 6. quamvis hujus criminis poena aliquando fuerit remissa. MARCVLFI FORM. lib. II. cap. 29. A qua vero lenitate in alterum extremum inciderunt justamque poenarum mensuram sæpius excesserunt Leges *Saxonum* & *Suc-*

ctio poenarum ex delicto. [3] Proditores & transfugas arboribus ſuſpendunt. [4] Ignavos & imbelles, & [5] corpore infames, coeno

Suevorum v. Cl. HOFMANNVS de *Orig. & Nat. Leg. Germ.* p. 115. & 136.

3. *Proditores & Transfugas arboribus ſuſpendunt.*) More Scythico. Apud Saxones vero proditoribus crura fracta fuerunt. Land-Recht libr. II. art. 13. poſtea vero increbeſcente hoc crimine in quatuor partes illos fuiſſe diſſectos, quadrigis in diverſas oras actis, teſtatur B. RHENANVS *Rer. Germ.* lib. III. ad quam Conſuetudinem provocat Carolus V. *Conſtitutione Criminali* art. LXXIV. ubi vide Cl. BEYERI *Poſit.* & KRESSII *Commentarium.* Transfugæ & Deſertores Legibus Francorum & Alemannorum, vel poena Capitali afficiebantur, bonis ipſorum Fiſco addictis, vel ignominioſe absque teſtimonio dignitatis ſuæ dimittebantur. HACHENB. *German. Med.* diſſert IV. §. 23. Iuxta *Ord. Milit. Spir.* de anno 1570. art. XI. bona Deſertorum nullius declarantur. Hodie deſertores more antiquo vel ſuſpenduntur, vel abſciſſis auribus dimitti ſolent. Vide SCHVLTZ. *Corp. Iuris Milit.*

4. *Ignavos.*) Apud Sardoas ignaviæ judicia fuiſſe, & qui otioſe viveret, eum in judicio rationes reddere oportuiſſe, & declarare, unde viveret, refert ÆLIAN. *Var. Hiſt.* lib. IV. c. 1. ubi de utiliſſimo ejusmodi inſtituto & legibus contra ignavos etiam apud Lucanos, Ægyptios, Athenienſes, Lacedæmonios, vide *Perizon.* in *Notis.* Apud Hibernos licitum fuiſſe mendicos ignavos caſtrare, ne ſimilem ſibi prolem relinquerent, refert ARNGRIM. JONAS in *Crymogea* lib. I. 7.

5. *Et corpore infames.*) His vocibus Pæderaſtiæ Crimen, cui Græci pariter ac Itali dediti fuerunt, alias a Tacito intelligi LIPSIVS ad h. l. cenſet, & recte; quippe cum eodem ſenſu

cœno ac palude, injecta insuper crate, [6] mergunt. Diversitas supplicii illuc respicit, tamquam scelera ostendi oporteat, dum

sensu Cassium quendam Mimum CORPORE INFAMEM *Annal.* I 73. & Afranium Quinctianum *mollitia Corporis infamem*, *Annal.* XV. 49. appellet. Quia vero FABIVS QVINTILIANVS Dec. IV. *nil*, dicit, *tale novere Germani & sanctius apud Oceanum vivitur*, loco *Corpore infames*, LIPSIVS d. l. *torpore infames* substituendum putat. Sed notatus propterea a Salinerio, qui Germanos ante receptam Christianam religionem huic Crimini quam maxime obnoxios fuisse, neque ab illo in totum a Fab. Quintiliano, sed quatenus a Romanis hac fœditate superentur, absolvi contendit; a quo etsi perperam asseratur, flagitium hoc Germanis familiare fuisse, quippe quod cum pudicitia, cui illi quam maxime studuerunt, id non conveniat, contigisse tamen apud Germanos hoc flagitium, quamvis rarissime, cum Cl. Gronovio haud negaverim. Putat quidem KIRCHMAIERVS h. l. per illam Corporis infamiam quodvis vitium & præcipue ignaviam, animumque imbellem intelligi. Præterquam vero quod Tacitus his verbis fœdam corporis mollitiem locis adductis exprimat, nulla sane inter ignaviam & submersionis supplicium foret proportio, sed insigne flagitium fuisse oportet, quod tantam meruit pœnam.

6.) *Mergunt.*) Postea Sodomitici hujus flagitii rei vivi combusti fuerunt, quam pœnam Carolus V. in *Constit. Crimin.* Articul. CXVI. absque ullo discrimine inter Sodomiæ genera confirmat: laudati tamen Viri, BEYERVS & KRESSIVS, qui moribus Viros, qui cum brutis rem habuerunt, tantum comburi, Pæderastas vero gladii supplicio affici monent, excesserunt.

7. *Fla-*

dum puniuntur, [7] flagitia abſcondi. Sed & levioribus delictis pro modo pœnarum, equorum pecorumque numero convicti multantur. [8] Pars multæ Regi vel civitati, pars ipſi, qui vindicatur vel [9] propinquis ejus exſolvitur. Eliguntur in iisdem conciliis et [10] principes, qui jura

7. *Flagitia abſcondi.*) De venere maſcula Conſtantinus Imperator lib. 31. Cod. ad *Leg. Jul.* de *Adulteriis & Stupr. Scelus eſt*, ait, *quod non proficit ſcire.* Conf. l. 68. ff. de *ritu nupt.*

8. *Pars multæ Regi, vel Civitati, pars ipſi qui vindicatur.*) Sapientiſſime ita conſtitutum fuit, quia ad Injuriæ reparationem requiritur, ut primum læſo ſatisfiat, præterea vero Magiſtratui pœna ſolvatur. Prius Germanis medio ævo WIDRIGILDVM a wieder, *adverſus, contra*, & gild ſ. Geld, quia compenſationis & talionis loco dabatur; poſterius vero *Fredum* a Friede, quia Pacis & Securitatis cauſa Magiſtratui ſolvebatur, vocari ſolebat. Vide laudatum ECCARDVM ad *Leg. Salic.* p. 34. & 97. HERT. in *Not. Vet. Germ.* pag. 62. Ab illo autem *Widrigildo* differebat *Weregildum*, ut dicetur ad Cap. XXI.

9. *Propinquis.*) Quemadmodum l. 5. & 7. ff. ad L. Aquil. *Patri, cujus filio cervix percuſſa, ut oculus perfunderetur, actio* L. Aquiliæ *datur, ad id, quod minus ex operis filii propter vitiatum oculum ſit habiturus.* Econtrario etiam mulcta a propinquis delinquentis, ſi is ſolvendo non fuerit, præſtari debuit. Vide cap. XXI. & quæ ibi dicemus.

10. *Principes.*) Reſpublica Germanorum adminiſtrabatur per *Reges*, *Duces*, de quibus cap. VII. & *Principes*, quo nomine non medius quidam, ut hodie inter Duces & Comites, ordo, ſed judices intelliguntur, quos Germani a Dignitate Vörderſt vel Förſte, a munere autem

autem, Graven, a Graw quod *ſenes* fuerint, atque Vögde appellare ſolebant, ſcriptores vero Romani *Comites* ob aliquam cum his convenientiam eos vocant. Comitum enim nomine apud Romanos Aulici Imperatorum inſigniti fuerunt, ex quo hi per Imperii Romani Provincias peregrinari cœperunt, unde ipſorum aula *Comitatus*, Aulici vero *Comitum* nomen acceperunt. Solebant vero Comites illi ætate provecti Provinciis regendis præponi, atque priſtinæ dignitatis nomen ſimul retinere, ut quoque *Duces* Exercituum fecerunt, poſtquam Civili ejusmodi munere erant potiti. Curabant vero Duces in Provinciis res *militares*, ut liquet ex LL. 66. *Cod. Theodoſ.* de *Curſu Publ. L. ult.* de *Comit. rei milit.* Comites autem *Civiles*, atque inprimis juſtitiam. Vid. lib. 3. *Cod.* de *Offic. Rect. Provinc.* CASSIODORVS lib. 6. *Var. form.* Cap. 22. 23. 24. eos appellat *judices.* Etſi vero ita utrique quodammodo ſimiles fuerint Germanorum Magiſtratibus, atque hi *Interpretatione Romana* a Tacito aliisque ſcriptoribus illorum nominibus inſigniantur, Hertio tamen Diſſert. de *Orig. Spec. Rer. publ.* §. 2. & aliis, qui Francos a Romanis illam Provincias ſuas per Duces & Comites regendi rationem didiciſſe exiſtimant, adſtipulari non poſſumus, quippe cum Germani teſte AVTORE l. c. & ſupra cap. VII. ejusmodi Magiſtratus jam olim habuerint, atque a Majoribus ſuis hoc Inſtitutum acceperint Franci: Neque etiam alia ſub his, quam illis Ducum & Comitum fuit Conditio. Vti enim olim, ita & ſub Francis adhuc electi nec ad Vitæ ſemper dies conſtituti, Officii tantum nomine Provinciis præfuerunt; qua de re, ut & variis GRAVIONVM ſub Francorum Regno generibus, *Landgrafiis* videlicet, *Marggrafiis*, *Raugrafiis*, *Gografiis*, *Burggrafiis*, *Freygrafiis*, *Rheingrafiis* aliisque pluribus, vid. ALTESERRA *de Ducibus & Comitibus.* CONRING. *Exercit.* de *Ducib. & Comitib. Imp. Germ.* HERTIVS in *Not. Vet. Regni. Franc.* c. V. 11.

10.

jura per [11] pagos vicosque reddunt. [12] Cen-

10. & sequ. PFEFFINGERVS in Notis ad Vitriarii J. P. T. II. p. 587. & seqq.

11. *Per pagos Vicosque.*) Diverso harum vocum sensu ab hodierna illarum significatione CIVITATES nempe sive gentes singulæ in PAGOS, atque hi iterum in *Centenas & VICOS* erant divisi. CAESAR B. G. lib. IV. cap. 11. 3. de SVEVIS *Centum*, ait, PAGOS *habere dicuntur*. TACITVS hoc libro c. 39. DE SEMNONIBVS *Centum*, inquit, *pagis habitantur*. De Centenis Tacitus l. c. & B. RHENANVS *Rer. Germ.* lib. II. *Regiones istæ*, ait, per CENTENAS *distinctæ erant*, unde *Centenarii nomen*. Vid. quoque supra cap. VI. De *vicis* TACITVS cap. XVI. *nullis*, ait, *Germanorum populis urbes habitari notum est, nec pati quidem inter se junctas sedes*. VICOS *locant, non in nostrum morem connexis & cohærentibus ædificiis*. Pagi itaque integri civitatis s. Gentis alicujus districtus; Centenæ autem Hundredis similes fuerunt, in quas Angli Comitatus suos, more a Germanis accepto, adhuc dividere solent. Vici denique villæ fuerunt, quas hodie Dörffer appellamus. Ceterum pagi Germanis dicti, atque hinc nomina Comitatuum seu Pagorum medii ævi in Gau vel pro varietate Dialectum *Cau, Cauge, Cauch, Cauhinsecha, Chow, Chowa, Chowe, Cowa, Ga, Gahi, Gaha, Gaug, Gauge, Gauvinse, Gauni, Gavia, Go, Göe. Goge, Goi, Gon, Gou, Gove, Govin, Goulove, &c.* desinunt, quorum multa exempla refert laudatus PFEFFINGER p. 576. & seqq. Ex professo autem de pagis medii ævi scripserunt MEIBOMIVS de *utriusque Saxoniæ & vicinarum Regionum pagis* T. III. R. G. p. 93. FRANC. PAVLINI libello *de pagis antiquæ Saxoniæ* in *Rer. Germ. Synt.* p. 564. seqq. ut & in COMMENT. de *pagis ant. Germ.* CHRIST. KNAVT. *Antiq. Pagorum & Comit. Princip. Anhalt.* Prolixum quoque istorum pagorum indicem exhibet CHRIST.

JVN-

[12] Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & auctoritas adsunt.

CAPVT

JVNCKERVS, *Geogr. med. ævi.* P. II. cap. V. p. 194. usque ad pag. 297.

12. *Centeni singulis ex plebe Comites.*) KIRCHMAIERVS h. l. pro Centenis, *Certi*, alii *Septeni* legendum, atque Auctorem ad certos, vel septem plerumque scabinos, Schöpfen, sive *Rachimburgios*, qui Comitibus in judiciis olim assidebant, respicere putant. Horum Scabinorum & Rachimburgiorum frequens mentio fit, atque in CAPIT. III. ad ann. 803. §. 20. *exceptis*, dicitur, SCABINIS *septem qui ad omnia placita præesse debent.* LEG. SAL. T. VIII. §. 3. *Gravio roget* SEPTEM *Rachimburgios;* quos Scabinos postea dictos fuisse, censet in notis *ibid. Illustr.* ECCARDVS. Pluribus vide BRVMMERVM de *Scabinis.* Non vero h. l. ad illos Scabinos, sed judices *Centenarios* respici putamus, de quibus DU FRESNE *Gloss.* sub hac voce *Centena*, ait, *pars Comitatus aut Regionis; nam singuli Comitatus Pagi, seu Territoria & Regiones dividebantur in Centenas, quibus præerant minores judices sub Comitis dispositione, qui a Centena* CENTENARII *appellabantur. Quippe pagus Comitis dividebatur in Vicarias, Vicaria in Centenas, Centenæ in Decanias, in quibus judices erant Vicarii,* CENTENARII, *Decani.* In LEG. SAL. *Tit. XLV. Tanginus*, dicitur, *aut Centenarius mullum indicent;* ad quem locum WENDELINUS Centenas, sive Centenarios *judices vicorum vel oppidorum ac plane (quos nunc habemus) Toparchas fuisse*, multis probat. Quod vero ad jurisdictionem Centenariorum attinet, causas tantum minores judicabant. In CAPITVL. Caroli M. & Ludovici Pii, l. III. c. 79. constituitur, *ut nullus homo in placito Centenarii neque ad mortem neque ad libertatem suam amittendam, aut ad res reddendas vel mancipia judicentur, sed ista in præsentia Comitis vel Missorum nostrorum judicentur.* Et lib. IV. cap. 26. *Omnis Controversia coram Centenario*

CAPVT XIII.

de *Germanorum Concilio Armato, in quo novelli milites legebantur, & Gradibus Comitum.*

Nihil autem neque publicæ, neque privatæ rei, nisi [1] armati agunt. Sed arma sumere non ante cuiquam moris, quam Civitas suffecturum probaverit. Tum in ipso Concilio vel Principum aliquis vel Pater vel

definiri potest, excepta reddi-tione terræ & mancipiorum, quæ non nisi coram Comite fieri potest. Etsi igitur SCHILTERVS in *Praxi juris Rom in foro German.* EXERCIT. VI. §. 7. & 11. haud immerito existimet, judicia hæc *Centenariorum* non confundenda esse cum judiciis *Centgrafiorum*, s. Cent-Gerichte, quippe quibus jurisdictio Criminalis die Hohe- und Hals-Gerichte, hodie competant, fallitur tamen, quando hæc a Decade, Zehend sive *Zent* ita dicta fuisse putat, cum Decurionum sive Decanorum minor adhuc, quam Centenariorum potestas fuerit. Vero autem similius est, quod laudatus ECCARDVS existimat ad L. L. Sal. d. l. a Zamen aut Samen, *congregare* Samte sive Sente appellatos fuisse, quod judicia Capitalia & Criminalia a Comitibus & Assessoribus in Mallo Congregatis habita fuerint. Procul dubio vero judicia in Anglia, dicta *Hundred Cours*, originem suam traxerunt a Germanorum judiciis Centenariis. Vide SPELMAN in *gloss.* Voc. CENTENARIVS.

1. *Nisi armati.*) Vide quæ diximus ad Cap. XI. §. 5.

2. *Scuto*

vel Propinquus [2] ſcuto frameaque juvenem

2. *Scuto frameaque juvenem ornant*,) quod fieri ſolebat anno ætatis ejus vigeſimo, quousque impuberes habebantur filii, atque Jungen, Knaben, Buben, dicebantur. De Germanis CAESAR Lib. VI. 21. *qui*, ait, *diutiſſime impuberes permanſerant, maximam inter ſuos ferunt laudem, hoc ali ſtaturam, ali vires, nervosque confirmari, putant. Intra annum vero vigeſimum feminæ notitiam habuiſſe in turpiſſimis habent rebus.* MELA Lib. III. cap. 3. *maxime*, inquit, *frigore nudi agunt antequam puberes, & longiſſima apud eos pueritia eſt.* Poſtquam autem ſolenni, quem Auctor refert, more Ordini militari erant adſcripti, puberes ſimul habebantur, atque Kerlen, *Viri*, appellabantur. HACHENB. G. M. *diſſ.* IV. 4. pag. 76. Ex priſca vero hac inauguratione militari procul dubio ortus fuit mos cum per arma adoptandi tum equites creandi, Ritterſchlagen und wehrhafft machen. De adoptione Rex Gothorum Theodoricus in Epiſtola ad Herulorum Regem apud CASSIODOR. Lib. II. epiſt. 2. *Per arma*, ait, *fieri poſſe filium, grande inter gentes conſtat eſſe præconium, quia non eſt dignus adoptari niſi, qui fortiſſimus meretur agnoſci. - - - - ideo more gentium & conditione virili filium te præſenti munere procreamus.* Milites vero creabantur appoſito ad latus Tyronis gladio & tribus ictibus, (qui *colaphus & alapa* dicuntur) humeris ejus impactis. LAMBERTVS ARDENSIS apud DU FRESN. T. I. p. 118. *Eidem*, ait, *Comiti in ſignum militiæ gladium lateri & calcaria ſui militis aptavit & alapam collo ejus inflixit.* Exempla plura vide apud eundem in voc. *Cingulum militare, & Alapa.* Interdum vero ſola alapa inflicta milites creabantur. MAGN. CHRON. BELGICI ad an. 1247. *Plerique moderni temporis Patrimoniis intendentes, omiſſis ſumtuoſis ſolennitatibus ſaltem per infractum Colaphum*

nem ornant. [3] Hæc apud illos toga, hic primus juventæ honos: [4] ante hoc domus

plum militarem consequuntur dignitatem. Alapam vero inflictam fuisse in memoriam Colaphi, quem Servator noster tulit, Rex Bohemiæ censuit, qui Wilhelmum Regem electum, cum is in militarem Ordinem reciperetur, adlocutus, *memento*, dixit, *quod Salvator mundi coram Anna Pontifice pro te colaphisatus & illusus.* JOH. BEKA de *Episc. Ultraj.* p. 73. Alii ejus rei originem a Romanis, solitaque apud illos *manumissione per vindictam* repetunt, quæ a Consule, Prætore & Procons. facta fuit, adhibito Lictore, qui percusso Servi capite, eodemque in gyrum circumacto inflictaque ALAPA addebat Verba: *Hunc hominem liberum esse volo.* v. Clariss. HEINECCIVS in *Synt. Antiq. Rom. jurispr. Illustr.* p. 113. Merito vero illi notantur a G. BEYERO in *Spec. jur. Germ. Libr.* I. c. 3. §. 16. Vide etiam quæ ea de re diximus in Dissert. *de Cingulo Militari.*

3. *Hæc apud illos toga.*) nimirum *Virilis, Candida, Pura*, atque *Libera*, qua Tyrones apud Romanos induti in forum deducebantur, atque Militia non solum, sed & aliis in Republica muneribus obeundis initiabantur. Quod cum anno ætatis XVII. fieri consuevisset, tanquam insolitum fuit habitum, quod Cajo Caligulæ ob Tiberii cunctationem tyrocinium anno demum ætatis XX. contigerit; vide SVET. in *ejus Vita* cap. X. &. XV. Ad vero illud Tyrocinii tempus usque pueri Romanorum toga utebantur *Prætexta.* Vide ALD. MANVT. de *Tog. Rom.*

4. *Ante hoc domus pars videntur, mox reipublicæ.*) Per hanc itaque inaugurationem militarem, Patria Potestas apud Germanos olim finiebatur, pariter ac nuptiis. HERT. in *Not. Vet. Germ.* p. 28. 29. Solenni vero ista probatione cessante, ipso dein tempore quo ad arma gerenda Judicio publico apti haberi solebant,

mus pars videntur, mox Reipublicæ. Insignis nobilitas, aut magna patrum merita, [5] Principis dignationem etiam adoleſcentulis adſignant. Ceteris robuſtioribus ac jam pridem probatis adgregantur. Nec rubor inter comites adſpici. Gradus quin etiam & ipſe Comitatus habet, judicio ejus, quem ſectantur. Magnaque & comitum æmulatio, quibus primus apud Principem ſuum locus: & Principum, cui plurimi & accerrimi comites. Hæc dignitas,

bant, intra annos videlicet ætatis XVIII. & XXI. liberos Germanorum plerumque ſui juris, atque munerum cum privatorum tum publicorum capaces factos fuiſſe, ILLVSTRIS a LVDWIG oſtendit *Opuſc. Miſcell.* T. I. p. IIII. & P. II. p. 1143. ut & in Comment. ad A. B. P. I. p. 736. 737. Vide quoque SCHILTER. *Exercit.* XI. §. 24. 25. & 26. Moroſos quoque Parentes a liberis adigi potuiſſe, ut e Patria poteſtate dimitterentur, atque hac ratione, ut & reſpectu ceterorum jurium in liberos, ingens diſcrimen fuiſſe inter Patriam poteſtatem apud Germanos & Romanos, pluribus docent ILLVSTR. THOMASIVS diſſ. *de quaſi emancipat. Germ.* & G. BEYERVS *Spec. jur. Germ.* lib. I. c. 26.

5. *Principis dignationem etiam adoleſcentulis aſſignant. Ceteris &c.*) Si quis alius, certe hic locus variis lectionibus atque interpretationibus doctorum Virorum eſt obnoxius. PICHENA enim *Vocabulum dignationem* omittendum, loco autem *Ceteris* LIPSIVS, FREINSHEMIVS & CONRINGIVS *ceteri* volunt legendum, ut ſenſus ſit, adoleſcentulis, quorum inſignis nobilitas & magna Patrum merita, Principis dignatio-

tas, hæ vires, [6] magno ſemper electorum juvenum globo circumdari, in pace decus, in bello præſidium. Nec ſolum in ſua gente cuique, ſed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria eſt, ſi numero ac Virtute comitatus emineat. [7] Expetuntur etiam legationibus, & muneribus ornantur, & ipſa plerumque fama bella profligant.

CAPVT

nem aſſignari; *Ceteros* autem, quorum non tanta Nobilitas & Patrum merita, robuſtioribus aggregari. Nullam vero a Tacito fieri oppoſitionem inter *hos & illos*, ſed præmium & effectum probationis juvenum ipſum voluiſſe indicare, KIRCHMAIERVS h. l. exiſtimat, & rectius. Id enim omnino voluit Tacitus: Primum ſic probatorum Juvenum honorem eſſe, quod patria Poteſtate ſoluti Reipublicæ pars poſthac viderentur; deinde quod Nobilitas aut Patrum magna merita dignationem Principis adoleſcentulis promererentur, denique quod robuſtioribus & jam pridem probatis aggregarentur.

6. *Magno ſemper electorum juvenum numero.*) Unde GROTIVS in *Proleg.* ad *Hiſt. Goth. & Vand.* Giſelbertos ac Giſericos, Duces, vult appellatos fuiſſe a ſplendido ejusmodi juvenum comitatu Geſellenbret, Geſellenreich.

7. *Legationibus expetuntur.*) Ut enim omnis Germanorum apparatus ad terrorem atque metum incutiendum erat comparatus, ita in Legatis mittendis eos ſolebant eligere, qui Virtute atque ferocia eminebant. Sic e Legatis, quos Tencteri ad Agrippinenſes miſerunt, *ferociſſimum* mandata pertuliſſe, refert TACITVS *Hiſt.* libr. IV. cap. 64.

2. *Turpe*

CAPVT XIV.
de
Germanorum Bellica Indole.

Cum ventum in Aciem, turpe principi virtute vinci, [1] turpe comitatui virtutem principis non adæquare. Iam vero infame in omnem vitam ac probroſum, ſuperſtitem

1. *Turpe Comitatui virtutem Principis non adæquare.*) Ridiculum eſt, quod STRVVIVS in *Synt. juris Feudalis* Originem Feudorum apud Priſcos Germanos ſe inveniſſe putet, atque per Principem Dominum directum, per Comitatum vero ejus Clientes & Vaſallos intelligat. Nullo enim fixo loco tum commorabantur Germani, ſed prout bellandi ſeſe offerebat occaſio, ſedes quærebant; Proprios quoque vix habebant agros atque arva per annos mutabant. TACIT. cap. XXVI. & CAESAR de B. G. L. VI. cap. 22. nec Principes integri alicujus territorii, ut hodie, Domini erant, ſed Magiſtratus, electi in Conciliis, ut jura per Pagos & Vicos redderent. Vid. ſupr. cap. XI. & CAESAREM lib. VI. c. 23. Etſi vero nihilominus feudorum, quam nunc habent, rationem a Germaniæ Populis, ex quo hi in Provincias Romanorum irruerunt, introductam eſſe cum THOMA CRAGIO lib. l. 5. SCHILT. in *Comment. ad Rubr. jur. Feud. Alem.* §. 8. *Illuſtr.* THOMASIO diſſert. de *Orig. Feud.* aliisque exiſtimemus, Romanos tamen agris limitaneis, quos emeritis militibus defendendos concedere ſolebant, ipſis præviſſe, non immerito cenſuerunt. JAC. GODOFR. ad lib. I. Cod. Theod. de *Terris limitaneis*, HERT. de *Feud. Oblat.* P. I. §. 2. atque Cl. GVNDLINGIVS in *Gundlingianis* P. I. Obſ. I. & P. XV. Obſ. II.

tem principi ſuo [2] ex acie receſſiſſe. Illum defendere, tueri, ſua quoque fortia facta gloriæ ejus adſignare, [3] præcipuum ſacramentum eſt. Principes pro victoria pugnant; comites pro principe. Si civitas, in qua orti ſunt, longa pace & otio torpeat; plerique nobilium adolenſcentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt; quia & ingrata genti quies, & facilius [4] inter ancipitia clareſcunt, magnumque comitatum non niſi vi bello-

2. *Ex acie receſſiſſe.*) AMM. MARCEL. lib. XVI. cap. 23. de Chonodomari, Regis Alemannorum a Romanis capti, Comitibus, *Ducenti*, ait, *ejus Comites flagitium arbitrati poſt Regem vivere, tradidere ſe vinciendos.* Vide etiam quæ ſupra diximus ad cap. VI. in fine.

3. *Præcipuum Sacramentum.*) Apud Romanos, quibus hoc AVCTOR opponit, POLYBIO teſte, milites ſub Republica libera Sacramento adigebantur hac formula: *Obtemperaturos ſe & facturos quicquid mandabitur ab Imperatoribus.* Unus vero a ceteris maxime idoneus electus jurabat, reliqui eundem ſecuti, dicebant, *idem in me.* FESTIVS in Voc. *Præjurationes*, & LIPS. de *Milit. Rom.* lib. I. Dial. VI. ſub Monarchia jurabant in *Salutem Cæſaris*, TACIT. *Annal.* libr. XV. cap. 67. ibique LIPSIVS. Apud Germanos vero Dux non Sacramentis, ſed barbaro ritu & execrationibus milites adigebat. TACIT. *Hiſt. Lib. IV.* cap. 15. Quandoque etiam Dux & milites votis ſe obligabant, barbam & crinem ſe non depoſituros *niſi hoſte cæſo.* IDEM *Hiſt. Lib. cit.* cap. 61. & hoc libro c. 31.

4. *Inter ancipitia.*) Nimis tamen illam Germanorum auden-

belloque tueare. Exigunt enim principis sui liberalitate illum [5] bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam. Nam epulæ, & quamquam incompti, largi tamen apparatus, pro [6] stipendio cedunt. Materia munificentiæ per bella, & raptus.

audentiam exaggerant Scriptores Græci & Romani, ut ex illorum testimoniis, supra cap. VI. in f. adductis, patet.

5. *Bellatorem Equum.*) quem KIRCHMAIERVS cum BERNEGGERO Q. VII. h. l. Equo equestri Nobilium nostri temporis similem quodammodo fuisse putat, atque jam inde Originem feudorum repetit; sed haud solidius, quam si ex equo publico, quo Equites Romani donabantur, usus quoque feudorum apud Romanos inferatur. Vide præterea, quæ ad initium hujus capitis notavimus.

6. *Pro stipendio cedunt.*) More cum aliis gentibus communi. De Persis enim, *neque enim*, scribit HERODIANVS lib. VI. *mercenario milite utuntur barbari, quemadmodum Romani consueverunt, neque stativis castris exercitus habent, qui bellorum artibus exerceantur: sed omnis multitudo Virorum, nonnunquam autem mulierem quoque Regis congregantur imperio, quæ mox bello peracto suas protinus in sedes dimittitur, ea demum præmia belli referens quæ cuique ex rapina superfuerunt.* Apud Romanos anno demum U. C. 347. stipendia militibus dari coeperunt, qua de re LIVIVS libr. IV. cap. 59. *Additum*, ait, *tempestivo Principum in multitudinem munere, ut ante mentionem ullam plebis Tribunorumque decerneret Senatus, ut Stipendium miles de publico acciperet, cum ante id tempus de suo quisque functus eo munere esset.* Germani tempore Carolingorum nullo adhuc conducto & mercenario milite usi fuerunt, sed liberi fundo-

rum Poſſeſſores ipſi in expeditionem ire cogebantur. In *Capit.* Caroli M. anno 812. cap. I. mandatur, *ut omnis* LIBER *homo qui quatuor Manſos veſtitos de proprio ſuo ſive de alicujus beneficio habet, ipſe ſe præparet & ipſe in hoſtem pergat ſive cum Seniore ſuo. Qui vero tres manſos de proprio habuerit, huic adjungatur unus, qui unum manſum habeat, & det illi adjutorium, ut ille pro ambobus ire poſſit. De manſis* ibi *veſtitis*, id eſt, *agris cultis*, GANGIVS v. *Manſi nudi.* De antiquo autem illo militem legendi inſtituto, vide pluribus WENCKER. de *Pfalburg.* Diſqu. 3. HERT. de *Vet. Franc. Regno* Cap. VI. §. 3. BVRGEMEISTER. Graffen- und Ritter-Saal P. II. *Sect.* 24. p. 589. Conductitiam atque mercenariam militiam BROWERVS *Annal. Trevir.* lib. 18. ad ann. 1385. circa tempora Sigismundi & Maximiliani I. ANTON. autem MATTHAEVS, in notis *ad Annal. Henrici ab Erps* T. I. Annal. Vet. Ævi, ætate demum Caroli V. cœpiſſe exiſtimant, quibus vero adſtipulari non poſſumus. Præterquam enim, quod Præſidiarii illi milites, quos Henricus Auceps Urbibus impoſuit, pagi autem e quibus lecti erant, ſuſtentare debuerunt, mercerarii fuerint, v. WITTICH. Annal. lib. I. & Illuſtr. a LVDWIG *Miſc.* T. II. p. 303. circa tempora Henrici VI. Imperatoris militibus ſtipendia ex ærario publico fuiſſe ſoluta, URSPERGENSIS teſtatur, qui ad annum 1194. *imperator*, ait, *C. Millia Marcarum ſibi ab eodem data, fecit militibus dari in ſolidum.* IDEM ad annum 1202. *Philippus cum non haberet pecuniam, quibus* SALARIA ſive SOLDA *præberet militibus, primus cæpit diſtrahere prædia;* ſed & Comitibus *Caſtrenſibus* non ſolum pro certo feudo ſed & annuo ſtipendio Caſtrorum defenſionem fuiſſe concreditam, HERT. de *Sub. Territ.* §. 39. & Conſultiſſ. Vir Acad. Marpurg. Procancell. JOH. WILH. WALDSCHMIDT, diſſ. *de Feudis Caſtrenſibus* ſatis abunde oſtenderunt. Ab illo

raptus. [7] Nec arare terram, aut [8] exſpectare annum, tam facile perſuaſeris, quam vocare hoſtes, & vulnera mereri. Pigrum quinimo & iners videtur ſudore adquirere, [9] quod poſſis ſanguine parare.

CAPVT

illo vero tempore, quo militibus ſtipendia dari cœperunt, nomen ipſis inditum fuit Soldaten, a voce Sold, quam GANGIVS v. *Solidata* a *Solido*, pecuniæ, ſpecie, derivat; CLVVERIVS autem L. I, c. 8. A. G. antiquum Vocabulum Germanicum eſſe cenſet, a quo *Soldurii* Gallorum apud CAESAREM B. G. lib. 3. 22. nomen jam acceperint, de quibus vide pluribus FRITSCHIVM diſſ. de *Solduriis*.

7. *Nec arare terram.*) Agris atque frugibus colendis operam dederunt Germani, quantum opus illis erat ad panem & cereviſiam; v. *infra* cap. XVI. XXIII. Agros vero an habuerint proprios, cum per annos eos mutarint, v. cap. XXVI. curam vero illorum feminis, ſenibusque ac infirmiſſimo cuique ex familia delegarunt; vide cap. XV.

8. *Aut exſpectare annum,*) id eſt cum cura & in otio exſpectare, quid hoc menſe, quid illo ſerendum vel plantandum ſit; qui flores, quæ legumina, quæ frumenta, qui fructus arborum aut vinearum ſint exſpectanda. Diſertius AVCTOR infra cap. XXVI. *arva*, inquit, *per annos mutant & ſupereſt ager, nec enim cum libertate & amplitudine ſoli labore contendunt, ut* POMARIA *conſerant & prata ſeparent &* HORTOS *rigent.* conf. quoque ſupr. cap. V. Nimio autem agrorum & hortorum apud Romanos cultui hæc opponuntur, de quo vid. GEORG. GRENII *Comment. de Ruſticationibus & Villis Vet.*

9. *Quod poſſis ſanguine parare.*) Unde POMP. MELA lib. III. teſte, *jus in viribus habebant, adeo, ut ne latrocinii*

CAPVT XV.

de *Germanorum desidia, Tributis & donorum acceptione.*

Quotiens [1] bella non ineunt, non multum

trocinii quidem pudeat. CAESAR lib. VI. cap. 23. de Germanis: *Latrocinia*, ait, *nullam habent infamiam, quæ extra fines cujusque Civitatis fiunt, atque ea juventutis exercendæ ac desidiæ minuendæ causa fieri prædicant.* Vide etiam quæ ad excusanda hæc latrocinia disserit STRAVCH. diss. II. ad Tacit. cap. 3. §. 4. Certe & alios populos olim latrocinia exercuisse exemplis comprobat GROTIUS de Verit. Rel. Christ. lib. II. 11. 12. p. m. 116. Quod ad reliquos Veterum Germanorum acquirendi, eaque quæ ad vitam sustentandam necessaria erant, parandi modos attinet, præter modicam agriculturam vivebant e re pecuaria, fructibusque sponte nascentibus; vid. *supr.* c. V. &. *infr.* c. XXIII.

tum Venationibus cap. XV. ut &, qui Rheno ac Danubio proximi erant, Commerciis cum Romanis. Vid. *infr.* cap. XXIII. & XLI. pluribus vero laudatum STRAVCH. Dissert. II. ad Tacit. de *Modis acquirendi priscorum Germanorum.*

1. *Quoties bella non ineunt, non multum Venatibus.*) LIPSIVS, CLUVERIVS, CONRINGIVS & alii h. l. particulam negantem volunt esse delendam, quod *multum* & *plus*, recte sibi opponantur. Accedit quod CAESAR lib. VI. cap. 21. de Germanis, in universum, *vitam* dicat *Omnem in Venationibus & in studiis rei militaris consistere;* de Suevis autem lib. IV. cap. I. *multum eos in Venationibus esse* referat; *ferarum* etiam *pelles* Germanos gessisse

Auctor

tum venatibus; plus [2] per otium transigunt, dediti somno, ciboque. Fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura feminis senibusque, & infirmissimo cuique ex familia, ipsi hebent: mira diversi-

Auctor cap. XVII. testatur. SENECA de *Provid.* cap. 4. de iisdem in *alimentum*, ait, *feras capiunt*, quod absque frequenti venationis usu fieri non potuit. Laudatus tamen STRAVCHIVS nihil expungendum, atque sensum hujus loci esse putat: Germanos bello plus quam pace Venationibus transigere, *quod aliunde tum vix esset, unde Commeatum miles habere potuerit, quando nec pecuariæ per castra, nec agriculturæ vacare licebat, nec frumentatio sufficeret, ubi agrorum cura infirmissimo cuique mandatur.* Quibus vero instrumentis Germani tum usi fuerint, incertum est; Francos Accipitribus & Sparvariis (Sperber) in Venationibus usos fuisse, liquet ex LEG. SAL. *Tit.* VII. cujus Cap. I. & IV. pœna CXX. *Den.* statuitur in eos, qui Accipitrem & Sparvarium furati fuerint. Ceterum Venationis exercitio *ali staturam, ali vires, nervosque confirmare putasse* Germanos, CAESAR lib. VI. 21. refert; nec sine causa ita eos credidisse, CONRINGIVS pluribus ostendit, Dissert. *de habit. Corp. German. causis* pag. 68. & seq. Francos non minus venationibus deditos fuisse, EGINHARDVS testatur, qui de Carolo M. c. 22. *exercebatur*, ait, *assidue equitando* & venando, *quod illi gentilitium erat, quia vix ulla in terris natio invenitur, quæ in hac arte Francis possit æquari.* Et cap. 19. *Filios, cum primum ætas patiebatur, more Francorum equitare & armis ac* Venationibus *exerceri fecit;* ad quæ loca vide BESSELIVM.

2. *Plus per otium transigunt dediti*

versitate naturæ, cum iidem homines sic ament inertiam, & oderint quietem.

[3] Mos

dediti somno.) Capite quoque XII. *statim* AVCTOR ait, e SOMNO, *quem plerumque in diem extrahunt, lavantur sæpius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat,* LAVTI CIBVM *capiunt.* Somnolentiam illam pariter ac ciborum genera, multum ad magna & robusta Germanorum corpora contulisse CONRINGIVS l. c. existimat. Vti vero PLINIO H. N. lib. XI. cap. 53. teste, *Somno concoquere corpulentiæ quam firmitati utilius;* ita Tacitum illam Germanorum Somnolentiam ex errore nimis extendisse, verbis exponemus ILLVSTR. THOMASII, qui, ut Germanos ab illo vitio vindicaret, Dissertatione de *Hominibus propriis* §. 12. *in eo vero*, ait, *bona fide erravit Tacitus, quod putaverit Germanos, si non in venatione essent, tempus otio somno ciboque transigere; fefellit eum comparatio cum Romanorum moribus. Hi dum multa agebant, modo in curia, modo in templo, modo in Palatiis, modo in agris, modo in tabernis, modo in foro, modo in Bibliothecis, modo in Balneis, modo in Theatris, modo in popinis, modo in lupanaribus, revera nihil agebant dum in his actionibus omnibus sanitatem Corporis perdebant & animum tribus furiis, voluptati, ambitioni & avaritiæ immolabant. Horum nil faciebant Germani. Credo. Neque enim Curiam, neque templa, neque palatia, neque hortos, neque tabernas, nec forum, nec Bibliothecas, nec balnea nec theatra, nec popinas nec lupanaria habebant. O felices! Hoc vero Romanis erat otio transigere. Mancipia Germanica his Romanorum actionibus erant minime assueta; non delectabantur iis. Dominos suos in Curiam, balnea &c. comitantes servi Germanici somnum capiebant, dum Dominos expectarent.* Sie ſchliefen vor langer Weile ein. *Domini Romani ista mirantes, Quid vos vero facitis pacis tempore? Venamur. Quid tum? annon*

[3] Mos eſt civitatibus ultro ac viritim conferre Principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum, etiam neceſſitatibus ſubvenit. Gaudent finitimarum gentium donis, quæ non modo a ſingu-

non in curia tranſigitis? Minime. Nec in balneis, theatris hortis &c? Minime. Quis domus curam gerit, quis Penatium? quis agrorum? Fœminæ, Senes, infirmi. Vos autem? Quid reſponderent? Non aliud certe quam nihil, hoc eſt nihil horum, quæ vos Romani. Quid ergo Romani? Mirabantur Germanos omnia in pace per otium transigere ſomno ciboque: Die Kerlen thun doch nichts, als daß ſie freſſen und ſchlafen. Das müſſen ja wunderliche Leute ſeyn, *mira diverſitate naturæ, cum iidem homines ſic ament inertiam & oderint quietem.*

3. *Mos eſt Civitatibus ultro ac viritim conferre principibus.*) Vt ad Reipublicæ Conſervationem tributa a Subditis ſolvantur, naturalis ratio poſtulat. Vix autem apud priſcos Germanos fuerunt neceſſaria, quod ſubditi propriis ſumtibus militaverint. v. *cap. præced.* Principibus vero pars multæ ceſſerit, *ſupra* Cap. XII. Ab illo autem modo *ultro* quid conferendi factum, ut tributa, etſi poſtea neceſſario præſtanda, *precariæ* & Bethe fuerint appellata. CANGIVS voc. *Precaria.* BESOLD. *Theſ. Pract.* voce Bethe. RHETIVS in Diſſ. de *Orbede*, Cap. I. HERTIVS *de ſuperiorit. Territ.* §. 40. Statim vero ſub initium Francorum Regni tributa exigi cœperunt. FISCI enim ſivæ ararii Regii LEG. SALIC. Tit. XLVIII. & alibi paſſim jam fit mentio. Conſiſtebant autem illo tempore reditus publici præcipue in VECTIGALIBVS, de quibus in Caroli M. CAPITVL. II. Anno DCCCV. c. 13. *De teloniis placet nobis ut antiqua & juſta telonia a negotiatoribus exigantur, tam de pontibus, quam de navigiis ſeu mercatis.* Vt & in VILLIS REGIIS, ac FORESTIS

DOMI-

singulis, sed publice mittuntur: [4] electi equi, magna arma, phaleræ torquesque. [5] Jam & pecuniam accipere docuimus.

CAP.

DOMINICIS *v. Hert. de Vet. Franc. Reg.* c. 3. §. 38. 44. 45.

4. *Electi Equi.*) vide quæ diximus ad Cap. VI.

5. *Jam & pecuniam accipere docuimus.*) HERODIANVS Lib. VI. cap. II. *Sunt enim*, ait, *Germani pecuniæ inprimis avidi nunquamque non auro pacem Romanis cauponantur.* Tantum videlicet jam illo tempore receſſerant Germani a priſtina abſtinentia, quam in ipſis laudavit AVCTOR ſupra cap. V. ut quoque nunc de illis dici poſſit cum JUVENALI *Satyr.* XIV. lib. V. 139.

Creſcit amor nummi quantum ipſa pecunia creſcit.

Simul vero cum amore nummorum vitia creverunt apud Germanos, atque de illis pariter vera ſunt verba LVCANI lib. I. de *Bello Pharſal.*

Namque, ut Opes nimias mundo fortuna ſubacto,
Intulit, & rebus mores ceſſere ſecundis
Prædaque & hoſtiles luxum ſuaſere rapinæ.
Non auro terrisque modus menſasque priores
Aſpernata fames, cultus geſtare decoros
Vix nuribus rapuere mares, fœcunda Virorum.
Paupertas fugitur, totoque arceſſitur orbe
QUO GENS QVAEQVE PERIT.

CAPVT XVI.

de

Germanorum Habitationibus, & aedificandi ratione.

Nul-

Nullas [1] Germanorum populis Urbes habitari, ſatis notum eſt, ne pati quidem inter

1. *Nullas Germanorum Populis Urbes habitari ſatis notum.*) De Germania magna ſ. Trans-Rhenana hæc intelligenda ſunt. In Germania enim Cis-Rhenana Druſus primum teſte Floro lib. IV. c. 12. *per Rheni ripam quinquaginta amplius Caſtella direxit,* e quibus nonnulla in Urbes excreverunt, Argentoratum, Nemetes, Vangiones, Moguntiacum, Coloniam Agrippinam, quarum pluriumque aliarum deſcriptionem exhibet CELLARIVS *Not. Orb. antiqu.* Tom. I. libr. II. capit. 3. quem & de Auguſta Vindelicorum, aliisque Urbibus cis Danubium ab iisdem conditis, vide *eodem libro* cap. VII. In Germania vero Magna nullarum Urbium nec Cæſar nec Strabo meminerunt. Duorum Caſtellorum, quæ Druſus ad Luppiæ & Aliſonis Confluentes & in Cattis condidit, Dio CASSIVS Lib. LIV. & TACITVS *Annal.* II. 7. mentionem faciunt, de quibus v. MONVM. PADERB. *initio.* Quas vero PTOLEMAEVS recenſet nonaginta amplius Urbes, Vici potius fuerunt, quippe cum intra LX. annos, qui inde a Tacito ad Ptolemæi ætatem numerantur, tot Urbes condi vix potuerint; Nec AM. MARC. etſi bella a Romanis trans Rhenum geſta deſcribat, ullius Urbis ibidem meminerit; ut alias rationes taceam. Venedi autem ſive Slavi Commerciorum cauſa in littore Maris Balthici Civitates Winetam, Julinum, & Acronam primum condiderunt; HARTKNOCH. de *Orig. Pom.* apud RANGON. *in Pom. Dipl.* Franci autem Regesque ipſorum initio Vicos ac Villas tantum inhabitarunt, nec niſi circa finem Regum Merovingicorum tam a Francis quam Saxonibus caſtra, atque circa illa pariter ac Palatia Regum, & Monaſteria, ad quæ loca homines maxime confluere ſolebant, oppida condi cœperunt,

ter se junctas sedes. [2] Colunt discreti ac diversi, [3] ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant non in nostrum morem, connexis & cohærentibus ædificiis: suam quisque domum spatio circumdat, sive adversus casus ignis remedium, sive inscitia ædificandi. [4] Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum usus; materia ad omnia utuntur informi, & citra speciem

perunt, quæ sub Regibus Carolingicis metu Hunnorum & Normannorum, tum luxu & fastu Episcoporum, qui in villis habitare nolebant, invalescentibus, aucta, ab Henrico I. vero munita magis & in meliorem ordinem redacta fuerunt, ut pluribus jam exposuerunt CONRINGIVS *dissert. de Urbibus German.* ILL. THOMASIVS dissert. *de jure dandæ Civitatis*, PFEFFING. Not. ad VITRIAR. T. II. lib. I. c. 18. Cl. GVNDLING. *de Henrico Aucupe.* Inde autem a conditis Civitatibus varii hominum Ordines priscis accesserunt, de quibus vide quæ infr. Cap. XXVI. dicemus.

2. *Colunt discreti,*) ut adhuc in Westphalia & aliis Germaniæ Inferioris ditionibus solent rustici.

3. *Fons, campus, nemus.*) unde multorum locorum nomina adhuc desinunt in Born, Bach, Feld & Wald, ut alia deinde a vicinis lucis, montibus, saxis, pascuis, trajectu &c. in Heyn, Berg, Stein, Au, Furth, quorum exempla referuntur a CLVVERIO. A. G. lib. I. cap. VII. & XIII. STRVV. *in Synt. Hist. Germ.* dissert. III. §. 5.

4. *Nec cæmentorum quidem apud illos aut tegularum usus.*) Ædificia Germanorum, quia nullo fixo loco commorabantur, vilia erant. CAESAR lib. V. c. 2. *Casas*, ait, *fuisse stramentis tectas.* STRABO l. VII. *Germanos*, scribit, *in casis habitare, structura*

in

ciem aut delectationem. Quædam loca diligentius illinunt [5] terra ita pura ac splendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitetur. Solent & subterraneos [6] specus aperire, eosque multo insuper fimo onerant, suffugium hiemi, & receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum ejusmodi locis molliunt: & si quando hostis advenit, aperta populatur; abdita autem & defossa, aut ignorantur, aut eo ipso fallunt, quod quærenda sunt.

CAPVT

in unum diem constantibus. HERODIANVS de iisdem libr. VII. c. *rara*, ait, *apud eosdem structura e lapide ac lateribus coctilibus, densisque potius sylvis, quarum confixis coagmentatisque lignis quædam quasi tabernacula ædificant.* Vid. CLVVER. l. I. c. 13.

5. *Terra ita pura ac splendente.*) KIRCHMAIERVS h. l. *qualis*, inquit, *hæc terræ species præcise fuerit, velim ostendat quis. Salvis aliorum ego judiciis*, argillam, cretam, rubricam, calcem, gypsum *similesque materias fuisse tantisper credam.* Forte & CRETA BRITANNICA adhibita fuit, quam ex Britannia a negotiatoribus magna copia advectam fuisse ostendit KEYSLERVS *lib. cit.* pag. 280. 283.

6. *Subterraneos specus.*) Specus antiquissimum fuere habitationum genus. OVID. *Metamorph.* l. 121. de argentea ætate.

Tum primum subiere domus, domus ANTRA *fuerunt.*

PLINIVS *Nat. Hist.* VII. 56. SPECVS, ait, *erant pro domibus.* JVVENALIS *Satyra* VI. *initio:*

Credo pudicitiam Saturno Rege moratam
In terris, visamque diu cum frigida parvas
Præberet SPELVNCA *domus, Ignemque Laremque.*

DIODORVS SICVLVS l. V. p. 241. de Curetibus antiquis-

CAPVT XVII.

de

Germanorum Veſtitu.

Tegumentum [1] omnibus Sagum, fibula, aut ſi

tiquiſſimis Cretæ Inſulæ incolis, eos ait habitaſſe *ſub arboribus montium aut in vallibus, aut* SPELVNCIS; Atque hinc in antiquiſſimis hiſtoriis Græcorum Dracones, & Gigantes ex terra nati, homines fuerunt, ex ſpeluncis ſubito prodeuntes, quaſi Dracones ex ſuis cavernis. Neque URBEM (עיר, unde מערה *ſpelunca*) quam Cainus dicitur condidiſſe, GENES. IV. 17. aliud fuiſſe, quam SPELVNCAM, haud immerito exiſtimat PERIZONIVS de *Orig. Babyl.* pag. 36. Dari quoque integros hominum coetus, qui ſuo tempore adhuc in diverſis orbis terrarum partibus ſub terra habitaverint, teſtis αὐτόπτης refert GAFARELLVS *de Cryptis Celebrib.* Ejusmodi Specus procul dubio etiam fuerunt, BAVMANNIANVS Hartzicis montibus, cujus deſcriptionem vide apud CONRINGIVM Tract. de *unicornu foſſili*, &, qui in Weſtphalia prope *Suertam* in Comitatu Marcano adhuc conſpiciuntur. Vide quoque de hujusmodi ſpeluncis in Inſula MALTA BECM. in *deſcript. Orbis* pag. 367.

1. *Tegumen omnibus Sagum.*) inde videlicet usque a finitis pueritiæ annis, quibus nudi manebant, v. AVCTOR h. l. qui & c. XX. *in omni*, ait, *domo nudi ac ſordidi in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, excreſcunt.* POMPON. MELA l. III. c. 3. *maximo*, inquit, *frigore nudi agunt, antequam puberes, & longiſſima apud eos pueritia* eſt. Conf. *ſupra* cap. XIII. *initio.* Neque tegumen, quod CLVVERIVS lib. I. c. 16. Varronis, Afranii, Heſichii aliorumque teſtimoniis ex lana con-

confectum, quadrum, ſive quadrilaterum, denſum & exteriore ſua parte villoſum fuiſſe dicit, Sagoque Romanorum militari quodammodo ſimile fuit, totum corpus tegebat. CAESAR libr. VI. cap. XXI. *Pellibus*, ait, *aut parvis Rhenonum tegumentis utuntur. magna corporis parte nuda.* Undecunque vero RHENONIS nomen acceperint, de quo eruditi diſputant, id certum eſt Sagi illas genus fuiſſe, juxta ISIDOR. *Orig. lib. XIX. c. 23.* Ubi *Rhenones*, ait, *ſunt velamina usque ad umbilicum atque intortis villis adeo hoſpida, ut imbres reſpuant.* De Suevis quoque CAESAR lib. IV. c. I. *in eam ſe conſuetudinem adduxerunt, ut locis frigidiſſimis neque veſtitus, præter pelles, habeant quicquam, quarum propter exiguitatem magna eſt corporis pars aperta, & lavantur in fluminibus.* A Scythis autem Majoribus ſuis hunc pelliceum habitum procul dubio ſervarunt Germani. De illis enim JUSTINUS lib. II. c. 2. *Lanæ*, ait, *iis uſus ac veſtium ignotus, quanquam continuis frigoribus urantur, pellibus tamen ferinis aut murinis utuntur.* Ceterum quam illa veſtimentorum levitas ad ſanitatem & robur Germanorum, æſtus e contrario, qui exquiſito veſtitu & hypocauſtis conciliari ſolet, ad decrementum virium fecerit, CONRINGIUS exponit *de Habitu Corp. German. cauſis.* De Veſtitu Francorum EGINHARTUS in vita Caroli M. cap. XXIII. *Veſtitu*, ait, *patrio, hoc eſt, Francico utebatur, ad corpus Camiſiam lineam & feminalibus lineis induebatur, deinde tunicam quæ limbo ſerico ambiebatur, & tibialia tum faſciolis, crura & pedes calceamentis conſtringebat & ex pellibus lutrinis thorace confecto humeros ac pectus hieme muniebat, ſago Veneto amictus, cujus capulus ac baltheus aut aureus aut argentus erat, aliquoties & gemmato enſe utebatur, quod tamen non niſi in præcipuis feſtivitatibus, vel ſi quando exterarum gentium Legati adeſſent, faciebat. Peregrina vero indumenta, quamvis pulcherrima, reſpuebat.* Pluribus vero tam de Veterum

si desit, spina consertum. Cetera [2] intecti, totos dies juxta focum atque ignem agunt. Locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatæ & Parthi, sed stricta & singulos artus exprimente. Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligenter, [3] ulteriores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. [4] Eligunt feras, & de-

Germanorum, quam Francorum vestitu agunt CLVVERIVS libr. I. cap. 16. GOLDASTVS, BESSELIVS & SCHMINCKIVS ad Eginhardi jam adductum locum, HACHENBERGIVS diss. XI. de *re Vestiaria Vet. Germanorum.*

2. *Cetera intecti.*) Ita ut juxta *Cæsarem* libr. VI. cap. 21. tam virilium, quam muliebrium pudendorum nulla fuerit occultatio, atque mares cum mulieribus palam coierint, quod & de Massagetis, Indis & Nasamonibus refert HERODOTVS lib. I. III. & IV.

3. *Ulteriores exquisitius.*) CLVVERIVS libr. I. 16. vult legendum: ULTERIORES *negligenter*, proximi ripæ *exquisitius*: sed male; quia Tacitus de pellibus loquitur, quas ulteriores gerebant Hermelinas, Marturinas, aliasque exquisitiores. Præcipue vero Germanorum Reges ejusmodi pellibus se ornarunt, atque *pelliti*, vel *pelligeri* propterea appellantur a SID. APPOLLINARI VII. 223. Epist. lib. VII. 9. FORTVNATO libr. IX. poëm. V. De Carolo M. EGINHARDVS l. c. & *ex pellibus*, ait, *Lutrinis vel murinis* (juxta codicem Reuberianum) *thorace confecto humeros ac pectus hyeme muniebat.* Inde vero procul dubio factum, ut pelles Hermelinæ Principibus olim propriæ atque in Electoralis Dignitatis Insigne assumtæ fuerint, quod Illustris a LVDWIG jam observavit diss. de *Formula March. Brand.* cap. IX. s. *Opusc. Miscell.* T. I. pag. 258.

4. *Eli-*

detracta velamina ſpargunt maculis, pellibusque belluarum, quas [5] exterior Oceanus, atque ignotum mare gignit. Nec alius feminis, quam Viris habitus, niſi quod feminæ ſæpius lineis amictibus velantur, eosque [6] purpura variant, partemque veſtitus

4. *Eligunt feras & detracta velamina ſpargunt maculis.*) Sunt quoque hæc & ſequentia verba variis lectionibus & Interpretationibus obnoxia. Pro maculis enim LIPSIVS *maſtrucis*, pro eligunt ACIDALIVS *figunt*, idemque in fine quid deeſſe, atque vel *veſtiuntur* vel *ornantur* addendum cenſet. Rectius vero nihil mutandum eſſe, CONRINGIVS aliique exiſtimant, atque mens Auctoris eſt, Germanos duos habuiſſe Veſtium verſicolorum genera, quorum alterum maculis diverſorum colorum ſparſum, alterum vero e ſegmentis diverſarum pellium fuerit conſutum. Adeo enim populi ſeptentrionales varietatem colorum in veſtitu amarunt, ut Britanni ipſam cutem ſuam variis animalium figuris notaverint; v. CLVVERIVS cap. XVI. p. 134. atque de tinctis Ariorum Corporibus AVCTOR. infr. cap. XLIII.

5 *Quas exterior Oceanus atque ignotum mare gignit.*) Canes marinos atque piſces, e quorum cute veſtimenta confecerint quidam intelligunt, atque Lipſius propterea apud Iuſtinum l. c. pro *murinis* legit *marinis*. Cum vero ejusmodi corium ad indumenta parum ſit aptum, per *exteriorem Oceanum & ignotum mare*, extrema potius terrarum, juxta mare Balthicum, Ruſſiam aliasque ditiones intelligendas, cenſeo, unde Hermelinas, murinas, & Zobelinas pelles acceperint, atque ex conſutis illarum ſegmentis veſtes diverſi coloris fecerint.

6. *Purpura variant.*) Pur-

tus ſuperioris in manicas non extendunt, nudæ brachia ac lacertos: ſed & proxima pars pectoris patet.

CAPVT XVIII.

de *Germanorum Matrimoniis ac Dote.*

Quamquam ſevera illic matrimonia, nec [1] ullam morum partem magis laudaveris. Nam prope [2] ſoli barbarorum ſingulis

puram marinam, quam PLINIUS lib. XVI. 18. & BOCHARTUS *Hieroz* P. II. L. IV. IX. X. & XI. deſcribunt, Germanis cognitam fuiſſe, haud credibile eſt. Præter illam vero, cujus tinctura jam diu ita deſideratur, ut ſpes eam reparandi non ſuperſit, factitiæ purpuræ, quo hodierna quoque purpura ex Cochenilla referri debet, ſpecies nonnullas ex herbis & floribus recenſet BOCHARTVS l. c. cujusmodi, vel animalium ſanguinem, purpuram Germanorum fuiſſe opinor.

1. *Nec ullam morum partem magis laudaveris.*) Dum Romani pariter ac aliæ gentes ſtupris, adulteriis pæderaſtiæ aliisque fœdis libidinibus ſe polluerent. GROT. de *Verit. Relig. Chriſt.* lib. II. c. 13.

2. *Soli Barbarorum.*) Hoc nomine Græci omnes populos appellarunt, qui lingua Græca haud utebantur, unde Græcis Barbari opponuntur a Paulo Ep. ad *Rom.* I. 14. PLAVTUS in *Prol. Aſin. X.* 11. *Marcus*, ait, *vortit barbare* i. e. Latine; Eidemque in *Captiv.* Act. 3. Sc. 1. Lex *Latina* vocatur *Barbara.* Romanis Scriptoribus viciſſim Barbari omnes appellabantur populi, qui latine haud loquebantur

tur vel imperio ipsorum non fuerunt subjecti. In LEG. SAL. Tit. XVI. §. 2. XLIV. §. 1. alibique passim Romanis, *Francus* & *Barbarus* opponuntur atque per *illos* Gallos, qui Rusticam Romanam loquebantur, per *istos* Francos in Gallia, per *hos* autem Germanos, qui lingua Theotisca utebantur, in specie intelligendos esse censet sœpe laudatus ECCARDUS ad Tit. XVI. Vide quoque CANGIUM v. *Barbarus*. Quod vero ad consensum Gentium in Polygamiam feminarum attinet, GROT. de J. B. & P. lib. II. c. 5. 11. 19. de *Verit. Relig. Christ.* lib. II. c. 13. & præter alios, qui poligamiam scriptis propugnarunt, studiose inprimis testimonia congessit DAPHNAEVS ARGVARIVS sive, qui sub hoc confícto nomine latet, LAVRENTIVS BEGERVS, Caroli Ludov. primum Electoris Palatini, dein Friderici I. Regis Prussiæ Antiquarius, in *Consideratione matrimoniali & Polygamiæ*, seu libro A. MDCLXXIX. germanice edito, Betrachtung vom heiligen Ehestand, Ehebruch, Ehescheidung und viel Weiber nehmen; cui præcipue Cl. JOH. MEIERVS librum suum opposuit de UXORE CHRISTIANA. Apud Romanos de pluribus uxoribus ducendis in Senatu actum, & cum Papyrius matri id retulisset, seditionem ab hac motam fuisse, GELL. lib. I. 23. & ex illo MACROB. Sat. I. lib. 1. 6. referunt, multisque confirmare studet BAYLIUS Diction. voc. *Papyrius*. Sed fabulum esse, POLYBIUS lib. III. 20. innuit, atque Ill. THOMAS. ostendit de *Nævis jurispr. Rom.* Thes. I. Helvium dein Cinnam, Tribunum. Pleb. jussu Cæsaris Polygamiam voluisse introducere, sed irrito successu, SVETON. in *vita* Julii Cæsaris cap. 52. testatur. Etsi vero duas uxores habuerit Antonius, v. Plutarchus in ejus Vita, atque Valentinianus junior legem tulerit, ut liceret cuivis viro duas uxores ducere, juxta NICEPH. *Hist. Eccles.* II. 53. SOCRAT. *Hist. Eccles.* IV. lib. nullam tamen hæc Sanctio vim habuit.

lis uxoribus contenti sunt, [3] exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur. [4] Dotem non uxor marito, sed uxori maritus

3. *Exceptis admodum paucis,*) exemplo Arioviſti, quem duas Uxores duxisse, alteram Suevam, alteram Noricam, CAESAR de B. G. lib. I. 13. teſtatur. Frequentiora ſub Francis exempla occurrunt Concubinarum, quæ uxoribus ſuperinductæ fuerunt. Pipinus enim Craſſus præter legitimam Conjugem, Plectrudem, in concubinatu habuit Alpaidem, atque ex illa Carolum Martellum ſucceſſorem ſuum in dignitate Majoris Domus genuit. ANNVL. FVLDENSES A. 715. Arnulphum Imperatorem Carolomanno ex Concubina natum fuiſſe, ANNALES METENS. 880. REGINO lib. II. teſtantur. Cum vero circa illa tempora matrimonium cœperit haberi Sacramentum, Polygamiæ atque Concubinatus a Pipino, Carolo M. Ludovico Pio & Lothario in Capitul. ipſorum prohibitæ fuerunt. Baluz. T. I. p. 540. 962. ſed tantum ſub mulcta pecuniaria. Certe toleratum adhuc fuiſſe Concubinatum, liquet ex CAPITVL. lib. VII. 59. Quæ vero ejus ratio fuerit ſequentibus temporibus, vide apud illuſtrem Thomaſium Diſſert. de *Uſu practico Inſtitutionum de Nuptiis.*

4. *Dotem non uxor Marito, ſed Uxori Maritus offert.*) Apud Romanos, quibus hæc opponit Autor, Uxor Marito offerebat dotem, de cujus ratione vide pluribus Cl. PERIZ, in diſſert. ad *leg. Voconiam.* FRANC. BALD. in *Comment.* ad eandem legem, Cl. HEINECCIVM *Antiqu. Rom. Synt.* lib. II. 8. Illum vero morem Veterum Germanorum retinuerunt ipſorum poſteri. In LEG. RIPVARIORVM Tit. XXXVII. I. *Si quis,* dicitur, *mulierem deſponſaverit, quicquid*

quid ei per tabularum ſ-chartarum inſtrumenta conſcripſerit; perpetualiter inconvulſum permaneat. Inſtrumenta chartarum erant libelli dotis, quorum variæ formulæ exhibentur a MARCVLFO lib. II. 15. & append. 37. JACOB. SIRMONDO *Form. Vet.* c. 14. & alibi paſſim apud BALVZIVM T. II. Lex Burgundion. T. XII. §. 3. *Si puella ſua ſponte expetierit virum, & domum illius venerit, & ille ſe tum illa miſcuerit, nuptiale pretium in triplum ſolvat.* Tit. XXXIV. *Si quis uxorem ſuam ſine cauſa dimiſerit, inferat ei alterum tantum, quantum pro pretio ipſius dederat.* CANGIVS v. *pretium nuptiale, & dos.* De eadem conſvetudine, apud Francos, Saxones, Alemannos & Bajuarios, Longobardos, aliosque populos Septentrionales ab Orientalibus populis recepta, vide SCHILTER. *Exercit.* XXXVI. 68. & ſequent. Præter vero Dotem, quæ et Dotalitii, Mundi & Metæ nominibus venit, novus maritus uxori poſt primam noctem aliquid donabat, quod *Morgengaba* dicitur atque a dote diſtinguitur. LEX PIPVARIORVM Tit. XXXVII. *Si autem per ſeriem ſcripturarum ei uxor nihil contulerit, ſi virum ſupervixerit, quinquaginta ſolidos in dotem recipiat, & tertiam partem de omni re, quam ſimul collaboraverint, ſibi ſtudeat vindicare, vel quicquid ei in* MORGENGABA *traditum fuerat, ſimiliter faciat;* ad quod caput vide ea de re pluribus Cl. Virorum Baluzii & Eccardi eruditas notas. MORGENGABAE in matrimoniis perſonarum Illuſtrium, in Saxonia præcipue, adhuc locus eſt; Dos vero illa, ex quo poſt receptum in Germania jus Romanum ab Uxore Marito dos offerri cœpit, *Donatio propter nuptias* vocatur, præter quam Uxori a Marito dotalitium hodie in familiis illuſtribus conſtitui ſolet. v. COCCEI. *J. P.* c. 28. Ceterum conſuetudo illa Virgines muneribus & dote, ceu pretio quodam emendi, apud alias quoque gentes viguit. Aſſyrios & Babylonios virgines conjugio maturas in civitatem aliquam duxiſſe, earumque

ritus offert. [5] Interſunt parentes & propinqui; ac munera probant: Munera non ad delicias muliebres quæſita, nec quibus nova nupta comatur; ſed boves & frenatum equum, & ſcutum cum framea gladioque. In hæc munera uxor acci-

que mercatum palam denuntiaſſe, & quam quisque emerit, ſponſam abduxiſſe, AELIANVS *Var. Hiſt.* lib. IV. cap. I. ex Verſione Cl. PERIZONII refert, quem de eodem more apud alios populos recepto, vide in *Notis* ibid.

5. *Interſunt Parentes & Propinqui.*) quorum Conſenſus ad legitimum matrimonium apud Germanos olim neceſſarius fuit, v. CAPITVLARIVM lib. VII. c. CCCCLXIII. quod propter varios ritus nuptiales integrum adſcribemus. *Decretum eſt, ut Uxor legitime Viro jungatur, aliter enim legitimum, ut a Patribus accepimus & a Sanctis Apoſtolis eorumque Succeſſoribus traditum invenimus, non ſit Conjugium niſi ab his, qui ſuper ipſam fœminam dominationem habere videntur, & a quibus cuſtoditur, uxor petatur, & a* PARENTIBVS *propinquioribus* SPONSETVR, *& legibus dotetur, & ſuo tempore* SACERDOTALITER, *ut mos eſt* CVM PRECIBVS & OBLATIONIBVS, a *Sacerdote benedicatur, & a* PARANYMPHIS, *ut Conſuetudo docet, cuſtodita & ſociata, a proximis, quæ tempore congruo petita legibus detur & ſolenniter accipiatur. Et biduo vel triduo* ORATIONIBVS *vacent & caſtitatem cuſtodiant, ut boni ſoboles generentur & Domino ſuis in actionibus placeant. Taliter enim & Domino placebunt & filios non ſpurios ſed legitimos & hereditabiles generabunt.* LEX WESIGOTH. lib. III. c. I. *Si quis puellam cum* VOLVNTATE PATRIS *aut aliorum* PROPINQVORVM *Parentum, quibus ex lege hujusmodi Poteſtas tribuitur, ſponſatam habuerit, & ipſa puella contemnens voluntatem Parentum ad alium tendens Parentibus contradicat, ut illi*

non

accipitur.[6] Atque invicem ipsa armorum aliquid marito affert. Hoc maximum vinculum, hæc arcana sacra, hos [7] conjugales deos arbitrantur. Ne se mulier extra Virtutum cogitationes, extraque bellorum casus putet, [8] ipsis incipientis matrimonii auspicis admonetur, venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in proelio passuram ausuramque. Hoc juncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant.

non detur, cui a Parentibus fuerit pacta; hoc ita eam nullo modo facere permittimus; & c. II. *Adeoque a die latæ hujus legis decernimus, ut cum inter eos, qui desponsandi sunt, sin inter eorum Parentes aut fortasse propinquos pro filiorum nuptiis coram testibus præcesserit definitio, &* ANNVLVS *arrharum nomine datus fuerit vel acceptus, quamvis scripturæ non intercurrant, nullatenus promissio violetur, cum qua datus est annulus & definitio facta coram testibus.* Vid. quoque LEG. ALEMAN. Cap. LIV.

6. *Atque invicem ipsa armorum aliquid viro affert,*) & pecudum procul dubio, unde illud munus in Legibus antiquis FADERFIVM, Vater-Vieh, vocari solet. CANGIVS in v. FADERFIVM, & SCHILTERVS cit. diss. §. 68. De Gallis tamen CAESAR *de bell. Gall.* lib. VI. c. 19. *viri,* ait, *quantas pecunias ab uxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex suis bonis, æstimatione facta, cum dotibus communicant, hujus omnis pecuniæ conjunctim ratio habetur, fructusque servantur, uter eorum vita superarit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum pervenit.* Valde hæc cum nostris moribus circa dotem, donationem propter nuptias, & dotalitiam conveniunt.

7. *Hos Conjugales Deos.*) De Diis Conjugalibus apud Romanos, Jove, Junone, Venere, Suada, Diana, Hymenæo, Jugatino, Manturna & aliis, eorumque cura circa nuptias, v. STRVV. *Ant. Rom. Synt.* p. 157.

8. *Ipsis incipientis matrimonii*

tiant. Sic vivendum, sic pereundum. Accipere se quæ liberis inviolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rursusque ad [9] nepotes referant.

CAPVT

nii auspiciis admonetur.) Ritus nuptiales Germanorum initio simplices fuerunt, quibus vero postea accesserunt plures. SPONSALIA celebrabantur, CONSENSV PARENTVM vel propinquorum DOTE a Marito constituta per LIBELLVM DOTIS, ANNVLO PRONVBO, præsentibus TESTIBVS; Nuptiæ autem ipsæ fiebant Sponsæ ad templum DEDVCTIONE a PARANYMPHIS, sub quorum CVSTODIA fuerat, & Parentibus ac Propinquis, BENEDICTIONE SACERDOTALI, CONVIVIO NVPTIALI aliisque pluribus Ceremoniis, de quibus v. *not. præc.* & PAVL. HACHENBERG. Dissert. V. de *Nupt. Vet. German.*

9. *Ad nepotes referant.*) Ad supellectilem militarem seu res Expeditorias procul dubio respicitur, quæ ex hæreditate filiis, vel si nulli adsint proximis agnatis nomine HEERGEWETTAE cedunt, dum utensilia sive ornamenta muliebria, & res quotidiani in familia usus viduæ, vel proximis cognatis cedunt nomine GERADAE. Certe Heergewettæ simile quid jam obtinuit apud Tenctheros, de quibus Auctor infr. cap. XXXII. *Tenctheri*, ait, *super solitum bellorum decus, equestris disciplinæ arte præcellunt. Nec major apud Cattos peditum laus quam Tenctheris Equitum. Sic instituere Majores, posteri imitantur. Hic lusus Infantum, hæc juvenum æmulatio, perseverant senes. Inter familiam & Penates & jura Successionum equi traduntur*, EXCIPIT FILIVS, NON VT CETERA, MAXIMVS NATV, sed PROVT FEROX ET MELIOR. Diserte vero expeditoria & utensilia distinguuntur, atque illa filiis, hæc feminis attribuuntur, Legibus Anglorum & Werinorum Tit. VI. cap. V. verbis: *ad quemcunque hæreditas terræ pervenerit, ad illum* VESTIS BELLICA id est *Lorica* & VLTIO *proximi & solutio feudi debet pertinere;*

&

& cap. 6. *Mater moriens filio* TERRAM, *mancipia, pecuniam dimittat*, filiæ *vero* SPOLIA COLLI, id est *nuscas, monilia, inaures vestes, armillas & quicquid ornamenti proprii videbatur habuisse.* Tit. VII. c. 3. *qui ornamenta muliebria, quod* RHEDO *dicunt, furto abstulerit, in triplum componat;* ubi voce RHEDO s. Räte, Geräte, Geradam, Saxonibus significari ad illam Legem notat LEIBNITIVS T. I. S. R. B. p. 83. LEX RIPVARIORVM Tit. LXIV. *Si quis hominem in domo propria cum hariraida interfecerit, Auctor facti triplici Wergildo multetur; ubi Voce* HARIRAIDA *suppellectilem* militarem Heer-Geräthe Saxonibus Heer-Gewette, intelligi, monet laudatus ECCARDVS. Imperator itaque Henricus Auceps, de quo GOBELINVS in *Cosmodr.* æt. VI. c. 47. *Mandavit*, ait, *quod Senior inter Fratres quoscunque deberet esse in excercitu Regis, & propter hoc ipse solus tolleret patris exuvias, inter quas arma maxima reputabantur; & inde vulgo Heerwede adhuc nominantur*, istum morem non primum introduxit, sed ut Seniori filio res expeditoriæ semper cedant, constituit, quippe cum juxta Tacitum l. c. non maximus natu, sed prout ferox bello & melior, illas olim acceperit. Liquet etiam ex iis, quæ diximus de Gerada, non demum Speculo Saxonico lib. III. art. XV. eam acceptam esse ferendam. Vide quoque Cl. GVNDLING. in *Henr. Aucep.* pag. 146. 147.

CAPVT XIX.

de

Germanorum Pudicitia, Poena Adulterii, continentia & φιλοτεκνία.

Ergo

Ergo [1] ſepta pudicitia agunt, nullis ſpectaculorum inlecebris, nullis conviviorum irritationibus corruptæ. [2] Literarum Secreta

1. *Septa pudicitia agunt.*) Etſi, quod Cæſar miratur, lib. VI. 21. *nulla ejus rei* (pudendorum) *occultatio, quod & promiſcue viri pariter ac fœminæ in fluminibus perluantur, & pellibus aut rhenonum tegumentis utantur, magna Corporis parte nuda.* De Fœminis Cimbrorum VALER. MAX. l. VI. I. *Extern.* 3. *Teutonum*, ait, *Conjuges Marium Victorem orarunt, ut ab eo Virginibus Veſtalibus dono mitterentur, affirmantes æque ſe atque illas viriles concubitus expertes futuras, eaque re non impetrata, laqueis ſibi nocte proxima ſpiritum eripuerunt.* Vid. quoque FLORVM lib. III. 3.

2. *Literarum Secreta Viri pariter ac feminæ ignorant.*) Plerique Commentatores hæc vel de literarum ſtudiis, vel de characteribus ſcribendi accipiunt, idque maximopere agunt, ut ejusmodi ignorantiæ labem a Germanis removeant. Sed vereor ne fruſtra laborent. Etſi enim negari haud poſſit, Majores noſtros ab animi pariter ac corporis cultura fuiſſe alienos, atque vaniſſima ſint, quæ de Theologiæ, Ethicæ, Phyſicæ, Aſtronomiæ aliisque divinæ ac humanæ ſapientiæ Studiis a Germanis excultis adferuntur, illam tamen ignorantiam non magis quam characterum defectum, & imperitiam ſcribendi Tacitus h. l. innuit. Præterquam enim, quod ipſe ANNAL. II. 63. & 88. Epiſtolarum meminerit, quas Germani ad Romanos ſcripſerunt, ejusmodi Ignorantiæ nota ab argumento Auctoris plane alienâ eſſet. In præcedenti enim & hoc Capite de Re Conjugali & Caſtitate Germanorum agit, cum quibus iſtæ Interpretationes minime cohærent. Aliud itaque Auctorem velle, LIPSIO ad h. loc. jam ſubboluit, atque Cl. Vir JOH. FRID.

FRID. GRONOVIVS literas amatorias, quibus Romani illicitos amores sibi invicem significare consueverunt, intelligi putat. Sunt alii, qui Auctorem ad Chaldæorum sive Magorum SACRA, quorum is *Annal.* II. 27. meminit, respicere censent. Istud enim *hominum genus*, ut eidem *Hist.* lib. I. 22. vocatur, *potentibus infidum, sperantibus fallax -- Secretorumque Poppææ pessimum instrumentum*, ex Oriente in Græciam & Ægyptum, porro in Etruriam, atque hinc Romam quoque se diffuderat, assumptoque sub Imperatoribus honesto Mathematicorum nomine non divinationibus solum ex observatione siderum, certisque notis & characteribus Romanos diu fascinavit, sed & ad amores artibus suis conciliandos operam suam impendit, cujus rei exempla quædam IAC. GOTHOFRED. Not. ad. l. 3. *Cod. Theodos.* de *Maleficis & Mathematicis*, JOH. WIER. de *Præstig.* lib. III. 37. 38. & DELRIO *Disq. Mag.* T. I. Lib. III. 3. adferunt, pluribus vero nefandas artes CAELIVS CALCAGNINVS *integro Opere de Amatoria Magia*, cujus Delrio l. c. meminit, exposuit. Quæ pariter ac Gronovii sententia etsi loci, de quo agitur, contextui valde congruant, vereor tamen, ne per *literarum Secreta*, quibus in *spectaculis & conviviis* lasciví homines usi fuerunt, aliam maxime arcanam & secretam amandi artem intellexerit Tacitus. Nutus puto atque digitorum, vino madidorum, super mensam ductus, quibus aliisque notis ac signis libidinosi homines apud Romanos sibi invicem amores lascivos in Spectaculis & Conviviis significare solebant. OVIDIVS, qui artem amandi optime calluit, Lib. I. AMORVM *Eleg.* IV. v. 17. amicam ita instruit:

Cum premet ille torum, vultu comes ipsa modesto
Ibis, ut accumbas; clam mihi TANGE PEDEM.
ME *spectа*, NVTVSQVE *meos*, VVLTVMQVE LOQVACEM,
Excipe FVRTIVAS *& refer ipsa* NOTAS.

ta Viri pariter ac feminæ ignorant. [3] Pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria, quo-

Verba SVPERCILIIS *ſine voce loquentia dicam,*
Verba leges DIGITIS, *verba notata* MERO.

Idem Helenam Paridi HEROIDVM *Epiſt.* XVI. v. 81. ita introducit reſpondentem:

Ah! quoties DIGITIS, *quoties ego* TECTA *notavi*
SIGNA SVPERCILIO *pene loquente dari.*
Et ſæpe extimui, ne vir meus illa videret,
Non ſatis OCCVLTIS *erubuique* NOTIS.
Sæpe vel exiguo vel longo murmure dixi;
Nil pudet hunc, nec vox hæc mea falſa fuit.
Orbe quoque in MENSAE *legi ſub nomine noſtro,*
Quod DEDUCTA MERO LITTERA *fecit,* AMO.

3. *Pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria.*) Secus ac apud Romanos, de quorum frequentibus ſtupris, adulteriis, inceſtibus aliisque nefandis libidinibus legas, ſi placet, JVVENALEM *Satyra* I. 74. II. III. 39. IV. 5. V. 326. VI. 46. IX. 70. X. 310. HORATIVM *Serm.* l. 2. 127. MARTIALEM *Epigramm.* VIII. ut & de impudicitia ac fœda libidine *Cæſaris* SVETON. c. L. AVGVSTI Eundem cap. LXIX. TIBERII c. 42. 43. 44. TACIT. *Annal.* VI. 1. CALIGVL. apud. SVET. cap. XL. CLAVDII cap. XXIII. NERONIS cap. V. DOMITIANI Cap. XXII. De Eunuchis, quos apud Romanos Principes Viri ad libidinem ſuam aluerunt, Labienus apud M. Senecam Libr. X. *Controv.* 4. conqueſtus, *Principes,* ait, *Viri contra Naturam divitias ſuas exercent: Caſtratorum greges habent, exoletos ſuos ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, amputant. Et quia ipſos pudet Viros eſſe, id agunt, ut quam pauciſſimi ſint.* Idem crimen Ulpianus verbis ex Ædilitio Edicto notavit leg. 27. §. 28. D. ad *L. Aquiliam,* ad quam vide Cl. Viri EVERHARD. OTTONIS Diſſ. *Philologico-Juridicam* §. XIV.

4. *Ma-*

quorum pœna præsens & [4] maritis permissa. [5] Accisis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem

4. *Maritis permissa.*) Ut quoque ante latam ab Augusto legem Juliam de Adulteriis apud Romanos maritis in uxores adulteras animadvertere licitum fuit. DION. HALICARN. L. II. p. 95. *Uxor*, ait, *pudica & marito in omnibus obsequens, æque ac illa Domus erat Domina, & in ejus defuncti bona succedebat, sicuti filia in parentis: ex asse quidem, si is sine liberis ac intestatus decederet; quod si prolem haberet, ex æquo cum liberis. Si autem aliquid peccasset pœnam luebat ex mariti læsi arbitrio. De hujusmodi criminibus Cognati cum ipso cognoscebant, in quibus erat violata pudicitia.* Per legem vero Juliam adulterium crimen publicum factum fuit, quamvis & tum adhuc propinquis, si accusator publicus deesset, uxorum impudicarum coercitio fuerit permissa. SVET. in TIBERIO Cap. XXXV. *Matronas*, dicit, *prostrata pudicitia, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui, more majorum de communi Sententia coercerent, auctor fuit.* Cœpit autem adulterium crimen esse capitale sub Constantino M. qua de re v. Cl. NOODT in Diocletiano & Maximiano Cap. 15. 16. 17. 18. 19. quod in masculis quidem confirmavit, in mulieribus vero mutavit IVSTINIANVS *Novella* CXXXIV.

5. *Accisis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit.*) Crines apud Veteres Germanos honoris, nobilitatis, atque sub Francis Regiæ dignitatis fuerunt insigne. v. EGINHART. *in vita Caroli M.* Cap. I. ibique BESSELIVS ad voc. *crine profuso.* Crinium propterea abscissio, excepta Ecclesiastica & puerorum tonsura, de qua ECCARDVS ad LL. Sal. Tit. XXVIII. maxime ignominiosa habita, atque in pœnam fuit irroga-

rogata seditiosis, furibus, latronibus aliorumque gravium criminum reis. CANGIVS T. II. v. *Decalvatio.* Conjungi cum illa solebat *fustigatio.* Ita enim Henricus II. Imperat. *in Constitutione* apud Eccard. in *Add. ad LL. Sal.* pag. 202. qua Seditiones inter Fuldensem & Hersfeldensem Ecclesiam prohibet: *Si quis ex familia utriusque Ecclesiæ aliquem Servorem vel sancti Bonifacii, vel sancti Wigberti insequeretur, vel ausu temerario vel armata manu ad occidendum vel ad deprædandum, ejus Curtem sive domum infregerit & eum impugnaverit, illi, qui hujus facti Dux & Princeps fuerit, tollatur* CORIVM & CAPILLI. In *formulis Alsaticis* apud eundem *numero* XXII. Vice-Dominus Episcopi Procuratori in *Polligen* quædam mandat sub comminatione, *Si* CVTEM & CAPILLOS *habere voluerit*; quibus locis *per corium* & *cutem* FVSTIGATIO intelligitur. Diserte quoque *virgis caesi & simul decalvati* memorantur in testimoniis a CANGIO l. c. & LINDENBR. in Gloss. voc. *Scorticatus*, adductis. Eadem ratione, qua apud priscos Germanos Rex Longobardorum Luitprandus *Leg. Longobard.* II. 1. 17. 5. *adulteras* jubet *decalvari & fustigari per vicos vicinantes ipsius loci.* De pœna adulterii apud Bajuvarios Dagobertus Rex *Capit. tert.* s. LEG. BAIVVAR. Tit. VII. Cap. I. *Si quis cum uxore alterius concubuerit libera, componat hoc marito ejus cum suo Wæregildo, id est, centum sexaginta solidos.* Cap. II. *Si in lecto cum illa interfectus fuerit, pro ipsa compositione, quam debuit solvere marito ejus, in suo scelere jaceat sine vindicta.* Cap. III. *Et si in lecto calcaverit uno pede & prohibetur a muliere, & amplius nihil fecerit, eum duodecim solidis componat, eo quod injuste in extraneum calcavit thorum.* Etsi vero in CAPITVL. FRANC. lib. VII. cap. 481. adulteria capitali pœna jubeantur puniri, alibi tamen magna solum *districtione & correctione* in illa animadvertendum esse sancitur, atque ad dictam Legem Bajuv.

omnem vicum verbere agit. [6] Publicatæ enim pudicitiæ nulla venia. Non forma, non ætate, non opibus maritum invenit. Nemo enim illic vitia ridet, nec corrumpere & corrumpi [7] Seculum vocatur. Melius

juv. provocatur. BALVZ. T. I. pap. 451. & 871. de rigidiſſima pœna, quam Saxones, cum adhuc Gentiles eſſent, ab adulteris ſumpſerunt, BONEFACIVS *in Epiſt.* apud *Werner. Rolevinck. de Antiqu. Saxon.* T. III. *Script. Rer. Brunſuicenſ.* p. 615. *Nam*, ait, *in antiqua Saxonia, ubi nulla eſt Chriſti religio, ſi virgo in paterna domo, vel maritata, ſub conjuge, fuerit adulterata, manu propria ſtrangulatam cremant & ſuper foſſam ſepultæ corruptorem ſuſpendunt, aut Cingulo vetus veſtibus abſciſſis flagelant eam caſtæ matronæ & cultellis pungunt, & de villa in villam ſic miſſæ occurrunt novæ flagellatrices, donec interimant.* Manſit quoque apud illos adulterii poena capitalis *Spec. Sax.* libr. II. art. 13. ut & JVRE ALEM. cap. 149. n. 127. De hodiernis Germanorum moribus circa poenam adulteri vid. ad Carol. V. *Conſt. Criminal.* art. 120. KRESSIVS & BAYERVS; ut & SCHILTERVS *Exercit.* XLIX. §. 85. & ſeqq.

6. *Publicatæ enim pudicitiæ.*) Lipſius pro *enim* legit *etiam*, atque non de adulteriis, ſed ſtupris hæc intelligenda cenſet. Quia itaque infames erant meretrices apud Germanos, atrox convitium Francis quoque habitum fuit, ingenuam mulierem meretricem appellari. LEX SAL. Tit. XXIII. & LXVII. Poena autem tam ſtupratorum quam meretricum apud illos varia erat pro diſcrimine hominum. LEG. SAL Tit. XXIX. Meretrices ſive *monaſteriales* ſive *ſeculares*, quæ infantes occiderant, cremabantur. BALVZ. *Capit.* Tom. I. pag. 1227.

lius quidem adhuc eæ civitates, [8] in quibus tantum Virgines nubunt, & [9] cum ſpe voto-

7. *Seculum vocatur.*) id eſt, in mores abiit & conſuetudinem. vid. RHENANVS h. l.

8. *In quibus tantum Virgines nubunt.*) Secundæ nuptiæ non Germanis ſolum, ſed & aliis gentibus odioſæ fuerunt. Cornelia apud PROPERTIVM libr. IV. ait:

Jungor Paule tuo ſic diſceſſura Cubili,
In lapide hoc uni nupta fuiſſe legar.

Dido apud VIRGILIVM Lib. IV. *Æneid.*

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi noctemque profundam;
Ante, pudor, quam te violem aut tua jura reſolvam;
Ille meos primus, qui me ſibi junxit, amores
Abſtulit, ille habeat ſecum ſervetque ſepulcro.

VALERIVS MAX. lib. II. c. 3. *quæ*, ait, *uno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honorabantur; Exiſtimabant enim eum præcipue Matronæ ſincera fide incorruptum eſſe animum, quæ depoſitæ Virginitatis cubile pudicum egredi neſciret: multorum matrimoniorum experientiam quaſi legitimæ* (PIGHIVS *illegitimæ*, ſed male; vult enim dicere, licitam quidem fuiſſe, ſed inhoneſtam viſam, ut Athenagoras ſecundas nuptias honeſtum vocavit adulterium. FABROT, ad paratitt. C. Cujac. tit. de *Sec. Nupt.*) *cujusdam intemperantiæ ſignum eſſe credentes.* UNIVIRAE propterea in Lapidum inſcriptionibus apud Gruterum laudantur, atque ſolæ Sacerdotes Junonis aliarumque Dearum conſtituebantur. SENECA *Controv. lib.* I. 2. MINVTIVS FELIX in *Octav.* Chriſtianis, maximeque Sacerdotibus ſecundas nuptias haud licitas eſſe, TERTVLLIANVS Libro de *Monogamia* aliique cenſuerunt. Cl. FABRICIVS in *Bibliographia Antiquaria* cap. XX.

votoque uxoris ſemel tranſigitur. Sic unum accipiunt maritum, quo modo unum corpus, unamque vitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum, ſed tamquam matrimonium ament. [10] Numerum liberorum finire aut [11] quem-

XX. p. 787. SVICERVS *Theſ. Eccl.* voc. Δίγαμος, Μονόγαμος.

9. *Cum ſpe votoque Uxoris tranſigitur.*) Non ſolum apud Germanos, ſed & omnes Celtas atque alios populos, Uxores glorificum ſibi duxiſſe cum maritis defunctis vitam laqueo vel crematione finire, multis veterum ſcriptorum teſtimoniis oſtendit CLVVERIVS, *Antiquit. Germ.* lib. II. p. 396. ſeq. Solas quoque uxores, quæ voluntaria morte fata maritorum ſecutæ fuerant, in Valhallem, ſive felicem bello peremtorum ſedem recipi, crediderunt Septentrionales Populi. KEYSLER. l. c. p. 147.

10. *Numerum liberorum finire.*) His atque ſequentibus verbis Auctor Romanos pariter taxat. Germani enim liberis e legitimo thoro quærendis maximopere ſtuduerunt, factumque inde, ut cœlibes adhuc contemptui ipſis, atque inſtar hominum peregrinorum & propriorum juri Albinagii in multis Germaniæ ditionibus obnoxi ſint, Hagenſtolzen vulgo appellati. SCHOTTELIVS de *Sing. & antiquis in Germania juribus*, c. 1. BEYERVS *Spec. jur. Ger.* lib. II. c. 12. Romani e contrario nuptias cum propter feminarum laſciviam tum luxuriam averſabantur. Ipſe Imperator Auguſtus, Oratione apud DIONEM CASSIVM lib. LVI. *neque*, ait, *adeo vos ſolitudo vivendi cepit, ut absque mulieribus degatis, ac non quilibet veſtrum menſæ lectique ſociam habeat ſed licentiam Libidini ac Laſciviæ veſtræ quæritis.* Pœnis itaque ac præmiis opus fuit, ut Coelibes ad matrimonia

[11] quemquam ex agnatis necare flagitium habe-

excitarentur. Sub Republica enim libera Senes, qui nullam duxerant uxorem, mulctam, quæ *æs uxorium* dicebatur, solvere debuerunt. FESTVS in v. *Uxorium*, quandoque & in peculiares tribus ceteris inhonestiores a Censoribus referebantur; LIVIVS XLV. 15. Præmiorum vero, quibus Patres propter liberos affecti fuerunt, meminit AVL. GELLIVS *Noct. Attic.* V. 9. Auctis dein poenis & præmiis Coelibatum impedire, atque matrimoniorum liberorumque frequentiam promovere studuerunt *Jul. Cæsar*, (v. SVETON. *in ejus vita* c. XLII. DIO CASSIVS libr. XLIII.) maximeque Imperator Augustus legibus ab ipso latis JVLIA *de maritandis Ordinibus* & PAPIA POPAEA, qua de re, vid. pluribus FRANC. BALDIN. Comment. in illas Leges & M. VERTRAN MAVRVS de *trium libr. jure* in Tract. T. VIII.

11. *Aut quemquam ex agnatis necare flagitium habetur.*) Lipsius pro *agnatis* hic & HIST. V. 5. itemque SELDENVS de J. N. libr. IV. I. volunt legendum *gnatis*; sed absque necessitate, quia liberi quoque *adnasci* dicuntur. l. 7. ff. *de Adopt.* vid. *Acidal. & Solin.* ad Tacit. *cit. loc.* Apud Romanos vero more aliarum gentium permissum fuisse, liberos natos, atque legibus Romuli, & XII. *Tabb.* monstrosos saltem ac debiles cognitos, insecuto autem tempore qualescunque nondum susceptos, alique jussos, pro arbitrio tollere, exponere, & necare, Cl. Vir atque JCtus consummatissimus, GERARD. NOODT, multis exponit in *Julio Paulo*, sive de *Partus expositione & nece apud Veteres libro singulari*, inde a capite I. usque ad Cap. VI. quæ fœda consuetudo, uti in dubium vocari nequit, ita circa tempus, quo illa sublata fuerit, controversiam Cl. Viro nuper movit Vir Amplissimus, CORN. VAN BYNCKERSHOEK, JCtus elaboratissimis Scriptis

jam

jam dudum Celeberrimus, atque ſupremæ Holl. Zeland. & Weſtfrieſiæ Curiæ Præſes meritiſſimus, edito nuper *opuſculo* de *jure occidendi, vendendi & exponendi liberos apud Romanos*, quo impiam illam conſuetudinem jam a tempore Trajani, Hadriani & Antonini Pii abolitam fuiſſe cenſet, adverſus Clariſſ. NOODT, qui deteſtabilem iſtum morem ad Imperatores uſque Valentinianum, Valentem & Gratianum duraſſe *cit. libr.* inde a capit. VI. contendit, eamque ſententiam ſuam ab objectionibus Clariſſ. Bynckershœkii vindicare ſtuduit, edita *amica Reſponſione ad difficultates Julio Paulo nuper motas &c.* Huic vero reſponſioni Ampliſſ. Vir CORN. van BYNCKERSHOEK reſpoſuit *Curas ſecundas de jure occidendi & exponendi liberos apud Vet. Romanos ad Virum Cl. Gerardum Noodt* JC. & *Anteceſſorem in Acad. Lugduna Batav.* Plura hac de re dicere uti non eſt hujus loci, ita Controverſiam hanc inter ſummos illos ICtos aliis decidendam relinquimus. Quidam tamen Germanorum populi ſenes, morbisque adfectos ſolebant occidere. De Herulis enim PROCOPIVS Libr. II. *Hiſt. Goth. Nec* ſcribit, *ſeneſcentibus, nec morbo adfectis vita amplius frui fas erat. Sed ubi quisque eorum ſive conſenuiſſet, ſive morbo corriperetur, protinus cogebatur a propinquis efflagitare, uti ſe quam primum ex humanis tollerent. Tum illi alta lignorum ſtrue, ſuperque eam collocato homine, alium cum pugione in eum immittebant, Herulum quidem, ſed alienum ſanguine, quod propinquos propinqui cæde inquinari, pium non arbitrarentur. Ubi ille acceſſerat peragendæ cædi allectus, omnia ſubito ligna ab imo orſi, incendebant, & poſtquam flamma deſierat, oſſa congeſta abdebant humo.* Simili impio more apud Sardoes receptum, legeque cautum fuiſſe, ut filii patres ſenio confectos, clavis cæſos, interimerent, refert ÆLIAN. *Var. Hiſt.* lib. IV. 1.

habetur, [12] plusque ibi boni mores va-

12. *Plusque ibi boni mores valent.*) Optimæ Reipublicæ id esse indicium, Auctor ipse fatetur *Annal.* III. 26. *ubi ea,* inquit, *res admonet, ut de principiis juris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum sit, altius disseram. Vetustissimi mortalium nulla adhuc mala libidine sine probro, scelere, eoque sine pœna & coercitionibus agebant, neque præmiis opus erat, cum honesta suopte ingenio peterentur, & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabatur. At postquam exui æqualitas & pro modestia & pudore ambitio & vis incedebat, provenere dominationes, multosque apud populos æternum mansere. Quidam statim, aut postquam Regum pertæsum, Leges maluerunt. Hæ primum rudibus hominum animis simplices erant, maximeque fama celebravit Cretensium, quas Minos, Spartanorum, quas Lycurgus, ac mox Athenienſibus quæ tiores jam & plures Solon perscripsit; Nobis Romulus, ut libitum imperitaverat.* Hanc disputatioem tandem *cap.* 27. finit his verbis: *jamque non modo in commune, sed in singulos homines fatæ quæstiones & corruptissima Republica, plurimæ Leges.* Pluribus autem atquæ egregie, ut solet, de hoc argumento differit *Illustr:* THOMASIVS Dissert. de *Morum cum jure Scripto Contentione.* Scriptis vero atque variis legibus Germani Seculo V. uti coeperunt, quo tempore Germani in Provincias irruentes Romanorum, horum quoque Leges assumserunt, receptaque Religio Christiana pariter ac mutata Reipublicæ ipsorum forma Legibus ferendis dederunt occasionem. Antiquissimæ autem apud Germanos sunt *Leges* Francorum *Salicæ,* de quibus GREGOR. TVRONENSIS cap. IV. *Tunc,* (cum Faramundus Rex eligeretur) *& legem* HABERE COEPERVNT; Secuti illos fuerunt Gothi, de quibus ISIDORVS ERA IↃIV. *sub hoc* (*Enrico*) ait, *Rege Gothi*

LEGVM

valent, quam [13] alibi bonæ leges.

CAPVT XX.

de *Germanorum Educatione, filiis sororum, & Heredum inſtitutione.*

In omni [1] domo nudi ac ſordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, excreſcunt.

LEGVM INSTITVTA SCRIPTIS HABERE COEPERVNT, *nam antea tantum moribus & conſuetudine tenebantur.* Horum vero ut & Alemannorum, Burgundionum, Bajuvariorum, Saxonum aliarumque Gentium Germanicarum Leges collegerunt BASIL. JOH. HEROLDVS & LINDENBROGIVS. Generalem vero earum notitiam dederunt CONRINGIVS de *Origine Jur. Germanici* & Cl. HOFFMANNVS *Spec. Conj. Polit.* de *Origine & Naturâ Legum Germanicarum antiquarum.*

13. *Quam alibi bonæ Leges.*) Romanos redarguit auctor, apud quos Legibus JVLIA de Adulteriis ut & PAPIA POPPAEA, inſuper habitis vel laxe acceptis, ſtupra, adulteria, nefanda libidinis, frequentiſſima fuiſſe, ipſi Scriptores Romani, initio hujus Capitis citati, teſtantur. Taceo *Hieronymum*, *Lactantium* aliosque Scriptores Chriſtianos, qui ejusmodi Legum contemptum Romanis & aliis Gentilibus ſæpe objiciunt. MINVTIVS FELIX in *Octav.* cap. 35. *Si*, ait, *vobiscum Chriſtiani comparemur, quamvis in nonnullis diſciplina noſtra minor eſt, multo tamen Vobis meliores deprehendemur. Vos enim adulteria prohibetis* (Lege JVLIA) *& facitis: Nos Uxoribus tantum Viri naſcimur.*

1. *In omni domo nudi.*) De cu-

scunt. [2] Sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac Servum nullis educationis deliciis dignoscas. Inter eadem pecora, in eadem humo degunt; donec ætas separet

cura indurandi corpora, vide quæ supra diximus cap. XVII. Ea quoque de causa Germani pariter ac aliæ gentes Infantes recens natos, clypeo impositos, fluminibus immergere solebant, quod CONRINGIVS quidem *de German. Corp. Hab. antiq. & nov. causis* p. 76. in dubium vocavit, CLVVERIVS autem libr. I. 21. Aristotelis, Galeni, Strabonis aliorumque Veterum Scriptorum testimoniis satis liquido probavit. Neque Conringius hac in re sibi constat. EXERCITATIONE enim de *Republ. Antiqu. Vet. Germ.* §. XII. illum quoque morem, Aristotelis adducto testimonio, comprobavit, atque de ejus causis tantum sollicitus, Germanos putat isto Baptismate infantes suos statim in ipso vitæ limine duritiei & frigoribus assuescere, simulque explorare voluisse, an ex legitimo conjugio nati essent; Quam vero posteriorem causam merito rejecit Cluverius l. c. Præter enim adducta ab ipso argumenta Germani propter pudicitiam, cui studuerunt, & rara apud ipsos adulteria, ejusmodi infantum probatione haud indiguerunt. Procul dubio autem istum morem immergendi infantes aquæ frigidæ a Scythis Thracibus, quos idem feciisse STRABO lib. III. & SIDON. APOLLIN, testantur, GERMANI, atque ab his reliqui Celtæ acceperunt.

2. *Sua quemque mater uberibus alit.*) Maxime hoc laudandum in Germanis; juris enim naturalis esse, ut matres ipsæ, nisi defectu aliquo impediantur, infantes nutriant, naturalis in illos affectus, concessæ mammæ, aliaque docent,

ret ingenuos, virtus agnoſcat. [3] Sera juvenum venus, eoque inexhauſta pubertas: nec virgines feſtinantur; eadem juventa, ſimilis proceritas, [4] pares validique miſcentur, ac robora parentum liberi referunt. Sororum filiis idem apud avunculum, qui apud patrem honor. Quidam ſanctiorem arctioremque hunc nexum ſanguinis

cent, de quibus PHAVORINVS, Philoſophus Gallus, apud. A. GELLIVM *Noct. Attic.* libr. XII. cap. 1. egregie diſſerit. Apud alias vero gentes, ac præſertim Romanos, Matres Infantes nutricibus, quales Ancillæ plerumque & meretrices erant, alendos atque educandos committere ſolebant, qua de re vide THOM. BARTHOLINVS de *Puerp. Vet.* cum CASP. BARTHOLINI *Comment.* p. 112. & ſeqq.

3. *Sera juvenum Venus eoque inexhauſta pubertas.*) CAESAR quoque de B. G. lib. VI. cap. 21. *qui*, ait, *diutiſſime impuberes permanſerunt, maximam inter ſuos ferunt laudem: hoc aliſtaturam, ali vires, nervosque confirmari putant; intra annum vero vigeſimum feminæ notitiam habuiſſe, in turpiſſimis habent rebus.* Laudabili ſane, Reipublicæ præſertim militaris, inſtituto, de quo vide pluribus diſſerentem CONRINGIVM *de Habit. Corpor. Germ. cauſis* pag. 74. & *de Republ. Vet. Germ.* §. XVII.

4. *Pares validique miſcentur.*) Ne quis extra Ordinem ſuum uxorem ducat ſic cautum, idque vetuſtiſſimum non modo Germanorum, ſed & omnium gentium inſtitutum fuiſſe, &, ſi non ante, certe ſtatim poſt terrarum inundationem cœptum, aſſerit Cluverius Libr. I. 15. pag. 122. Quod etſi fabulam ſapiat, atque de antiquis Germaniæ populis haud dici poſſit, ſubſecuto tamen tempore matrimonia inæqualia, atque extra ordi-

guinis arbitrantur, & [5] in accipiendis obsidibus magis exigunt, tanquam ii, & animum firmius, & domum [6] latius teneant.

ordinem suum inita, legibus non solum, sed & gravissimus pœnis apud Germanos prohibita fuerunt. De illis enim & Saxonibus præsertim ADAMVS BREMENS. L. I. c. 5. *Hist. Eccles. Genesis, ait, ac Nobilitatis suæ providissimam curam habentes, nec facile ullis aliarum gentium vel sibi inferiorum connubiis infecti propriam & sinceram tantumque sibi similem Gentem facere conati sunt. Unde habitus quoque & magnitudo Corporum comarumque color sicut in tanto numero hominum idem etiam pene omnibus. Quatuor igitur differentiis gens illa consistit, Nobilium & Liberorum, Libertorum atque Servorum. Et id legibus firmatum, ne ulla pars in copulandis Conjugiis propriæ Sortis terminos transeat, sed nobilis nobilem ducat uxorem, & Liber Liberam, Libertus conjugatus Libertæ & Servus Ancillæ. Si vero quisquam horum sibi non congruentem & genere præstantiorem duxerit uxorem, cum vitæ suæ damno componat.* Nobiles itaque, qui plebejam duxerant, eorumque filii ad quartum usque gradum a Ludis Equestribus arcebantur, vel qui se illis obtrudere volebant, septis torneamenti inequitare cogebantur. FRANC. MODIVS *Pand. Triumph.* part. II. p. 9. An & gradus propinquitatis observaverint Germani, non dubitandum censet CLVVERIVS Lib. XX. p. 180. Certe legibus Longobardorum, Alemannorum & Bojorum, ut & Francorum matrimonia quibusdam gradibus fuisse prohibita P. HACHENB. *Germ. Med.* Diss. V. *de nuptiis* §. 2. jam adnotavit. Vide quoque BALVZIVM T. I. p. 112.

5. *In accipiendis obsidibus magis exigunt.*) Vide quæ supra diximus ad Cap. VIII.

6. *Latius teneant.*) Quod non solum, cum Patris, sed

ant. [7] Heredes tamen ſucceſſoresque ſui cuique liberi: [8] nullum teſtamentum. Si liberi non ſunt, proximus gradus in ſucceſſione, fratres, patrui, avunculi. Quanto plus propinquorum, quo major affinium numerus, tanto gratioſior ſenectus.

ſed & Avunculi familia conjuncti eſſent.

7. *Heredes tamen Succesſoresque ſui cuique liberi.*) Hos enim naturales eſſe Parentum heredes atque ſucceſſores certum eſt, ſed rationes, quas GROTIVS Libr. II. 7. §. 3. &, qui eum ſequuntur, adferunt, id non evincunt. Ex Conjectura enim voluntatis nullum certum jus oritur, nec quod æquiſſimum eſt, homines ſemper volunt, honeſtiſſimumque eſſet, ut pauperes in bona defunctorum ſuccedant. Ita ergo ſtatuendum cenſemus: parentum jus in ſuas res morte illorum penitus extingui, atque res ipſorum in primævo ſtatu, cum omnia nondum occupata eſſent, nullius factas fuiſſe, neque liberis in illas tum ullum jus competiiſſe. At poſtquam vel a Civitate vel a ſingulis res omnes occupatæ ſunt, nec ſupereſt, quod liberi ad ſuſtentationem ſuam occupare poſſint, neceſſe eſt, ut in bona parentum ſuccedant. Ratio quoque hinc ſua ſponte fluit, cur liberi atque reliqui Parentum deſcendentes ſoli ipſorum naturales heredes ſint & ſucceſſores; quod videlicet collaterales & aſcendentes in parentum ſuorum bona jam ſucceſſerint; Atque his principiis leges quoque Romanas inniti circa Succeſſionem in bona defunctorum, qui inteſtati moriuntur, facile oſtendi poſſet, niſi id ab hoc loco alienum foret.

8. *Nullum Teſtamentum.*) Laudabli ſane Inſtituto; Teſtamenta enim Rebus publicis, præſertim liberis, valde noxia eſſe, CONRINGIVS de *Origene juris Germ.* cap. 34.

cap. 34. & pluribus HERTIVS *Elem. Prud. Civ.* l. II. cap. 53. oſtendunt. Multis præterea Gentibus aliis teſtamenta quoque vel incognita vel prohibita fuerunt. Apud Athenienſes Solon demum teſtamentorum uſum, ſed valde reſtrictum, introduxit. MEVRS. *Them. Attic.* libr. II. 13. Lacedæmoniis ne donare quidem licuit. CRAGIVS de *Republ. Lacedæm.* libr. III. Tab. 2. De Hebræis aliisque populis, apud quos Teſtamentorum uſus vel reſtrictus vel plane prohibitus fuit, vide SELDEN. de *Succeſſ. in bona Hebr.* cap. 24. & HERTIVS l. c. SCHILTERVS *Philoſoph. Jur.* cap. V. §. 21. Tantum itaque abeſt Teſtamenta juris eſſe naturalis, quod GROTIVS libr. II. 6. 14. aliique cum eo contendunt, ut nec juris Gentium fuerint, originem vero ſuam juri poſitivo debeant, quod PVFFEND. J. N. libr. IV. 10. §. 4. 5. 6. atque ſolide inprimis Vir. illuſtr. JOH. GOTHOFR. a COCCEIVS Henrici filius, Regi Pruſſiæ in Ducatu Magdeb. a Conſiliis Sanctioribus *diſp. de Teſtam. Princip.* Diſput. Coccej. Vol. II. pag. 378. docuit. A Romanis autem Germaniæ populi, primumque Burgundiones, Gothi, Alemanni, Bajuvari, Franci, utpote illis propriores, Teſtamentorum uſum didicerunt, quem poſtea Clerus cum ad amplificanda ſua bona, tum manumittendos ſervos, qui urbes redderent frequentiores, aliisque de cauſis maxime foverunt, ut SCHILTERVS Exercit. XIV. §. 3. & ſeqquent. HERTIVS de *Vet. Franc. Regno* Cap. III. §. 48. & GEORG. BEYERVS *delin. jur. Civil. ad Pand.* QVI TESTAMENT. FAC. POSS. pag. 459. pluribus jam oſtenderunt. Leges Francorum SALICAE *Tit.* XLIX. & RIPVAR. *Tit.* XLVIII. & XLIX. mentionem faciunt deſignationis Heredum per *Adramitiones* & *Adfatomiam*, quibus vel *feſtuca* vel *ramuſculo* vel *charta* traditis, atque acceptis, heredes in publico judicio inſtituebantur, uſufructu ſolum retento, alienationes potius & donati-

ctus. [9] Nec ulla orbitatis pretia.

CAPVT XXI.

de *Germanorum Inimicitiis, Homicidiisque expiandis & Hospitalitate eorundem.*

Suscipere [1] tam inimicitias seu Patris seu propinqui

nationes mortis causa, quam Testamentorum species fuerunt.

9. *Nec ulla Orbitatis pretia.*) Honores atque emolumenta intelligit Auctor, quibus heredipetæ apud Romanos afficiebant orbos, ut heredes ab illis scriberentur. Salse illos captatores Crotoniatarum nomine PETRONIVS ridet, qui *Satyr.* Cap. CVI. villicum quendam de Crotone hospitibus hæc narranten fingit: *In hac urbe non literarum studia celebrantur, non eloquentia locum habet, non frugalitas, sanctique mores laudibus ad fructum perveniunt, sed quoscunque hominines in hac urbe videritis, scitote in duas partes esse divisos; Nam aut captantur aut captant. In hac urbe nemo Liberos tollit, quia quisquis suos heredes habet, nec ad scenas nec ad spectacula admittitur, sed omnibus prohibetur commodis, inter ignominiosos latitat. Qui vero nec uxores unquam duxerunt, nec proximas necessitudines habent, ad summos honores perveniunt, id est, soli militares, soli fortissimi atque innocentes habentur. Videbitis, inquit, oppidum tanquam in Pestilentia campos, in quibus nihil aliud est, nisi Cadavera, quæ lacerantur, aut Corvi, qui lacerant.* Ad quem locum vide quoque Cl. BVRMANNVM, ut & AVCTOREM *Annal.* XIII. 52. atque JVENAL. *Satyr.* XII. inde a v. 93. ad finem usque.

1. *Suscipere tam inimicitias seu Patris seu Propinqui.*) Diu

pinqui, quam amicitias neceſſe eſt. Nec implacabiles durant. [2] Luitur etiam homicidium

apud Francos, aliosque Germaniæ populos vindicta illa privata, quæ *Faida* fuit appellata, duravit. vid. HIERON. BIGNONIVS *Not. ad Form. Marculf.* Libr. II. cap. 18. ap. BALVZ. Tom. II. pag. 942. De Friſiis SICCAMA *Not.* ad Leg. Friſ. pag. 85. & VBBO EMMIVS *Rer. Friſ.* Libr. 13. De Batavis, ANT. MATTH. de *Crimin.* l. 48. Simile quid obtinuit apud Romanos ex Senatus Conſulto Silaniano, quo Heres defuncti necem vindicare tenebatur, antequam hereditatem adiret. v. *Tot. tit.* Cod. de *His, quibus ut Indignis Hereditates auferuntur, & ad SC. Silanianum* HERTIVS *diſſert. de Herede, Occiſi Vindice.* Apud Hebræos quoque defuncti cædem, qui ſanguine ipſi proximus erat, ulciſci debebat, juxta Legem. NVM. XXXV. 19. *Cognatus ſeu propinquus occiſi ſtatim, ut apprehenderit eum, interficiat eum;* cujus Legis ſenſum ex Judæorum ſententia optime exponit SELDENVS *de J. N. & G. juxta Diſcipl. Hebr. Lib. IV. 1.* pag. 484. GROTIVS vero J. B. & P. Libr. I. 2. §. 5. & Libr. II. 20. §. 8. ex Jure Naturæ derivat, ratus ante judicia inſtituta homicidam occidere, cuivis licitum, conſtitutis vero judiciis ad ſolos judices fuiſſe reſtrictum; aſt perperam. Tantum enim abeſt, ut in ſtatu naturali omnibus promiſcue in deliquentes animadvertere permiſſum fuerit, ut nec Patribus familias vel in liberos vel ſervos ſuos jus vitæ & necis tum competiiſſe, recte cenſeat PVFEND. J. N. & G. Libr. VI. 2. §. 6. & 3. §. 4. Græcis quoquo id in more poſitum fuiſſe, etſi SELDENVS Libr. VI. 2. de eo dubitet, GROTIVS *cit.* §. 8. n. 6. & MEVRSIVS *Them. Attic.* Libr. I. 20. teſtantur. Sed & apud Indos Orientales, ut & Braſilienſes id uſu receptum eſſe, HIER. OSORIVS *Hiſt. Eman.* Libr. II. refert.

2. *Luitur etiam homicidium certo*

certo armentorum aut pecorum numero.) Legibus quoque *Francorum* SALICIS Tit. XLIV. & LXI. *Bajuvariorum* Tit. III. cap. 28. *Alemannorum* tit. LXVIII. *Frisiorum* Tit. I. *Saxonum* cap. 2. homicidia *mulcta* solum *pecuniaria*, majori vel minori juxta occisorum dignitatem, luebantur, nisi quod Servus, qui Dominum occiderat, vel alium hominem veneno necaverat, morte fuerit punitus. Furtum autem Caballi, quod e contrario Legibus Saxonum cap. 4. Capitale fuit, iniquitatis merito accusat LEIBNITIVS, atque ad illam Legem T. I. J. R. B. d. 79. *quid*, ait, *incongruum magis, quam Caballi furtum capite puniri, nobilissimi Viri cædem pecunia lui? Eant nunc & Veteres Germanorum Leges revocent in usum Viri docti, explosis Romanis, hoc est a fruge ad glandes revertantur.* Excusandi tamen videntur Germani, quod nullius delicti pœna jure naturali sit determinata, atque Magistratus summi arbitrio relinquatur, eam juxta frequentiam aliasque delictorum Circumstantias definire. Quod vero ad dictam mulctam attinet, si homicida ipse non esset solvendo, atque bonis cessisset, collecto ex quatuor angulis pulvere, eoque foras projecto, verbis pronuntiatis, *chrenechrude* (rene Herute, *nihil omnio intus est*) proxime tunc sanguine junctus apud Francos eam solvere tenebatur, vid. LEG. SALIC. tit. LXI. ibique III. ECCARDVS. Etsi autem Childebertus Rex homicidium morte puniendum esse sanxisset lege, quæ *cit. tit.* solet adjici, nullam tamen illa vim habuit, diuque adhuc postea mulcta pecuniaria obtinuit, donec Burgundiones & Longobardi Legibus Romanorum receptis, atque Clerus præcipue pœnam homicidii Capitalem induxerunt, quod pluribus docet III. THOMASIVS dissert. de *Jure Princip. Evangel. aggrat. homicid.* & *Not.* ad HVBERVM de *Jure Civit.* Lib. III. Sect. 2. cap. 5.

cidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque [3] Satisfactionem universa domus, utiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitiæ juxta libertatem. Convictibus & hospitiis non alia gens effusius indulget. [4] Quemcunque mortalium arcere tecto nefas habetur; pro fortuna quisque apparatis Epulis excipit. Cum defecerit, (4) qui modo hospes fuerat, monstrator hospitii & comes, proximam domum non invitate adeunt; nec interest, pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque, quantum ad jus hospitii, nemo discernit. Abeunti (5) si quid poposcerit, concedere moris: & poscendi invicem eadem facilitas. Gaudent muneribus. Sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hospites comis.

CAPVT

3. *Recipit Satisfactionem,*) quæ *Weregeld* dicebatur Francis & Anglo-Saxonibus, a *Wera f. Waire*, ipsorum lingua, *Vir*. Ab illo autem differebat *Widrigildum*, a *Wieder*, - itemque *Viridium*, *Wirdire*, *Wiradurda*, a Würde, vel Werth, *pretio*, quo res quævis alia compensabatur; vide LEG. SALIC. tit. 20. 28. 32. 42. 54. ibique Cl. ECCARDVS & CANGIVS in illis vocibus. Præter vero illam satisfactionem Civitati pœna quoque solvebatur, de qua *supra* Cap. XII.

4. *Quemcunque mortalium arcere tecto nefas habetur.*) CAESAR Lib, VI. B. G. c. 21. de iisdem, *Hospites*, ait, *violare*, *fas non putant*, *qui quaque de causa ad eos venerunt*, *ab injuria prohibent*, *sanctos-*

CAPVT XXII.

de

Germanorum Conviviis, Convivalibus Negotiis, & candida Simplicitate.

Statim [1] e ſomno, quem plerumque in diem

ſanctosque habent: iis omnium domus patent, victusque communicatur. Lege quoque BVRGVNDIONVM tit. XXXVIII. cap. I. ſtatutum erat, ut *quicunque hoſpiti venienti tectum aut focum negaverit, trium ſolidorum inlatione multaretur.* Sed & aliæ gentes olim hoſpitalitati maximopere ſtuduerunt. Apud Gothos lege publica ædes illorum, qui viatorem tecto arcuerant, idque ter feciſſe convicti erant, immiſſo igne incenſas fuiſſe JOH. MAGNVS *Hiſt. Goth.* Lib. IV. I. refert. De Lucanis, Italiæ populis, AELIANVS *variar. Hiſt.* lib. IV. cap. I. *Lucanorum*, ait, *quædam lex ſancit, ſi occidente jam ſole venerit peregrinus, volueritque ſub tectum alicujus divertere, is vero hominem non receperit, ut multetur & pœnas luat hoſpitalitatis, ut mihi quidem videtur, & illi qui advenit & Jovi hoſpitali.* Cauſa illius humanitatis, quam Chriſtus quoque & Apoſtoli commendant, fuit, quod nulla olim adhuc eſſent diverſoria, quorum inopia factum, ut Peregrini, niſi reciperentur a quopiam, in plateis ſub dio & in tentoriis pernoctare debuerint. Vide pluribus Cl. PERIZ. Not. ad Ælian. *cit. loc.* GROT. J. B. & P. libr. II. 2. §. 16. PVFFND. de J. N. & Gent. libr. III. 3. §. 9.

1. *Statim e ſomno, quem plerumque in diem extrahunt.*) Vide, quæ de Otio & ſomno Germanorum diximus *ſupra* ad Cap. XV.

diem extrahunt, lavantur, sæpius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat. Lauti, cibum capiunt. [2] Separatæ singulis sedes, & sua cuique mensa. Tum ad negotia, nec minus sæpe ad convivia [3] procedunt armati. [4] Diem noctemque continuare potando, nulli probrum. Crebræ, ut inter vinolentos, rixæ, raro conviciis, sæpius cæde & vulneribus transiguntur. Sed & de reconciliandis invicem inimicis, & jungendis affinitatibus, & adsciscendis principibus, de pace denique ac bello plerum-

2. *Separatæ singulis sedes & sua cuique mensa.*) Nullo apparatu ad luxum Romanorum composito. Non lecti ipsis, mensa, pocula e ligno citreo, onyche, argento auroque confecta, similiaque pretiosa vasa, quibus Romanos usos fuisse refert MEVRSIVS in *Roma Luxuriante* cap. 8. 9. 10. sed gramine seu fœno substrato, mensis ligneis, leviter a terra extantibus; atque pro poculis urorum Cornibus utebantur. CLVVERIVS lib. I. 17.

3. *Procedunt armati.*) Vide quæ hac de re diximus *supra* cap. XIII.

4. *Diem noctemque continuare potando, nulli probrum.*) Capite quoque XXIII. *adversus*, ait, *Sitim non eadem temperantia: si indulseris ebrietati, suggerendo quantum concupiscunt, haud minus facile vitiis, quam armis vincentur;* & cap. IV. *minimeque sitim æstumque tolerare adsueverunt.* AVGVSTO etiam THVANO, *Memoir. de Thou* lib. 2. MISSONIO *Voyage d'Italie* T. I. Germani propterea male audiunt, atque OWENVS Epigrammate de illis:

Si latet in vino verum, ut proverbia dicunt,
Invenit verum Teuto, vel inveniet.

Ast non sine injuria Veteribus

teribus præsertim Germanis ebrietatis vitium objicitur. Minime enim cum sobrietate & castitate; a qua Tacitus Germanos laudavit, Ebrietas & Otium cujus supra illos arguerat, conveniunt; juxta enim illud Poetæ,

Quæritur Ægisthus curnam sit factus adulter:
In promptu causa est, desidiosus erat.

Atque juxta tritum illud, *Sine Cerere & Libero friget Venus*: desidiæ atque ebrietatis progenies est voluptas & libido. Qui etiam vinolenti dici potuerunt, qui Vini usu fuerunt destituti? ut ipse Auctor cap. 23. & Cæsar B. G. lib. II. c. 15. & IV. c. 2. fatentur, neque propter crebras rixas, vel, quod in conviviis de rebus maximi momenti consultarunt, ebriosi dici potuerunt, cum aliæ rixarum causæ esse possint, atque inter pocula hodie Doctores soleant creari absque tamen Ebrietatis vitio. Taceo, temperamentum Germanorum humidum fuisse, ut largius forte, quam alii biberint, sitimque tolerare non potuerint. CONRING. *de habit. Corp. Germ. caus.* §. 46. 47. Aut itaque de Germanis Rheno proximis, qui vinum quoque mercati fuerunt, vitiaque a Romanis & Gallis contraxerunt, Auctor erit intelligendus, aut deceptus ille fuit moribus mancipiorum Germanicorum, ut Illustr. THOMASIVS conjicit, qui dissert. de *hominibus propriis* §. XIII. in hunc Taciti locum, *Error* ille, scribit, *haud dubie ex moribus mancipiorum Germanicorum. Sobrii homines maxime ad potandum apti, si postea se eo applicant; Ebrietas contra cum Viribus corporis etiam vires potandi debilitat. Sobrii non facile inebriantur. Ebrii contra & vinolenti facile potando succumbant; vina Italica ad Cerevisiam Germanorum comparata facile palatum & gulam irritant. Non mirum ergo, si mancipia Germanica modum in bibendo vino Italico non servarunt, etsi homines sobrii, cum se ad potandum applicarent, imbelles Italos vincerent. Aliud ergo erat, Germanos vinci facile si ebrietati indulseris, suggerendo quantum concupiscunt,*

plerumque [5] in conviviis consultant: tanquam nullo magis tempore aut ad simplices

aliud quod exinde inferebat Tacitus, eos in media Germania ebrietati esse deditos. Erant enim mancipia Germanica tentationi scortationis subjecta, & notum, quantum fœminæ Italicæ jam illis temporibus insanivêrint in amore mancipiorum Germanicorum. Juvenum quorum Sera Venus, si scortari incipiant, etiam ad hanc magis apti sunt, quam illi qui in tenera ætate rei Venereæ operam dare cœperunt. Propterea tamen Tacitus non tribuit Germanorum moribus, quod sint ad libidinem & adulteria proni. Vide quoque ipsum NOT. ad *Monzamb.* c. VII. Quicquid vero sit, causam non habuit Tacitus, cur ebrietatem objiceret Germanis, quippe cum Romani præmiis non solum, sed & tam turpibus modis se invicem ad potationes excitaverint, ut PLINIVM H. N. l. XIV. 22. eos referre puduerit. Etsi quoque postea Germani compotationibus adeo se dederint, ut legibus publicis prohiberi debuerint, qua de re vide LEG. SALIC. a *Carolo M. emend.* apud Cl. Eccardum pag. 176. A. B. Tit. XII. JOH. PHIL. DATT. de *pace publ.* lib. III. 14. alias tamen gentes, nisi Germanos ebrietatis studio superent, certe non immunes ab illo vitio esse CLVVERIVS Libr. I. cap. XIX. atque ALB. HENR. de SALLENGRE lib. *de Laudibus Ebrietatis, Gallice nuper scripto*, cap. XVI. & XVII. referunt.

5. *In Conviviis consultant.*) Factum inde fuisse, ut Germani, horumque more Angli, judicia in Conviviis habuerint, indeque judicium ipsum nomen, quo in antiquis Francorum aliorumque populorum Germanicorum legibus venit, *Malli* & Mahlstatt a *Mael, convivio*, acceperint. GOLDAST. *animadv. ad Eginh.* pag. 137. *edit. Schminck.* observat. III. vero ECCARDVS *Leg. Salic.* Tit. I. a Mahlen, *designare*, vocabulum

ces cogitationes pateat animus, [6] aut ad magnas incaleſcat. Gens non aſtuta nec callida, aperit adhuc ſecreta pectoris licentia loci. Ergo detecta & nuda omnium mens poſtera die [7] retractatur: & [8] ſalva utriusque temporis ratio eſt. Deliberant, dum fingere neſciunt; conſtituunt, dum errare non poſſunt.

CAPVT

lum Malli cenſet derivandum eſſe.

6. *Aut ad magnas incaleſcat.*) De Perſis quoque & aliis Populis ISAAC *Diætar. partic.* L. II. c. ult. *Rufus*, ait, *teſtatur, Perſas & Elenos ſemper vino uti, volentes diſputare, vel cum volebant cum aliquo ratiocinari, ſeu Conſilium dare ad regendam Rempublicam, & cognoſcebatur, quia iſtud vinum mentis eſt confortativum & rectitudinis & Veritatis demonſtrativum.* Goldaſtus l. c. pro *Elenos* legendum putat Ἕλληνες, i. e. Græcos, de quorum Principe Philoſopho MACROB. *Sat.* Lib. II. 8. refert, *quod exiſtimavit, fomitem eſſe quendam & incitabulum ingenii, Virtutisque, ſi mens & Corpus hominum vino flagret.*

7. *Retractatur,*) i. e. reſumitur & accuratius tractatur atque emendatur, quo ſenſu SVET. *de illuſtribus Grammat.* cap. 2. *Hactenus tamen imitati, ut carmina adhuc divulgata vel defunctorum amicorum, vel ſi quorum aliorum probaſſent,* DILIGENTIVS RETRACTARENT. Male vero BODINVS iſtam vocem per *repudiare* expoſuit, atque levitatis Germanos accuſavit, merito propterea a BERNEGGERO h. l. notatus.

8. *Salva utriusque temporis ratio eſt.*) Idem propterea & Perſas & Græcos feciſſe, LIPSIVS h. l. refert, nihil vero apud Auctorem mutandum eſſe, docet Cl. GRONOVIVS.

CAPVT XXIII.

de

Germanorum potu ciboque.

Potus [1] humor ex ordeo, aut frumento, in quamdam similitudinem vini corruptus. [2] Proximi ripæ & vinum mercantur:

1. *Potus humor ex ordeo aut frumento.*) Quantum hic potus & cibi Germanorum ad robusta ipsorum corpora fecerint, multis ostendit CONRINGIVS sæpius laudata dissertatione de *Habitus Corporum Germanicorum causis* p. 52. & seqq. Humor vero ille ex hordeo aut frumento antiquissimus est, atque Ægyptiis vocabatur *Zythus*, Gallis *Cerevisia*. PLIN. lib. XXI. cap. ult. Hispanis *Celia*. FLOR. Lib. II. 18. 12. VLPIANVS l. 9. ff. de *Tritico Vino & oleo leg.* Zythum ex *pane* quoque confici ait, ubi Cujacius *Observat.* Lib. XI. 39. *panico* vult substituendum. Reinesius vero vulgarem Lectionem retinendam esse censet, quod ex pane quoque Zythus confici soleat. Perinde videtur, an *pane* an *panico* legatur, quod apud Pannonios panico etiam Zythum factum fuisse DIO Libr. 49. innuat. Vide quoque JOH. STRAVCH. Dissert. ad Taciti German. II. cap. 2. Pluribus autem de *Celia* & Cerevisia vide PLIN. XIV. 22. XXII. ibique *Dalecamp*, HADRIAN. JVNIVM *Animadvers.* II. 12. BOXHORN. *Epist.* ad Blancardum in Epist. *Boxhornii* & JVNII *Annal.* pag. 215. *Ioh. Cæs. Scalig.* ad *Card. Exercit.* 87. ut & JVLIANI Imperat. Epigramma latine redditum a CONRINGIO l. c. p. 92. & ERASMO ap. Freinsh. in not. ad Flor. l. c. aliosque Auctores apud Cl. FABRICIVM in *Bibliograph. Antiq.* p. 569.

2. *Proximi ripæ vinum mer-*

tur: Cibi ſimplices, agreſtia poma, [3] recens

mercantur.) De Suevis CAES. B. G. IV. 2. *Vinum ad ſe importari non ſinunt, quod ea re ad laborem ferendum emolleſcere homines atque effœminari arbitrantur.* Et de Nerviis Lib. II. 15. *Nullum*, dicit, *aditum eſſe ad eos Mercatoribus, nihil pati vini, reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri, quod his rebus elangueſcere animos eorumve remitti Virtutem exiſtiment.* Vini autem noxam CONRING. *diſſert. cit.* p. 90. oſtendit. Apud Romanos legem fuiſſe latam, *ne libera mulier neque Serva biberet* VINVM, *neque vero claro genere natorum hominum quisquam a pubertate uſque ad trigeſimum quintum annum*, refert AELIAN. *var. Hiſt.* lib. II. 38. Ceterum vineas in Gallia & Pannonia Imp. Probum, ſublata Domitiani lege, qui vineta ſuccidi juſſerat, teſte Suetonio in ejus vita c. 7. & 14. permiſiſſe, VOPISCVS in Probo, AVRELIVS VICTOR & EVTROPIVS memorant. In Germania vero Trans-Rhenana ſerius id factum fuit, quippe cum Regni Francici diviſione; quæ A. DCCCXLII. inter filios Ludovici Pii Virduni facta fuit, quædam trans Rhenum Civitates, (Moguntiacum, Nemetum, & Vangionum,) *cum adjacentibus pagis* Ludovico Germanico *propter Vini copiam* ceſſerint, teſte SIGEBERTO ad illum annum. Vid. quoque OBRECHT. in *Prodr. Rerum Alſat. p. 55.*

3. *Recens fera.*) POMPONIVS MELA Lib. III. 3. *Victu*, ait, *ita aſperi incultique, ut cruda etiam carne veſcantur, aut recenti, aut cum rigentem in ipſis pecudum ferarumque coriis manibus pedibusque ſubigendo renovarunt.* Idem FLORVS innuere videtur, quando Lib. III. 13. Cimbros panis uſu, *carnisque coctæ* & dulcedine vini mitigatos fuiſſe ſcribit, præterquam vero, quod id rarum atque infrequens, coctaque eos carne fuiſſe paſtos, vocula *etiam* indicari

cens fera aut [4] lac concretum. Sine apparatu, sine blandimentis expellunt famem. Adversus sitim non eadem temperantia.

cari *Conringius* bene animadverterit, pag. 56. disserteque Posidonius apud ATHENAEVM Libr. IV. 13. *Germanos in prandium attulisse carnes membratim assas;* carnisque coctæ usum alii apud CLVVERIVM libr. I. 17. p. 150, 151. testentur, Tacitus aliique carnibus salitis & fumo duratis, larido, succidiis & pernis, quibus crudis, Westphali præsentim, adhuc delectantur, forte decepti fuerunt.

4. *Lac concretum.*) An caseus? Ita multi censent, auctoritate Cæsaris B. G. libr. VI. 22. qui de Cibis Germanorum, *major*, ait, *pars victus eorum lacte & CASEO & Carne consistit.* Butyrum vero intellexisse Tacitum, vero est similius, quippe cum Plinius, cui res Germanorum melius cognitæ fuerunt, caseum eos ignorasse, butyro vero eos usos fuisse referat. Libro enim is H. N. XI. 41. *Mirum*, ait, *barbaras gentes, quæ lacte vivunt, ignorare aut spernere tot seculis casei dotem, densantes id alioquin in acorem jucundum & pingue butyrum. Spuma id est lactis* CONCRETIVSQVE, *quam quod serum* vocatur. IDEM Lib. XXIIX. 9. *E lacte fit butyrum, barbararum Gentium laudatissimus cibus, & qui divites a plebe discernat, plurimum e bubulo unde nomen. Pinguissimum ex Ovibus fit & ex Caprino. Sed hieme calefacto lacte, æstate expresso tantum, crebro jactu in vasis longis, angusto foramire spiritum accipientibus sub ipso ore alias profligato. Additur paululum aquæ, ut acescat; quod est maxime coactum, in summo fluitat. Id exemtum addito sale, butyrum est oleosum natura. Reliqua decoquunt in ollis, id, quod supernatat,* OXYGALA *appellant.*

5. *In-*

rantia. [5] Si indulſeris ebrietati, ſuggerendo, quantum concupiſcunt, haud minus facile vitiis, quam armis vincentur.

CAPVT XXIV.

de

Germanorum Spectaculis & Ludis.

Genus [1] ſpectaculorum unum atque in omni coetu idem. Nudi Juvenes, [2] quibus

5. *Indulſeris ebrietati.*) Vide quæ diximus *Cap. præc.*

1. *Genus ſpectaculorum unum.*) Secus ac apud Græcos & Romanos, qui varia habebant ſpectaculorum Ludorumque publicorum & privatorum genera. De quibus vid. JOH. MEVRSII *Græcia ludibunda*, ſive de *Ludis Græcorum liber ſingularis*, ejuſdemque *Orcheſtra ſeu de Saltationibus Veterum.* HIERON. MERCVRIALIS de *Arte Gymnaſtica* & quæ præterea a Cl. FABRICIO commemorantur *Bibliogr. Antiqua* C. XXII.

2. *Quibus id ludicrum eſt.*) Ceterum natando quoque iuventus Germanica ſe multum exercuit. POMPONIVS MELA Libr. III. 3. *Nandi*, ait, *non tantum patientia illis, ſtudium etiam ineſt.* AVCTOR. *Hiſt.* lib. *V.* 14. *Miles*, inquit, *Romanus, armis gravis & nandi pavidus: Germanos* FLVMINIBVS SVETOS *Levitas armorum & proceritas corporum attollit.* HERODIAN. L. VIII, *ſunt*, ait, *Germani nandi peritiſſimi, ut qui in fluminibus tantum perluuntur.* De Francis quoque SIDON. APOLLIN. *Paneg. Soceri:*

Junctus tibi vincitur illic
Curſu Herulus, Chunnus
jaculis, Francusque
natatu.

Et

bus id ludicrum est, [3] inter gladios se, atque infestas frameas saltu jaciunt. Exercita-

Et Carolum M. *inter gentilitia Exercitia* FREQVENTI NATATV *corpus exercuisse*, refert EGINHARTVS in ipsius *vita*, Cap, XXII. ubi vide pluribus BESSELIVM.

3. *Inter gladios se atque infestas frameas saltu jaciunt.*) De Francis quoque SIDON. APOLLIN.

Excussisse citas partim per inane bipennes,
Et plagæ præsciisse locum, clypeosque rotare,
Ludus, & intortas præcedere saltibus hastas
Inque hostem venisse prius.
Puerilibus annis
Et belli maturus amor.

Ludum ejusmodi NITHARDVS de *dissensionibus filiorum Ludovici Pii*, apud Pithoeum *Script. Coæt. XII. p. 474.* ita describit. *Ludos etiam hoc ordine sæpe causa exercitii frequentabant. Conveniebant autem quocunque congruum spectaculo videbatur, & subsistente hinc inde omni multitudine, primum pari numero Saxonum, Wasconorum, Austrasiorum, Brittonorum ex utraque parte, veluti invicem adversari sibi vellent, alter in alterum veloci cursu ruebant. Hinc pars terga versa umbonibus ad socios infectantes evadere se velle simulabant. At versa vice iterum illos, quos fugiebant, persequi studebant, donec novissime utrique Veges, cum omni juventute ingenti clamore equis emissis astutia criqueantes exiliunt, & nunc his nunc illis, terga dantibus, insistunt. Eratque res digna pro tanta Nobilitate nec non & moderatione spectaculo.* Cayeas autem, ne exercitia hæc militaria, quod SCHVBARTVS facit *diss. de Ludis Equestribus* confundas cum Torneamentis, quæ fabulosus RVXNERIVS sub Henrico Aucupe instituta, rectius vero CANGIVS voc. *Torneamentum* & Cl. GVNDLINGIVS lib. de *Henrico Aucupe* Sec. XI. in Gallia a Gaufrido de Praliaco inventa fuisse docent. admodum vero illis exercitiis similia fuerunt Saltatio Græcorum armata

PYR-

citatio artem paravit, ars decorem, [4] non in quæſtum tamen aut mercedem. Quamvis audacis laſciviæ pretium eſt voluptas ſpectantium. [5] Aleam, (quod mirere) ſobrii inter ſeria exercent, tanta lucrandi perdendique temeritate, ut, cum omnia defecerunt, extremo ac noviſſimo jactu [6] de libertate & de corpore contendant. Victus voluntariam ſervitutem adit. Quamvis junior, quamvis robuſtior, adligari ſe ac vinciri patitur. Ea eſt in re prava pervica-

PYRRICHA apud DION. HALIC. Lib. VI. p. 477. PLINIVM Lib. VII. c. 57. SVET. in *Cæſare* cap. 39. HIER. MERCVRIAL. Libr. II. cap. 6. MEVRS. in ORCHESTRA, voc. πυρριχή. *Ludus Trojæ*, quem frequentiſſime edidit Auguſtus, vid. SVETON. in ejus *vita*, cap. 43.

4. *Non in quæſtum tamen aut mercedem.*) Apud Romanos e contrario ludi quæſtus plerumque ac mercedis cauſa exhibebantur; qua de re vide pluribus PETR. FABRVM in *Agoniſt.* Lib. III. 19. 20.

5. *Aleam, quod mirere, ſobrii inter ſeria exercent.*) Romani vero hoc inter Cœnam ſolebant facere. AVGVSTVS Imperat. in Epiſt. ad SVETON. in ejus *vita* cap. 71. *inter coenam*, ait, *luſimus* γεροντικῶς *& heri & hodie. Miſi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos ſingulis convivis dederam, ſi vellent inter ſe inter cœnam vel talis vel impar ludere.*

6. *De Libertate & Corpore contendant.*) De Hunnis, Gente Scythica, ad quam Germani quoque ſuam originem referunt, AMBROSIVS in *Tobiam* Cap. XI. *Ferunt*, ſcribit, *Hunnos quum ſine legibus vivant, aleæ ſolius legibus obedire, in procinctu ludere teſſeras ſimul & arma proſtare, & plures ſuis*

vicacia; [7] ipsi fidem vocant. Servos conditionis hujus [8] per commercia tradunt, [9] ut

suis quam hostilibus interire, in Victoria sua Captivos fieri & spolia suorum perpeti, quæ pati ab hoste nequiverint-- frequenter autem tanto ardore capi, ut quum ea, quæ sola magna æstimant arma Victus tradiderit, ad unum aleæ jactum vitam suam potestati vel victoris, vel fœneratoris addicat. Denique constat, quod quidem & Imperatori Romano cognitus in fide pretium servitutis, quod sibi tali fortes superatus intulerat suppliciis imperatæ mortis exsolverit. Idem de Americanis, Chinensibus & aliis quibusdam populis referunt, PASCHASIVS JVSTVS de *Alea* L. I. GOUTIER SCHOUTEN *Voyages* T. I. THOM. HYDE *de ludis Orientalium*. Ebræis etiam se in servitutem addicere licuisse, docet SELDENVS de J. N. & G. Lib. VI. c. 7. Romanis autem id fas non fuit, quod libertatem rem inæstimabilem, atque extra commercium esse crederent, unde & Vendito liberi hominis nulla erat, atque illis, qui fraude pretiique participandi causa se passi fuerant vendi, in pœnam irrogatum fuit, * ut in Servitute manerent. SIGON. *de antiq. jure Civ. Rom.* Lib. I 6.

7. *Fidem vocant,*) cujus tenacissimi erant Germani. *Nullos*, enim, *mortalium, armis aut fide ante Germanos esse*, in Populi Rom. Concione exclamarunt Frisiorum Legati, Veritus & Malorix apud AVCTOREM *Annal.* XIII. 54. unde factum, ut Imperatores Romani corporis sui custodiam Germanis militibus commiserint, (v. HADR. JVNIVS in *Batav.* cap. V. HERTIVS *in Notit. Vet. Germ.* cap. III. §. 7.) atque in proverbium abierit apud Germanos ein Wort, ein Wort, ein Mann, ein Mann. De quo idem præclarus JCtus in *Paræmiis juris* N. XII.

8. *Per Commercia tradunt.*) Permutatione videlicet, qua

[9] ut se quoque pudore victoriæ exsolvant.

CAPVT XXV.

de *Germanorum Servis, Libertis & Libertinis.*

Ceteris [1] Servis, non in nostrum morem descri-

qua olim apud Germanos commercia facta fuisse Auctor *supra* Cap. V. commemoravit. Servorum hæc permutatio sequenti tempore quoque in usu mansit, atque *Concambii Servorum* nomine venit, cujus varia exempla refert JOACH. POTGIESERVS de *Conditione & Statu Servorum* Lib. II. cap. 5.

9. *Ut se quoque pudore victoriæ exsolvant.*) Ipsi Germani temeraria hac ratione libertatem perdere, si non penitus iniquum, saltem inhonestum duxerunt. Ceterum in aleæ aliorumque ludorum genera severiores sunt, atque vix ullis illorum locum relinquunt, DANIEL SOVTERVS in *Palamede* seu de *alea & variis ludis* L. III. TREMBLOUR *Conversations sur les jeux & les divertissements*, JOH. BAPTISTA THIERS *traité des jeux &c.* Cl. BVDDEVS *Theol. moral.* Sect. 26. cap. 3. Extra vero memoratum apud Germanos similesque detestandos abusus, nec jure naturali, neque divino, aleæ vel alios ludos esse illicitos, docent GEORG. BEYERVS *Delineat. Iuris Civil. ad Pandectas de Fugitivis & Aleatoribus* p. 235. & de Republ. literaria meritissimus JOH. BARBEYRAC, *Traité du Jeu*, Lib. I. cap. 1. & 3. Sapientissime tamen Legibus Civilibus ludos temperari idem Lib. III. c. ult. monet, exemplisque Legum Romanarum id comprobat.

1. *Ceteris Servis.*) Qui videlicet non alea, sed vel

descriptis per familiam ministeriis [2] utuntur. Suam quisque sedem, suos Penates regit.

permutatione vel *bello* erant acquisiti, vel sua sponte inopia coacti aliis in servitutem se addixerant, CAESAR Lib. VI. 13. TACIT. *Annal.* IV. 72. *Oblati* medio ævo dicti, quibus accesserunt servi *Obnoxiati* s. ex delicto, matrimonio cum ancilla, nativitate, in servitutem traditi, ut pluribus exponit POTGIESERVS Lib. I. §. 53. ILL. THOMASIVS *dissert. de Usu pract. distinct. Hom. in liberos & servos.*

2. *Descriptis per familiam ministeriis.*) Quæ luxu invalescente pene innumera erant apud Romanos. In familia enim URBANA officia præstabant servi Medici, Chirurgi, Ustores, Unctores, Balneatores, Tonsores, Coqui, Offarii, Pistores, Focarii, Venatores, Ministri Convivales, Obsonatores, Invitatores, Infectores, Lecti-Sterniatores, Structores, Prægustatores, auro & argento Præpositi, Ministratores poculorum, pueri ad Cyathum & Vinum, Muscarum abactores, Servi a matula, Symphoniaci, Cithardœi, Tibicines, Organi, Comœdi, Histriones, Moriones, Nani, Scurræ, Mediastini, Suppellecticarii, Vestiarii, Janitores, Clavicularii, a Bibliothecis, Notarii, Antiquarii, Tabellarii, Scribæ, Grammatici, Pædagogi, Magistri, Armigeri, Anteambulones, Pedissequi, Adversitores, Lecticarii, Nomenclatores, Cursores, Actores, Arcarii, Rationatores, Negotiatores, Institores, Artifices, Funambuli, Fullones, Sutores, Textores, Solearii, Eunuchi. &c. In familia RVSTICA erant Atriensis, Pistores, Focarii, Cellarii, Operarii, Textores, Coloni, Fossores, Ergastularii, Aratores, Jugarii, Bubuli, Tonsores ovium, Opiliones, Monitores, Dispensatores, Olivitores, Servi doliarii, Vinitores, ejusque farinæ plures alii, de quibus ut & Servis *publicis* v. LAVR. PIGNORIVS *Libro de Servis*

regit. Frumenti [3] modum Dominus, aut [4] pe-

Servis eorumque apud Veteres Miniſteriis, & TITVS POPMA *de Operis Servorum*, conjunctim *editi Amſtelodami* 1672. aliique, quos Cl. FABRICIVS recenſuit in *Bibliographia antiqu.* Cap. XV. Quod ad Medicos attinet, quos initio commemoravimus, Servos tantum eos fuiſſe Robortellus aſſeverat, adverſus quem ejusque aſſeclas CAROLVS DRELINCOVRTIVS *in Apologia Medica* injuriam Medicis fieri contendit, Exemplis & Teſtimoniis productis, quibus appareat, Medicos in ſummo honore atque Amicos quoque Imperatorum habitos fuiſſe. Etſi vero hæc ita ſint, atque Auguſtus Medicos valde honoraverit, ex quo Antonius Muſa eum Sanitati reſtituerat, ut refert DIO Lib. 43. olim tamen ars Medica Officium Servile fuit, atque ſub Imperatoribus adhuc manſit, quippe cum Imperator Juſtinianus l. 1. §. 5. Cod. de *Comm. Serv. manumiſſ.* reliquis Servis eos ſolum præferat, atque majus eorum pretium conſtituat. *Sin autem*, verba ejus ſunt, *Notarius ſit vel Medicus ſive maſculus ſive fœmina; Notarius quidem uſque ad quinquaginta, Medicus autem uſque ad ſexaginta taxetur.* Ceterum Germani etiam, ex quo a veteri vivendi ſimplicitate receſſerunt & luxui ſe dederunt, varii generis ſervos aluerunt, quorum illi, qui Officia domus præſtabant, Miniſteriales atque *Gaſindi*, unde noſtrum Geſinde; qui vero prædia colebant, *Coloni, Caſati, Liti, Manſionarii* dicebantur, de quibus aliisque Servorum ſpeciebus v. POTGIESERVS L. I. c. 3. & lib. II. c. 3. §. 3. HERTIVS de *Homin. propriis* Sect. I. §. 2.

3. *Frumenti modum.*) Antiquiſſimum hoc tributi genus eſt, cui vero ſucceſſu temporis acceſſere tum Penſiones aliæ, tum operæ quoque præſtandæ varii nominis, de quibus prolixe POTGIESERVS L. II. 3. & 4.

[4] pecoris, aut veſtis, ut Colono [5] injungit: & Servus hactenus [6] paret. Cetera [7] domus Officia uxor ac liberi exſequuntur.

4. *Aut pecoris, aut Veſtis.*) Ortum procul dubio hinc fuit jus MORTVARII ſeu CVRMEDAE (a Küh-ren, *eligere*) vi cujus Domino jus competit, tamquam ultimum Cenſum auferendi e bonis defuncti hominis proprii, optimum Equum, vel ſi is deſit, optimum caput pecoris, vulgo den Hauptfall, vel veſtem optimam, ſi femina moriatur, den Gewandfall; de quo pluribus diſſerunt HARPRECHT. diſſert. de *mortuario.* HERTIVS diſſ. *de Hom. propr.* Sect. III. §. 9. POTGIESERVS Lib. II. c. 2.

5. *Ut Colono injungit.*) Coloni Romanorum, cum quibus Auctor ſervos Germanorum comparat, Genus erant Servorum, qui Dominis ſuis certum Cenſum præſtabant, ceterum vero proprii quid habebant, atque connubia inire poterant, eaque de cauſa ingenui videbantur; de quibus vid. L. un. *Cod. de Colon. Thracenſ.* l. 2. Cod. *in quibus cauſis Colon. Cenſus Dominos accuſare poſſunt,* & ILL. THOMAS. diſſ. *de Uſu Pract. Diſtinct. Homin. in Liberos & Servos* C. I. §. XVI. XVII. & XVIII. ut ita parum diſcriminis ſit inter antiquos Servos Germanorum & Ruſticos hodiernos.

6. *Et Servus hactenus paret.*) Succeſſu temporis tamen ſervi Germanorum deteriores, quandoque conditionis, quam Coloni & Servi Romanorum fuerunt. Cum enim homines liberi, qui cum Servis & ancillis connubia iniverant, Libertatem ſuam apud Romanos perdiderint, Legibus quibusdam Germanorum pœna Capitalis in utrosque fuit ſtatuta. POTGIESERVS Lib. II. cap. I. §. 7.

7. *Cetera domus Officia Uxor & Liberi exequuntur.*) More tamen Romanorum Germani quoque, cum luxus apud eos invaleſceret, Servos & ancillas ad Officia ejusmodi adhibuerunt. *Ancillæ Veſtiariæ* LEG. A-

LEM-

tur. Verberare [8] Servum ac vinculis & opere coercere, rarum. Occidere ſolent, non diſciplina ac ſervitute, ſed impetu & ira

LEM. Tit. 8. §. 1. *Servis Aurificiis* LEG. BVRGVND. Tit. 10. §. 1. mentionem faciunt.

8. *Verberare Servum ac vinculis ac opere coercere rarum.*) Servi Romanorum duriſſime fuerunt habiti, atque Servius Tullius jam eos ſolos in Feſtis Compitalibus miniſtrare, atque per illos dies omni ſervitutis nexu liberari voluit, ut humanitate iſta, cui magnum quid & venerandum ineſt, manſuetiores reddiți, Dominos cariores haberent & levius ferrent ſuæ fortunæ *inclementiam.* v. DION. HALICARN. Lib. V. n. 163. Servi non agnoſcebantur pro hominibus, ſed pecudum loco habebantur. vid. l. 2. ff. ad L. *Aquiliam.* Unde Matrona Romana apud JVVENALEM *Satyra* VI. v. 221. ex Marito quærit:

O demens! ita Servus homo eſt?

Neque ſolum duriſſimis modis, ſtimulis, crucibus, nervis, compedibus, catenis, carceribus, numellis, pedicis, tortoribus, ſuſpenſis e pedibus centupondiis, &c. caſtigabantur ſervi, ſed & pro Dominorum arbitrio & voluptate beſtiis objiciebantur, atque atrociſſimis ſuppliciis afficiebantur, ut pluribus refert LAVRENT. PIGNORIVS *cit. lib.* atque exemplis conſtat apud SENECAM de *ira* III. §. 30. TERTVLLIANVM de *Pallio* in f. Quæ dira immanitas coercita fuit Legibus Imperatorum, Auguſti primum, ut Lipſius cenſet ad SEN. *de Beneficiis* III. 22. dein Claudii, SVET. in ejus vita cap. XXV. DIO CASS. LX. atque inprimis JVNIA PETRONIA v. *Leg.* 1. 2. ff. ad *L. Cornel. de Sicar.* quam Hadrianus confirmavit, SPART. in *Hadr.* XVIII. quibus ſucceſſerunt conſtitutiones D. Pii, qui pœnam Legis Corneliæ iis minatur, qui Servos ſine juſta cauſa occidiſſent. v. l. 1. §. 2. & l. 2.

ira ut inimicum, nisi quod impune. 9 Liberti

de his, qui sui vel alieni juris sunt; ac denique Constantini, qui sanxit, ut eandem pœnam subiret Dominus, qui Servum suum castigando occidisset; ordinaria vero homicidii pœna plecteretur, si tormentis aut destinato Consilio id factum; vid. L. *un.* Cod. *de emend. Servorum.* & JAC. GOTH. ad L. 1. & 2. Cod. Theod. *de emend. Serv.*

9. *Liberti*) ex Servitute manumissi, quod apud Romanos olim Domino volente, vel per censum lustralem, vel vindictam, vel Testamentum, postea sub Imperatoribus Christianis, vel per tabulas jussu Domini in S. S. Ecclesiis recitatis, & a Clero signatis, vel per Epistolam, vel inter amicos, Servo in Convivium admisso, nonnunquam etiam *invito Domino* ipsoque jure factum, ut pluribus referunt LAVR. PIGNORIVS l. c. ILL. THOMASIVS de *Usu Practic. distinct. inter ingenuos & Libertinos* Cap. 1. a §. IV. ad XIV. Cl. HEINECCIVS *Antiqu. Rom. Synt. ad Instit.* L. I. Tit. IV. & V. Quibus vero modis apud Germanos Servi olim libertatem suam fuerint consecuti, non æque constat. Sub Francis manumissio Servorum facta VOLENTIBVS DOMINIS, vel secundum LEGEM SALICAM, jacto ante Regem denario, aut excusso nummo e manibus Servorum, qui hinc *Denariales* appellati fuerunt, vid. LEG. SALIC. T. XXX. *Leg. Rip.* Tit. LVII. POTGIES. Lib. III. c. 2. vel secundum LEGEM ROMANAM, quando Dominus Servum suum ad Ecclesiam ducebat, atque illum libello tradito manumitti rogabat, in cujus rei fidem ab Archi-Diacono Tabulæ scribebantur, a quibus ejusmodi Liberti TABVLARII, sive CHARTVLARII nomen acceperunt. v. LEG. RIP. Tit. LVIII. POTGIESER. Lib. III. cap. 2. vel per CHARTAM & Epistolam, ut cum Bignonio apud Baluz. T. II. fol. 904. 945. POTGIES. Lib. III. c. 9, 10, 11. 12.

berti non multum [10] supra servos sunt, raro aliquod momentum in domo, [11] nunquam

12. censet, quos vero modos cum manumissione in Ecclesia, ad quam Epistola requirebatur, confundi putat Ill. THOMASIVS d. diss. cap. 2. §. 11. Manumissionem tamen per Epistolam a manumissione in Ecclesia distinctam fuisse VADIANVS testatur, qui *de Colleg. & Monast. ætate*, scribit, *nostra manumittendi facultas ita privatim admissa & ad Dominos relata est, ut neque in Ecclesia, quod sciam, neque coram Principe, sed literis tantum, ac non raro cuique etiam absenti demissis peragatur.* INVITIS DOMINIS, ipsoque jure Servi libertatem recuperabant, vel delatione Criminis, vel delicto Dominorum in se commisso, vel si Judæis venderentur &c. POTGIESER. Libr. III. cap. 17. De aliis, qui Anglis & Longobardis proprii fuerunt, manumittendi modis in Comitatus Mallo, Hundredo, Mercato, per impans sive Votum Regis, per quartam manum, per arma &c. IDEM Lib. III. cap. IV. V. VI. VII. VIII.

10. *Non multum supra servos sunt.*) Sub Francis Liberti DENARIALES sive CHARTVLARII non nisi admodum raro plenam libertatem atque ingenuitatem consecuti fuerunt, sed, si a Laicis manumittebantur, per denarium, instar mansuariorum Patrono de manso s. fundo suo certum censum, atque operas rusticas adhuc præstare debebant, neque vel hereditatem acquirere, vel testimonium contra ingenuum dicere poterant, nec ipsi, nec ipsorum Liberi ad tertiam usque generationem. A Clericis vero Servi nunquam, nisi ea Conditione manumittebantur, ut Ecclesiæ servirent, quod pluribus egregie exsequitur Ill. THOMASIVS d. Diss. cap. 2. §. XIII. & seqq. POTGIESERVS Lib. III. cap. 20.

11. *Nunquam in Civitate.*) Qui plenam Libertatem

quam in Civitate, [12] exceptis duntaxat iis Gentibus quæ regnantur. Ibi enim & super [13] ingenuos & super nobiles adscendunt:

consecuti erant, cum nihil agri haberent, ad Urbes condendas sub Francis adhibitos fuisse, atque opificia & Mercaturam exercuisse, LEHMANNVS in *Chron. Spir.* Lib. VI. c. 20. refert, atque adversus CONRINGIVM, qui in diss. de *Urbibus Germ.* ab ingenuis id quoque factum fuisse putavit, ILL. THOMAS. diss. de *jure dandæ Civitatis Stat. Imper. Compet.* §. 27. contendit, indeque, ex quo videlicet Civici quoque Ordinis homines ad officia publica admoti fuerunt, æmulationem inter hos & Nobiles arcessendam idem monet in diss. de *Us. Pract. dist. inter ingenuos & Libertos* Cap. II. XXXIII. Vide quoque POTGIESERVM lib. I. c. 2. §. 44. Videtur autem Tacitus hoc loco Romanos notare, apud quos ex instituto Servii Tullii, qui ipse Libertinæ Conditionis fuit, Liberti non solum Libertatem, sed & Servitutis jura consequebantur, quod sub Imperatoribus per Leges Æliam Sentiam & Juliam Norbanam præcipue temperatum, a Justiniano vero iterum confirmatum fuit, omni discrimine inter ingenuos & Libertos sublato, per *L. un Cod. de dedit. Lib. toll.* & *L. un. Cod. de Lat. lib. toll.* de quo vid. pluribus III. THOMAS. d. diss. Cap. I. §. 19. & seq. Cl. HEINECCIUM *Antiq. Rom. Syst.* ad Instit. l. I. tit. V.

12. *Exceptis tantum iis gentibus, quæ regnantur.*) Non intelligit Auctor Romanos aliasque Gentes, quæ Regio Imperio subjectæ sunt, ut censet POTGIESERVS lib. III. cap. 20. §. 2. sed ipsos Germaniæ Populos, qui Regibus parebant. Vide quæ diximus supra Cap. VII. & XI. quamvis utrinque eadem ratio, præprimis sub malis Principibus qui omnia fere arbitrio suo agere solent, vid. *not. præced.*

13. *Super ingenuos & super Nobiles.*) Fuere itaque juxta Auctorem quatuor hominum

dunt: apud ceteros impares [14] LIBERTINI Libertatis [15] argumentum ſunt.

CAPVT

minum Ordines, *Servi*, *Liberti*, *Ingenui* & *Nobiles*: quem HACHENBERGIVS *Germ. Med.* Diſſert. 2. aliique ſequuntur, ſed ex more Romanorum, apud quos Ingenui ab Ordine Equeſtri erant diſtincti. Germani vero erant vel Servi, vel Liberti, vel Ingenui, inter hos vero nobiles dicebantur, qui virtute militari aliis præſtabant, nulla adhuc cum Nobilitate hereditaria. Neque apud Francos *Frilingos* & *Adelingos* diverſos Ordines fuiſſe adverſus Hachenbergium Ill. THOMASIVS *diſſert. cit.* I. 27. bene monet.

14. *Impares Libertini.*) Libertini olim, qui ex Libertis nati erant, vocabantur; ut *Cenſorinus* notat Cenſoris, *Augurinus*, Auguris filium, teſte SVETONIO, qui *in vita Claudii* Cap. XXIV. *temporibus*, ſcribit, *Arpii*, *Coeci*, *Cenſoris* & *deinceps aliquamdiu Libertinos dictos*, *non ipſos*, *qui manumitterentur*, *ſed ingenuos ex his procreatos*, ſequente autem tempore Libertorum & Libertinorum nomina promiſcue fuere accepta, præcipue a Jure-Conſultis Romanis, de quo vid. pluribus TORRENT. ad Suetonium l. c. & OISELIVM *ad Caji inſtit.* lib. I. p. 7.

15. *Libertatis argumentum ſunt.*) id eſt quanti æſtimetur ab illis gentibus ingenuitas & libertas, ex eo apparet, quod manumiſſos e Servitute ad officia publica in Civitate haud admiſerint.

CAPVT XXVI.

de

Germanorum in Contractibus Æquitate, & Agriculturæ Studio.

Foenus [1] agitare, & usuras extendere ignotum: ideoque magis servatur, quam [2] si

1. *Fœnus agitare & in usuras extendere ignotum.*) Notat Auctor Romanos, apud quos Usuria pravitas multas seditiones excitavit, atque Legibus Servii Tullii, XII. *Tab.* Genucia, Sempronia, Gabinia, Edictis Prætorum reprimi haud potuit; quorum motuum Summam AVCTOR *Annal.* VI. 16. ita exhibet: *Interea magna vis accusatorum in eos inrupit, qui pecunias fœnore auctitabant, adversum Legem Dictatoris Cæsaris, qua de modo credendi possidendique intra Italiam cavetur, omissam olim quia privato usui bonum publicum postponitur: Sane vetus Urbi fœnebre malum, & seditionum discordiarumque creberrima causa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo XII. Tabulis sanctum ne quis unciaro fœnore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletium agitaretur, dein rogatione Tribunitia ad semuncias redacta; postremo vetita versura, multisque plebiscitis obviam itum fraudibus, quæ totiens repressæ miras per artes rursum oriebantur; sed tum Gracchus Prætor, cui ea quæstio evenerat, multitudine periclitantium subactus retulit ad Senatum, trepidique Patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam a Principe petivere, & concedente, annus inposterum sexque menses dati, queis secundum jussa Legis rationes familiares quisque componeret.* Vide, qui hæc pluribus exponit, Clarissimum Virum, GERHARDVM NOODT de FOENORE ET VSVRIS l. II. 4.

Igno-

[2] si vetitum esset. [3] Agri pro numero cultorum ab universis per vices occupantur,

Ignotum autem fœnus erat Germanis, quia pecunia destituebantur, commerciaque cum aliis Gentibus non habebant, inter se vero rerum permutatione agebant.

2. *Quam si vetitum esset.*) Quod a Francorum Regibus factum fuit, Fisco addictis Fœnoratorum bonis, ut liquet ex Constitutionibus apud BALUZIUM, in *Capitularibus* T. I. p. 215. & Tom. II. p. 323. & 125. CANGIUM in *Glossario*, voce *Usurarii*. Ceterum Indi quoque teste ÆLIANO *Var. Histor.* Lib. IV. 1. pecuniam fœnori non locabant, nec accipiebant; & apud Hebræos vetitæ erant usuræ, DEUTER. 23. 9. EXOD. 22. 25. LEVIT. 25. 35. An vero illicitæ sint, quod a Commentatoribus h. l. quæri solet, accerrime superiori Seculo disputatum, atque a quibusdam tam Synodorum, Juris Canonici, quam CATONIS de *Re Rustica*, ARISTOTELIS de *Republ.* c. 10. SENECAE de *Beneficiis* L. VII. c. 10. LACTANTII *Divin. Instit.* Lib. VI. 18. AUGUSTINI *Psalm.* 128. CHRYSOSTOMI in *Matth.* 21. *homilia* 38. auctoritatibus, aliisque adductis rationibus fuit negatum. GROTIUS J. B. & P. lib. II. 12. §. 30. n. 9. non quidem jure naturali, sed ex legibus Hebræorum Christianis usuras illicitas esse contendit. Æquitatem vero illarum post Salmasium, Schockium, Gronovium, Puffendorfium de J. N. & G. l. V. 7. solide docuerunt Cl. NOODT lib. II. 4. & seqq. Illustr. a COCCEIUS differt. de *Anatocismo*. Grotium quoque in Commentario ad Luc. VI. 35. & in Epistola ad Salmasium Sententiam suam mutasse, observat Cl. BARBEYRAC in Notis ad Grotium l. c.

3. *Agri pro numero Cultorum ab universis per vices occupantur.*) GROTIUS J. B. & P. libr. II. 8. §. 9. n. 1. PICHENA, CLUVERIUS, CON-

CONRINGIVS & KIRCHMAIERVS per VICOS legendum esse volunt, hoc sensu, quod prima agri divisio per vicos, altera inter singulos secundum dignationem facta fuerit, quæ ratio etiam cum illis melius convenit, quæ CAESAR lib. VI. 22. de Germanis refert: *Agriculturæ*, ait, *non student, majorque pars victus eorum lacte & caseo & carne consistit, neque quisquam agri modum certum aut fines proprios habet, sed Magistratus ac Principes in annos singulos Gentibus Cognationibusque hominum qui una caverunt, quantum eis & quo loco visum est attribuunt agri, atque anno post alio transire cogunt. Ejus rei multas afferunt causas; ne assidua consuetudine capti studium belli gerendi agricultura commutent, ne latos fines parare studeant, potentioresque humiliores possessionibus expellant, ne accuratius ad frigora atque æstus vitandos ædificient; ne qua oriatur pecuniæ cupiditas, qua ex re factiones dissensionesque nascuntur, ut animi æquitate plebem contineant, quum suas quisque opes cum potentissimis æquari videat.* Vide quoque eundem Lib. IV. c. 1. ubi apud Suevos *privati ac separati agri nihil fuisse*, refert. Ceterum ex hoc Taciti loco GROTIVS lib. II. 10. §. 19. & VIII. 9. n. 1. contendit populos prius terras occupasse, nec Imperio tantum, sed & Dominio, quam in privatos agri describerentur; haud vero satis bene, quia homines in Statu familiarum segregum, sive naturali, primum vixerunt, atque ideo occupatio per fundos prior fuit, quam occupatio per Universitatem, ut rectius censet HERTIVS Notis ad PVFFENDORFIVM de J. N. & G. lib. IV. cap. 6. §. 3. neque adstipulari possumus SCHILTERO, qui Exercit. ad *Pand.* IV. §. XIII. ex illa Occupatione ab Universis facta, & Cæsaris loco supra adducto infert, omnes agros Universitatis & Pagi fuisse. Præterquam enim quod Cæsar hoc loco de Suevis tantum, horumque temporariis divisionibus in expeditionibus suis

tur, quos mox inter se [4] juxta dignationem partiuntur; facilitatem partiendi camporum spatia præstant. [5] Arva per annos mutant, & supereſt ager. Nec enim cum ubertate, & amplitudine soli, labore contendunt, ut [6] pomaria conserant, & prata [7] separent, & hortos rigent. Sola terræ seges imperatur. Unde annum quoque ipsum

suis loquatur, Occupatio per Universitatem non impedit Dominia Privatorum in res suas, uti nec supremum, quod Populo & Principibus in illas relictum manet Imperium. Quando itaque a Colonia quadam integra terra fuit occupata, jura, quæ Reipublicæ sunt in Sylvas, &c. cum Schiltero *ibidem*, aliisque ex ejusmodi occupatione per Universitatem; alias ex Concessione Principi a Populo facta cum HVBERO de *jure Civit.* lib. II. Sect. 4. c. 2. §. 18. arcessenda putamus, nisi ill. Thomasii sententia in *Not. ibid.* magis arrideat.

4. *Juxta dignationem.*) Cæsaris ævo juxta verba ejus *Not. præced.* agri æqualiter fuerunt divisi, quibus ut & mulctarum parte donisque, quæ sponte ipsis offerebantur, tum acquiescebant Principes. Vide, quæ supra diximus Cap. XII. & XV.

5. *Arva per annos mutant.*) Non ac si nullos penitus agros proprios habuerint, sed quod per vices eos coluerint, aliis in alterum annum relictis incultis, quod adhuc in multis locis fieri solet, atque Brache liegen dicitur.

6. *Pomaria conserant.*) Vide quæ diximus supra ad Cap. V.

7. *Prata separent & hortos rigent.*) CLVVERIVS Lib. I. p. 279. legit *prata rigent & hortos sepiant*, & rectius, quia horti proprie dicuntur *sepiri*, prata autem *rigari*, ductis fossis.

8. *Bona*

ipsum non in totidem digerunt species. Hiems, & Ver & Æstas intellectum & vocabula habent: Autumni perinde nomen ac bona [8] ignorantur.

CAPVT XXVII.
de
Re Germanorum Funebri.

Funerum [1] nulla ambitio. Id solum observatur: ut corpora clarorum Virorum [2] cer-

8. *Bona ignorantur.*) Poma scilicet, uvæ aliique fructus, quos horti autumni tempore proferre solent, unde illa anni pars *autumnus* ab *augmento frugum*, juxta FESTVM, dicitur, atque in nummo Imperat. Commodi apud JAC. SPONIVM Tom. 3. p. 186. inter quatuor anni tempora repræsentatur sub Symbolo Calathi frugum, quem juvenis in manibus tenet. Aſt veram causam anni apud Germanos in tres partes olim divisi causam non fuisse, quod pomaria hortosque non habuerint, sed Celticas Gentes illam Consuetudinem a Populis Orientis, qui annum in tres quoque partes diviserint, accepisse, existimat CLVVERIVS libr. I. 33. p. 279.

1. *Funerum nulla ambitio.*) Romani e contrario ambitiosissimi erant circa funera divitum præsertim atque honoratiorum hominum, quorum Cadavera pretiosis primum oleis ungebantur, atque honestissima, qua usi erant defuncti, induta veste, omnium spectaculo in Vestibulo ædium aliquot dies exponebantur, cupresso funebri ante illas posita, postea die exequiarum Cadaver in lecto vel Lectica pretiosis

[2] certis lignis crementur. Struem rogi nec vestibus

tiosis stragulis strata a propinquis vel aliis honestissimis Viris extra Urbem exportabatur, Siticine & Præficis a quibus defuncti laudes canebantur, Libertisque præcedentibus, Insigniis item honorum, spoliis hostium, donis militaribus ac majorum imaginibus prælatis, Propinquis vero & amicis lugubri habitu funus ad forum sequentibus, habitaque pro rostris Oratione in laudem defuncti, Cadaver dein pretiosis liquoribus adspersum cremabatur, positis circa rogum Cupressis vestibusque pretiosis, ornamentis, armis &c. in illum conjectis, juxta ac vel captivorum vel Servorum vel aliorum hominum inter se digladiantium sanguine, quo manes Defuncti placari credebantur, effuso. Cremato cadavere favilla in urnam collecta sepulchro inferebatur, atque Convivio denique comitatus excipiebatur; de quibus aliisque ceremoniis vide pluribus, qui de funericus ac luctu Romanorum scripserunt, JOH. KIRCHMANNVM, JAC. GAVTHERIVM *de Jure manium*, multosque alios De Gallis puoque CAESAR lib. VI. 19. *Funera*, ait, *sunt pro cultu Gallorum magnifica & sumtuosa, omniaque quæ vivis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia; ac paulo supra hanc memoriam, Servi & Clientes, quos ab iis dilectos esse constabat, justis funebribus confectis una cremabantur.*

2. *Certis lignis crementur.*) Qui mos cum Gallis non solum, sed & aliis populis Celticis communis, ut CLVVERIVS lib. I. c. ult. multis adductis testimoniis probat, apud Germanos duravit ad tempora usque Caroli M. qui inter alias & hanc severissimam legem tulit apud BALVZIVM. T. I. p. 253. *Si quis Corpus defuncti hominis secundum ritum paganorum flamma consumi fecerit & ossa ejus ad cinerem redegerit capite punietur.* Quæ autem

certa

vestibus nec odoribus cumulant. [3] Sua cuique arma, quorundam igni et equus adjicitur. [4] Sepulcrum cespes erigit. Monumen-

certa illa ligna fuerint, quibus Clarorum Virorum Corpora cremarunt, incertum est, nisi quod quercina fuisse videantur, Germanis præ ceteris sacra. Forte etiam Nobilium rogi majores & altiores fuerunt, uti in tumulis ac collibus sepulchralibus altitudinis quoque rationem habuerunt. Cineres quoque Cadaverum Germanorum asservatos fuisse, tot urnæ testantur sub ejusmodi tumulis repertæ, quos MARCVS VELSERVS *Chron. August.* p. 1. perperam existimavit limitum loco fuisse congestos, carbonibus, cineribus, testarum fragmentis, calce &c. injectis. Monumenta potius sepulchralia fuerunt, sub quibus urnæ cum favilla crematorum cadaverum reconditæ, sed incuria effodientium confractæ fuerunt. Neque existimandum est, tumulos istos & urnas Romanorum tantum fuisse, cum in Cimbria, Holsatia, Pomeraniâ, Marchia Brandenburgensi, Silesia, Prussia aliisque locis reperiantur, quo Romani nunquam pervenerunt.

3. *Sua cuique arma.*) De Scythis, a quibus orti Germani, HERODOTVS IV. 71. *Sepeliunt*, ait, *cum Rege, qui vinum miscebat & coquum & equisonem & Ministrum & eum, qui erat a nunciis, nec non equos & aliarum rerum primitias, quin etiam phialas aureas.* In quibusdam tumulis hominum quoque aliorum, procul dubio propinquorum, *Sceleta* varii generis reperiuntur, ut & *Lapides*, quibus forte armorum loco, ut *ossibus* primum, usi fuerunt Germani. Vide quæ supra ea de re diximus cap. 6.

4. *Sepulchrum cespes erigit.*) Cujusmodi tumulo exstruendo ad condendas illic reliquias cæsorum militum Varianorum Germanicum primum *Cespitem* posu-

numentorum arduum & [5] operoſum honorem, ut gravem defunctis, adſpernantur.

poſuiſſe refert AVCTOR *Annal.* I. 62. quo autem defuncti nobiliores fuerant; tanto illis altiores exſtruxere tumulos, Scythas, Majores ſuos imitati, de quibus HERODOTVS Lib. IV. c. 71. *his actis, refert, humum certatim atque avide injiciunt cadaveri Regum ſuorum, cupientes tumulum quam maximum efficere.* De Chaucis PLINIVS H. N. lib. XVI. c. I. memorat, quod *altos obtinuerint tumulos aut tribunalia ſtructa manibus.* Fuere quoque ſepulchra alia aliis ampliora, atque communia omnibus in vico aliquo habitantibus, vel propria & peculiaria alicujus familiæ, unde in quibusdam plures, in nonnullis vero pauciores ollæ ſolent reperiri, ut pluribus referunt, qui de tumulis & urnis repertis ſcripſerunt, de *Cimbricis* DAN. MAIOR in *Cimbria ſua.* JAC. a MELLEN in *Novis Maris Balth.* Menſe Martio 1699. p. 88. & Julio p. 219. de *Fionenſibus* MATTH. HENR. SCHACHT in iiſdem *Novis* 1700. p. 333. *de Bremenſ.* JOH. CHRIST. SCHVLENBVRG, de *Venedicis* prope Luchoviam, GEORG. FRID. MITHOFIVS Epiſtola in Collect. Etymol. Leibnitii p. II. p. 335. atque de aliis pluribus Auctores a Cl. KEYSLERO *Antiq. Sept. & Celt.* p. 112. & ſeqq. commemorati, quibus adde Gl. SCHMINCKIVM diſſert. de *Urnis Sepulchralibus & Armis lapideis Veterum Cattorum,* Marpurgi 1714. atque CHRIST. FRID. REVSCHIVM de *Tumulis & Urnis ſepulchralibus in Pruſſia.*

5. *Et operoſum honorem, ut gravem defunctis, adſpernantur.*) Quandoque tamen tumulos ſepulchrales vel muro cinxerunt, vel arboribus circumſepſerunt, vel immenſæ molis lapidibus circumdederunt. De monumentis ejusmodi ſaxeis, quæ in Drentia, Twentia & tractu Bentheimenſi, alibique reperiuntur, vide JOH. PICCARDVM

tur. [6] Lamenta ac lacrymas cito; dolorem & triſtitiam tarde deponunt. Feminis lugere honeſtum eſt; viris meminiſſe. Hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. Nunc ſingularum gentium inſtituta, ritusque quatenus differant, quæ nationes e Germania in Gallias commigraverint, expediam.

CAPVT XXVIII.

de

Tranſitu Gallorum, aliorumque in Germaniam, itemque de Treveris, Nerviis, Vangionibus, Trebocis, Nemetibus & Ubiis.

Validores olim Gallorum res fuiſſe, ſummus

DVM *Antiquit.* Cap. V. Cl. KEYSLERVM *lib. cit.* Sect. II. c. I.

6. *Lamenta & lachrymas.*) Quia ſcilicet animas immortales eſſe credebant, de quo vide Lucani, aliorumque teſtimonia *ſupra* pag. 40. Scythicis iterum moribus. De Thracibus enim, Scythica natione, MELA Libr. II. cap. II. *Una*, ait, *gens habitant Thraces aliis aliisque præditi & nominibus & moribus: alii redituras putant animas obeuntium; alii etſi non redeant, non extingui tamen, ſed ad beatiora transire; alii emori quidem, ſed id melius eſſe, quam vivere, itaque lugentur apud quosdam puerperia, natique deflentur; Funera contra feſta ſunt & veluti Sacra cantu luſuque celebrantur. Ne feminis quidem ſegnis eſt animus, ſuper mortuorum Virorum Corpora interfici, ſimulque ſepe-*

mus auctorum [1] Divus Julius tradit: eoque credibile est, etiam Gallos in Germaniam transgressos. Quantulum enim amnis obstabat, quo minus, ut quæque gens evaluerat, occuparet, permutaretque sedes promiscuas adhuc, & nulla regnorum potentia

sepeliri, votum eximium habent. Vide quoque CLUVERIUM Lib. I. c. 32. p. 266.

1. *Divus Julius tradit,)* qui de B. G. l. VI. 24. *fuit,* inquit, *antea tempus, quam Germani Gallos superarent & ultro bella inferrent ac propter hominum multitudinem agrique inopiam trans Rhenum Colonias mitterent, itaque ea, quæ fertilissima sunt Germaniæ loca circum Hercyniam silvam, quam Eratosthenes & quibusdam Græcis fama notam esse video, quam illi Orciniam appellant, Volscæ Tectosages occuparunt, atque ibi consederunt, que Gens ad hoc tempus iis sedibus se continet, summamque habet justitiæ & bellicæ laudis opinionem. Nuncque in eadem inopia, egestate, patientia, qua Germani permanent, eodem victu & cultu corporis utuntur.* Atque Cæsaris procul dubio fide AVTOR quoque in *vita Agricolæ* cap. XI. *Nam,* ait, *Gallos quoque in bellis floruisse accepimus, mox segnitia cum otio intravit, amissa Virtute pariter & libertate, quod Britannorum olim victis evenit.* Pluribus vero Scriptores Gallici AEGIDIVS LACCARRIVS in *Historia Coloniarum a Gallis in exteras nationes missarum,* integro libro primo, atque BODINVS has Gallorum migrationes in Germaniam confirmare studuerunt, ut Germanos a Gallis ortos fuisse, atque his Proedriam, aliaque jura in Germanos inde elicerent; sed nullo idoneo argumento. Etsi enim detur, quasdam Gallorum Colonias in Germaniam olim profectas fuisse, Originem tamen omnes Germanos Gallis propterea debere, æque absurdum esset, quam a Slavis, ex quo

tentia divisas? Igitur inter [2] Hercyniam Sylvam, Rhenumque & Mœnum amnes

hi in Germaniam transierunt, illam arcessere. Vero e contra longe est similius, Gallos a Germanis ortes fuisse, quia Populi ex Oriente per Sarmatiam in Germaniam primum, atque hinc in Galliam & reliquas Regiones Occidentales migrarunt, qua de re vide, quæ *cap.* 2. diximus. Ineptissimum vero est, ex antiquis atque incertis gentium migrationibus & Originibus aliarum in alias jura derivare, ut recte monuit Illustris Vir, LVDOVICVS de BERGER in *Animadversionibus* suis ad Illustr. a COCCEII *Juris. publici prudentiam* p. 10.

2. *Igitur inter Hercyniam Silvam Rhenumque & Mœnum amnes Helvetii.*) Helvetios origine Gallos esse, atque ex pristinis suis sedibus intra montem Juram, flumen Rhodanum, Lacum Lemannum, Rhenumque in Germaniam migrasse, CAESAR de B. G. Lib. VI. c. 20. auctor est, quem STRABO Lib. IV. PLINIVS Lib. IV. 17. TACITVS Hist. Lib. 67. & PTOLEM. Lib. II. secuti sunt, sed nullo vel temporis vel causæ, quibus illorum migratio in Germaniam acciderit, mentione facta, nisi quod recentiores Auctores sub Tarquinio Prisco, Duce Sigovesо, eos in Germaniam transiisse ex Livio, Lib. V. 33. conjiciant; magisque Gallicam illam Helvetiorum originem dubiam facit, quod Galli & Germani communi Gallorum nomine olim fuerint appellati; cui accedit, quod Helvetiorum lingua, studium rei militaris, latrocinia, aliique mores, quibus describuntur, eos potius Germanos origine fuisse, innuant, ut pluribus contendunt AVENTINVS *Annal. Bojor.* Lib. I. 6. PEVTINGERVS, CRVSIVS *Annal.* Lib. II. 5. Ill. COCCEIVS J. P. *Proleg.* § 16. Quicquid vero ejus rei sit, cladibus in expeditione cum Cimbris & Teutonibus, ut & a Cæsare, cum

in

amnes Helvetii, [3] ulteriora Boji, Gallica utraque Gens, tenuere. Manet adhuc [4] *Boje-*

in Galliam reverti vellent, acceptis, adeo diminuti fuerunt Helvetii, ut magna deserta apud ipsos fuerint relicta, quæ non solum, sed & reliquas ditiones ad montem usque Juram ALEMANNI, Gens procul dubio Germanica, occuparunt, genusque suum & nomen illis Helvetiorum ditionibus intulerunt. Vid. HERTIVM in *Notit. Vet. Germ. Populorum* P. III. c. I. SPENERVM in *Notit Germ. Antiq.* Lib. IV. cap. II. & Lib. VI. c. 4. Illustr. BERGERVM *lib. cit.* p. 2.

3. *Ulteriora Boji, Gallica utraque gens.*) Bojos, validissimam Gentem, quæ non solum Germaniæ sed & Pannoniæ & Italiæ magnam partem tenuit, Gallos quoque origine fuisse, atque eodem, quo Helvetii tempore, ac ductu Sigovesi in Germaniam transiisse, vulgaris est opinio, quam præter Scriptores rerum Bavaricarum, BRVNNERVM, VELSERVM ADLZREITERVM, CLVVERIVS lib. III. 30. LACARRIVS *de Colon. Gall.* lib. I. 2. CELLAR. *Geogr. Antiq.* T. I. pag. 486. WERLHOFIVS *Notit. Imp. Enucl. Spec. Sec.* pag. 30. aliique plures testimonio Cæsaris Libr. VI. 24. ac præcipue TACITI h. l. probare contendunt. Econtrario autem Bojos origine Germanos esse, Ill. a COCCEIVS J. P. *Prolegom.* §. 16. HERTIVS *l. cit.* P. III. cap. 2. §. 3. LEIBNITIVS Præfat. ad *Adlzreiteri Annales* existimant, ex nominibus Bojorum, ut & moribus ipsorum Germanicis, Gallis item & Germanis communi *Gallorum* appellatione, qua decepti Scriptores Romani populos atque res Germanorum Gallis adscripserint; præterea quod transitus Gallorum in Germaniam, ut a Livio refertur, confictus sit, quippe cum Galliam non reliquissent ejus incolæ; nisi seditionibus & necessiate compulsi, quibus denique accedit, quod Germani haud passuri fuissent,

[4] *Bojemi* nomen, ſignificatque loci veterem memoriam, [5] quamvis mutatis cultoribus. Sed utrum Avariſci in Pannoniam [6] ab Oſis, Germanorum natione, an Oſi ab

a peregrino populo ſedibus ſuis ſe expelli. Neque in contrariam ſententiam adducta Cæſaris & Taciti teſtimonia ſufficiunt, quippe cum Cæſar nullam Bojorum, ſed Volſcarum Tectoſagium faciat mentionem; Tacitus vero ipſe dubius hæreat circa illas Gallorum in Germaniam migrationes. Undecunque autem Bojorum arceſſatur origo, Bojoarios certe, qui poſtea ampliſſimas inter Oenum Danubium & Lechum fluvios ditiones occuparunt, Germanos, nec cum Bojis etſi forte horum reliquiæ quædam illis fuerint mixtæ, eoſdem eſſe, ſatis abunde docuerunt ADRIAN. VALESIVS *Rer. Franc.* lib. 24. HERTIVS l. c. LEIBNITIVS l. c. & SPENERVS lib. V. 6.

4. *Bojemi nomen.*) VELLEIO PATERCVLO *Bojehemum*, STRABONI l. VII. Βοϊαιμον & corrupte in quibusdam Exemplaribus Βαβιεμον, Βαιάιβον, Βαιάσμον; PTOLEMAEO lib. II. Βαιμον ex Bojenheim, *Bajorum Sedes;* & contracte Boiheim, Boeheim, unde tandem vocabulum Böhmen, ac medio ævo Incolarum Bohemiæ, *Bejamini, Bechaimi, Behemi, Behemanni, Bœmanni, Behemanni* aliaque nomina ex prima appellatione Bojenheim detorta fuerunt. vid. GOLDASTVS *de Regno Bohemiæ*, Lib. I. 4. §. 3.

5. *Quamvis mutatis Cultoribus.*) Bojis videlicet inde a Marcomannis pulſis, de quo *infra* Cap. XLII.

6. *Oſis Germanorum natione.*) At vero *infra* Cap. XLIII. *Oſos*, ait, *Pannonica lingua coarguit, non eſſe Germanos*, manifeſta contradictione, niſi forte reſpectu domicilii h. l. Germani vocentur, qui reſpectu

ab Avariſcis in Germaniam commigraverint, cum [7] eodem adhuc ſermone, inſtitutis, moribus utantur, incertum eſt: quia pari olim inopia ac libertate, eadem [8] utriusque ripæ bona malaque erant. [9] Treveri & [10] Ner-

ctu Originis Pannonii erant.

7. *Eodem adhuc Sermone.*) lingua nempe Pannonica, vid. *infra* Cap. XLIII.

8. *Utriusque ripæ.*) Danubii videlicet, in cujus ripa Septentrionali verſus Moraviam *Oſi*, Meridionali autem *Araviſci* videntur habitaſſe; vid. pluribus *infra* Cap. XLIII.

9. *Treveri.*) Ita vocali ſecunda ab Auctore *Hiſt.* lib. III. 35. & IV. 70. PLINIO libr. IV. 17. POMPONIO MELA libr. II. 2. & Inſcriptionibus quoque; a Cæſare autem B. G. lib. II. 24. V. 3. CICERONE *Epiſt.* VI. 13. & PTOLEMAEO *Treviri* vocali tertia appellantur, forte a fide, die Treuen. Finibus ſuis ad Rhenum extenſis, in clientela ſua habuiſſe Segnos & Condruſos CAESAR lib. VI. 32. *coll.* lib. IV. 6. innuit. PLINIO teſte l. c. liberi & Socii quaſi Romanorum ad tempora uſque Veſpaſiani manſerunt, ſub quo cum adverſus Romanos una cum Batavis conſpiraſſent, libertate privati fuerunt. Vit. TACITVS *Hiſt.* Lib. IV. 71. Oppidum ipſorum primarium fuit AVGVSTA TREVIRORVM, quam POMPONIVS MELA L. III. 2. inter *Opulentiſſimas* Urbes refert, SALV. MASSIL. Lib. IV. *de Gubern. Dei, Excellentiſſimam*, atque GRATIANVS IMPERAT. Leg. II. *Cod. Theodoſ.* de *Medicis*, *Clariſſimam* Civitatem vocant, ab Auguſto videlicet Conditore, atque Præfectorum non ſolum Prætorio, ſed & ipſorum Imperatorum, ut ex multis legibus ibi latis conſtat, & Epiſcorum ſede. Vid. JAC. GOTHOFREDVS *Topograph. Cod. Theodoſ.* & HADRIANVS VA-

[10] Nervii circa [11] affectationem Germanicæ Originis ultro ambitiosi sunt, tamquam per hanc gloriam sanguinis, a similitudine & inertia Gallorum separentur. Ipsam Rheni ripam haud [12] dubie Germanorum populi

LESIVS Lib. 3. *Rer. Franc.* CLVVER. *Germ. Antiq.* Lib. II. 13. CELLAR. *Geograph. Antiq.* lib. VI. 5. 7. M. ALTING. qui situm & fines Trevirorum exacte descripsit, *Tab. Geogr.* I.

10. *Nervii.*) Germanicæ Originis populus, atque Treviris finitimus, ut STRABO libr. IV. diserte testatur. CLVVERIVS lib. II. 22. eos collocat in tractu Comitatus Namurcensis, inferioris Burgundiæ, Hannoniæ & Piccardiæ parte. Certe amplas ditiones possederunt, atque sub Imperio suo tenuerunt, Centrones, Grudios, Levacos, Plemasios, Gerdunos, ut CAESAR refert lib. V. 39. Quos quinque Nerviorum Clientelares populos communi nomine *Succunes* apud PLINIVM lib. IV. 17. vocari putat CLVVERIVS, atque singulis suos fines, sed ex ingenuo suo assignat, Lib. II. 13.

11. *Circa affectationem Germanicæ Originis ultro ambitiosi sunt.*) Origine Gallos fuisse, affectatione autem Germanos se dixisse KIRCHMAIERVS h. l. censet; sed cum præter STRABONEM l. c. PTOLEMAEVS quoque & AMMIANVS MARCELLINVS eos Germanos fuisse scribant, id omnino dicere voluit Tacitus, tantum abesse, ut Populi illi Originem suam negaverint, ut potius Gloriæ suæ illam duxerint.

12. *Haud dubie Germanorum Populi.*) Cæsari de Belgis quærenti responderunt Rhemorum Legati, *plerosque Belgas esse ortos a Germanis, Rhenumque antiquitus transductos propter loci fertilitatem ibi consedisse, Gallosque, qui ea loca incole-*

li colunt, [13] Vangiones, Triboci, Nemetes. Ubii quidem, quamquam Romana colonia

colerent, expuliſſe, de B. G. Lib. II. 4. PLINIVS quoque Lib. IV. 17. *Rhenum*, ait, *accolentes Germaniæ Gentium in eadem Provincia* (Belgica) *Nemetes, Triboci, Vangiones, hinc Ubii, Colonia Agrippinenſis, Gugerni, Batavi.* Arioviſti quoque exercitui interfuiſſe *Tribocos, Vangiones & Nemetes* CAESAR refert Lib. I. 51. Atque hinc tractus Galliæ Belgicæ Rheno vicinus GERMANIAE nomen accepit, teſte DIONE, qui libr. 53. *Celtæ*, ait, *quidam, quos Germanos vocamus, quum omnem Celticam regionem, quæ ad Rhenum eſt, occupaſſent, effecerunt, ut ea Germania vocaretur* SVPERIOR, *quæ Rheni fontibus proprior eſt*, INFERIOR, *quæ ab hac usque ad Oceanum Brittannicum ſe extendit.* PTOLEMAEVS lib. II. 9. *Pars, inquit, Regionis, quæ Rheno adjacet a mari ad Obringam flumen Germania dicitur inferior, pars autem ab Obringa ad Meridiem verſus vocatur Germania ſuperior.* Per flumen vero Obringam, quo utraque illa Germania diſcreta fuit, CELLARIVS *Not. Orb. Antiq.* Lib. II. 3. pag. 268. Moſellam, rectius vero CLVVERIVS Libr. II. 37. M. ALTINGIVS *Not. Germ. Infer.* pag. 78. fluvium *Aer*, qui ad Sincianum oppidum Rheno miſcetur, intelligendum cenſet, *Obringam* appellatum ab ora Rheni ſuperiori, Germanis Ober-Rheingau, & citatius, Obringau.

13. *Vangiones, Triboci, Nemetes.*) In recenſione iſtorum Populorum Scriptores non eundem ordinem ſervant. PLINIVS l. c. inverſo ordine utitur; PTOLEMAEVS Lib. II. 9. Vangiones inter Tribocos & Nemetes collocat. AVCTOR quoque *Hiſt.* Libr. IV. 70. bis in ordine eorum variat. *Tutor*, ait, *Trevirorum copias recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum delectu auctas, Veterano pedite atque equite firmavit, corruptis ſpe aut metu ſubactis Legionariis, qui*

lonia esse meruerint, ac libentius [14] *Agrippinenses* Conditoris sui nomine vocentur, [15] Origi-

primo Cohortem præmissam a Septilio Felice interficiunt, mox ubi Duces Exercitusque Romani propinquabant honesto transfugio redire, secutis Trebocis, Vangionibusque & Caracatibus, Loco vero *Caracatium & Caracatibus*, quorum nullibi alias mentio fit, *Nemetium & Nemetibus* substituendum esse, haud immerito sensit CLVVERIVS Lib. II. 12. licet CELLARIVS *Geogr. Antiq.* T. I. p. 304. id improbet; cui tamen omnio adstipulamur, quod omnes illi Autores magis numeri istorum populorum, quam situs rationem habuerint. Constat vero is ex positione Urbium apud illos Populos, quippe cum in Tabula Peutingeriana & Itinerario Antonini *Brocomacum & Halcebus* Tribocorum, supra *Noviomagum* Nementum, infra autem hanc *Borbetomagus* Vagionum collocentur, atque hac ratione Vangiones in agro Wormatiensi, Nemetes in agro Spirensi & Triboci circa Argentoratum, quod Ptolemæus Vangionibus perperam adscribit, habitaverint, ut pluribus exequuntur CELLARIVS, CLVVERIVS l. c. & SPENERVS Lib. IV. 5.

14. *Agrippinenses, Conditoris sui nomine.*) Oppidum vero ipsorum primarium *Colonia Agrippinensis*, vel simpliciter *Agrippinensis*, vel *Colonia & Civitas Agrippina*, vel *Agrippina Colonia*, vel *Colonia Agrippina* Ubiorum, unde voc. Cölln, a Scriptoribus & in Nummorum Inscriptionibus vocatur, a Julia Agrippina, Uxore Claudii Imperatoris, atque Neronis Matre, quæ in memoriam natalium suorum Coloniam illuc traduxerat. Ita enim TACITVS *Annal.* XII. 27. *Agrippina, quo vim suam Sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, Veteranos Coloniamque deduci impetrat, cui nomen inditum est ex Vocabulo ipsius.*

15. *Origi-*

[15] Origine erubeſcunt, [16] transgreſſi olim, & experimento fidei, ſuper ipſam Rheni, ripam collocati, [17] ut arcerent, non ut cuſtodirentur.

CAPVT

15. *Origine erubeſcunt.*) Particulam negativam omiſſam, atque Gruterus & Gronovius, *ne Ubii quidem &c.* Colerus vero Lipſium ſecutus, *Origine non erubeſcunt*, legendum cenſet; Conringius e contrario cum Salinerio nihil addendum eſſe, atque Ubios origine Coloniæ ſuæ erubuiſſe Tacitum innuere putant. Cum vero *origo* proprie ad Coloniæ initium inſolite referatur, Gruteri & Gronovii Lectionem præferendam ducimus.

16. *Transgreſſi olim.*) In Germania Trans-Rhenana inter Sigambros, Cattos, Mœnum & Rhenum olim habitarunt Ubii, e quibus vero ſedibus, cum Germanis ſe exoſos reddidiſſent favore erga Romanos, atque a Cattis premerentur, cis Rhenum migrarunt, atque Auguſti Imperatoris auſpiciis a M. Vipſanio Agrippa, avo Agrippinæ, in Clientelam recepti fuerunt, ut pluribus referunt CAESAR, B.G. lib. I. 54. IV. 3. & 16. DIO CASSIVS libr. XLVIII. TACITVS *Annal.* XII. 27. Vide quoque, qui fines ipſorum, oppida cis Rhenum, ac res olim geſtas pluribus deſcribunt, CLVVERIVM lib. III. 6. CELLAR. lib. II. 3. p. 326. SPENERVM lib. IV. 3. & lib. VI. 5.

17. *Ut arcerent.*) tamquam Civitas Romanis SOCIA, TACITVS *Annal.* XIII. 57. Loco enim JOHONVM, legendum UBIORVM, docet M. ALTINGIVS in *Notit. Germ. Inferioris.* p. 83. & ſeqq.

CAPVT XXIX.

de *Batavis, MATTIACIS & DECUMATIBUS.*

Omnium harum Gentium Virtute præcipui Batavi [1] non multum ex ripa; sed Insulam Rheni amnis colunt, Cattorum [2] quondam Populus & seditione domestica

1. *Batavi.*) Quos alii a BATONE, Duce Coloniæ Cattorum, alii a Græca voce *βάθος*, *terræ*, quam incoluerunt, *profunditate;* M. ALTINGIVS l. c. p. 15. quasi Batten-Auer a Battis, Cattorum parte ad Adranam fluvium, dictos existimant. Vero nobis similius est, a Batavia Insula, quam occuparunt, ita eos appellatos, illi vero nomen inditium fuisse a fertilitate, Betaue (*optimus ager*) oppositа ad *Veluam*, dictam a Vael-Aue, terra viliore, eademque ratione, ut regiones, Nassau, Lemgau, Ringau, Hennegau, Westergau, vel a bonitate, vel a situ nomina sua acceperunt.

2. *Cattorum quondam Populus,*) quod ADRIANVS PAARSIVS, diligentissimus Antiquitatum Patriarum Scrutator, multorum Scriptorum consensu, Libro, *Catti Aborigines Batavorum*, confirmavit, atque loca etiam apud Batavos indicant, quæ a Cattis nomina sua acceperunt, cujusmodi sunt Kattwyck utrumque ad Oceanum & Rhenum, Kattendregt prope Roterodamum, Kattenwoude in Bræfectura Bevervicensi, Kattenbroeck in Provincia Ultrajectina, Kattensand, Katterneße in finibus Flandriæ, aliaque plura.

3. *Sedi-*

ca in eas ſedes transgreſſus, [3] in quibus pars [4] Romani Imperii fierent. Manet honos [5] & antiquæ Societatis inſigne. Nam nec [6] tri-

3. *Seditione domeſtica in eas Sedes transgreſſus.*) Idem referens AVCTOR *Hiſtor.* lib. IV. *Batavi*, ait, *donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum, ſeditione domeſtica pulſi extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, ſimulque Inſulam inter vada ſitam occupavere, quam Mare Oceanum a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit.* Quando autem hæc migratio Cattorum facta fuerit, haud certo conſtat. Vide autem, quæ ea de re ſunt Cl. Viri, IAC. GRONOVII, haud ſpernandas conjecturas in ejus Oratione, quam olim in Lugdunenſi Athenæo habuit, atque mereri cenſuimus, ut in APPENDICE *infra* adjecto denuo recenſeretur.

4. *In quibus pars Romani Imperii fierent.*) An Batavia in ſolo Gallico fuerit ſita, an vero ad Germaniam pertinuerit? admodum diſputatum fuit inter ADR. IVNIVM *in Batav.* cap. IV. & CLVVERIVM lib. II. 34. quorum *hic* Galliæ Imperioque Romano, ille vero Germaniæ ac Libertati eam vindicavit, juxta Veterum Scriptorum de antiquis inter Germaniam Inferiorem & Galliam finibus diverſa teſtimonia, quæ vero, uti conciliari poſſint, diximus *ſupra* Cap. I. p. 6.

5. *Manet honos & antiquæ Societatis Inſigne.*) Batavi a Romanis Sociorum ac Foederatorum loco habitos fuiſſe, Inſcriptio apud IVNIVM in Batavia p. 34.

GENS BATAVORVM AMICI ET FRATRES ROMANI IMPERII; itemque alia apud GRVTERVM fol. LXXII. No. IX.

CIV. BATAVI FRATRES ET AMICI P. R.

teſtantur. Præcipua quoque cauſa belli quod Cl. Civilis ductu moverunt Batavi, erat, quod non

ut

[6] tributis contemnuntur, nec Publicanus atterit. Exemti Oneribus & Collationibus & tantum in usum prœliorum sepositi, [7] velut tela atque arma bellis reservantur. Eit in eodem obsequio & Mattiacorum [8] Gens; Protulit enim magnitudo Populi Romani ultra Rhenum, ultraque veteres terminos Imperii reverentiam. Ita sede, finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt,

ut *Societas olim, sed tanquam mancipia haberentur*, v. TACIT. *Hist.* Lib. IV. 14. & lib. V. 25. ubi Batavos his inter alia sermonibus se invicem ad pacem incitasse refert, *Respicerent Rætos, Noricosque & ceterorum onera Sociorum: Sibi non Tributa, sed Virtutem & Viros indici, proximum id libertati.* Quam vero Batavi olim sibi pacti fuerant libertatem, ut postea quoque conservarent, summopere studuerunt, neque quieverunt, donec jugo, cui Hispaniæ Reges subjicere eos volebant, excusso, se penitus in libertatem asseruerint, quod Annales Belgici Seculo XVI. & XVII. multis prædicant. De *Batavorum Oppido Lugduno, Romœoburgo* aliisque Castris & oppidis antiquis, vide M. ALTING. in Not. *German. Infer.* suis locis, CELLARIVM T. I. Lib. II. 3. p. 347. & seqq. SPENERVM Lib. VI. 5. p. 325.

6. *Nam nec tributis &c.*) Erant alias hæc onera, quæ subactis populis a Romanis imponi solebant. LIPSIVS de *Magnit. Rom.* Lib. II. 1. & seqq.

7. *Velut tela atque arma.*) AVTOR *Histor.* Lib. IV. 12. *Viros tantum*, ait, *armaque Imperio ministrant diu Germanicis bellis exerciti, mox aucta per Brittanniam gloria transmissis illic cohortibus, quas Veteri Instituto Nobilissimi Populariorum regebant. Erat & domi delectus Eques præcipuo nandi studio, arma equos-*

gunt, cetera ſimiles Batavis, niſi [9] quod ipſo adhuc terræ ſuæ ſolo & cœlo acrius animantur. Non numeraverim inter Germaniæ Populos, quanquam trans Rhenum Danubi-

equosque retinens, integris turmis Rhenum perrumpere. Claudius Civilis ſermone ſuo, quo *lib. cit.* cap. 14. Batavos adverſus Romanos excitavit, eſſe ſibi, gloriatur, *robur peditum Equitumque.* Vid. quæ pluribus de virtute Batavorum ſcribit ADRIANVS JVNIVS in Batavia Cap. V. Maritima inſuper militia celebres facti ſunt, ex quo peculiari Republica inſtituta, commerciis in utramque Indiam ſe dederunt, virtutemque ipſorum mari ſæpius ingenti damno ſuo Hiſpani, Angli & Galli experti fuerunt.

8. *Mattiacorum Gens.*) Sunt qui Mattiacos juxta Batavos in Zelandia habitaſſe, atque ita ab uſitatiſſimo adhuc in illis locis vocabulo, *Maats*, illos appellatos fuiſſe exiſtimant; merito vero a MENS. ALTINGIO notantur, qui *Notit. Germ. Infer.* p, 122, *Mirandum*, ait, *qui Viri docti ob tantillam ſimilitudinem vocis, quæ tamen inſuper Batavis & Friſiis ex æquo convenit, a mente Taciti* M. G. cap. 29. *adeo perſpicue explicata, recedere potuerint! Diſerte enim ille Mattiacorum Gentem, ultra Rhenum, ultraque Veteres terminos Imperii collocat, imo ne a Batavis quidem, ſolo Rheno diviſam, a quo Lipſius in Notis ad d. l. non abhorruit, ſed procul inde, Sua, id eſt Cattorum in terra, cujus ſolo & cœlo acrius animantur, nimirum ſicco inter montes magis, quam Batavi humido inter vada. Neque Plinius H. N. c.* 31. 2. *neque Ammianus Marcellinus Lib.* 29. *Mattiacis alias partes, quam trans Rhenum aſſignant. Regionem autem illorum fuiſſe partem, quæ hodie Wetteravia dicitur ab antiquo oppido Wetter, in cujus vicinia hodie recens veteri nomine: ex quo Romani*

forte

nubiumque conſederint, eos [10] qui Decumates agros exercent. Leviſſimus quisque Gallorum, & inopia audax, dubiæ poſſeſſiones ſolum occupavere. Mox limite aucto promotisque præſidiis ſinus Imperii &

forte Mattium fecere, quod Tacito Annal l. 1. c. 56. *Gentis caput, W. ignota litera in M. mutata, & reliquis ad ſuum pronunciandi modum. Qui enim Marpurgum ejusdem agri arcem & oppidum, vetus Mattium eſſe contendunt, quaſi Matburgium, næ illi ignorant Marpurgio nomen eſſe a rivo* Mar, *qui arci Boreas, & a quo etiam vico* Marbach, *aliisque etymon.* Sedes illas Mattiacorum Gentis, quas Ubiis expulſis verſus inferiorem Rhenum magis extenderunt, PLINIVS quoque & AMM. MARCELL. confirmant, qui l. c. *fontium calidorum & aquarum Mattiacarum* mentionem faciunt, cujusmodi procul dubio ſunt *Wishadenſes*, ut Illuſtriſſ. Epiſcopus in *Monument. Paderborn.* p. 221. quoque exiſtimat.

9. *Niſi quod adhuc terræ ſuæ ſolo & cælo acrius animantur.*) Id vult dicere Auctor, Mattiacos, quod Solum atque Cœlum ipſis ſiccum fuerint, ferociores, nec tam moderatos erga Romanos fuiſſe, quam Batavos, qui humidius ſolum incolant. Ceterum quod Tacitus credidit, cœli atque ſoli, aerisque temperiem in corpora mentesque hominum vim habere, atque pro ejus diverſitate in hominum corporibus ſanguinis & humorum rationem oriri, indeque diverſos in illorum animis affectus moresque Gentium arceſſendos eſſe, jam olim agnoverunt ARISTOT. *Probl.* IV. 14. *ubi optima*, ait, *temperies aeris, non corpori ſolum verum etiam hominis intelligentiæ prodeſt, deceſſus autem, omnes ut corporis ita etiam mentis temperamentum pervertunt*, SENECA item *Conſol.* ad *Helv.* L. 6. *Ingenio*

& pars [11] Provinciæ habentur.

CAPVT XXX.

de *Cattorum Regione, Habitu ac Disciplina militari.*

Ultra hos [1] Catti initium [2] sedis ab

genia, inquit, *hominum ad similitudinem Cœli sunt formata*, & GALENVS *libro de animi sui affectibus dignoscendis*, inter recentiores vero egregie docuit Celeberrimus Medicus FRIDER. HOFFMANNVS, Disp. de *Temperamento*, *fundamento Morum & Morborum in Gentibus.*

10. *Eos qui Decumates agros exercent.*) Ubi hi Decumates agri collocandi sint, Rhenanus, aliique Interpretes admodum hæsitant, sed frustra. Regionem enim a Tacito intra Danubium & Rhenum intelligi, ex eo liquet, quod populos illos trans Rhenum & Danubium ac supra Cattos in limite Imperii Romani ponat. Ceterum varios illos populos, qui Decumates istos agros incoluerunt, Seculo tertio ALEMANNOS, quasi All- sive allerley Männer, appellatos fuisse, CLVVERIO Lib. III. 4. & LACARRIO de *Colon. Gall.* Llb. I. 3. facile largimur.

11. *Pars Provinciæ.*) RHAETIAE scilicet, de qua *infra* Cap. XLI. De Luppoduno Trajani, & Valentiniani, aliisque Castellis a Romanis in illo Decumatium tractu conditis, vide quæ multis differunt, CLVVERIVS lib. III. 4. CELLARIVS T. I. lib. II. 5. SPENERVS lib. IV. 1.

1. *Catti*) juxta LEIBNITIVM ad h. l. a Kadden, *felibus*, sive a kadden, *lacerare*, ita dicti, quod pro suis juribus acerrime pugnaverint, PLINIO *Chat.*

ab Hercynio ſaltu inchoant, non ita effuſis ac paluſtribus locis, ut ceteræ Civitates, in quas Germania pateſcit. Durant

ti & ſequiori ævo *Chaſſi* & *Haſſi*. Cæſari, & qui eum ſequuntur, Svevorum nomine veniunt, an ex errore, an vero, quod Svevorum fines cis Hercyniam ſylvam in Cattorum regionem ſe extenderint, dubium eſt, quamvis prius nobis videatur vero ſimilius. Certe, quæ CAESAR de B. G. lib. I. c. 34, 54. lib. IV. c. 3. 18. & 19. lib. VI. 9. Florius lib. IV. 12. aliique de Svevis referunt, non niſi de Cattis intelligi poſſe, CLVVERIVS lib. III. 5. & CELLARIVS T. I. lib. II. 5. p. 473. jam monuerunt.

2. *Initium ſedis ab Hercynio ſaltu,*) ſive a Mœno verſus AVSTRVM, verſus ORIENTEM vero Salam fluvium, verſus SEPTENTRIONEM, Silvam Bacenim, atque verſus OCCIDENTEM Rhenum, ex quo Ubios expulerant, fines Cattorum fuiſſe, ſatis abunde jam docuerunt CLVVERIVS & CELLARIVS l. c. SPENERVS l. IV. c. 3. p. 169. & *ſequent.* Ampliſſima itaque Cattorum natio, ejusque Coloniæ fuerunt præter Batavos, horum vicini CANINEFATES, quos HADRIAN. JVNIVS in *Batav.* c. 3. & c. 4. quaſi a devicta natione cuniculorum, quos captos devorent, Canine-Vaters, vel Canine-Praters appellatos eſſe cenſuit, merito indignante M. ALTINGIO, qui *Not. Germ. infer.* p. 27. a Watten, quo vocabulo paluſtres & aqua ſuperfuſos agros vocare ſolent, & Kaye, *aggeribus*, quaſi Kaye Watten, ac voce ad indolem linguæ latinæ paulum inflexa, *Caninefates* dictos putat; itemque MATTIACI, ut patet ex *Annal.* Libr. I. 56. Neque inepta eſt quorundam conjectura, initio eos Cattorum quoque nomine, poſtea autem, quam in Romanorum obſequio cœperunt eſſe, Mattiácos a MATTIO, Gentis Cattorum Capite, appellatos fuiſſe.

Memi-

Durant ſiquidem [3] colles, paullatimque rareſcunt, & Cattos ſuos [4] ſaltus Hercynius proſequitur ſimul atque deponit. Duriora Genti corpora, ſtricti artus, minax vultus & major animi vigor. Multum [5] (ut inter Germanos) rationis ac ſolertiæ: præ-

Meminit quoque CAESAR libr. VI. 10. nationum, quæ ſub Cattorum Imperio fuerunt. Ceterum de *Caſtello Cattorum* utroque, ad Fuldam & in monte Tauno, aliiſque oppidis illorum, vide, ſi placuerit, CLVVERIVM, CELLARIVM & SPENERVM.

3. *Colles,*) quorum præcipui ſunt TAVNVS apud AVCTOREM *Annal.* I. 56. & XII. 28. juxta JVNCKERVM Geogr. Med. p. 150. der Dinßberg in Superiore Haſſia; MELIBOCVS Ptolemæi, der Blocks-Berg, ut idem cenſet, pars Sylvæ *Bacenis*, quæ Cheruſcos a Suevis ſeu Cattis ſeparabat. CAESAR libr. VI. cap. 10. Ambo Reliquiæ Saltus Hercynii, quæ hodie der Harß appellantur. Vide pluribus CLVVERIVM lib. III. 7.

4. *Saltus Hercynius proſequitur*,) quippe qui ab Helvetiorum, Nemetum & Rauracorum finibus oriebatur, atque inde per Germaniam LX. dierum itinere proceſſit, teſte CAESARE lib. VI. 24.

5. *Ut inter Germanos.*) Aſt Germanos non tam ſtupidos fuiſſe, quam quidem Romanis viſi ſunt, vel, ſi comparatione eorum cum Romanis iſta de Veteribus Germanis dicere forte potuit Tacitus, Gallis tamen quibuſdam, ut talia de Germanis nunc quoque ſcriberent, fas non fuit. Vide, quæ ea de re diximus ad Cap. IV. Voc. *Cærulei Oculi.*

præponere Electos, audire Præpositos, nosse Ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, Virtutem inter certa numerare; quodque rarissimum, nec nisi ratione Disciplinæ concessum, [6] plus reponere in Duce, quam in Exercitu. Omne robur in pedite, quem super arma, ferramentis quoque & copiis coonerant. [4] Alios ad prœlium ire videas: [7] Cattos ad bellum. Rari excursus & fortuita pugna. Equestrium sane virium id proprium, cito parare victoriam, cito cedere. Velocitas juxta formidinem, cunctatio proprior Constantiæ est.

CAPVT

6. *Plus in Duce.*) Prudentissime rati, quod FLORVS monet lib. II. 18. *tanti esse Exercitum, quanti Imperatorem;* pluribus vero docent PICCARTVS *Observat. Hist. Polit.* XVIII. LIPSIVS *Doctrin. Civ.* lib. V. 14.

7. *Cattos ad bellum.*) Sensus est: Cattos omnia consulto egisse, atque expeditiones suas bellicas ita instituisse, ut non ad impetum quendam, sed ad bellum quoque continuandum, si opus fuerit, se paraverint. Differunt vero bellum & prœlium, quod illud sit *Status*, hoc *actus & effectus* certantium, duretque bellum etiam induciarum tempore; de quo vide GROTIVM de J. B. & P. lib. I. cap. 1. §. 3. & Lib. III. 2. §. 2.

CAPVT XXXI.

de *Cattorum ad Virtutem militarem ſtimulis.*

Et aliis Germanorum populis uſurpatum, rara & privata cujuſque audentia, apud Cattos in conſenſum [1] vertit, ut primum adoleverint, crinem barbamque ſummittere, nec [2] niſi hoſte cæſo exuere votivum obligatumque Virtuti oris habitum. Super

1. *In conſenſum vertit.*) Senſus eſt: quod unus vel alter apud ceteros populos fecerit, id apud Cattos in conſuetudinem abiiſſe, & a plurimis factum fuiſſe.

2. *Nec niſi hoſte cæſo exuere votivum* &c.) More quoque apud Batavos, Cattorum propaginem, uſitato. De Civile enim, Batavorum Duce, TACITVS *Hiſt.* IV. 61. *Civilis*, ait, *barbaro voto poſt cæpta adverſus Romanos arma propexum rutilumque crinen patrata demum cæde Legionum poſuit.* Etſi vero votum ejusmodi Auctor appellet *barbarum*, de Julio tamen Cæſare SVETONIVS in ejus vita Cap. LXI. *diligebat quoque*, ait, *milites adeo, ut audita clade Titurina barbam capillumque ſummiſerit: nec ante dimiſerit, quam vindicaſſet.* Apud Saxones etiam mos ille fuit receptus, de quibus P. DIACONVS *Hiſt. Longob.* c. 3. *Sex*, ſcribit, *millia Saxonum, qui bello ſuperfuerant, devoverunt ſe, neque barbam, neque capillos raſuros, niſi ſe de Suevis hoſtibus ulciſcerentur.*

Super ſanguinem & ſpolia revelant [3] frontem, ſeque tum demum pretia naſcendi retuliſſe, dignosque Patria & Parentibus ferunt. Ignavis & imbellibus manet [4] ſqualor. Fortiſſimus quiſque ferreum inſuper annu-

3. *Revelant frontem.*) Patrata nempe hoſtium cæde barbam non ſolum, ſed & capillos, qui in frontem & genas erant ſparſi, radebant, quod tamen de abraſo tantum ſyncipite forte intelligendum erit ceteris in vertice capillis obliquatis, uti barbam quoque ita depoſuerunt, ut myſtaces plerumque retinuerint, teſte Diodoro Siculo apud CLVVERIVM lib. I. 16.

4. *Ignavis & imbellibus manet ſqualor.*) Vultus ſcilicet ſpecies, quam crines & barba efficiebant, apud Cattos & Batavos ignominioſa, tonſi vero capilli & barba abraſa Virtutis militaris fuerunt indicium. Apud alios e contrario, non Orientis ſolum, ſed & Germaniæ Populos, crines & barba honoris & nobilitatis cauſa alebantur, DECALVATIO autem ignominioſa & ſervilis conditionis inſigne fuit. LEG. SALIC. Tit. XXVIII. gravi mulcta puniri jubetur, qui PVERVM CRINITVM (id eſt nobilem ſeu Ingenuæ Conditionis) *ſine Conſilio & Voluntate Parentum totondiſſet.* De Clodio, altero Francorum Rege, SIGEBERTVS ad ann. 430. *Clodius*, ait, *Filius Pharamundi*, Rex CRINITVS, *regnat ſuper Francos.* De poſtremis quoque Francorum Regibus Merovingicis EGINHARTVS in *Vita Caroli M.* cap. I. *neque*, ait, *Regi aliud relinquebatur, quam ut Regio tantum nomine contentus* Crine Profuſo, barba ſubmiſſa *ſolio reſideret*; ea videlicet facie, que in ſigillis ipſorum apud Mabillonium exhibetur; neque ab iſto more penitus abiit Carolus M. ſed modica barba & decurtatis crinibus uſus fuit, ut adverſus

annulum (ignominiosum [5] id genti) velut vinculum gestat, donec se cæde hostis absolvat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Jamque canent [6] insignes & hostibus simul suisque monstrati. Omnium penes hos initia pugnarum; Hæc prima semper acies [7] visu nova. Nam ne in pace quidem

sus Freherum, Velserum ac Papebrochium merito contendit cum aliis JOH. MICH. HEINECCIVS de *Veteribus Sigillis* P. I. c. 9. p. 82. Apud Gothos quoque ingenuos *Capillatorum* nomine veniisse Ill. ECCARDVS ad LL. Sal. l. c. ex Jornande observat, atque hinc capillos Germanis hare, ab Herr, quod Dominatus & ingenuitatis signum fuerint, appellari, haud inepte conjicit. Vide, qui pluribus de cultu barbæ & crinium agunt, BESSELIVM & GOLDASTUM in Notis ad Eginhartum l. c. BIGNONIVM ad *Leg. Salic.* CANGIVM voc. *Criniti.* De abscissione vero crinium & decalvatione ignominiosa POTGIESERVM l. I. 4. §. 9. 10. seqq. & quæ diximus ad cap. XVIII. voc. *accisis crinibus.*

5. *Ignominiosam.*) Forte quia audiverant, Equites apud Romanos annulos aureos, plebem vero & servos ferreos gestare, ut liquet ex PLINIO *Hist. N.* cap. XXXIII. I. ubi vide JAC. DALECHAMPIVM in *Notis*, & JOH. KIRCHMANNVM de *annulis* cap. XV. p. 143.

6. *Jamque canent insignis,*) an, quod nullam pugnandi, virtutemque demonstrandi occasionem habuerint, an vero, quod cæso quoque hoste habitum illum retinuerint sua sponte? Vero similius videtur, *Insignes* intelligi *annulo ferreo*, quem retinuerunt quidam ad canitiem usque, quæ ex mystace & capillis in occipite conspici potuit.

7. *Visu nova,*) alii visu

dem vultu mitiore manſueſcunt. Nulli [8] domus, aut ager, aut aliqua cura, prout ad quemque venere, aluntur; prodigi alieni, contemptores ſui, donec exſanguis ſenectus tam duræ Virtuti impares faciat.

CAPVT XXXII.

de

Uſipiis et Tencteris.

Proximi Cattis certum jam alveo Rhenum, quique terminus eſſe ſufficiat, Uſipii ac [1] Tencteri colunt. Tencteri ſuper ſolitum bellorum decus, Equeſtris Diſciplinæ arte præcellunt. Nec major apud Cattos pedi-

torva, alii viſu *nota*, alii viſu *non nota*, legunt, ſed cum Conringio vulgarem lectionem præferendam cenſemus. Senſus enim eſt, illam vultus ſpeciem novam atque miram apparuiſſe.

8. *Nulli domus aut ager.*) Peculiarem iſtorum Herorum Societatem, atque Ordinem apud Cattos extitiſſe, fere nobis perſuademus, quia credibile non eſt, omnes Cattos domibus & agris penitus fuiſſe deſtitutos. Diſerte quoque ab aliis diſtinguuntur verbis, *prout ad quemque venere, aluntur, prodigi alieni*, & quod de *plurimis* tantum hæc dicantur.

1. *Uſipii ac Tencteri.*) Conjungit hos populos Auctor, quia communia fata habuerunt. Tencteri CAESARI & FLORO *Tenchteri*, DIONI *Tanchari*, STRABONI & PTOLEMAEO *Tinctteri*, Cattis vicini fuerunt. Uſipii vero CAESARI & AVCTORI *Annal.* I. 51. *Uſipetes*, a Tencteris per Wetteraviam ad

peditum laus, quam Tencteris [2] Equitum. Sic instituere majores, posteri imitantur. Hi lusus infantium, hæc juvenum æmulatio, perseverant senes. Inter familiam & Penates & [3] jura successionum Equi traduntur.

ad Rhenum usque se extenderunt, quibus sedibus utrique, a Cattis expulsi, Menapiorum agros cis Rhenum primum, mox & trans Rhenum invaserunt, a Cæsare vero, cum ulterius progredi vellent, cæsi, octingentis tantum superstitibus, qui cis Rhenum profugi Sicambrorum agros, postquam hos Augustus Imperator in Galliam traduxerat, occuparunt, atque in ditionibus Comitatuum Lippiaci, Marcani, Waldeccensis, Episcopatus Paderbornensis & Ducatus Montium habitarunt, Socii Claud. Civilis adversus Romanos, ut pluribus referunt CAESAR de B. G. lib. IV. 4. 12. & 13. DIO lib. LIV. TACITVS Hist. lib. IV. 2. 27. Ex recentioribus CLVVERIVS lib. III. c. 10. SPENERVS lib. IV. 3. 21. seqq. Ceterum sunt, qui Tencteros die Gedingte, i. e. *Mercenarios*, Usipetes vero quasi die Hauß = Väter dictos censent. Usipetes autem a fluvio Uß circa quem primum in Wetteravia consederunt, pariter ac Usingen & Wißbaden nomina sua accepisse, potius crederem.

2. *Quam Tencteris Equitum.*) Usipiorum æque ac Tencterorum Equitatum prædicat CAESAR lib. IV. 16.

3. *Et jura Successionum Equi traduntur &c.*) Habes hic jam apud Veteres Germanos initia HEERGEWETTAE, sive Successionis filiorum in suppellectilem militarem & res expeditorias, quod ideo Henricus I. non primum instituit, sed reduxit, certisque legibus firmavit. GOBELINVS PERSONA in *Cosmodromo*, ætate VI. cap. XLVII. *Henricus*, ait, *mandavit*,

davit, quod Senior inter fratres quoscunque deberet esse in Exercitu Regis, & propter hoc ipse solus tolleret Patris exuvias, inter quas arma maxime reputabantur. Exinde vulgo HEREWEDE *adhuc nominantur.* Quæ vero ad suppellectilem militarem olim pertinuerint, ANTIQVISSIMAE LEG. MVNICIPALES CIVITATIS BRVNSVICENSIS T. P. I. apud Leibnit. S. R. B. T. III. pag. 434. ita enumerant: „Tho deme „Heerwede hort dat beste „ors, is es dar niet, so „schal me gheven dat beste „pert, offt id dar is. Hed„de ein Man del an eneme „Oerse, edder an eenem „perde, denne schal me „geven dat beste stucke van „dissen dren, me schal ge„ven dat beste Harnesch „Koverture, Plantenmezet, „Spoldener Sampstener, te„ster, helm, is de helm dar „nicht, me gifft enen yser„nen hot hurteledes, duke„ne knilinge, sadel, swert, „sporen, glevien, bil. Is „des biles dar nicht, me „ghifft ene exe, offt se dar „is, sekeln, eyn par ta„schen, schilt, eyne malen, „tweene yserne hantschen, „Scrapen, eyne schalen offt „se eyn Voder hefft, anders „schal men eyne Silverne ute „gheven, de besten cledern „schal me gheven, hoyken, „rock, koghelen, hot, sin „beste Gordel, Schede, met„zet, ketten de eyn pleghet „mit sek tovorende, hest „me dere nicht, so schal „me gheven eyne Kolte, „de me deghelykes uppe „Sin bedde heft ghelegt, „hefft eyn UrouWe ey„ne Kolten unde twey „lynene lacken te ören „eren, de schall me nicht „gheven, eyn Küssen, „twey slap lakene, twey „cinene cleder, dischla„ken, tu hosen, tweene „scho, brokremen be„ckene oft se ghekede „sint, Ketel, dar men ey„ne Schulderen inne se„den mach, eine Kupper„ne blasen, Kettelhaken „mit tween haken &c. Filiabus vero, ne deterioris essent conditionis, cessit suppellex muliebris, quæ GERADAE nomine venit, de qua jam in legibus ANGLIORVM & WERINORVM Tit. V. 6. *Mater moriens filio terram, mancipia, pecuniam dimittat. Filia vero spolia Colli, id est murenas,*

tur. Excipit filius, non [4] ut cetera, maximus natu, sed prout ferox bello & melior.

CAPVT XXXIII.

de

Bructeris, Chamavis ac Angrivariis.

Juxta Tencteros [1] Bructeri olim occurrebant:

nas, muscas, monilia, inaures, vestes, armillas, vel quicquid ornamenti proprii videbatur habuisse; & Tit. VIII. 3. Ornamenta hæc RHEDO dicta fuisse additur, nempe a Räte s. Geräthe, unde quoque Saxonum GERADA; Vide Leibnitium ibidem T. I. S. B. p. 83. & pluribus JOH. GEORG. BEYERVM *Spec. Jur. Germ.* l. II. 14. Cl. GVNDLINGIVM de *Henrico Aucupe* p. 146. 147.

4. *Non ut cetera maximus natu.*) Ex Constitutione vero Henrici I. & moribus dein natu maximus, nisi Clericus sit, atque filiis deficientibus, Senior inter agnatos, hi vero si desint, Judex; JOH. GEORG. BEYERVS l. c.

1. *Bructeri,*) aliis *Bureturi, Boructuarii, Bruteri,* qui ditiones intra Rhenum, Luppiam, Amisiam & Frisios incoluerunt appellati, ut quidam volunt, Brüder, verosimilius autem juxta M. ALTINGIVM voce *Bructeri,* die Brockers a Brücken s. Brüchen, *paludibus,* quæ in ditionibus illis frequentes sunt, unde ipsos SVA, id est ustiles glebas, Belgice Turff, quas paludes istæ suppeditant, ussisse memorat AVCTOR *Annal.* I. 60. Propter multitudinem divisi fuerunt in *Majores & Minores,* quorum hi in parte Regionis ipsorum australi ad Rhenum usque, illi vero Septentrionali habitarunt,

rebant: nunc [2] Chamavos & [3] Angrivarios

tarunt, quod post CLVVERIVM lib. II. 13. M. ALTINGIVM l. c. MONVM. PADERBORN. p. 54. & SPENER. lib. IV. 3. ostendimus in *Notis* ad Teschenmach. Annales pag. 14. 15. Rebus tandem, quas STRABO libr. VII. TACITVS *Annal.* I. 51. 60. & *Histor.* lib. IV. 21. 77. libr. V. 19. 22. referunt, adversus Romanos fortiter gestis, elatiores ac superbi, eamque ob causam vicinis populis exosi facti.

2. *Chamavos,*) qui olim intra fluvios Amisiam, Hasam & Ledam habitarunt, populosque versus Septentrionem Chaucos, versus Occidentem & Austrum Frisios ac Bructeros, versus Orientem Dulgibinos vicinos habuerunt, appellati Cham-Auers *ab eluvionibus*, quibus prata ipsorum exposita fuere, ut Himlingen & Hamslanden ab agris, qui inundationibus obnoxii sunt, in illis locis vocari solent, de quo *vid.* M. ALTINGIVS v. *Chamavi.* Antiqua vero illa Patria relicta, juxta Rhenum consederunt, ut ex TACITO *Annal.* XIII. 55. patet, unde in interiora reversi Bructerorum minorum agros in Comitatu Marcano, Lingensi & parte Episcop. Osnabrug. stabili possessione occuparunt; de quibus sedium mutationibus vid. CLVVER. libr. III. 14. M. ALTING. l. c.

3. *Angrivarios.*) Iidem cum Angriis, quos CONRING. in *Annotationibus* ad Cap. 2. de F. I. sine causa diversos putat, a Virtute, ut existimat KIRCHMAIERVS h. l. die Angreifer s. Anvarer, vel, quod vero est similius, a locis campestribus & herbidis, Angern, ita appellati, olim Rhenum videntur accoluisse in Ducatu Montium, ex nominibus oppidorum in illis locis Angerort, Angermünde; inde vero cum Chamavis versus Visurgim profecti, juxta Chamavos consederunt, atque Bructerorum agris occupatis Saxonibus se postea junxerunt,

rios [4] immigrasse narratur, pulsis Bructeris

xerunt, de quibus POETA SAXO ANONYMVS apud Leibnitium T. I. S. R. B. pag. 121.

Inter prædictos (Westfalos & Ostfalos) *media regione morantur*
ANGARII, *Populus Saxonum tertius. Horum Patria Francorum terris sociatur ab Austro, Oceanoque eadem conjungitur ex Aquilone.*

Memoriam Veterum Incolarum Ducatus Engern adhuc retinet, & vicus ejus præcipuus ejusdem nominis, celebris insuper monumento Wittekindi M. Vide, qui situm & res Angrivariorum prolixius descripserunt, CLVVERIVM Libr. III. IV. MONVMENT PADERBORN. 132. 133. 134. SPENERVM Lib. IV. 3.

4. *Immigrasse narratur*) una cum *Frisiis*, a quibus novæ ditioni a *Situ Australium Paludum* nomen *Zuidveen*, & pressius *Zutfen* inditum videtur; ut & Tubantibus, quorum STRABO lib. VII. & PTOLEMAEVS II. 11. meminerunt inter Populos Germaniæ Inferioris, Germanis Tho Benten s. Banden, *vagante caterva*, propter sedium mutationes, aliisque forte populis, vertendo solo adeo assuetis, ut ideo gentes ad utramque Visurgis ripam die Walen s. Wallende, atque hinc WESTPHALOS dictos fuisse putet M. ALTINGIVS l. c. p. 20. 21. cui tamen adstipulari non magis possumus, ac aliis, qui vel a *Vesta* Dea, vel cum VALESIO in *Not. Gall.* voce *Wallenses* & HERTIO in *Notit. Germ. Vet. Pop.* p. 113. a *Wallis* i. e. *peregrinis*, ex quo Carolus M. Francos in vacua Saxoniæ loca transtulerit, vel a campestribus locis Westfelder Saxones Occidentales *Westfalos* appellatos censet. Magis nobis arridet sententia *Illustr.* a COCCEII, qui cap. 3. *Jurisprudent. Public.* §. 35. illud nomen arcessit a populi istius studio Equorum

ris ac [5] penitus exciſis, vicinarum conſenſu nationum, ſeu ſuperbiæ odio, ſeu prædæ dulcedine, ſeu favore quodam erga nos Deorum. Nam ne ſpectaculo quidem prœlii invidere, ſuper LX millia non armis teliſque Romanis, ſed quod magnificentius eſt, oblectationi oculisque ceciderunt. Maneat quæſo duretque Gentibus ſi non amor noſtri, certe odium ſui: quando urgentibus Imperii fatis nihil jam fortuna præſtare majus poteſt, quam hoſtium diſcordiam.

CAPVT XXXIV.

de

Dulgibinis, Chaſuaris & Friſiis.

Angrivarios & Chamavos a tergo [1] Dulgibini

rum, ipſis fohlen, a füllen *pullo Equino*, unde quoque procul dubio factum, ut hodieque Duces Brunſvicenſes *Equo* pro Inſigniis ſuis utantur.

5. *Ac penitus exciſis.*) Mactationem illam, quia in oculis Romanorum, ad Rhenum, Foſſamque Druſianam accidiſſe exiſtimat M. ALTINGIVS p. 21. 2. Ita tamen exciſi non fuerunt, quin multi illorum adhuc ſuperſtites manſerint, atque in Franconiæ eremum, vulgo Odenwald & Speſſart, Sylvæ Hercyniæ partem ſe receperint, finibusque ſuis mox prolatis, potentia adeo aucti fuerint, ut Francis juncti Conſtantino M. inprimis multum negotii faceſſerint, teſtibus NAZARIO & EVMENIO *Panegyr. Conſtant.*

1. *Dulgibini & Chaſuari.*) Illos

gibini & Chasuari claudunt, aliæque [2] Gentes

Illos PTOLEMAEVS l. II. 11. *Dulgumnios*, hos idem *Casuaros*, STRABO lib. VII. *Chattuarios*, VELLEIVS lib. II. 105. *Chattuarios*, AMMIAN. MARCELL. lib. XX. 10. *Attuarios*; Scriptores medii ævi *Hattuarios*, *Attoarios & Hazzoarios* vocant. Dulgibinos s. Dulgumnios PTOLEMAEVS l. c. inter Chaucos & Suevos, quorum nomine Cattos intelligit, communi cum Cæsare errore, collocat; De Chasvarorum autem antiqua sede veteres Scriptores tacent. Procul dubio autem juxta Dulgibinos, cum quibus conjunguntur prope Cattos, utpote horum propago & Clientes habitarunt, utrique cis Visurgim, quia trans illum fluvium Cheruſci coluerunt. Ex quo vero Chamavi & Angrivarii Bructerorum agros occuparunt, in illorum vacuas sedes circa fluvium *Hasam* Dulgibini & Chasvari migrarunt, videnturque tunc *Chattuarii*, a Cattis primum ita appellati, nomen Chasvarorum, s. Haßburen, accepesse ab Hasa fluvio, quem accolebant, ut AMSIVARII ab Amisia, Embsburen dicti fuerunt. Atque juxta illas Chamavorum & Angrivariorum sedes Frisios illi a fronte, Dulgibinos & Chasvarios a tergo habuerunt, ab Illustriss. vero Episcopo in *Monum. Paderborn.* Tab. I. male collocantur in Episcopatu Paderbornensi. Reliqua de his populis vide apud CLUVERIUM lib. III. 15. SPENERUM lib. IV. 9.

2. *Aliæque Gentes haud perinde memoratæ.*) Huc pertinent (1.) AMBRONES, quorum primas sedes Illustriss. AUCT. *Monum. Paderbornens.* p. 181. REIN. REINECCIUM in Comment. de *Origine Mysorum*, & PIDERITIUM *Chron. Lipp.* secutus collocat juxta fluvium *Ambrum* s. Emmeren. Unde cum Cimbris & Teutonis, sive quod hi vicini ipsorum fuerint, sive in transitu in Italiam se illis sociaverint, profecti, in Helvetia consederunt, inter cujus Pagos illos referunt Scri-

tes haud perinde memoratæ, a fronte [3] Frisii excipiunt. [4] Majoribus minoribusque Frisiis vocabulum est, ex modo Virium. Vtræque Nationes usque ad Oceanum Rheno

Scriptores Veteres. (2.) AMSIBARII, quorum TACITVS *Annal.* XIII. 55. meminit, Accolæ Ammisiæ fluvio, a quo & nomen ipsos accepisse docet M. ALTINGIVS *Notit. Germ. Infer.* p. 6, 7, (3.) LACCOBARDI apud Ptolemæum, Gens ignota aliis, cujus vero nomine CLVVERIVS Lib. III. 15. Amsivarios intelligendos putat. (4.) TVBANTES, qui tandem post multas vagationes in parte Trans-Isalaniæ, hodie Twent consederunt a frequenti sedium mutatitione appellati Tubantes, quasi Tho Venten a bende s. bande, qua voce Germani catervam vagantem designare solent, v. M. ALTINGIVM l. c. p. 125. & h. c. N. 4.

3. *Frisii excipiunt.*) PTOLEMAEO L. II. c. 2. *Phrisii*, DIONI CASSIO Lib. LIV. *Phreisii*, aliis, *Phresii & Frisiones*; quos inepte quidam a *Phrygia*, unde venerint, alii a friß, gelida, quam incoluerint, plaga, rectius vero M. ALTINGIVS p. 73. aliique a Libertatis studio dictos putant, freye, quam nominis rationem vocabulum *Phreisii* apud Dionem Cassium l. c. atque titulus hodieque huic populo gloriosus, die freyen Friesen, confirmant. Certe Frisii Libertatis suæ tenacissimi fuerunt, eamque adversus Principes suos acerrime adhuc tueri student, quamvis partim ex confecto Privilegio Caroli M. quod GOLDASTVS Reichs-Satzungen p. 2. 3. UBBO EMMIVS *Histor. Fris.* lib. I. referunt. Merito autem suppositititium censent CONRINGIVS de *Origine Jur. German.* pag. 54. MEIBOMIVS T. I. p. 522.

4. *Majoribus Minoribusque Frisiis vocabulum est.*) Hi occidentalem, Minorem-

que

no prætexuntur, ambiuntque immenſos inſuper [5] Lacus, & Romanis [6] Claſſibus navigatos. Ipſum quin etiam Oceanum illa

que tractum inter Rhenum, Vectam atque Flevum alveum incoluerunt, in tres pagos *Friſiabonum Marſatiorum, & Sturiorum*, rurſus diſtincti. Illi Orientalem, majoremque inde a Rheno ad Amiſiam tenuerunt, ut pluribus exponit ALTINGIVS P. I. p. 72. 73. Medio ævo ultra Scaldim & Albim fines ſuos extenderunt, de quo v. idem Auct. P. II. p 62. ANTON. MATTHAEVS de *Nobilitate* L. I. 14. TESCHENM. *Annal. Cliv.* p. 196. ibique *Not.* noſtræ. Devicto tandem ipſorum Rege, Radbodo, a Carolo Martello, Regno Francorum ſubjecti fuerunt. ANNAL. FVLDENS. ad annum 734.

5. *Ambiuntque immenſos inſuper lacus*) FLEVONEM lacum, vulgo Zuider-See, intelligit Auctor, quem teſte MELA lib. III. 2. *longe ac late recedentibus ripis effecit Rhenus*, ubi campos implevit inter Auchos, Friſiabones, Sturios & Friſios ulteriores; Inſula vero ejusdem nominis atque Promontorium ab Enchuſa longiſſime procurrens, in duos lacus dividunt, diverſos a Sinu, vulgo 't Vlie vel 't oude Vlie, quī in Oceanum excurrit, atque Seculo XIII. ortus fuit, quo creberrimæ eluviones *Flevum*, Oſtium & fluvium, a quibus nomen accepit, perruperunt, ut jam M. ALTINGIVS P. II. p. 57. expoſuit.

6. *Romanis Claſſibus navigatos.*) A Druſo, Auguſti Imperatoris privigno, & ejus filio, Germanico Cæſare, de quorum expeditionibus in Germanium & non absque periculo ſuſceptis navigationibus per Oceanum, TACITVS *Annal.* I. 70. *At*, inquit, *Germanicus Legionum, quas navibus vexerat, ſecundam & quartam decimam itinere terreſtri P. Vitellio ducendas tradidit, quo levior Claſſis*

illa tentavimus. Et ſupereſſe adhuc [7] Herculis Columnas fama vulgavit; ſive adiit Hercules, ſeu quicquid ubique magnificum eſt, in claritatem ejus referre conſuevimus. Nec defuit audentia Druſo [8] Germanico, ſed obſtitit [9] Oceanus in ſe ſimul atque in

vadoſo mari innaret vel reciproco fideret. Vitellius primum iter ſicco humo, aut modice adlabente æſtu quietum habuit: mox impulſu aquilonis ſimul ſidere æquinoctii, quo maxime tumeſcit Oceanus, rapi agique agmen. Et opplebantur terræ. Eadem freto, littori, campis facies, neque diſcerni poterant incerta a ſolidis, pervia a profundis; ſternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus &c. Et ANNAL. lib. II. 8. *jamque* ait, *Claſſis advenerat cum præmiſſo commeatu & diſtributis in Legiones ac ſociis navibus foſſam, cui Druſianæ nomen, ingreſſis, precatusque Druſum Patrem, ut ſe eadem auſum libens placatusque exemplo ac memoria conſiliorum atque operum juvaret. Lacus inde & Oceanum usque ad Amiſiam flumen ſecunda navigatione pervehitur.* vide quoque cap. 23. & DIONEM CASSIVM Libr. LIV.

7. *Et ſupereſſe adhuc Herculis columnas,*) quas in Friſia alii quærunt, loco, qui vocatur Duivelskuite; alii grandes lapides eſſe cenſent in Trentia, Duentia & tractu Bentheimenſi. PICCARD. *Antiqu. Friſ.* cap. V. Scandinaviæ vero & mari Balthico illas vindicare ſtudet OLAVS RVDBECK. *Atlant.* P. I. cap. VII. §. 5. n. 59. & P. II. cap. IV. ſed vide, quæ diximus *ſupra* ad Cap. 3.

8. *Druſo Germanico,*) qui expeditione ſua, mari & terra, ad Albim usque penetravit, atque nomen *Germanici* ſibi ac filiis ſuis ita meruit, ut DIO refert l. LV.

9. *Obſtitit Oceanus,*) quem Romanis *adverſum* dixit *ſupra* cap. I. ubi vide, quæ adnotavimus; acceſſit fluxus & refluxus maris, qui

in Herculem inquiri. Mox [10] nemo tentavit, ſanctiusque ac reverentius viſum, de actis Deorum credere quam ſcire.

CAPVT XXXV.

de

Chaucis.

Hactenus [1] in Occidentem Germaniam novimus. In Septentrionem ingenti flexu redit.

qui navigationem in illo Oceano periculoſam reddit, juxta teſtimonia Auctoris paulo ante N. 3. adducta.

10. *Mox nemo tentavit.*) Præterquam Germanicus, Druſi filius.

1. *Hactenus in Occidentem Germaniam novimus.*) Populorum vero, quos recenſuimus; antiqua nomina, ſimul ac peculiares ſingulorum Reſpublicæ deſierunt, ex quo Gentes primum ad ſuperiorem Rhenum in ALEMANNORVM, ad inferiorem vero in FRANCORVM Societates magnas coierunt. Seculo enim ſecundo variæ intra Rhenum, Danubium & Mœnum Gentes arcto fœdere adverſus Romanorum vim ſe junxerunt, atque ALLEMANNORVM nomine, Allerley Männer, a variorum populorum colluvie initio Seculi III. innotuerunt, primumque ab Aſinio Quadrato (qui ſub Philippis Cæſaribus vixit, atque a CLVVERIO libr. III. 4. cum Aſinio Pollione, cujus Strabo meminit, inſigne errore confunditur,) apud AGATHIAM lib. I. ita appellati, ſucceſſu temporis fines ſuos latiſſime extenderunt, ut pluribus dixerunt CLVVERIVS l. c. WERLHOFIVS in *Not. Imp. Enucl.* §. 54. & *ſeqq.* Exemplum Ale-

redit. Ac primo ſtatim [2] Chaucorum Gens, quamquam incipiat a Friſiis ac partem

mannorum Catti, Bructeri, Chamavi, Amſivarii, Attuarii aliique intra Rhenum inferiorem, Mœnum & Viſurgim, ultraque hunc fluvium Chauci & Cheruſci ſecuti, FRANCORVM nomine, a ſtudio Libertatis accepto, ſe ſociarunt, eaque potentia invaluerunt, ut Gallis non ſolum ſed & Alemannis, Thuringis & Friſiis devictis vaſtiſſimum Regnum condiderint, cui Bavari quoque, Saxones, Sclavi, atque Itali tandem ſubjecti fuerunt, quod ISAAC. PONT. de *Origine Francor.* Illuſtriſſ. AVTOR *Monum. Paderborn.* p. 74. SCHAT. *Hiſt. Weſtph.* lib. I. Illuſtr. a COCCEIVS J. P. *Proleg.* inde a §. 20. WERLHOFIVS l. c. inde a §. 59. HERTIVS *Not. Vet. Reg. Franc.* M. ALTING. P. I. p. 69. aliique multis expoſuerunt. Hac autem genuina Francorum Origine & antiqua ipſorum Patria fabulæ non ſolum Hunnibaldi & Trithemii evaneſcunt, ſed & ſententia convellitur Illuſtr. Leibnitii, qui Francorum Originem a Mari Balthico arceſſere ſtuduit, ut ſupra diximus p. 27.

2. *Chaucorum Gens.*) Aliis CAVCI, CAVCHI, quos M. ALTINGIVS P. I. p. 41. ab ingenio cenſet appellatos fuiſſe, Kauzen, quippe quo nomine Germani viros antiqua virtute & fide, ingenio apertos & amœnos, manu promptes, quosque nemo impune laceſſit, vocare ſolent; quæ hujus nominis ratio cum Auctoris deſcriptione ejus Gentis apprime convenit. Alii a Kauz, *ulula;* EGELINGIVS vero *diſſert. Miſcell. ſecunda* a Kaiken, *Graculis*, quibus ſimiles Chauci, pacifice ſecum cohabitaverint, nomen illud derivant. De Graculis enim Græcis Proverbium eſt, ἀεὶ κολοιὸς πρὸς κολοιὸν ἰζάνει. *Aſſidet Graculus Graculo;* Germanis: keine Krähe ſticht der andern die Augen aus. Vid. quoque LEIBNIT. h. l.

3. *Omni*

tem littoris occupet, omnium [3] quas expoſui gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos uſque [4] ſinuetur. Tam [5] immenſum terrarum ſpatium non tenent tantum

3. *Omnium quas expoſui Gentium lateribus obtenditur*) Friſiorum videlicet, Angrivariorum, Chamavorum, Dulgibinorum & qui Amiſiam accoluerunt, Chaſvariorum. Fines ergo hujus Populi verſus Occidentem Amiſia, verſus Septentrionem Oceanus, verſus Orientem Albis, verſus Auſtrum Cheruſci & Catti fuerunt; de quibus vide CLVVERIVM lib. III. 18. CONRINGIVS de *Antiqu. Statu Helmſtad.* Chaucorum ſedes verſus meridiem plus æquo extendit. OLAVS v. RVDBECKIVS *Atlant.* P. I. c. 24. ex ingenio ſuo in Scandinavia eos collocat.

4. *Sinuetur.*) Inter commemoratos Populos & Cheruſcos.

5. *Immenſum terrarum ſpatium.*) De natura Soli apud Chaucos, maxime verſus Oceanum, PLINIVS Lib. XVI. 1. *ſunt vero*, ait, *in Septentrione viſæ nobis* (Gentes) *Chaucorum, qui majores minoresque appellantur. Vaſto ibi meatu, bis dierum noctiumque ſingularum intervallis effuſus in immenſum agitur Oceanus, æternum operiens rerum naturæ controverſiam: dubiumque, terra ſit an pars in maris? Illic miſera Gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia ſtructa manibus ad experimenta altiſſimi æſtus.* (EGELINGIVS, *diſſert. cit.* tumulos adverſus Inundationes Maris & fluviorum intelligendos cenſet, antiqua lingua Saxonum Wurten, unde Incolæ ibidem adhuc vocentur die Wurtſaten) *caſis ita impoſitis, navigantibus ſimiles, cum integant aquæ circumdata; naufragis vero cum receſſerint; fugientesque cum mari piſces circa tuguria venantur. Non pecudem his habere, non lacte ali, ut finitimis, ne cum feris quidem dimicare contingit, omni procul ab-*

tum Chauci, sed [6] & implent: populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit justitia tueri. Sine cupiditate, sine impotentia, quieti, secretique nulla provocant [7] bella. Nullis raptibus aut latrociniis populantur. Idque præcipuum Virtutis ac Virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per injurias adsequuntur. Prompta tamen omnibus

acta frutice. Ulva & palustri junco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia, captumque manibus lutum (Turffen, ut Bructeri vid. *not. ad cap.* 33.) *ventis magis quam sole siccantes, terra cibos & rigentia Septentrione viscera sua urunt. Potus iis non nisi ex imbre, servato scrobibus in Vestibulo domus,* Vide, qui hunc locum pluribus illustrant, SCHILDIVM & EGELINGIVM de *Caucis*, CLVVER. lib. III. cap. 18.

6. *Sed & implent.*) Divisi in majores & minores, quorum *hos* PTOLEMAEVS intra Oceanum, Amisiam & Visurgim, *illos* vero inter Visurgim & Albim collocat, sed ex errore; PLINIVS enim, qui *utramque Nationem*, ut a Vellejo Lib. II. vocantur, adiit, Lib. XVI. 1. ut & TACITVS *Annal.* XI. 18. Minores intra Albim & Visurgim, Majores vero, qui illos spatio terrarum duplo superaverunt, intra Visurgim, Oceanum & Amisiam ponunt. Ceterum inter loca Chaucorum PTOLEMAEVS meminit *Fabirani*, quod Bremæ, liberæ, atque tam Bonarum Literarum studiis quam mercatura florentissimæ Imperii Civitati, originem & nomen dedisse, EGELINGIVS haud contemnendis argumentis contendit, peculiari dissertatione de *Fabirano*.

7. *Nulla provocant bella.*) Procul dubio itaque lacessiti

omnibus arma, ac si res poscat, Exercitus: Plurimum virorum Equorumque: & quiescentibus eadem fama.

CAPVT XXXVI.

de

Cheruscis & Fosis.

In latere [1] Chaucorum Cattorumque [2] Chesiti Amsivarios expulerunt. TACITVS *Annal.* XIII. 55. Adversus Romanos quoque pro Libertate sua arma sæpius sumserunt, quippe a Tiberio in fidem recepti. v. TACITVS *Annal.* I. 38. sub Claudio per Gabinium superati, SVETONIVS in *Claudio.* cap. 54. DIO lib. IX. sub Vespasiano cum Batavis & Frisiis Duce Cl. Civili, TACIT. Hist. lib. IV. 79. & V. 19. adversus Romanos juncti; sub Marco a Didio Juliano repulsi, SPARTIANVS *in D. Juliano* c. I. post quæ tempora Francis se junxerunt, inter quos CLAVDIANVS *de Laud. Stilicon.* lib. I. eos refert. His vero iterum relictis Saxonum Societatem amplexi fuerunt, quibus ZOSIMVS Lib. III. eos accenset, ubi pro *Quadis* CHAVCI omnino reponendi sunt.

1. *In latere Chaucorum Cattorumque.*) Chauci versus *Septentrionem*, Catti versus *Meridiem* Cheruscis vicini fuerunt, versus *Orientem* Albis, versus *Occidentem* vero Visurgis agros illorum post Augusti Imperatoris tempora finierunt; Ante enim eis Visurgim se extendisse videntur. Diserte enim DIO Libr. LIV. de Druso, *in Sigambros*, ait, *irrupit perque eos in Cheruscorum regionem usque ad Visurgim processit*,

[2] Cheruſci nimiam [3] ac marceſcentem diu pacem inlaceſſiti nutrierunt. Idque jucundius quam tutius fuit, quia inter [4] impotentes & validos falſo quieſcas; ubi manu

IDEMQVE lib. LV. *Cattorum fines ingreſſus ad Sueviam usque proceſſit, inde in Cheruſcorum agros converſus, Viſurgimque transgreſſus ad Albim usque penetravit.* Et VELLEI. PATERC. Lib II. 105. *Intrata*, inquit, *protinus Germania &c, recepti Cheruſci, & amnis mox noſtra clade nobilis tranſitus Viſurgis;* niſi de Cheruſcorum Clientibus, Dulgibinis hæc intelligenda ſint, cum STRABO Lib. VII. *Varum* in Cheruſcorum *Clientibus* (ὑπηκόοις) cæſum ſcribat. Cheruſcorum ditiones olim Gothos, Gigantes, inhabitaſſe, atque hinc deinde in Septentrionem profectos fuiſſe, CONRINGIVS de *Antiqu. Stat. Helmſtad.* contendit, merito propterea notatus a JOH. MICHAELE HEINECCIO, *Diſſert. de Antiquiſſ. Regionis Goslariam ambientis Statu & Crodone Hartzburgico*, cap. I. v. 12. & ſeqq.

2. *Cheruſci*,) quos CLVVERIVS Libr. III. 19. neſcius unde, Cherußker; CELLARIVS pag. 476. SPENER. Lib. IV. 3. §. 57. aliique a *Werra*, quo nomine Viſurgis quoque venit, Werriſche, atque hinc Cheruſcos; rectius vero M. ALTINGIVS *Tab. Geogr. Inſer. Germ.* a ſilva, quam accoluerunt, Hercynia, Germanis Harz, die Härziſchen, & geminata adſpiratione, Cherziſchen, ita appellatos fuiſſe cenſet.

3. *Niniam ac marceſcentem diu pacem.*) Ex quo enim ipſorum præcipue virtute Quintilius Varus cæſus, Maroboduus devictus, atque egregius illorum Princeps, Arminius, ex inſidiis interfectus erat, de quibus rebus VELLEI. L. II. TACITVS *Annal.* II. 45. 46. 88. diuturna pace molles, inertes, & ſecuri, exitio tandem ſuo, facti fuerunt.

4. *Impotentes*,) id eſt, affectibus

nu [5] agitur, modeſtia & probitas nomina ſuperioris ſunt. Ita qui olim boni æquique Cheruſci; nunc inertes ac ſtulti vocantur. [6] Cattis Victoribus fortuna in [7] ſapientiam ceſſit. Tacti ruina Cheruſcorum & Foſi, [8] contermina gens, adverſarum rerum ex æquo ſocii, cum in ſecundis minores fuiſſent.

CAPVT

fectibus ſuis imperare neſcios, & inquietos, cujusmodi Catti fuerunt. Chaucos e contrario *ſine impotentia quietos egiſſe*, cap. præced. dixerat AVCTOR.

5. *Ubi manu agitur*,) ſive *jus in viribus* eſt, ut apud Germanos in univerſum, CAESAR libr. VI. 23. & MELA lib. III. inprimis vero apud Cattos, *prodigos alieni*, v. ſupra cap. 31. *latrocinia agitantes*, Annal. XII. 27. quibus tanto minus Cheruſci debuiſſent fidere, quia cum illis æternum diſcordabant. *Ibid.* cap. 28.

6. *Cattis Victoribus.*) Belli iſtius Cattorum cum Cheruſcis, atque illatæ his cladis nusquam alias mentio fit.

7. *Sapientiam ceſſit.*) Quod inertia & ſecuritate Cheruſcorum uti noverint.

8. *Foſi, contermina Gens.*) Saxones intelligunt, atque pro *Saſi* a Librariis mendoſe *Foſi* ſcriptum fuiſſe CLVVERIVS libr. III. 21. & KIRCHMAIERVS h. l. cenſent. Quia vero Saxones, teſte Ptolemæo, in Cervice Cimbrica habitarunt, longeque a Cheruſcis diſſiti fuerunt, his conterminam Gentem, *Foſos*, ad *Fuſam* amnem in tractu Hildeſienſi habitaſſe & ab illo nomen ſuum accepiſſe LEIBNITIVS h. l. & HERTIVS *Notit. Vet. Germ.* p. 77. rectius exiſtimarunt.

CAPVT XXXVII.

de

Cimbris & eorum rebus contra Romanos gestis.

EUndem Germaniæ sinum [1] proximi Oceano

1. *Proximi Oceano.*) Inter Cimbros vero & Chaucos PTOLEMAEVS lib. II. 11. SAXONES in *Cervice Chersoneſi Cimbricæ* collocat, qui circa finem Seculi III. Piratica ita invaluerunt, ut littora Galliæ sæpius infestarint, atque cum Sociis suis, *Juttis* & *Anglis* a Vortigerno, Brittannorum Rege, in auxilium adversus Pictos seu Scotos vocati, Brittanniam sibi subjecerint; qui vero domi manserant, ultra Albim mox progressi Chaucos, aliosque populos, qui in Francorum fœdere fuerant, sive sponte, sive vi sibi junxerint, victisque Thuringis fines suos latissime extenderint, in *Ostfalos*, *Angarios* & *Westfalos* divisi, quæ multis jam descripserunt, MEIBOMIVS *Introd. in Sax. Infer.* WERLHOF. *Not. Imp. Enucl.* §. 71. *seqq.* HERTIVS *Not. Vet. Germ. Popul.* P. III. c. 3. SPENER. *Notit. Germ. antiq.* lib. IV. 5. §. 13. CLVVERIVS lib. III. 21. ubi tamen Fosos cum Saxonibus perperam confundit; vide quæ diximus *cap. præced.* Merito vero idem lib. I. p. 32. illos ridet, qui originem & nomen Saxonum a *Sacis*, Asiæ Populo, arcessunt; cujusmodi nugæ quoque sunt, ISIDORI de *Orig.* lib. IX. 2. & RHOSWITAE apud *Reuberum* p. 163. qui a duritie animi quasi *Saxeos*; & aliorum, qui a *Saxone* fluvio ita dictos volunt. A *brevibus* vero gladiis, quibus usi fuerunt illud nomen eos accepisse GOTFRIDVS VITERB. testatur

Oceano Cimbri [2] tenent, [3] parvâ nunc Civitas, ſed gloria [4] ingens. Veterisque famæ

ſtatur *Part.* XV. de Saxonibus:

Ipſe brevis gladius apud illos SAXA *vocatur,*

Unde ſibi nomen Saxi peperiſſe notatur.

Quam vocabuli ejus rationem pluribus confirmant ILLVST. EPISC. in *Monum. Paderborn.* pag. 80. & 82. HERTIVS l. c. §. 3.

2. *Cimbri,*) Vernacula Kämpfer, Kämper, *Fortes milites* atque *Bellatores,* quo nomine PLVTARCHVS in *Mario* illos vocat *Latrones,* alia olim, quam nunc ejus vocis ſignificatione ut multis teſtimoniis oſtendit ISAAC. PONTANVS *Hiſt. Dan.* Lib. I.

3. *Parva nunc Civitas.*) Ex quo videlicet maxima Cimbrorum pars ex ſedibus ſuis migravit. Olim quoque Cimbricam Cherſoneſum majorem, ſed innundationibus diminutam fuiſſe haud inepte conjicit CLVVERIVS lib. II. c. 22. PTOLEMAEVS præter Cimbros alias adhuc nationes Cherſoneſum illam incoluiſſe memorat, atque *Peninſulam,* ait, *ipſam tenent ſupra Saxones ab occaſu Singulones, poſtea Sabalingii. poſt Cobandi, ſupra quos Chati: & ſuper iis quoque magis quidem Occidentales ſunt Phrenduſii, magis vero Orientales Charudes: Omnium autem maxime Septentrionales Cimbri.* Varii hi populi procul dubio Cimbrorum nationes fuerunt, ut Friſios in *Friſiabones* aliasque nationes diviſos fuiſſe ſupra vidimus. OLAVS RVDBECKIVS, poſtquam Chaucos aliosque Germaniæ Populos verſus Septentrionem removerat, Cimbros in *Atlantica* ſua T. I. cap. 21. Scandinaviæ vindicare ſtudet, ſed contra Veterum Scriptorum fidem.

4. *Sed gloria ingens.*) Inter Gallos quoque *Senones,* qui poſt ejectos Reges Italiam

mæ late veſtigia manent, [5] utraque ripa Caſtra ac ſpatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem, manusque Gentis & tam magni Exercitus fidem. Sexcenteſimum & quadrageſimum annum Urbs noſtra agebat, cum primum [6] Cimbrorum audita

liam invaſerunt, Cimbros fuiſſe, multa nobis perſuadent. Illos enim ab *ultimis terrarum oris cingente omnia Oceano veniſſe* FLORVS lib. I. 10. ſcribit, neque Gallos, ſed Germanos fuiſſe mores quoque illorum apud eundem Scriptorem indicant; &, qui ex illis in Græciam profecti fuerunt, a DIODORO SICVLO lib. VI. & APPIANO *in Illyricis* diſerte *Cimbri* vocantur. Forte & tunc ad Pontum Euxinum progreſſi fuerunt. Certe Cimmerios ad Paludem Mœotim Coloniam Cimbrorum fuiſſe PLVTARCHVS in *Mario* innuit; quod vero mihi ſimilius videtur, quam Cimmerios illos, ut Leibnitius l. c. cenſet, ab Æſtiis ortos fuiſſe.

5. *Utraque ripa Caſtra ac Spatia.*) PONTANVS *Hiſt. Dan.* hæc Caſtra & ſpatia in ipſa Cherſoneſo Cimbrica quærit, putatque ad molem, vulgo Danenwerck inter *Scyam* & *Trejam* Auctorem reſpicere. Aſt cum iſta moles recentioris temporis ſit, atque Auctor de Caſtris eorumque ſpatiis loquatur, e quorum ambitu magni exercitus fides conſtet, vel, ut CLVVERIVS lib. III. 22. & I. 10. exiſtimat, in Italia, circa fluvium Atheſin, vel in Gallia Narbonenſi juxta Aquas Sextias, ubi FLORVS lib. III. 3. Teutones, a Mario cæſos, vallem & medium flumen tenuiſſe ait, hæc caſtra quærenda eſſe, vix eſt cur ambigam.

6. *Cum primum Cimbrorum audita ſunt arma.*) FLORVS lib, III. 3. ab extremis

audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papyrio Carbone Coss. Ex quo, si ad alterum Imperatoris Trajani Consulatum computemus, ducenti ferme & decem anni colligun-

tremis *Galliæ* eos veniſſe ait, more veterum Scriptorum, qui accurata Occidentalium Regionum notitia deſtituti, Galliam in Septentrionem extenderunt, atque Gallorum nomine Germanos quoque ſæpiſſime intellexerunt, quod CLVVERIVS quidem libr. I. 10. negare auſus fuit, multis vero teſtimoniis evicerunt OLAVS RVDBECK. *Atlant.* c. XVIII. VORBVRG. T. I. p. 29. Illuſtr. a COCCEI. *J. P. Proleg.* §. XIII. & ſeqq. SPENER. *Notit. Germ. antiqu.* lib. III. 4. §. 2. & ſeqq. Quod vero Clar. *Auctor* nuperarum Animadverſionum ad illuſtr. a COCCEII J. P. l. c. Germanos, qui intra fines Germaniæ ab iis, qui ultra eos habitarunt, ſecernendos eſſe, & licet hi a Græcis & Romanis Scriptoribus quibuſdam vocitati ſint Galli, illos tamen eo nomine numquam a Cæſare, Plinio, Tacito aliisque Latinis Auctoribus ita apellari contendit, vereor, ut ſatis ſolide fiat. Germaniam enim, intra cujus fines Cimbri quoque habitarunt, (v. *ſupra* cap. I. FLORVS l. c.) GALLIAE nomine, atque SALLVST. in *Jugurtha* Cimbros *Gallos* diſerte appellant. Hoc etſi a MATTH. PRAETORIO in *Orbe Goth.* lib. I. cap. §. 1. ad illum Flori locum recte obſervatum fuerit, in eo tamen is quoque errat, quod *per extrema Galliæ*, extrema Germaniæ ad Pontum Euxinum, quo illa ſe olim extenderit, intelligat, inſuperque a Cimmeriis ibidem tam Cimbros in Cherſoneſo Cimbrica ortos fuiſſe, quam eos, qui Italiam invaſerunt, inde per Pannoniam vel Oceanum veniſſe exiſtiment. De finibus enim Ger-

liguntur. Tamdiu Germania [7] vincitur. Medio tam longi ævi ſpatio multa invicem damna. Non [8] Samnis, non [9] Pœni,

Germaniæ verſus Orientem v. *ſupr.* cap. I. not. 7. & quæ de Cimmeriis, Colonia Cimbrorum, h. c. not. 4. diximus. Cimbros quoque noſtros ex Cherſoneſo Cimbria veniſſe Veteres Scriptores conſentiunt, in cauſa ſolum migrationis illorum diverſi. Incolas *Cherſoneſi Cimbricæ non ea de cauſa, ut incertis ſedibus vagarentur, & latrociniis victum quærerent, ſed magna innundatione coactos migraſſe e terra ſua*, STRABO lib. VII. refert. FLORVS quoque lib. III, 3. *Cimbri*, ait, *Teutoni, atque Tigurini ab extremis Galliæ profugi, cum terras eorum inundaſſet Oceanus, novas ſedes quærebant.* Verior autem cauſa videtur, quam CERIALIS apud TACITVM *Hiſt. lib.* IV. 74. omnium Germanorum e Septentrione deſcendentium fuiſſe memorat. Oratione enim ad Treviros & Lingones, poſtquam Cimbrorum & Teutonum fecerat mentionem, *eadem*, ait, *ſemper Cauſa Germanis tranſcendendi in Gallias, libido atque avaritia & mutandæ ſedis amor, ut relictis paludibus & ſolitudinibus ſuis fœcundiſſimum hoc ſolum, vosque ipſos poſſiderent.*

7. *Tam diu Germania vincitur.*) Vult Auctor, tanto temporis ſpatio Romanos quidem ſtuduiſſe, ut Germanos vincerent, ſibique ſubjicerent, ſed domare eos haud potuiſſe.

8. *Non Samnis.*) Bellum cum Samnitibus unde quinquaginta annis, nec ſine clade & ignomina Romanorum, geſtum fuit, quippe exercitu eorum cum duobus conſulibus ad Furculas Caudinas ſub jugum miſſis. Emerſerunt tamen Romani, & in ultionem ſui cunctas Samnitium Urbes ita deleverunt, ut Samnium in Samnio quæreretur. LIVIVS lib. IX. FLORVS lib. I. 16.

9. *Pœni.*) Primo bello cum

ni, non [10] Hiſpaniæ, [11] Galliæve, ne [12] Parthi quidem ſæpius admonuere. Quippe

cum Carthaginenſibus, qui reſpectu Originis ſuæ Phœnices ac Pœni vocantur. Romani fœda clade & uſu incognita, teſte FLORO lib. II. 2. affecti fuerunt; Altero ab Annibale apud Ticinum, Trebiam, Thraſimenum lacum & Cannas victi in tantum diſcrimen adducti fueruut, ut dubium non eſſet, quin ultimum diem habitura fuerit Roma, quintumque inter diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, ſi uti victoria ſciviſſet. FLORVS lib. II. 6. Tertio tandem bello Carthago non absque multa vi & labore expugnata, ſeptem dierum incendio deleta fuit.

10. *Non Hiſpaniæ.*) Citerior & ulterior; quas antequam Publ. Cornelii Scipionis Virtute Romani Carthaginenſibus eriperent, multis cladibus affecti fuerunt. LIVIVS lib. 26. 42. nec ſine multis ſtragibus & ignominia quandoque cum Viriatho, illo Hiſpaniæ Romulo, v. FLORVS lib. II. 17. cum Numantiis, IDEM lib. II. 18. EVTROP. IV. 8. & cum Sertorianis, PLVTARCH. in *Vita Sertorii*, bella deinceps geſſerunt.

11. *Galliæve,*) quas decem annorum ſpatio vicit Cæſar, Germanis præſertim, qui Galliam Belgicam incolebant, acriter reſiſtentibus, ut ipſe refert in *Comment.* de B. G.

12. *Ne Parthi quidem ſæpius admonuere.*) Perſæ intelliguntur, qui poſt Alexandri M. obitum Seleucidarum Regibus primum ſubjecti fuerunt, ſub Antiocho autem *Theo* rebellarunt, atque proprium Regnum condiderunt, Arſace, qui defectionis Auctor fuit, primo Rege conſtituto, a quo ſucceſſores ejus ARSACIDAE fuerunt dicti. STRABO lib. II. JVSTINVS XLI. XLII. TACIT. *Annal.* II. 3.

13. *Acrior*

pe regno Arſacis [13] acrior eſt Germanorum Libertas. Quid enim aliud nobis, quam cædem [14] Craſſi, amiſſo & ipſe [15] Pacoro infra Ventidium dejectus Oriens objecerit? At Germani [16] Carbone & [17] Caſ-

13. *Acrior eſt Germanorum Libertas.*) Qua factum, ut Respublicæ ipſorum plerumque populares olim fuerint; *ſupra* Cap. XI. qui vero Reges habuerunt, non infinitam & liberam illis potentiam reliquerint; v. *ſupra* Cap. VII. Hinc *Maroboduum Regis nomen inviſum apud Populares, Arminium pro* LIBERTATE *bellantem favor habuit.* TACIT. *Annal.* II. 44. Propter adſertam quoque Libertatem Germanorum is BRVTVS vocatur a SENECA Lib. II. de *Ira*, LIBERATOR *Germaniæ*, a TACITO *Annal.* Lib. II. 88. Ipſeque cum regnum adfectaret, LIBERTATEM Popularium adverſam habuit. TACIT. l. c.

14. *Cædem Craſſi,*) qui Societate cum Cæſare & Pompejo facta, adverſus Parthos exercitum duxit; Sed cum homo avariſſimus, ſpoliato templo Hieroſolymitano, Parthorum auro inhiaret, infeliciter pugnavit, atque ab illorum Rege Orode in colloquium allectus ac oppreſſus fuit, auro occiſi in os infuſo, cauſa ludibrii, ut, cujus animus arſerat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exſangue corpus auro uteretur. FLORVS Lib. II. 11. DIO Lib. XL. VELLEI. PATERC. Lib. II. 46.

15. *Amiſſo & ipſe Pacoro.*) Orodis filio, quem vivo adhuc Patre Ventidius, M. Antonii Legatus, vicit, & de Parthis primum triumphavit, ſingularis fortunæ exemplis adnumeratus a VALER. MAX. VI. 9. PLIN. *H. N.* VII. 47. quod a Cn. Pompejo, Magni Patre, in Bello Marſico ipſe Triumpho ductus fuerat. Vide quoque FLORVM IV. 9.

16. *Carbone,*) qui Conſul

ad

[17] Cassio, & [18] Scauro Aurelio & [19] Servilio Cæpione, M. quoque Manlio [20] fusis vel captis, quinque simul Consulareis exercitus populo Romano: [21] Varum tresque

adversus Cimbros primum missus, sed cum exercitu fusus est. LIVIVS *Epit.* c. LXIII. quod ad Norejam, Carnorum Urbem, factum fuisse, Strabo Lib. V. refert.

17. *Et Cassio*,) qui a Tigurinis, Sociis Cimbrorum, cæsus fuit, teste CAESARE de B. G. lib. I. 12. & LIVIO *Epit.* lib. XV. Ante illum vero M. Junio Silano ingens clades a Cimbris fuit illata, de qua LIVIVS l. c. VELL. PAT. lib. II. 12. & ASCON. PEDIAN. *Comment.* in Cic. pro C. Cornelio.

18. *Scauro Aurelio.*) De cujus strage LIVIVS Epit. LXVII. *M.* inquit, *Aurelius Scaurus, Legatus Consulis a Cimbris fuso exercitu captus est, quum in consilium ab eis evocatus, deterreret eos, ne Alpes transirent, Italiam petituri, eo, quod diceret, Romanos vinci non posse, a Bolo Rege, feroce juvene, occisus est.*

19. *Et Servilio Cæpione, M. quoque Manlio.*) FLORVS Lib. III. 3. distinguit illorum clades, atque *nec*, ait, *primum impetum Barbarorum Silanus, nec secundum Manlius, nec tertium Cæpio sustinere potuerunt.* Conjugunt vero illas, atque culpam Cæpioni tribuunt, LIVIVS *Epit.* LXVII. OROSIVS Lib. V. 16. VALERIUS M. Lib. IV. 7.

20. *Fusis vel captis.*) Vide, qui hæc pluribis exposuit, CELLARIVM *disput. de Cimbris & Teutonis*, Dissertationum ejus Academicarum, quas Clar. Walchius edidit, Part. II. N. IV.

21. *Varum.*) Quintilium, quem post Drusi obitum atque Tiberii in Pannoniam abitum, Augustus Imperator Galliæ & Germaniæ præfecit; Virum, teste VELLEIO PATERCVLO lib. II. *Ingenuo mitem, moribus*

que cum eo Legiones etiam Cæsari abstulerunt. [22] Nec impune C. Marius in Italia,

quietum, otio magis Castrorum, quam bellicæ assuetum militiæ; pecuniæ vero, quam non contemptor, Syria, cui præfuerat, declaravit, quam pauper divitem ingressus, dives pauperem reliquit. Is ergo cum pecunias a Germanis, victis quidem, sed non domitis, exigeret, atque falsa opinione eos concepisset homines, qui nihil præter vocem haberent hominum, quique gladiis domari non poterant, possent jure mulceri, aususque esset instar Prætoris Urbani in foro jus dicere, & conventus agere; ac putaret, quod violentiam Barbarorum lictoris virgis & præconis voce posset inhibere, hæc vero ageret nimis securus, effecit, ut Germani Arminio, Principe Cheruscorum, Auctore adversus ipsum conspiraverint, tamque exitialem cladem Romanis intulerint, *ut Augustus ejus nuncio accepto, caput interdum foribus illideret, vociverans: Quintili Vare! Legiones redde! diemque cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem.* v. SVETON. in ejus *vita* cap. XXIII. Atrocitatem istius cladis pluribus referunt DIO lib. LVI. FLORVS lib. IV. 12. Locum vero ejus, quem alii juxta Augustam Vindelicorum, alii juxta Moguntiam, alii juxta montem in Ducatu Clivensi, hodie Vorßeberg, quasi Varusberg, quæsiverunt, *Illustr.* EPISCOPVS *Monum. Paderb.* p. 19. prope Visurgim in saltu Teutoburgensi, inter Baderbornam, Dethmoldiam & Hornam monstravit. Arminio autem ob egregia in Patriam merita statuam, vulgo Irmenseul, divinis successu temporis honoribus cultam, tunc positam, & ab ipso dictam fuisse Armin- vel Herman-Säul, mihi facilius persuadeo, quam aliorum absurdas plerumque sententias, de quibus vide MEIBOM. & WASSERBACH. peculiaribus de *Irmensula* libris.

22. *Nec impune Caj. Marius in Italia.*) De quo FLORVS

Italia, Divus [23] Julius in Gallia, [24] Druſus ac

RVS lib. III. 3. *actum*, inquit, *erat*, *niſi Marius illi ſeculo contigiſſet.* Is enim confecto bello Jugurthino contra Cimbros & Teutones miſſus, hos primum in Gallia Narbonenſi ad Aquas Sextias, illos vero in Italia juxta fluvium Atheſin in campo Raudio proſtravit, aſt non impune, quippe cum Germani acerrime pugnaverint, nec, ut Florus lib. III. 3. narrat, minor cum Uxoribus eorum pugna, quam cum ipſis fuerit, quum objectis undique plauſtris atque carpentis altæ deſuper, quaſi e turribus, lanceis contisque pugnaverint. *Romanos milites ex utroque Exercitu*, (Catuli & Marii) *trecentos periiſſe*, tradit EVTROPIVS lib. IV.

23. *Divus Julius in Gallia.*) Etſi enim Cæſar Arioviſti Exercitum magna clade effecerit, haud tamen abſque ſtrage Romanorum id oportet factum fuiſſe, quod ipſo Cæſare Lib. I. 52. fatente, acies Romanorum a dextro cornu Germanorum vehementer preſſa fuerit, qua de re v. CELLARII diſſertat. de *Caji Julii Cæſaris adverſus Arioviſtum aliosque Germanos geſtis bellis*, Part. II. ejus Diſſert. No. VI.

24. *Druſus.*) In numinis, NERO CLAVDIVS DRVSVS GERMANICVS, Auguſti Imperatoris Privignus, a quo, cum adverſus Germanos, ut infamem illam cladem Lolliananam ulciſceretur, miſſus eſſet, tertia expeditione ad Albim uſque penetravit; Ne vero ultra tenderet, a ſpectro, quod Barbaræ mulieris ſpecie ipſi apparuit, ſermone Latino monitum fuiſſe referunt DIO lib. LV. & SVETON. in *Claudio* Cap. I. Quicquid ejus rei ſit, periculis, cujusmodi apud Sigambros jam adierat, eum territum fuiſſe, potius mihi perſuadeo. De *Tropæis*, quæ is circa Stendaliam in veteri Marchia poſuit, aliisque Rebus a Druſo in Germa-

ac [25] Nero & [26] Germanicus in ſuis eos ſedi-

nia geſtis, vide CELLARII *diſſert. de Claudii Druſi expeditionibus, maxime Germanicis*, Part. II. No. VII.

25. *Ac Nero.*) TIBERIVS NERO CAESAR, Auguſti Privignus & in Imperio Succeſſor, cui, tribus licet expeditionibus in Germaniam ſuſceptis, res non male geſſerit, manifeſta tamen adulatus fuit VELLEI. PATERC. quando Lib. II. 108. *Tiberium*, ſcribit, *peragratum eſſe Victorem omnes partes Germaniæ, atque ita eam perdomuiſſe, ut in formam pene Stipendiariæ redegerit Provinciæ, nihilque fuiſſe jam, quod vinci potuerit, præter Marcomannorum Gentem.* Neque enim ſolum Maroboduum, qui vinceretur in Germania, relictum fuiſſe, animumque ac Vires Germaniæ defuiſſe, clade, quam Quintilius Varus fuit paſſus, aliisque exemplis poſtea compertum fuit.

26. *Et Germanicus.*) In nummis, GERMANICVS CAESAR T. AVG. F. Divi Aug. N. hoc eſt, *Tiberii filius, Divi Auguſti Nepos.* Erat enim Germanicus Neronis Druſi Filius, ſuſceptus ex Antonia, Auguſti Sorore, atque a Tiberio, etſi is filium haberet, juſſu Auguſti adoptatus, ut DIO Lib. LV. teſtatur. Germanici nomen jure hereditario obtinuerat, quippe quod, teſte eodem Scriptore, l. c. per Senatus Conſultum Druſo, ejusque filiis decretum erat, unde Claudius & Caligula, ille Germanici frater, hic autem filius eodem, ut ex nummis patet, nomine uſi fuerunt, quod & Auguſtus, Vitellius, Domitianus aliique Imperatores honori ſibi duxerunt. Nemini vero id tam proprium fuit, quam Germanico, qui abſque alio nomine ita appellari ſolet, propter felices, quas ipſe in Germaniam ſuſcepit expeditiones, exactiſſime expoſitas a CELLARIO, Diſſertatione de *Germanico Cæſare, Tiberii Filio, Auguſti Nepote*, Parte II. ejus *Diſſert. No. XII.*

27. *Mox*

sedibus perculerunt. [27] Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium versæ. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ & Civilium armorum, expugnatis Legionum Hybernis, [28] etiam Gallias affectavere: ac rursus pulsi

27. *Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium versæ.*) Cajum Caligulum intelligit, Germanici filium, de cujus stolida in Germaniam expeditione, SVETONIVS in ejus vita Cap. XLVI. *quasi*, ait, *perpetraturus bellum directa acie in littore Oceani ac balistis machinisque dispositis nemine gnaro ac opinante, quidnam cœpturus esset, repente, ut conchas legerent, galeasque & sinus replerent, imperavit, Spolia Oceani vocans, Capitolio Palatioque debita.* Et in *Victoriæ* indicium *altissimam turrem excitavit ex qua, ut Pharo, noctibus ad regendos navium cursus ignes emicarent.* Turrim hanc in urbe Bononia adhuc superesse, & *la Tour d' Ordre* nunc vocari CLVVERIVS Lib. II. c. 36. & MIRAEVS in *Chron. Belgico* censent. Potius vero crediderim Castello, quod Drusus circa exitum Rheni condidit, vulgo Arx Brittannica, Huiß der Britten, hanc turrim a Caligula additam fuisse, quippe cujus rudera ab Incolis ibidem *Callach*, procul dubio a conditoris corrupto nomine, vocari solet. Vide, quæ de hac Arce ac Turri diximus in *Notis* ad TESCHENMACHERI *Annales* p. 37.

28. *Etiam Gallias affectavere.*) Batavi nempe conjunctique illis popnli, qui occasione discordiarum inter Vitellium & Vespasianum, Duce Claudio Civili, irruerunt in Galliam, quod bellum noster AVCTOR *Histor.* lib. IV. inde a Capite XII. & lib. V. describit. Vide quoque JVNIVM in *Batavia* Cap. XII. & quæ de his motibus diximus in *Not.* ad TESCHENMACHERI *Annal.* P. I. p. 68.

pulsi inde proximis temporibus [29] triumphati magis quam victi sunt.

CAPVT

29. *Proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.*) De Domitiani falso Triumpho TACITVS in *Vita Agricolæ*, cap. 39. *Inerat*, ait, *conscientia, derisui fuisse nuper falsum e Germania Triumphum emptis per Commercia, quorum habitus & crines in Captivorum speciem formarentur.* Vide quoque SVETONIVM c. XIII. DIONEM CASS. LXVII. & LXXVII. Quamvis dein M. Antonius & Maximinus ingenti apparatu expeditiones adversus Germaniam susceperint, atque multis eam locis vastaverint, impune tamen id non fecerunt, neque vel ipsi vel ipsorum Successores Germanis libertatem eripere potuerunt. De Probo quidem VOPISCVS in ejus Vita Cap. XV. *Subacta est*, ait, *omnis, qua tenditur late Germania; novem Reges Gentium diversarum ad meos pedes, imo ad Vestros supplices stratique jacuerunt. Omnes jam barbari Vobis serunt, & contra inferiores gentes militant.* Ast falsa hæc sunt, multoque falsiora, *quod totum mundum fecerit Romanum*, ut cap. XX. scribere eundem haud puduit. Verius ante Maximianum Imperatores *gratulatos esse, Gallias illo amne* (Rheno) *muniri*, MAMMERTINVS *Paneg. Maximian.* cap. VII. dixit; Quamvis is Maximiano atque Diocletiano haud parum quoque aduletur, atque de illo, *quicquid ultra Rhenum prospicio, Romanum est;* de Utroque autem, *Vos Imperium non terræ, sed Cæli Regionibus terminatis*, pronunciat. Neque Julianus Imperator expeditionibus suis in Germaniam, rebusque haud infeliciter gestis aliud effecit, quam, ut submotis ultra Rhenum Germanis imperium Romanum

CAPVT XXXVIII.

de *Suevorum Potentia ac Moribus.*

Nunc de Suevis dicendum est, quorum non una, ut Cattorum, Tencterorumque Gens: [1] Majorem enim Germaniæ partem

num finibus suis reddiderit, teste EVTROPIO lib. X. 7. Post illa vero tempora Germania non solum libera mansit, sed & Franci econtrario Galliam, Vandali ac Suevi Hispaniam, Heruli, Gothi & Longobardi tandem Italiam sibi subjecerunt.

1. *Majorem enim Germaniæ partem obtinent.*) Fines enim Suevorum fuerunt versus *Occidentem* Albis, quia DIO CASSIVS de Druso lib. LV. *ad*, scribit, *Sueviam usque progressus est.* Venisse vero Eum ad Albim usque fluvium ostendimus *cap. præced. Not.* 23. Versus *Septentrionem* Oceanus, ita, ut Suiones quoque sub Suevis fuerint comprehensi. Postquam enim illos Auctor infra cap. XLV. commemoraverat, *Hic*, ait, *Sueviæ finis*, versus *Orientem* Vistula, versus *Meridiem* denique Danubius, quousque populos, quos commemorat, Suevicos pertigisse, postea apparebit. Cum ergo Suevia cis Albim se non extenderit, errant procul dubio Cæsar, aliique, qui Cattos inter Suevos numerant. Penitus autem Suevorum situm ignoravit STRABO, qui Lib. VII. *Suevos a Rheno ad Albim usque pertigisse & trans Albim partem eorum habitasse* scribit. Vide, quæ jam supra ea de re diximus cap. XXX. *Not.* 1. Ex ingenio vero suo OLAVS RVDBECK in *Atlant.* cap. XXIV. Sueviæ populos ad unum omnes

tem obtinent, propriis [2] adhuc nationibus nominibusque discreti, quamquam in commune [3] Suevi vocentur. Insigne gentis obliquare crinem, nodoque substringere. Sic Suevi a ceteris Germanis, sic Suevorum Ingenui a [4] Servis separantur. In aliis Gentibus seu cognatione aliqua Sue-

omnes Scandinaviæ vindicare studet.

2. *Propriis adhuc nationibus.*) OROSIVS lib. I. 2. quinque & quinquaginta earum numerat. De præcipuis vero Auctor agit usque ad caput XLV.

3. *Suevi vocentur,*) juxta fictitium Berosum a Suevo, Germanorum Rege, de quo supra cap. II. Not. 9. juxta OLAVM RVDBECKIVM cap. XXIV. 3. 6. a SEVONE monte immenso, qui PLINIO H. N. lib. IV. 13. teste, *Riphæus montibus non minor, immanem ad Cimbrorum usque promontorium efficit Sinum, qui Codanus vocatur;* verius autem a studio sedes mutandi ita dicti fuerunt, quasi Schwebende, ut quoque Vandali eadem de causa Wandeler. A Suevis autem nomen accepit fluvius SVEVVS apud Ptolemæum, quo an Sprea, an-Viader intelligatur, vide quæ disputant CLVVERIVS lib. III. 25. CELLARIVS T. I. p. 457. SPENERVS lib. I. 2. p. 79. & SVEVICVM MARE apud Auctorem infra cap. XLV.

4. *A Servis separantur.*) Quæ autem servis apud Suevos fuerit capillorum forma, qua ab ingenuis separabantur, non satis liquet. Apud Francos plebi *incisam fuisse cæsariem* GREG. TVRONENS. lib. III. 8. testatur. Burgundionum Legibus *Tit.* VI. 4. Servus fugitivus prohibetur *capillum facere*, haud obscuro indicio, servos apud Germanos tonso capite distinctos fuisse ab ingenuis.

Suevorum, ſeu (quod ſæpe accidit) [5] imitatione, rarum & intra juventæ ſpatium; apud Suevos usque ad canitiem [6] horrentem Capillum retro ſequntur, ac ſæpe in ipſo vertice religant. Princeps & ornatio-

nuis. Vide, qui pluribus hac de re, ut & ſervorum apud Romanos, aliasque Gentes habitu, erudite diſſeruit, JOACHIMVM POTGIESERVM de *condit & ſtatu ſervorum* lib. I. 4.

5. *Imitatione rarum.*) Tam rarum tamen id non fuiſſe oportet, cum alii Scriptores hunc morem univerſis Germanis adſcribant, quorum teſtimonia vide apud LIPSIVM h. l.

6. *Horrentem capillum retro ſequuntur.*) Hæc atque ſequentia verba interpretes variis lectionibus ſollicitant. Loco enim *retro ſequuntur*, alii *retrorſum*, alii *retroſequum* legunt: Mavult Freinshemius cum Scaligero *retroſecus*, atque voci *ornatiorem* ſubſtituit *Ornatorem*, ſervum videlicet ornandi capilli peritum, cujusmodi Romanis fuerunt. CLVVERIVS lib. I. 16. p. 131. ſic legit: *apud Suevos usque ad Canitiem horrentem capillum retro ſequuntur, ac ſæpe in ipſo ſolo vertice religant Principes, & ornatiorem habent;* idque putant Auctorem voluiſſe, quod Principes domi in pace, ut reliqui Nobiles atque ingenui capillum in cervicem obligatum, nodo ſubſtrinxerint, at in bello, quo præ cetera multitudine forent magis conſpicui, hoſtibusque terribiliores in ſolo vertice in altitudinem quandam eum religaverint. CONRINGIVS vero illam diſtinctionem omnibus Codicibus adverſam eſſe, atque vulgata lectione retenta, niſi quod loco *retro ſequuntur* ſubſtituat *retroſecus*, hoc Auctorem innuere cenſet, quod alii Suevorum unico nodo in ſolo vertice, alii pluribus retroſecus flexum

tiorem habent. Ea cura formæ, sed innoxiæ: [7] neque enim ut ament, amenturve; in altitudinem quandam & terrorem adituri bella compti, ut hostium oculis, ornantur.

CAPVT

crinem substrinxerint, quales fuerint illi *Cirri* & *Cornua* Germanorum, priscis Scriptoribus memorata; Parum discriminis inter illas Cluverii & Conringii sententias intercst, cum ille Principes solos in vertice, reliquos vero in cervice unico nodo capillos religasse putet, hic vero alios quoque capillos in vertice unico nodo, alios vero retrosecus pluribus nodis crines obligasse contendat, juxta figuras apud CLVVERIVM Lib. I. p. 67. & in fine Chartæ Geographicæ huic libro adjectæ.

7. *Neque enim ut ament, amenturve.*) Taxat Auctor mores Romanorum, apud quos feminæ pariter ac Viri ex lascivia capillorum ornatui studebant. Puellæ, quæ feminis comas exornabant, *Ornatrices* dicebantur, de quibus MACROBIVS *Saturnal.* Lib. II. 5. *Eadem*, ait, *Julia mature cœperat habere canos, quos legere secreto solebat. Subitus interventus Patris aliquando oppressit* ORNATRICES. Vide quoque L. 49. & 65. ff. de *Legat.* 3. ut & PIGNORIVM *de Servis.* Præ cæteris istius artis peritas laudat OVIDIVS *Amor.* Lib. I. *Eleg.* II. *Napem*, & Lib. II. *Eleg.* 7. *Cypassim*, Viros quoque *Capitum & Capillorum* CONCINNATORES habuisse, testatur COLVMELLA *præf.* Lib. I. Etsi vero Principes apud Suevos ornatiores habuerint capillos, peculiares tamen more Romanorum illos aluisse Ornatores, quod Freinshemius sibi persuasit, cum Conringio dubitare nos facit prisca Germanorum simplicitas.

CAPVT XXXIX.

de *Suevis Semnonibus.*

Vetuſtiſſimos ſe nobiliſſimosque Suevorum [1] Semnones memorant. Fides antiquitatis religione firmatur. Stato tempore [2] in ſilvam, auguriis Patrum & priſca formidine ſacram, omnes ejusdem ſanguinis populi Legationibus coeunt, cæſoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Eſt & alia Luco reverentia. Nemo niſi vinculo ligatus ingreditur, ut minor & poteſtatem Numinis præ ſe ferens. Si forte prolapſus eſt, attolli & inſurgere haud licitum; per humum evolvun-

1. *Semnones.*) VELLEIO Lib. II. 106. Senones, PTOLEMAEO vero σέμνονες, *Semnones*, STRABONI Lib. VII. σεμνῶνες Semnones, ſyllaba media porrecta, atque juxta hunc ita dictos, quaſi σεμνοὶ *nobiles, honeſti.* Aſt hanc nominis illius rationem merito rejicit MATTH. PRAETORIVS *Orb. Goth.* Lib. I. c. 5. atque veroſimilius id derivat a vocabulo Sarmato-Gothico *Zeme*, i. e. terra, unde Polonis *Ziemanni* i. e. *terricolæ*, audiunt agrorum poſſeſſores, putatque Semnones ad differentiam Sueonum ad mare degentium ſic appellatos fuiſſe, quod terrarum eſſent, non maris incolæ ac Domini.

2. *In ſilvam &c.*) OLAVS RVDBECK. *Atlant.* cap. XXIV. uti veram Sueviam in Scandinavia collocat,

evolvuntur. Eoque omnis ſuperſtitio reſpicit, tanquam inde initia gentis; ibi Regnator omnium DEUS, cetera ſubjecta atque parentia. Adjicit Auctoritatem [3] fortuna Semno-

cat, ita hanc ſilvam juxta Upſaliam quærit, atque per Regnatorem omnium, Regem Sueonum, DEUM nomine, Dominumque intelligit aliarum Gentium omnium, quæ ipſi fuerint ſubjectæ, ac hunc cultum Legationibus ſuis ipſi exhibuerint. Fabulæ ingenioſe confictæ! Propius a vero abeſt, HERTHAM, terram omnium matrem, iſtis honoribus cultam fuiſſe.

3. *Fortuna Semnonum.*) Hos Semnones fuiſſe, qui olim Italiam invaſerunt, atque Romano Exercitu juxta Alliam cæſo, Romam ceperunt, ut credam, me adducit, quod PLVTARCHVS in *Camillo* ex Hyperboreis, atque FLORVS Lib. I. 13. ab ultimis terrarum, cingente omnia Oceano, eos veniſſe ſcribant; quæ de Gallia cis Rhenum dici nequeunt; cui accedit, quod mores atque habitus iſtius Gentis, *natura*, ut Florus ibidem dicit, *ferocis, moribus inconditæ, corporum mole, perinde armis ingentibus adeo omnibus terribilis, ut plane nata ad hominum interitum urbium ſtragem viſa fuerit*, Germanis potius, quam Gallis proprie dictis conveniant. Neque obeſt, quod hi populi *Galli Senones* vocentur, quia Germani apud Romanos pariter ac Græcos Scriptores Gallorum nomine ſæpius veniunt, ut ſupra ad cap. XXXVII. & XXXVIII. viſum. Semnones vero VELLEIO lib. II. 106. SENONVM nomine quoque appellati fuerunt. Quam fortiter dein Semnones cum Longobardis Libertatem ſuam contra Maroboduum defenderint, AVCTOR *Annal.* II. 4. 5. refert.

4. *Cen-*

Semnonum. Centum [4] pagis habitantur, magnoque corpore efficitur, ut se Suevorum caput credant.

CAPVT XL.

de

Longobardis, Reudignis, Avionibus, Anglis, Varinis, Eudosibus, Suardonibus & Nuithonibus.

Contra [1] Longobardos paucitas nobilitat,

4. *Centum pagis habitantur.*) Intra Albim, quem VELLEIVS l. c. versus *Occidentem* finem Semnonum fuisse ait; Suevum s. Viadrum & Burgundiones versus *Orientem*; teste PTOLEMAEO; Montes *Hercynios* versus *Meridiem*, & Longobardos versus *Septentrionem*. Vid. pluribus CLVVERIVS lib. III. 25. CELLARIVS T. I. p. 478 LEIBNITIVS h. l. De Pagorum vero isto tempore ratione, quæ diximus *supra* pag. 80. 81.

1. *Longobardos.*) Hos olim cis Albim quoque se extendisse, sub Tiberio autem ultra illum fluvium summotos fuisse, STRABO Libr. VII. SVETON. in *August.* cap. 21. & VELLEIVS testantur. Quorum postremus Libr. II. 106. Longobardos a Tiberio victos fuisse memorat, qui vero ultra Albim non penetravit. Tempore itaque Auctoris nostri fines habuerunt versus *Occidentem* Albim, versus *Orientem* & *Meridiem* Semnones, versus *Septentrionem* Anglos, ut ex Ptolemæo quoque liquet, & iis, quæ *cap. præced.* de finibus Semnonum diximus. Longobardos vero CLVVERIVS Libr. III. 26.

KIRCH-

tat, quod pluribus ac valentissimis [2] nationibus cincti, non per obsequium sed præ-

KIRCHMAIERVS h. l. aliique a *longis barbis* Lange Bärter; alii ab Instrumento militari Langen Barten, sive Streit-Äxten, alii a voce *Longus & Bardus*, quasi proceros quidem statura, sed moribus *barbaros* sive stupidos homines, quos Romani *Bardos* dicebant. v. FESTVS, PLAVTVS, in *Bacchid.* V. 1. 2. Alii quasi Landwarter V. in B. mutato, dictos volunt, ut pluribus refert MATTH. PRAET. *Orbis Gothici* lib. III. cap. V. §. 1. & HARTKNOCH *Orig. Pomeran.* §. 5. Rectius v. LEIBNITIVS h. l. & ante ipsum CASP. PEVCERVS in *Chron.* MEIBOMIVS in *Hist. Bardevici* T. III. *Script. Rer. Germ.* p. 56. & SAGITTARIVS in *Hist. Bardevici* a latis & fertilibus, quos incoluerunt, agris, Börden, quasi Lange Börder.

2. *Ac valentissimis nationibus cinctis.*) CHERVSCIS, qui ad Albim usque habitarunt, vid. cap. 36. ANGLIS & SEMNONIBVS. In hæc vero loca P. DIACONVS lib. I. c. 2. e Scandinavia in *Scoringiam* atque hinc in *Moringiam*, denique Rugilandiam eos venisse scribit; idemque OLAVS RVDBECKIVS *Atlant.* cap. 25. contendit SAXO GRAMMATIC. ex Dania, quod aquam, cum ob annonæ caritatem Rex Daniæ frumentum in potum absumere prohibuisset, bibere noluerint, huc eos profectos vult. MATTH. PRAETOR. l. c. Vistulæ eos primum accolas fuisse, indeque ad Albim migrasse censet, sed nulla probatorum Scriptorum fide. E primis autem ad Albim sedibus suis Longobardi seculo III. in Pannoniam primum profecti, indeque Seculo VI. a Narsete in Italiam arcessiti, Regnum condiderunt a Carolo M. tandem eversum; qua de re *vid.* P. DIACONVS, EGINHARTVS in *Vita*

Ca-

prælis & periclitando tuti sunt. [3] Reudigni deinde & [4] Aviones & [5] Angli & Varini

Caroli M. HERTIVS *in Notit. Vet. Germ,* P. III. 9. MATTH. PRAETOR. l. c. SPENERVS lib. V. c. 4. §. 30. Partem tamen illorum in Patria mansisse oportet, cum ADAMVS BREMENS. lic. I. 3. & HELMOLDVS *Chronic. Slav.* L. 25. *Bardorum* in illis ditionibus mentionem faciant, a quibus procul dubio pagus *Bardingau* & oppidum *Bardevicum* nomina sua accepere, ut MEIBOMIVS & SAGITTARIVS l. c. CHR. JVNCKERVS *Geogr. Med.* P. II. c. 5. p. 202. censent.

3. *Reudigni.*) CLVVERIVS lib. III. 27. & BVCHERIVS in *Belgio Rom.* lib. XIII. cap. I. legendum volunt *Deuringi*, atque Thuringos intelligunt; merito vero illam lectionem improbant CONRINGIVS, h. l. & SAGITTARIVS, de *antiquo Regno Thuringiæ* c. 3. §. 2. Quæ autem Reudignorum sedes fuerit incertum est, nisi quod Longobardis, quibus Auctor illos statim subjungit, vicini fuisse, atque in ditionibus Mecklenburgicis vel Lauenburgicis habitasse videantur.

4. *Aviones.*) Quorum nulla alibi mentio fit, nisi cum CLVVERIO lib. III. 27. sub Cavionibus sive Chaibonibus, quos MAMERTINVS in *Panegyr. Maximiani* cum Herulis, ditionum Suevicarum incolis, conjungit, intelligendos velis, atque collocandos in parte Marchiæ Brandenburgensis.

5. *Angli & Varini.*) Quorum illi Saxonibus & Juttis procul dubio vicini fuerunt, cum illorum societate Seculo V. in Britanniam trajecerint, atque huic Regno nomen Angliæ dederint. Vid. BEDA lib. I. 15. PROCOPIVS lib. IV. *Bell. Goth.* Hi autem ad Varnam fluvium in tractu Mecklenburgico habitasse videntur, Anglis vicini, cum quibus Leges quoque

Varini & [6] Eudoſes & Sardones & Nuithones fluminibus & ſilvis muniuntur, nec quicquam notabile in illis, niſi quod in commune [7] Herthum, id eſt terram matrem colunt, eamque intervenire rebus hominum, invehi populis arbitrantur. Eſt in [8] Inſula Oceani Caſtum Nemus, dicatumque in eo vehiculum veſte contectum, attingere uni Sacerdoti conceſſum. Is adeſſe Penetrali Deam intelligit, vectamque bubus feminis multa cum veneratione proſequitur. Læti tunc dies, feſta loca, quæcumque

quoque communes habuerunt, quas recenſuit LEIBNITIVS T. I. S. R. B. p. 81.

6. *Et Eudoſes, & Suardones, & Nuithones.*) Harum trium Gentium ſedes valde obſcuræ & minus cognitæ ſunt. Cluverius quidem Lib. III. 27. *Eudoſibus* Pomeraniæ citerioris partem Septentrionalem; *Suardonibus* (ab albo colore, ut vult Conringius, Swarzen, vel juxta Junckerum Schwardten a *gladiis*, Swerdten, ita dictis) partem Meridionalem; Nuithonibus ſive Vithonibus, ut Conringio placet, Weiſſen, partem Uckero-Marchiæ aſſignat, ſed meris conjecturis. Quæ vero OLAVS RVDBECKIVS in Scandinavia illis tribuat loca, vide in ejus *Atlantica* cap. XXIV. §. 3. n. 34. & ſeqq.

7. *Herthum*,) ab Erde TERRA, de cujus apud Septentrionales cultu ſub variis nominibus, multa congeſſit OLAVS RVDBECK. *Atlant.* P. II. cap. VI. de *Geolatria*.

8. *In Inſula Oceani.*) Per hanc Inſulam IDEM Scandinaviam intelligit, atque menſe Julio hoc feſtum ibi celebratum fuiſſe P. I. cap.

cunque adventu hoſpitioque dignatur. Non bella ineunt, non arma ſumunt. Clauſum omne ferrum, pax & quies tunc tantum nota, tunc amata, donec idem Sacerdos ſatiatam converſatione mortalium Deam templo reddat. Mox vehiculum & veſtes, &, ſi credere velis, Numen ipſum ſecreto Lacu abluitur. Servi miniſtrant, quos ſtatim idem Lacus haurit. Arcanus hinc terror, ſanctaque ignorantia, quid ſit illud, quod tantum perituri vident.

CAPVT

cap. XXIV. n. 18. contendit. En! quia liber rarus eſt, ipſa ejus verba: *De Sacrificii tempore hæc quoque Tacitus cap. 40. addit: Læti tunc dies, Feſta loca, quæcunque adventu hoſpitioque dignatur. Non bellum ineunt, non arma ſumunt, clauſum omne ferrum, pax & quies tunc tantum nota, tunc amata. Certe bruma celebratum fuiſſe hoc feſtum, appellatumque Julium*, in *cap. 5. docuimus. Eo autem tempore omnes advenæ lautiſſime excipiebantur; Reges hominesque reliqui muneribus ac ſtrenis ſe invicem ornabant, quove major eſſet omnium ſecuritas, pacis & quietis Studium, publica Præconis voce indicebatur. Noſtri Indictionem tam ſolennem Julifred, id eſt pacem Juliam adhuc vocant, tanto in honore olim habitam, ut ea durante nemini litem ſuam coram judice perſequi licuerit, id quod ex Legibus & Hiſtoricis noſtris fuſe probari poſſet, ſed malumus unam tantum Legem ex Cedice LL. Helſing. tit. de judiciis cap. 14. depromtam audire. Hac pace Julia durante nemo alteri litem intendat. Pace vero Verna & Autumnali litem intendere fas eſto. Adeoque non modo Upſaliæ, ſed etiam paſſim in hoc Regno noſtro illa cum*

CAPVT XLI.

de

Hermunduris & Albi Fluvio.

Et hæc quidem pars Suevorum in ſecretiora Germaniæ porrigitur. Proprior (ut quo modo paulo ante Rhenum, ſic nunc Danubium ſequar) Hermundurorum [1] Civitas,

tympanorum ſtrepitu aut tubarum clangore pacem Juliam publicandi conſuetudo adhuc remanet, reliquorum autem Pacis genera, ut ut in Legibus noſtris mentio fiat, tamen ſine ſolenni aliquo ritu, ſtatis temporibus pro indictis habentur. Qui plura de Veterum hilaritate in hoc Feſto noviſſe deſiderat, Cl. Verelii not. ad H. Herv. p. 51. adeat atque fragmentum Fort. Runic. in Tab. 14. Fig. 55. inſpiciat, ubi magnum Cornuum, quibus pro poculis Veteres uſi ſunt, numerum pro genuina Feſti hujus hilaritatisque cum eo conjunctæ nota, deprehendet.

1. *Hermundurorum.*) Qui a Virtute, Heermänner, atque hinc Romanis HERMVNDVRI; STRABONI corrupte *Eumondori*, ac perperam ab eodem trans Albim collocati, juxta VELLEIUM lib. II. 206. intra illum fluvium, Bojohemum & Salam primum habitarunt, ut quoque ex bello illorum cum Cattis circa Salinas geſto apparet, de quo AUCTOR *Annal.* XIII. 57. ex quo vero Marcomani in Bojohemum receſſerunt, horum priſcis ſedibus occupatis ad Danubium usque ſe extenderunt, nomenque Suevorum illuc tranſtulerunt. LEIBNITIVS h. l. Miſniam, Vogtlandiam & Franconiæ partem, CLUVERIUS lib. III. 27. Anhaltini inſuper Principatus, Saxoniæ Ducatus, Palatinatus ſuperioris

vitas, [2] fida Romanis, eoque ſolis Germanorum non in ripa commercium, ſed penitus atque in ſplendidiſſima [3] Rætiæ Provinciæ Colonia; paſſim & ſine cuſtode transeunt, & cum ceteris Gentibus arma modo caſtraque noſtra oſtendamus, his domos villasque patefecimus non concupiſcentibus. [4] In Hermunduris Albis oritur, flumen inclytum & notum olim: nunc tantum auditur.

CAPVT XLII.

de

Nariſcis, Marcomanis & Quadis.

Juxta Hermunduros [1] Nariſci ac

ris ac Sueviæ partem illis tribuunt, præter quos de illius Populi ſedibus vide CONRINGIVM de *antiq. Stat. Helmſtad.*

2. *Fida Romanis.*) Poſtea autem Marco Antonio Imperante Hermunduros cum aliis Gentibus contra Romanos conſpiraſſe, refert JVL. CAPIT. in *M. Anton.* c. 22.

3. *Rætiæ Provinciæ Colonia.*) Auguſtam intelligit Vindelicorum; vid. ſupr. c. I.

4. *In Hermunduris Albis oritur.*) Imo procul ab Hermunduris, atque in extremis Marcomanorum finibus verſus Orientem ex Giganteis jugis, vulgo Rieſengebirge, fluvius hic profluit, loco, quem Ptolemæus *Devena* appellat, ut cenſet M. ALTINGIVS in *Expoſit. Tab. Ptol.* P. II. Tacitus vero ipſe errorem ſuum circa hujus fluminis ortum excuſare videtur, dum olim quidem illum notum, ſuo autem tempore tantum audiri addit.

1 *Nariſci.*) Forte dicti

ac deinde [2] Marcomani & [3] Quadi agunt.

die Nabiſche, a fluvio *Nabo*, hinc *Mariſci*, atque corruptius Ptolemæo *Variſti*. CLVVERIVS lib. III. 29. in ſuperiori Palatinatu eos collocat.

2. *Marcomani.*) Hos CLVVERIVS lib. III. 30. atque CELLARIVS *Notit. Orb. antiq.* T. I. p. 485. ad Rhenum & Danubii fontes in Ducatu Würtembergico primum habitaſſe cenſent, LEIBNITIVS vero h. l. primas illorum ſedes in Moravia collocat, atque a *Marca* fluvio eos appellatos putat, quod per tanta terrarum ſpatia a Rheno ad Albim & in Pannoniam usque tam facile eos ſedem ſtranſtuliſſe, proculcatis potentiſſima Hermundurorum, totque aliis gentibus haud credi poſſit. Aſt facile illud nobis perſuademus, quod Autor ſedem in Bojohemo *virtute* ab ipſis *partam* fuiſſe dicat atque VELLEIVS lib. II. 108. de iisdem ſcribat, quod *finitimos omnes aut bello domuerint, aut conditionibus juris ſui fecerint*, Cimbri quoque, Teutoni, Longobardi, aliique populi, tota Germania peragrata, in Italiam ac Galliam tranſierint, atque in Cluverii & Cellarii ſententia nos inſuper confirmat, quod CAESAR B. G. L. I. 15. Arioviſti Exercitui eos interfuiſſe referat, dictos procul dubio, Marckmänner a Marck ſ. limite Germaniæ, quam primum tenuerunt. Tempore vero Auguſti demum, atque expeditionis Druſi in Rætiam inde migraſſe videntur, quia CAESAR B. G. l. VI. *Gallos* ſ. Bojos ſuo tempore in Hercyniæ ſaltu ſe adhuc continuiſſe dicit, ac OROSIVS lib. VI. 20. Marcomanos a Druſo cæſos fuiſſe memorat, ſpoliorumque marcomanicorum in illo bello meminit FLORVS lib. IV. 12.

3. *Quadi.*) Incolæ juxta GOLDASTVM *de Regno Bohemiæ* lib. I. 12. CLVVERIVM lib. III. 31. CELLARIVM p. 486. *Moraviæ*, juxta

gunt. Præcipua [4] Marcomanorum gloria viresque, atque ipsa etiam sedes, pulsis [5] olim Bojis, virtute parta. Nec [6] Narisci Quadive degenerant. Eaque Germaniæ velut frons est, quatenus Danubio pergitur. Marcomanis Quadisque usque ad nostram memoriam Reges [7] manserunt ex

juxta alios, *Silesiæ* quoque, ac iidem cum Silesiis, quod Silesiorum æque ac Quadorum vocabulum, hominem improbum denotet; ast inepte, cum Quadi origine Germani, Silesii autem Slavi sint, vide pluribus FIBIGERVM ad Henelii *Silesiographium* cap. I. §. 14.

4. *Præcipua Marcomanorum gloria.*) Tantum enim hi & socii illorum, Quadi & Narisci, terrorem incusserunt Romanis, ut M. Aurel. Anton. Imperator undique Sacerdotes acciverit, ac ipse exercitum adversus illos duxerit, pluvia, cum ab hostibus inclusus siti laboraret, precibus Legionis Christianæ, ut dicitur, miraculose impetrata, servatum, quibus autem fabulosa admixta videntur, ut jam diximus in *not.* ad TESCHENM. *Annal.* p. 73.

5. *Pulsis olim Bojis.*) VORBVRGIVS T. V. id jam diu ante Cæsarem factum fuisse putat; sed vide quæ diximus h. c. n. 2.

6. *Nec Narisci Quadive degenerant.*) Marcomanorum enim illi ut plurimum, & in Bello adversus M. Aurel. Antonium socii fuerunt. De Quadis præcipue AMM. MARCELL. Libr. XXXIX. 5. *Quadorum*, ait, *natio motu est excita repentino, parum nunc formidanda, sed immensum quantum ante hac bellavit & potens; ut indicant perpetrata.*

7. *Reges habuerunt.*) Marcomani ante Auctoris nostri

ex genere ipsorum, nobile Marobodui & Tudri genus. Jam & externos patiuntur. Sed vis & potentia Regibus [8] ex auctoritate Romana. Raro armis nostris, sæpius pecunia juvantur.

CAPVT

stri tempora MAROBODVVM, CATVALDAM, regno ejectos, cum in tyrannidem incidissent, v. VELLEIVS L. II. 108. AVCT. *Annal.* II. 46. 62. VANNIVM, quo dejecto, Dux Hermundurorum JVBILIVS s. VIBILIVS utrique populo imperavit. AVCT. *Annal.* II. 63. & XII. 29. Post vero ejus tempora AVR. VICTOR de *Cæsaribus* c. 33. Marcomanorum Regem ATTALVM; Quadorum vero Reges AMM. MARCELL. lib. XVII. & XXIX. VIDVARIVM, USAFERVM, & GAPINIVM memorant.

8. *Ex Auctoritate Romana.*) Unde Maroboduum Arminius *Satellitem Cæsaris vocat*, apud AVCT. *Annal.* II. 45. Eundemque STRABO lib. VII. ab Augusto *potentiam accepisse* dicit. VANNIVM quoque a Tiberio ipsis datum fuisse, *Annal.* II. c. 63. innuitur, Quados etiam ab Antonino Pio Regem accepisse nummus testatur apud Illustr. SPANHEMIVM de *Præstantia & usu Numism.* Vol II. p. 582. Ubi nummus iste exhibet ab una parte effigiem Cæsaris cum Inscriptione: ANTONINVS PIVS AVGVSTVS, ab altera duas figuras stantes, unam Regis illius barbari, nudam, nisi quod pallium a tergo rejectum habeat, alteram Legati Cæsaris, qui dextram ejus jungit utpoto in fidem Romanorum recepti cum Inscriptione: REX QVADIS DATVS. Quin ipsi Quadi apud CAPITOLINVM in *Marco* Imperat. c. 14. Regem suum se prius confirmaturos negant, quam id placuisset Imperatoribus Romanis.

1. *Mar-*

CAPVT XLIII.

de

Marsignis, Gothinis, Osis, Buriis, Lygiis, Ariis, Helveconibus, Manimis, Elysiis, Naharvalis.

Nec minus valent retro [1] Marsigni, Gothini, Osi, Burii: terga Marcomanorum Quadorumve claudunt, e quibus Marsigni & Burii sermone cultuque Suevos referunt. Gothinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos, & quod Tributa patiuntur. Partem Tributorum Sarmatæ, partem Quadi ut alienigenis imponunt. Gothi-

1. *Marsigni, Gothini, Osi, Burii.*) HENELIVS in *Silesiographia* cap. I. §. 18. 19. 20. 21. CLVVER. Lib. III. cap. 32. ut ubique fere, secutus quatuor his Populis Silesiæ ditiones, qua Semnones eas non tenuerunt, tribuit omnes, exclusis inde Lygiis; a quibus vero multum abit FIBIGERVS in *Notis* ad Henelium, & Lygiis quoque partem Silesiæ assignat, cujus sententia nobis videtur verior. *Gothinos* certe & *Osos*, quia tributarii fuerunt Sarmatum & Quadorum in horum finibus; atque Osos, quia Pannonica Lingua usi fuerunt, versus Pannoniam cis Danubium, in cujus ripa TACITVS supra cap. 28. eos collocavit, in exiguo tractu, quippe inopes & paupere; infra hos vero Gothinos habitasse oportet, quibus proximi fuerunt *Burii* ad Carpatem montem & Vistulæ fontes, atque *Marsigni* intra & cis ditionem

Gothini, quo magis pudeat, & [2] ferrum effodiunt. Omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus [3] & vertices montium, jugumque insederunt. Dirimit enim, scinditque Sueviam continuum [4] jugum, ultra quod plurimæ gentes agunt; ex quibus latissime [5] patet Lygiorum nomen in plures Civitates diffusum. Valentissi-

Comitatus Glacensis; qua ratione Tacito etiam satisfit, qui Populus istos Marcomanorum & Quadorum terga clausisse ait. Reliquam Silesiam Ligii tenuerunt, utpote latissime patentes. Ceterum PRAETORIVS in *Orbe Gothico* L. I. c. 18. §. 8. Osorum & Gothinorum nomina Sarmatica esse, atque illos, vel ab *Ossa*, i. e. *vespa*, cujus instar vicinis molesti fuerint, vel ab *Usy*, i. e. *Mystace;* Hos vero, DIONI Lib. 71. *Cotinos*, KVDINI, i. e. *miseros* & *serviles* appellatos fuisse, haud inepte censet.

2. *Et ferram effodiunt.*) Meminit harum ferrifodinarum PTOLEMAEVS, atque sub *Sylva*, ait, *Hercynia Quadis; sub quibus ferri fodinæ & Lunæ Silva.*

3. *Saltus & Vertices montium.*) CARPATIVM videlicet, ASCIBVRGIENSIS, LVNAE, SVDETIVM aliorumque, de quibus vide HENELIVM *Lib. cit.* Cap. II.

4. *Montium jugum.*) PTOLEMAEO *Asciburgium*, quo an Mons Zabothus, der Zottenberg, an montes Sarmatici das Ungarische Gebürge intelligi debeant, HENELIVS Cap. II. §. 9. & FIBIGERVS *ibid.* contendunt.

5. *Lygiorum,*) s. Ligiorum, ut AVCTOR *Annal.* XII. c. 29. 30. eos appellat, quos Fibigerus contra Cluverium, Henelium & Hanckium Silesiæ, ut supra n. 2. diximus, vindicat, eo nomine forte dictos,

tissimas [6] nominasse sufficiet, Arios, [7] Helveconas, Manimos, [8] Elysios, Naharvalos. Apud Naharvalos antiquæ Religionis lucus ostenditur. Præsidet Sacerdos muliebri ornatu, sed Deos *interpretatione Romana Castorem Pollucemque* memorant. [9] Ejus Numinis nomen Alcis. Nulla simulacra, nullum peregrinæ superstitionis vestigium. Ut

ctos, quia Civitates illorum arctissimo fœdere ligatæ atque junctæ fuerunt, Ptolemæo corrupte *Logiones*.

6. *Valentissimas nominasse sufficiet.*) Præter enim illos, quos Auctor hic refert, *Ptolemæus* Lib. II. cap. 2. *Diduos*, *Lutos* aliosque commemorat.

7. *Arios, Helveconas, Manimos, Elysios, Naharvalos.*) MERCATOR & HVNDIVS quatuor priores Populos in Insulis Maris Balthici, Arröe, Halland, Moen & Alsen, ex convenientia nominum collocant. PLINIVS quoque lib. IV. 13. Hillevones, qui iidem videntur cum Helveconibus, in Scandinavia ponit, unde fortassis cum Cimbris & Teutonis profecti, atque communi nomine Nordwalen, indeque *Naharvali* dicti, circa Vistulam consederunt.

8. *Elysios.*) Incolas Silesiæ, a quibus sunt, qui Silesios nomen accepisse putent. v. HENEL. cap. I. §. 17. 34. ibique FIBIGERVS.

9. *Ejus Numinis nomen Alcis.*) CHRISTOPH. WAEGEMANNVS im Entwurff vom Druiden-Fuß pag. 17. Naharvalos in Nordgovia ponit, atque Numen hoc ALCIS, quasi Alles ist, dictum, in Vico Allesheim, Ptolemæo *Alcimœnis*, ab ipsis cultum fuisse putat, sed contra Veterum Scriptorum consensum, qui Naharvalos circa Vistulam collocant. Ab Hercule vero *Alcide*, cujus Castor

Ut fratres tamen, ut juvenes venerantur. Ceterum Arii ſuper vires, quibus enumeratos paulo ante populos antecedunt, truces, inſitæ feritati arte ac tempore lenocinan-

& Pollux in expeditione Argonautica Socii fuerint, Numen hoc appellatum fuiſſe, æque eſt abſurdum ac a Minerva *Alcide*, vel a Pythagora *Alce* illud arceſſere. Forte autem ex Vocabulis Alff, Alp, Elff, quibus Dæmones Montani a Septentrionalibus populis appellari refert Clariſſ. KEYSLERVS *Antiq. Celt.* pag. 500. ALCIS nomen corruptum eſt, quod tam vocabulorum convenientia, quam Montium circa quos Naharvali habitarunt frequentia admodum veroſimile reddunt; niſi tamen magis placeat, nomen illud, ut multis aliis accidit, a Romanis depravatum eſſe ex voce Alt, quia lucus *antiquæ* religionis dicitur. Nec minor difficultas occurrit circa ipſum Alcis NVMEN, quod *interpretatione Romana* Auctor Caſtorem & Pollucem vocat. OLAVS RVDB. *Atlant.* T. I. cap. 24. §. 48. p. 628. ignes fatuos intelligi putat. MATTH. PRAETORIVS autem in *Orbe Goth.* L. VI. cap. 11. §. 1. & PASTORIVS in *Orig. Sarmat.* ipſa Caſtoris & Pollucis Numina ſub *Lebi* & *Polebi* nominibus apud Sarmatas culta fuiſſe referunt; quod DIODORVS SICVLVS confirmare videtur; qui *Lib. IV. Biblioth.* veterum & recentium Scriptorum teſtimoniis refert, Argonautas, poſt vellus abreptum Tanam ingreſſos verſus fontes amnis aſcendiſſe, navique per aliquod loci intervallum protracta, per aliud flumen, in occaſum verſus ita curſum flexiſſe, ut a ſiniſtra continentem habuerint, donec juxta Gadeis in mare noſtrum inveherentur, atque ad hoc probandum, his eos uti dicit argumentis: *Quod Celtæ Oceani adcolæ Deorum maxime*

nantur. Nigra ſcuta, [10] tincta corpora, atras ad prælia noctes legunt: ipſaque formidine atque umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hoſtium ſuſtinente novum ac velut infernum adſpectum. Nam primi in omnibus præliis oculi vincuntur. Trans Lygios [11] Gothones regnantur, paulo

xime DIOSCVROS *venerentur, apud quos a priſcis inde temporibus traditum, ex Oceano Deos hoſce quondam ad ipſos delatos eſſe, præterea que Regionem Oceano obverſam haud paucas habere appellationes cum ab Argonautis tum ab* DIOSCVRIS *deductas.* Etſi vero navigatio hæc fabuloſa ſit, a Græcis tamen ad Sarmatas cultum Caſtoris & Pollucis perlatum fuiſſe, haud eſt incredibile. Vide quoque CLVVERIVM Lib. I. c. 30.

10. *Corpora tincta.*) Vid. etiam de Britannis ſupra cap. 17.

11. *Gothones.*) PLINIO lib. IV. 14. & XXXVIII. 2. *Guttones*, STRABONI L. VII. *Gutones*; AVCTORI noſtro *Annal.* 62 *Gotones*; medio ævo *Getæ, Gauttunni* &c. ita dicti juxta OLAVM RVDBECK. *Atl.* c. 7. & 17. a voce Gothica Gauta, Gate, *ænigma*, unde Deus arcanorum interpres, Gut, Gott, atque Gothi, quaſi *Divini* appellentur, veroſimilius autem juxta PRAETORIVM lib. I. p. 19. a voce Scythica GVTA i. e. *bonum rei familiaris*, & in ſpecie *grex ovilis*, quia Scythæ, a quibus Gothones cum ceteris Germanis orti fuerunt, rei pecuariæ ſtuduerunt; Incolæ fuerunt Pruſſiæ, intra Viſtulam, Mare Balthicum & Pomeraniam, quo ex Scandinavia ipſos veniſſe, Scriptorius Suecici, STIERNHILM, LOCCENIUS & præcipue OLAUS RUDBECK. l. c. contendunt, ſed adverſus Auctoritatem Veterum Scriptorum omnium,

paulo jam [12] adductius quam ceteræ Germanorum Gentes: nondum [13] tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano [14] Rugii & Lemovii; omniumque harum

um, qui primas illorum sedes circa Vistulam collocant, unde potius Colonia ejus Gentis olim in Scandinaviam, Seculo vero III, *Visigothi* primum, West-Gothen, qui in antiqua illa sede versus Occidentem habitarunt, in Pannoniam, hinc deinceps in Italiam ac deinque in Galliam & Hispaniam profecti, Regna ibi condiderunt a Francis & Saracenis postea eversa, Hos, cives suos, eadem via *Ostro-Gothi*, Ost Gothen, *Orientales Gothi*, mox secuti in Italia sub Regibus suis confederunt, a Justiniano Imperatore tandem devicti, de quibus Gothorum rebus vide pluribus PROCOPIVM de *bello Gothico*, MATTH. PRAETORIVM in *Orbe Gothico*, HERTIVM *Notit. Vet. Germ. Popul.* P. III. c. VII. & VIII. De Succino autem ad Gothonum insulam advecto v. *Cap.* XLV.

12. *Paulo jam adductius.*) Quo modo, an *addictius* legas, perinde est, ut censet CONRING. h. l. De exigua autem potestate Regum apud alios populos Germaniæ v. *supra* c. 7. Ceterum Reges apud Gothos ex Illustribus *Amalorum*, *Baltorum & Hanilorum* familiis fuisse electos M. PRAETORIVS lib. IV. cap. III. §. 2. & HERTIVS l. c. c. 8. §. 6. annotarunt.

13. *Nondum tamen supra Libertatem.*) Habebant enim leges suas, juxta quas imperarent, unde THEODORICVS, teste ISIDORO *Era* 504. Edictum promulgavit, *salva juris-Publici reverentia & legibus cunctorum reverentia servandis.* Vide GROTIVM J. B. & P. lib. I. c. 3. §. 2. n. 3. in *notis*, & HERTIVM l. c.

14. *Rugii & Lemovii.*) PTOLEMAEO communi nomine *Rudiclii*, accolæ Maris Balthici

rum Gentium Insigne, rotunda scuta, breves gladii & erga Reges obsequium.

CAPVT

thici inter Viadrum & Vistulam; atque *Rugii* versus Occidentem in Pomerania ulteriori & Insula Rugia, juxta PRAETORIVM lib. III. c. 6. §. 1. nomine Sarmatico, *Rogus*, eminenti Statura, vel a *Rovius* i. e. *fertilitate ditionum*, vel juxta alios a fluvio *Rega* ita appellati. *Lemovii* versus Orientem, vel a *Lemovi* i. e. *felicitate*, ut IDEM censet, vel ut alii putant, a fluvio *Leve* dicti. Vide quoque HARTKNOCHIVM in *Orig. Pomeran.* Ceterum Lemovios, quorum nulla amplius mentio fit, HERVLOS postea appellatos fuisse, CLVV. lib. III. 35. censuit. Id certum est, Herulos, perpetuos vel Rugiorum vel Gothorum Socios, ab hoc tempore valde inclaruisse, ut pluribus refert PRAETORIVS L. III. c. 4. Patriam illorum PROCOPIVS Hist. Goth. Insulam *Thule* fuisse ait, qua OLAVS RVDBECKIVS *Atlant.* c. XIX. Scandinaviam intelligit, indeque Herulos arcessit; PRAETORIVS vero l. c. ditiones ad Mare Balthicum significari contendit. Cum vero PLINIVS lib. IV. c. 16. ex Insula Nerigon (Norwegia) in Thulem navigari dicat, atque vel Islandia, vel alia Insula supra Norwegiam significetur, Procopium potius deceptum fuisse credo. Ceterum vicinas quoque Rugiis ditiones Brandenburgenses Heruli incoluisse videntur, quod ex nomine Montis Harlungi (Herlungerberg) juxta Urbem Brandenburgensem, aliisque eorum Vestigiis in illo tractu Clariss. GVNDLINGIVS de *Henrico Aucupe* p. 159. & 161. jam observavit.

1. *Suio-*

CAPVT XLIV.
de
Suionibus.

SUionum [1] hinc Civitates, ipso in Oceano, præter Viros armaque Classibus valent. Forma

1. *Suionem hinc Civitates.*) In Scandinavia, quam út & reliquas Regnorum Norwegiæ & Sueciæ ditiones AVCTOR *supra* cap. I. Insulas esse credidit, PLINIVM secutus, qui H. N. lib. IV. 13. *Sevo*, ait, *mons ibi immensus, nec Riphæis jugis minor, immanem ad Cimbrorum usque Promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur, refertus Insulis, quarum clarissima* SCANDINAVIA est, *incompertæ magnitudinis, portionem tantum ejus quod sit notum, Hillevionum Gente* IO *incolente pagis, quæ alterum Orbem terrarum eum adpellat. Nec est minor opinione* FINNINGIA. Idem cap. XVI. Insulas ibi commemorat BERGOS & NERIGON, quarum hæc procul dubio est *Norwegia*, illa vero ditio ejus *Bergensis*. Scandinaviæ, quam PLINIVS l. c. & PTOLEMAEVS *Scandiam* quoque, Scriptores vero medii ævi *Scanziam* vocant, Sueones Incolas fuisse Australes, SITONES vero Septentrionales Auctor innuit, dum illos h. c. proximos facit Suevis Cis-Marinis, *hos* autem *cap. seq.* prioribus *continuari* ait. In eadem Insula PLINIVS l. c. *Hillevonum* meminit, atque aliarum insuper Gentium PTOLEMAEVS, qui *tenent*, ait, *ipsius Occidentalia* CHADINI, *Orientalia* vero FAVONAE & FIRAESI, *Meridionalia* GVTAE & DAVCIONES, *Media autem tenent* LEVONI. Quæ vero ex his Populis vel Sueonum vel Sitonum Civitates fuerint, non satis liquet. Ceterum id OLAVS RVDBECK. in *Atlantica* sua agit, ut Populos

Forma Navium eo differt, quod [2] utrimque prora paratam semper appulsui frontem agit: nec velis ministrantur, nec remos in ordinem lateribus adjungunt; solutum, ut in quibusdam fluminum, & mutabile, ut res poscit hinc vel illinc remigium. Est apud illos & Opibus honos, eoque unus imperitat, [3] nullis jam exceptionibus, non pecario jure parendi. Nec arma, ut apud ceteros Germanos, in promiscuo, sed clausa

los ex Oriente fluviorum & Marium, juxta quæ habitare olim consueverint, ductu, in Sueoniam primum venisse, atque hinc demum in reliquas Orbis partes dispersos, Gentibus fere ad unam omnibus originem dedisse, evincat, eaque de causa, quicquid est Antiquitatum, Scandinaviæ suæ vindicat; quæ vero etsi summi ingenii multæque Eruditionis, pariter ac in Patriam suam amoris laudem sibi comparaverit, vix tamen ullius assensum meruit.

2. *Quod utrimque prora.*) Barbaros quoque juxta Pontum Euxinum Populos ejusmodi navibus, quas *Camaras* vocaverint, usas fuisse, AVCTOR *Hist.* lib. III. c. 47. refert. His vero navibus Gentes Septentrionales in Americam facile trajicere potuisse, atque Americanis originem dedisse, ut GROTIVS in *Origin. Americ.* existimat, tanto est verosimilius, quod Americani teste B. de la HONTAN in *descript Itin. Amer. Septent.* ejusmodi navibus adhuc utantur. Pluribus vero de Re Germanorum Navali vid. CLVVERIVS Libr. I. cap. 18. OLAVS RVDBECK. T. I. pag. 323. 474. & P. II. p. 180.

3. *Nullis jam exceptionibus.*) Secus apud alios Germaniæ Populos; vide *supra* c. VIII. XI.

1. *Mare*

sa sub custode, & quidem Servo: quia subitos hostium incursus prohibet Oceanus; otiosæ porro armatorum manus facile lasciviunt. Enim vero neque nobilem, neque ingenuum, ne libertinum quidem armis præponere Regia utilitas est.

CAPVT XLV.

de

Mari Pigro, Æstiis, Matre Deum, Succino & Sitonibus.

Trans Suionas aliud [1] Mare, Pigrum, ac prope immotum, quo cingi claudique Terrarum Orbem hinc fides: [2] quod extremus cadentis jam Sōlis fulgor in ortus edurat, adeo

1. *Mare Pigrum ac immotum.*) Ita quoque Auctori in *Vita Agric.* cap. X. Græcis Scriptoribus apud PLINIVM Libr. IV. 13. *Amalchium, Morimarusa, & Cronium;* ipsi PLINIO Lib. XXXVII. 2. *Concretum Mare,* JVVENALI Sat. II. 1. *Glacialis Oceanus,* propter continuam glaciem; qua mare istud impenetrabile redditur, ut experti fuerunt, qui Seculis superioribus viam in Indiam Orientalem per illud tentarunt. v. RECUEIL de VOYAGES du NORD.

2. *Quod extremus cadentis jam Solis fulgor in Ortus edurat.*) Inde hoc accidere, quod hominibus circa utrumque Polum habitantibus, Sol ultra 24. vel 25. gradus infra Horizontem ipsorum haud deprimatur, eaque distantia

adeo clarus, ut ſidera hebetet. Sonum inſuper [3] emergentis audiri, formasque Deorum & radios capitis adſpici, perſuaſio adjicit. [4] Illuc uſque (& fama vera) tantum natura. Ergo jam dextro Suevici maris littore [5] Æſtyorum Gentes adluntur; quibus ritus habitusque

ſtantia radios ſuos adhuc ſupra Horizontem projiciat, tanto lucidiores, quo refractiones in illis locis ſunt majores, vel illis notum eſt, qui doctrina Sphærica, atque Rerum Naturalium notitia initiati ſunt, unde vero ſimul conſequitur, homines, qui ſub ipſis Polis habitant, propter ſitum Globi terreſtris parallelum, perpetua luce frui. v. VAREN. *Geograph.* lib. II. 25. BECMANN. in *Hiſt. Orb. Terrar.* P. I. Cap. I. §. 17.

3. *Sonum inſuper emergentis audiri.*) Malim, vel *ſe mergentis* cum Lipſio, vel *immergentis* cum Colero, ex vulgi perſuaſione, mergi Solem cadentem & hinc ſtridorem naſci, perinde, ut fit, ſi quando ferrum candens aqua extinguitur.

4. *Illuc uſque (& fama vera) tantum natura.*) Ex vulgi non ſolum, ſed & quorundam Eccleſiæ Patrum, ac medio ævo tam communi opinione, Orbem terrarum inſtar diſci plantum eſſe, ut Vergilius Epiſcop. Bavariæ, quod terram rotundam eſſe & Antipodibus quoque inhabitari doceret, Epiſcopatu ſuo fuerit ejectus; AVENT. *Annal. Boj.* lib. III. c. 9. p. 262. & MARC. ANTON. de DOMINIS, qui Zachariæ P. M. ea de re Bullam refert, de *Republ. Chriſt.* lib. VII. c. 5.

5. *Æſtyorum gentes.*) Has gentes, quæ ditiones Pruſſiæ, Curlandiæ & Livoniæ, ut præter Scriptorum conſenſum, ex Succini apud illos collectione, Provinciæ *Eſtoniæ* nomine, aliisque veſtigiis ibidem apparet, incoluerunt, Origine *Iſtævones*, de quibus Cap. II. atque

tusque Suevorum. Lingua [6] Britannicæ proprior. Matrem [7] Deum venerantur. Insigne

in has juxta Mare Suevicum inter Viſtulam, Venedos & Fennos ſedes profectas fuiſſe, CLVVERIVS Lib. III. 45. ex ſola nominum convenientia quadam conjicit. vero eſt ſimilius, *Æſtyos* ita fuiſſe dictos, ab Ooſt, *Oriens*, verſus quem habitarunt, Anglis Eſt ſeu Aeſt, ut liquet ex Provincia EST-*Saxonia*, & nomine *Eſterlingorum*, quo Pruſſos appellare ſolent. SCYRI & HIRRI, quorum PLINIVS lib. IV. 13. in eodem tractu meminit, ut & SVDENI apud PTOLEM. lib. III. c. 5. procul dubio civitates Æſtyorum fuerunt, a quibus etiam poſtremis littus *Sudavicum* nomen ſuum accepit. Æſtyorum nomine illi populi apud EGINH. in *Vita Caroli* M. c. XII. adhuc veniunt, indicio, PRVSSORVM vocabulum eſſe recentioris ævi. V. HARTKNOCH. *in Vet. & Nov. Pruſſ.* MATTH. PRAET. *Orb. Goth.* L. I. c. VI. §. 8. & 9.

6. *Linguæ Britannicæ propior*,) quam in prima ſede juxta Rhenum, per commercia cum Britannis ipſos didiciſſe, CLVVERIVS l. c. exiſtimat, ſed nullo, ut in *Not. præced.* diximus, idoneo fundamento. Potius crederem, ÆSTYOS veteris populorum Occidentalium linguæ, *Scytho-Celticæ*, quam Britanni quoque diutius retinuerunt, tenaciores fuiſſe.

7. *Matrem Deum.*) *Herthum* videlicet ſeu *Terram*, de cujus cultu apud ceteros quoque Suevos vide AVCTOREM ſupra cap. XL. & multis OLAVM RVDBECK. *Atl.* P. II. cap. VI. de *Geolatria*, qui vero ingenioſe magis, quam ſolide, ut Gentium fere omnium, ita Sacrorum quoque Origines e Scandinavia arceſſere, indeque Geolatriam ſimul ad Græcos, Ægyptios, aliosque Populos translatum fuiſſe contendit.

8. *In-*

ſigne [8] ſuperſtitionis formas aprorum geſtant. Id pro armis omniumque tutela, ſecurum Deæ cultorem etiam inter hoſtes præſtat. Rarus ferri, frequens fuſtium uſus. Frumenta ceterosque fructos patientius, quam pro ſolita Germanorum inertia, laborant. Sed & mare ſcrutantur, ac [9] ſoli omnium Succinum, quod ipſi Gleſum vocant,

8. *Inſigne ſuperſtitionis formas aprorum geſtant.*) Aprum enim ſ. Verrem apud Septentrionales populos Soli, ſivi quod ſetis Solis radios referat, ſive pinguedine ſua Diis gratus putaretur, ſive quod Sol apris, ut apud alias gentes equis, vehi crederetur, ſacrum fuiſſe, OLAVS RVDBECK. lib. cit. c. V. de *Heliolatria* pag. 227. & *ſeqq.* refert; unde Cl. KEYSLERVS *Antiqu. Sept. & Celt.* p. 158. Tacitum Matrem Deum ſ. *Fream* cum Sole, ſeu *Frejo*, confudiſſe putat.

9. *Ac ſoli omnium Succinum, quod ipſi Gleſum vocant.*) Succinum (Germanis *Gleſum*, quia inſtar vitri, Glaß, pellucidum eſt: alias Bernſtein, quod accenſum ardeat, & flammam, ut Auctor ait, pinguem & olentem alit, Græcis apud HERODOT. Lib. III. DIODOR. SIC. Lib. V. & PLINIVM lib. XXXVII. 2. Ἤλεκτρον, *quod Sol vocitatus ſit Electror* vel potius, quod *Spumæ* auri, quæ hujus vocis propria eſt ſignificatio, tam Succinum, quam Sol colore fulgo ſimilia ſint,) apud ſolos Germanos Septentrionales inveniri, HERODOTVS & PLINIVS confirmant. Quorum ille l. c. *fluvium quendam eſſe*, ſcribit, ERIDANVM *a Barbaris vocitatum, qui exit in mare Septentrionale, unde* ELECTRVM *venire narratur*. Hic vero *lib. cit.* poſt enarratas de origine Succini fabulas *cap.* 3. *Certum eſt*,

cant, inter vada atque in ipso littore [10] legunt.

ait, *gigni in Insulis Septentrionalis Oceani & a Germanis appellari Glessum, itaque & a nostris unam Insularum ob id* GLESSARIAM *appellatam, Germanico Cæsare ibi Classibus rem gerente, Austraniam a Barbaris dictam.* Ubi vero vel fluvius *Eridanus* vel *Glessaria* Insula sita fuerint, haud convenit inter Scriptores Veteres, quorum alii in Hispania, alii in Gallia, alii in Italia eum fluvium quæsiverunt. Hos etsi PLINIVS l. c. merito rideat, verum tamen istius fluminis locum ipse haud indicat, nec ubi *insulæ Glessariæ* seu Electrides, ut lib. IV. 16. eas vocat, sitæ fuerint, sciviſſe videtur; Quippe cum l. c. *ab adverso* (Britannicarum) *in Germanicum mare eas sparsas fuisse*, scribat. Quia vero Tacitus Succinum apud solos Æstyos in Prussia lectum fuisse dicit, tam Eridanus, quam Insulæ Electrides apud illos quoque erunt quærenda, atque Cluverio propterea adstipulamur, qui Lib. III. 34. per Eridanum, *Radanum* fluvium juxta Emporium Gedanense Vistulæ se miscentem, per insulas vero Glessarias, seu Electrides Insulam a Vistula juxta littora Æstyorum Pillaviam usque excurrentem, vulgo die Nåhring seu der Große Werder, aliamque in ipsa Vistula intelligit; quam sententiam Pytheas confirmat, qui apud PLINIVM lib. cit. cap. 2. *Guttonibus*, ait, *Germaniæ Genti* (vicinæ Æstyis v. supra *cap.* XLIII.) *accoli æstuarium Oceani, Mentonomon nomine, spacio stadiorum sex millium; ab hoc dici navigatione insulam abesse Abalum: illuc vero fluctibus advehi* (Succinum) *& esse concreti maris purgamentum*; quo loco per *æstuarium* lacus, vel sinus, vulgo das Frische Haff, per *Abalum* vero unam Insularum Electridum intelligi, tanto certius est, quod in illo præcipue tractu hodie adhuc Succinum colligatur.

10. *In ipso littore legunt.*) Tanta copia, ut Pythea apud

gunt. Nec quæ natura, quæve ratio gignat, ut barbaris, [11] quæsitum compertumve. Diu quin etiam inter cetera ejectamenta maris jacebat, [12] donec luxuria nostra dedit nomen. Ipsis [13] in nullo usu, rude legitur;

apud PLIN. *lib. cit.* c. 2. teste, *Incolæ pro ligno ad ignem eo usi fuerint, proximisque Teutonis id vendiderint;* atque ex narratione Equitis Romani apud Eundem cap. 3. *retia arcendis feris, podium protegentia, Succinis nodarentur, arma vero & libitina totusque unius diei apparatus esset e Succino*; Ipse quoque Eques, ad illud comparandum a Juliano, curante gladiotorum munus Neronis Principis, missus, *maximum pondus Glebæ* XIII. *librarum Romam attulerit.*

11. *Quæsitum compertumve.*) Quod Legati quoque Æstyorum ad Theodoricum, Ost-Gothorum Regem in Italia, agnoverunt, ut ex literis Theodorici apud CASSIOD. lib. V. *Variar. Epist.* 2. patet. Neque tamen Auctoris opinionem de Origine Succini veram esse, infra dicetur.

12. *Donec luxuria nostra.*) Allatum a Germanis in Pannoniam maxime Provinciam, inde Venetos primum rei famam feciſse, proximos Pannoniæ id accipientes circa mare Adriaticum; Romanis vero sub Nerone percognitum fuisse, PLINIVS. l. c. refert, ex quo tempore tanta fuit Succini apud Romanos luxuria, ut non solum *monilia* a feminis, *annuli*, *nummi*, *pocula*, aliaque vasa, & ornamenta, sed & *Columnæ* e Succino fuerint confectæ, de quibus CLAVD. de R. *proserp.* lib. I. v. 154.

Atria cingit Ebur, trabibus solidatur aenis
Culmen, & in celsas surgunt Electra columnas.

Vide quoque SALMASIVM ad Solinum p. 162.

13. *Ipsis in nullo usu.*) Hodie Succinum non solum Ærario publico admodum esse proficuum, sed &

gitur; informe perfertur; pretiumque mirantes accipiunt. [14] Succum tamen arboris esse intelligas: quia terrena quædam, [15] atque etiam volucria animalia plerumque interlucent, quæ implicita humore, mox, durescen-

multum in re Medica usum præstare, docent JOH. WIGANDVS, *Episc. Pomezaniensis*, in *Hist. Succini*, & PHILIPP. JAC. HARTMANNVS in *Succincta Succini Prussici Hist.* edita Berol. 1699.

14. *Succum tamen arboris esse intelligas.*) PLINIVM sequitur Auctor, qui, postquam lib. XXXVII. c. 2. multas fabulosas de origine & generatione Succini Veterum Sententias retulerat, cap. 3. *Nascitur*, ait; *defluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resina Pineis; erumpit humoris abundantia, densatur rigore vel tepore autumnali. Cum intumescens æstus rapuit ex Insulis, certe in littora expellitur, ita volubile, ut pendere videatur atque considere in vado, quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id Succinum appellantes. Pineæ autem arboris esse, indicio est, pineus in attritu odor, & quod accensum tedæ modo ac nitore flagret.* Eam autem, quamvis vulgarem sententiam, falsam esse, atque Succinum sub terra ex bituminosis & salinis effluviis in corticosa & lignosa matrice gigni, laudati Viri, Episcopus Pomezaniensis l. c. & inprimis HARTMANNVS *lib. cit.* Sect. II. c. 4. & 5. ostenderunt.

15. *Atque etiam volucria Animalia.*) Muscæ, araneæ, culices, formicæ, papiliones, erucæ, scarabæi, aliaque animalia, quæ tempestatum atque hiemis injuria cavernas & latebras quærunt. PLINIVS *cit.* c. 3. lacertas quoque, & MARTIALIS lib. IV. Epigr. 59. Viperas; alii ranas, pisces aliaque animalia perfectiora in Succino se vidisse, referunt; sed fraudem subesse, atque arte

reſcente materia, cluduntur. Fecundiora[16] igitur nemora lucosque, ſicut Orientis ſecretis, ubi thura balſamaque ſudantur; ita Occidentis Inſulis terrisque ineſſe crediderim; quæ vicini Solis radiis expreſſa, atque liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempeſtatum in adverſa littora exundant. Si naturam Succini admoto igne tentes, in modum tedæ accenditur, alitque flammam pinguem & olentem: mox, ut in picem reſinamve lenteſcit. Suionibus Sitonum[17] Gentes continuantur. Cetera ſimiles, uno differunt, quod femina dominatur: in tantum non modo a libertate, ſed etiam a ſervitute degenerant.[18] Hic Sueviæ finis.

CAPVT

arte Succini glebæ iſta inſeri, monet HARTMANNVS *lib. cit.* ſect. III. cap. 3. & 4.

16. *Fecundiora igitur nemora.*) Nihil tamen vel parum Succini in littoribus Norwegiæ & Sueciæ invenitur; certo indicio, non ex arboribus illud naſci.

17. *Sitonum gentes.*) OLAUS RVDBECK. l. I. c. 24. in media Scandinavia eas collocat; veroſimilius autem CLVVERIVS lib. III. c. 41. & THORN. TORFAEVS in *Hiſt. Norwegiæ* lib. I. c. 9. verſus Occidentem ultra montem Sevonem hunc popolum reponunt, cujus quæ fuerint civitates, nullibi memoratur.

18. *Hic Sueviæ finis.*) vid. quæ diximus ſupra Cap. XXXVIII.

CAPVT XLVI.

de *Peucinis, Venedis & Fennis.*

Peucinorum Venedorumque & Fennorum nationes Germanis an Sarmatis adscribam, dubito: quamquam [1] Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede, ac domiciliis [2] ut Germani agunt. Sordes omni-

1. *Peucini quos quidam Bastarnas vocant.*) PLINIVS lib. IV. 14. *Peucini*, ait, *qui & Bastarnæ.* STRABO autem lib. VII. Peucinos inter Bastarnarum civitates refert, quippe quos in *Admonos, Sidones & Peucinos* divisos fuisse, atque hos postremos *Insulam Istri Peucem* obtinuisse, scribit; a qua insula Peucini nomen quoque accepisse, Jornandi creduntur; quod vero alii a *Peuce*, monte, juxta quem Ptolemæus eos habitasse dicit, arcessere malunt. In eo præcipui Scriptores convenire videntur, quod Peucini proximi fuerint Istro. Plinius enim lib. IV. c. 13. *Aversa*, ait, (a Vistulæ fonte) *Bastarnæ tenent, aliique inde Germani* PTOLEMAEVS in *Sarmatiæ Descript. Incolunt.* scribit, *Sarmatiam maximæ gentes, Venedæ apud omnem Venedicum Sinum, & super Daciam Peucini & Bastarnæ.* Vide, qui pluribus de his populis differunt, CLVVERIVM lib. III. 43. MATTH. PRAETORIVM *Orb. Goth.* lib. II. 6. §. 7. SPENERVM lib. VI. c. I.

2. *Ut Germani agunt.*) PTOLEMAEVS quidem & DIO lib. XXXVIII. quos MATTH. PRAET. l. c. sequitur, Sarmatis eos accensent, ast, quibus potior fides habenda, PLINIVS non solum, loco *Not. Præc.* & lib. IV. 13. sed & STRABO lib. VII. inter Germanos eos referunt. De moribus Bastarnarum, qui pariter

omnium ac torpor. Procerum connubiis mixtis, non nihil in Sarmatarum habitum foedantur. [3] Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quicquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. [4] Hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia & domos figunt, & scuta gestant, & pedum usu ac pernicitate gaudent, quæ omnia diversa Sarmatis sunt, in plaustro equoque viventibus.

pariter Germanicam eorum originem indicant, PLVTARCHVS in *vita Æm. Pauli: veniebant*, ait, *ei roganti* (Persi Macedoniæ Regi) *Bastarnæ, decem millia equitum, par numerus peditum, qui prolapsorum equitum vacuos capiebant equos; omnes mercenarii homines, qui nec agriculturam, nec navicularium nossent, nec pecore pascendo vitam tolerare: verum unum opus, unam meditarentur artem, perpetuo prœliari & vincere acie hostem, proceris corporibus viri, mirabili exercitatione, grandiloqui & mirifice adversus hostes minaces.* Qua vero ratione POLYB. *Excerpt. Legat.* 62. & LIVIVS passim eos *Gallos* vocent, s. *Galatas*, vide, quæ supra diximus, cap. XXVIII.

3. *Venedi.*) Alias Venedæ, Vinidi, Vinidæ, Veneti, Wendæ, quos PTOLEMAEVS lib. III. c. 5. *ad omnem Venedicum*, sive Suevicum sinum inter Gothones & Fennos habitasse, dicitur, unde vero ab Æstyis versus interiora repulsi fuerunt, quippe qui ista loca Auctoris nostri tempore tenuerunt, ut *cap. præc.* vidimus.

4. *Hi tamen inter Germanos potius referuntur.*) Erasse vero non solum Tacitum, sed & alios, qui Vandalos cum Venedis confundunt, atque *illos* origine Germanos, *hos* autem Sarmatas fuisse, jam dudum docuerunt BANGERTVS in *Notis ad Helmoldi Chron.* c. 2. p. 9. & seq. SCHVRTZFL. *Diss.*

tibus. [5] Fennis mira feritas, foeda paupertas, non arma, non equi, non penates: victui herba, veſtitui pelles, cubile humus. Sola in ſagittis ſpes, quas inopia ferri oſſibus aſperant. Idemque venatus viros pariter ac feminas alit. Paſſim enim comitantur, partemque prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumque ſuffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur. Huc redeunt juvenes, hoc ſenum receptaculum. Id beatius arbitrantur quam ingemere agris, illaborare domibus, ſuas alienasque fortunas ſpe metuque verſare. Securi adverſus homines, ſecuri adverſus deos, rem difficillimam adſecuti ſunt,

Hiſt. polit. XXX. de *Rebus Slav.* Longobardis vero, Gothonibus aliisque Vandalorum Populis, Seculo III. & IV. in Italiam, Galliam, & Hiſpaniam profectis, vacuas ipſorum ſedes, omnemque Holſatiæ, Mecklemburgi, Pomeraniæ, & Bohemiæ tractum ſucceſſu temporis Venedi occuparunt; *Slavi* appellati, voce Polonis & Lithuanis, adhuc uſitata, *Slavva* vel *Slova*, i. e. fama, eo quod, ut MATTH. PRAET. *Orb. Goth.* lib. II. c. 1. §. 2. cenſet, *famæ ſtudioſi, ac celebres per orbem fuerint;* vel ut BOH. BALBINVS *Rer. Bohem. Epit.* l. I. c. 10. ſcribit, *ob familiarum celebritatem, & multitudinem nobilitatis (nam plerique nobili genere orti erant)* SLAWACOS vel SLOWACOS, *id eſt nominatos, & glorioſos vocarunt. Itali corrupte, eorumque imitatione quidam imperiti* SLAVOS *dicere maluerunt.*

5. *Fennis.*) Finnicæ, ſ. Finningiæ, quam Auctor &

PLI-

sunt, ut illis ne voto quidem opus sit. Cetera jam fabulosa: Hellusios & Oxionas ora hominum vultusque, [6] corpora atque artus ferarum gerere; quod ego, ut incompertum, in medium relinquam.

PLINIVS Insulam esse crediderunt, ut & vicinarum ditionum in Finmarchiam usque incolis, in plures nationes, ut Auctor paulo ante ait, divisis. Quæ vero illæ Finnorum civitates fuerint, veteres Scriptores nusquam dixere. *Scritifinnorum, Scretofennorum, Scritobonum*, Schrick-Finnin, (vel Schrit-Finnen a velocitate) ut & Regionis ipsorum *Scredevindon*, s. *Scredevendan* apud PROCOPIVM lib. II. *Rer. Goth.* JORNANDEM *de Reb. Get.* P. DIACONVM, AD. BREMENSEM & in Diplomatibus mentio fit.

6. *Corpora atque artus ferarum genere.*) PLINIVS lib. IV. cap. 13. & POMPONIVS MELA lib. III. 6. Insulas memorant Oeonas, *in quibus equinis pedibus homines nascuntur, Hippopodæ;* & Panætiorum, *in quibus magnæ aures & ad ambiendum corpus patulæ nudis alioqui pro veste sint.* Quibus fabulis procul dubio occasionem dederunt *Rangiferi* aliarumque ferarum pelles quibus homines Septentrionales propter intensum frigus totos se involvere solent, ut vultus eorum vix conspiciatur.

FINIS.

APPEN-

APPENDIX,

QVAE

CONRINGII, LACARRII, ET LEIBNITII

in C. Taciti Germaniam Notas,

&

Ex Jacobi Gronovii Oratione de *Tempore immigrationis Batavorum in Insulam suam* Excerpta complectitur.

I.

HERM. CONRINGII IN CORNELII TACITI GERMANIAM NOTAE CRITICAE.

Cap. I. *Sex meatibus erumpat*) Pichena notat in Veneto codice legi, *erumpit*. Sed hoc leve est.

Montis Abnobæ) Ita restituit Rhenanus, cum esset editum *Arnobæ*.

Cap. II. *Adversus Oceanus*) Lipsius malit *obversus*; Cluverius ut & Curtius Pichena *aversus*. Sed vulgata lectio præplacet. Oceanus enim tum habitus fuit quasi adversus omnibus navigantibus, multo magis novas sedes quærentibus. Facit mecum C. Colerus.

Tuistonem) Alii *Tuitonem* legunt, contra fidem exemplarium. Forte scribendum *Tuisconem*; ut populari modo sit dictus Tuiske: inde sane rectius formaveris generale illud nomen Tuisken.

Ingævones) Sola diphthongus, quam & Plinius habet in hac ut & in voce *Istævonum*, satis indicat, perperam has voces nonnullos interpretari Inwoner & Westwoner, quasi

quasi a situ incolentium vocabula illa sint nata. Ne nunc urgeam, diserte a Tacito dici, a trium filiorum Manni nominibus illa Germanicarum gentium orta cognomenta; & alios dictos Herminones, quæ vox plane nihil habet commune cum situ; itaque ex sententia Taciti dixeris rectius: Tres fuisse Manno filios, vulgo nuncupatos Ingåff, Iståff (quod forte idem cum Júståff, vel ut passim scribitur Gústaff) & Hermin.

Herminones) Plinius habet *Hermiones*: sed altera illa vox propior antiquissimo illi nomini Germanico Hermin.

Vandalios) Plinius habet *Vindili*. Sed vox altera seculis sequentibus magis inclaruit.

Nuper auditum) ita maluit Lipsius, cum vulgo legeretur *additum*: nec male.

Eaque vera) hæc & sequentia, usque ad illa: *fuisse apud eos*, rectius prioribus junxeris. Narrat enim Tacitus illa omnia ex aliorum *quorundam* sententia, non sua.

Nunc Germani) Bambergensis codex, teste Lipsio in Notis posterioribus, habet: *tunc Germani*. Idem in Bononiensi quadam editione sibi repertum testatur Pichena in Appendice. Qui scil. nunc Tungri, illi ante Germani audierunt, sive ipsimet sibi hoc nomen indiderint, sive a Romanis aut Gallis ceperit hæc appellatio; quod posterius Strabo diserte testatur, & innuit Tacitus addens: *vocati sunt*: eoque forte est verisimilius. Sensus hic fuerit: Galli, aut potius in Gallia commorantes Romani, Tungros Rhenum transgressos appellavere Germanorum nomine. Tungri hi Gallorum victores ad omnes Transrhenanos nomen hoc suum transtulerunt, quo metum incuterent, venditantes scilicet omnes illos fraterno quasi vinculo sibi junctos esse. Placuit inde nomen illud recens tum inventum ipsis Transrhenanis. Nescio tamen an quo certo liceat testimonio ostendere, isthac appellatione Germanos ipsos suæ inter

ter linguæ homines unquam usos. Ita si acceperis, haud necessum fuerit contra fidem manuscriptorum cum Cluverio legere pro illo: *a victore ob metum, victores a victis, ob metum*, cum Lipsio pro *a seipsis, a reipsa.*

Cap. III. *Virorum fortium ituri in prælia*) Lipsius hæc distinguit: *pr. Virorum fortium. Ituri in prælia canunt.* Sed lectio vulgata videtur expeditior, eoque & Cluverio aliisque probata fuit.

Barditum) ita ex Farnesiano codice MS. in Notis prioribus emendavit Lipsius. Attamen in posterioribus judicat placere sibi tunc potius *Barritum*, prout vulgo ante legebatur. Idque Cluverius ac alii retinuere.

Tam vocis ille quam virtutis) in Bambergensi codice lectum fuit: *tam vocis quam mentis.* Spernit hoc Lipsius. Colerus probat, sed fortassis immerito.

Ασκιπύργιον) Lipsius in notis prioribus glossema censuit repertum; tamen etiam in Farnesiano codice MS. Quin igitur maneat suo loco, præsertim quum ipso Lipsio prodente in Notis posterioribus, constanter in MSS. vox aliqua Græca hic reperiatur.

Cap. IV. *Propriam & sinceram*) Lipsius ex Bambergensi codice adducit, non probans tamen: *perpetuam & sinceram.* Id arridet multum Colero: nec forte sine causa.

Nulli aliis) Vox *aliis* redundat, & videtur delenda, quod fecit Cluverius.

Minimeque sitim) Hæc recte a prioribus colo separavit Cluverius.

Ventosior) Lipsius audet legere *verticosior:* quod etiam Cluverius probavit, idque fortassis merito. Colerus tamen *ventosior* retinet ac defendit.

Plerumque inprocera) Lipsius mavult *pleraque* & hoc exprimit Cluverius. Forte excidit vocula *hæc:* ut lectum fuerit: *sed plerumque hæc inprocera.* Nihil tamen muto.

Cap. V. *Serratos bigatosque*) Quales hi nummi, haut

haut temere dixeris. A figura impreſſa nonnullos ita dictos, non eſt veriſimile; Nec enim ex immenſa nummorum veterum copia vel unum aliquem facile produxeris ſerra inſignitum: quod & Lipſius annotavit. Et cur Germani præ aliis probaverint illos quibus biga incuſa, cum & rariores ſint & aliis nihilo præſtent? Omnino ſuſpicor vocem illam *bigatos* mendoſam eſſe; & *ſerratos* dici illos (quod & Lipſio non diſplicet) quorum ambitus dentatus atque aſper in modum ſerræ; quod cum ſit indicium probæ notæ, cautum eo fuit Germanorum ſimplicitati. Tales ſibi viſos teſtatur Lipſius, & eſt mihi plane ſimilis vetus triumphalis nummus neſcio cujus Q. Antonii, erutus nuper aratro ex agro Ritbergenſi in Weſtphalis, ubi cum Romanis ob viciniam frequens fuit commercium.

Cap. VII. *Exſugere plagas*) Farneſianus & Romanus codex, teſte Lipſio, habent *exigere plagas*. Ita etiam editum fuit ante Rhenanum. Non male: ſed nec *exſugere* quod Rhenanus repoſuit diſplicet; imo videtur rectius convenire cum eo quod non *pavere* eos dicit Tacitus, & *numerare vulnera*. Facit mecum Colerus.

Cap. VIII. *Velledam*) alii legunt *Veledam*, idque rectius, ut indicat illud Statii, *captivæque preces Veledæ*.

Auriniam) Farneſianus mſ. habuit *Fluriniam*: Lipſius putat legendum *Aluerinium*. Aſt *Aluerunum* vox eſt vetuſta Germanica, & ut jam olim Gothis, teſte Jornande, uſitata, ita nec hodie emortua. Iam olim vero fuit & hodie eſt vox appellativa, magnam mulierem quamvis ſignificans, non propria. Itaque non eſt quod *Auriniæ* vox hic ſollicitetur.

Cap. XI. *Apud principes pertractentur*) Grotius argute: *prætractentur*. Ut penes principes minorum rerum arbitrium, majorum προβολεία fuerit. Quem morem multis poſt ſeculis Francos obſervaſſe, alibi notamus: eoque Grotiana illa emendatio plane arridet.

Nec

Nec jussi) Rhenanus monet in veteri codice legi: *nec injussi*: ex quo, Lipsio judice, bene etiam scripseris *nec ut jussi.*

Cap. XII. *Corpore infames*) Lipsius in Notis posterioribus censet scribendum *torpore infames*, ut purget majorum innoxiam famam. At Cluverius quoque & Pichena probant illud vulgatum, nec videtur mutandum, cum torpor non soleat infamiam parere.

Cap. XIII. *Cæteris robustioribus*) assentior Lipsio & Freinshemio legentibus: *Cæteri* (nempe quibus non tanta nobilitas aut merita patrum) *robustioribus aggregantur.*

Cap. XIV. *Præcipuum sacramentum*) liber scriptus monente Lipsio: *Principum sacramentum.*

Et facilius inter ancip.) Placuit Pichenæ & Colero id quod Venetus codex habuit, *& ut facilius inter.*

Belloque tueare) vulgo *tueantur*, Cluverius legit *tuentur*, parvo aut nullo discrimine.

Cap. XV. *Non multum venatibus*) omnino cum Lipsio ejiciendam censeo illam negationem *non.* Delevit eandem & Cluverius. Et vero repugnat moribus Germanorum veterum: tum illi quod sequitur apud Tacitum, *plus per otium transigunt.* Multum scilicet, & plus recte sibi opponuntur, non ita vero *non multum & plus.* Pichena malit: *tum vitam venatibus.* Colerus: *tum vita multum.* At Lipsiana correctio simplicior.

Ipsi hebent) Ita primus Lipsius recte expressit Farnesianam scripturam, cum vulgo legeretur: *ipsi habent miram diversitatem naturæ.*

Ultro & viritim conferre) locum mutilum esse apparet. Rhenanus suspicatur legendum: *Ultro equitium conferre.* Sed ne sic quidem pendentia verba firmaveris, ut recte dicit Lipsius. Ipse notam X. credit excidisse, quæ Decimam significat; quasi jam tum mos fuerit Principibus decimas frugum & jumentorum conferre: idque illud esse quod hodieque obtinet. At vero de-

cimas

cinas Principibus ſolutas, antequam illæ ex bonis ſacris devenerint in peculium Principum, non facile probaveris. Cluverius addit voculam *aliquid;* & vero hæc ſufficit.

Cap. XVI. *Colorum imitetur*) ita ex Farneſiano reſtituit Lipſius. Vulgati perperam: *calorum invitet.*

Cap. XVII. *Spina conſertum*) Lipſius videtur malle *pinna;* ſed nihil definieris temere.

Spargere maculis) illis *maculis* maculam ineſſe ſuſpicatur Lipſius, nihil tamen mutat.

Cap. XVIII. *Non uxor marito*) Monet Lipſius deeſſe in Bambergenſi codice illud *marito:* & abeſſe poſſe ſine fraude.

Sed boves) Pichena ſuſpicatur excidiſſe voculam *binos.* Sed mera eſt ſuſpicio.

Sic vivend. ſic pereundum) Rhenanus memorat ſe alibi legiſſe: *ſic viventes ſic parientes.* Vulgatum autem illud indubie rectius.

Quæ liberis inviolata ac digna reddat) Vox *digna* non immerito Lipſio viſa minus ſincera. Et vero dixeris expungendam: vel aliam quandam voculam deſiderari, quo illa reſpicit. Heinſius legit hunc in modum: *accipere ſe quæ liberis inviolata reddat, digna quæ nurus accipiant, rurſusque ad nepotes referant.* Non male.

Arma denuntiant) Rhenanus monet inventum ſibi in codice *renuntiant,* nullo diſcrimine.

Cap. XIX. *Quorum pœna præſens*) Bambergenſis codex teſte Lipſio habuit: *quorum pœna parentibus & maritis permiſſa.* Nec male fortaſſis: certe rectæ rationi magis conſentaneus fuerit mos ille. Sequentia tamen indicant, ſolis etiam maritis jus fuiſſe animadvertere in adulteram.

Publicatæ enim) Lipſius mavult *etiam*: non enim hoc ad adulteria trahendum: ſed ad quamvis conjugum corporum publicationem.

Cap. XXII. *Sed & de reconciliandis*) ita recte scripsit Rhenanus pro: *de reconciliatis.*

Aperit ad hæc) in vulgatis nonnullis est *adhuc*, idque recte probat Gruterus, voce accepta pro *amplius*, *præterea*, *insuper*. Tantundem valet τὸ *ad hæc.*

Et salva utriusque temporis) Lipsius recte scribit, quod & Cluverio est probatum: *& sua utriusque temporis ratio*, ut sensus sit: non deesse rationem, quare Germani inter pocula consultent, sobrii constituant, deliberare nempe dum fingere nesciunt, constituere dum errare non possint. Salvus tamen etiam sensus est in *salva*; quod & Pichenæ visum.

Haud minus facile vitiis) Bambergensis codex teste Lipsio habuit: *haud minus facile vino quam armis:* id quod proposito videtur convenientius.

Ideoque magis servatur) Lipsius malit *spernitur*. Et vero sensus hic subest: sed hanc haud incommode dat etiam illud: *servatur*. Itaque non est quod mutes: quod & Colero est visum.

Ab universis per vices) Bambergensis legit: *ab universis vicis occupantur*. Forte scribendum, *ab universis per vicos occupantur*. Quæ ratio agri colendi planior est, & propius accedit ad ea, quæ Cæsar de eadem narrat *l.* 6. Imo convenit cum illa, quam subjungit Tacitus, partitione inter singulos. Prima scl. agri in quolibet populo divisio fuit secundum vicos, altera inter singulos secundum dignationem. Consentiunt conjecturæ meæ Pichena & Cluverius.

Prata sepiant) Notat Pichena in omnibus melioribus libris legi, *& prata separent*: a Rhenano nescio, quem codicem secuto, esse illud, *prata sepiant*. Ipse prius approbat, nec ego abnuo.

Cap. XXVIII. *Potentia divisas*) Bambergensis ms. *diversas*. Sensu eodem: sed *divisas* planius.

Bojemi nomen) Lipsius cum legisset in Bambergensi: *manet adhuc Bojis e munere nomen*, scribit: *manet adhuc Boyo-*

Boyoasmi (vel *Boyoami*) *e re nomen*, sive *Bojamium e re nomen.* Forte: *Bojemi e re nomen.* Est tamen vulgata quoque lectio sic satis tolerabilis.

Origine erubescunt) Lipsius eumque secutus Chr. Colerus: *origine non erubescunt.* Ubios enim maluisse Germanos censeri. Et vero ita est: nec tamen est, cur mutes quidquam. Loquitur enim Tacitus de origine Ubiorum non illa Germanica, quod Lipsius existimavit, sed qua colonia cœpit esse Romana. Ejus quamvis honoratæ, tamen Ubios puduit. Ita si capias, non opus fuerit vel Gruteri medela: *Ne Ubii quidem &c.*

Cap. XXIX. *Tributis contemnuntur*) Lipsius in Notis posterioribus judicat, posse ferri hanc lectionem: *nam*, ait, *quibus tributa imponuntur, hoc ipso, ut victi pro contemptis habentur ac despectis.* Idem sentit Christ. Colerus. Videtur tamen Lipsius malle *continentur* vel *contunduntur.* Jamdudum ante illum Rhenanus suspicabatur legendum, *condemnantur*, vel *comminuuntur.* Stephanus Pighius in Hercule Prodicio maluerat *contenuantur.* Fulvius Ursinus legerat, *conteruntur.* Verum hoc posterius quidem admitti non potest, quum paulo post sequatur: *Nec publicanus atterit.* Ego vel non sollicitaverim vulgatam lectionem, vel aliquam illarum vocularum admiserim a Rhenano, Pighio, Lipsio adductarum.

Cap. XXIX. *Non numeraverim*) ita recte reposuit auctoritate vetustioris cujusdam editionis Rhenanus, cum perperam legeretur: *Non numeravimus.*

Limite acto) Alii legunt, *limite aucto.* Et vero Trajani, adeoque Taciti ætate, promota erant præsidia & aucti Romani Imperii limites.

Cap. XXX. *Nisi ratione disciplinæ concessum*) Bambergensis codex habuit: *nec nisi Romanæ Disciplinæ.* Lipsius optime judicat, neutram lectionem jure spernendam. Probaverim tamen potius Bambergensem.

Ferramentis coonerant) ita libri omnes veteres, non *onerant*, ut notavit Pichena.

Cap. XXXI. *Rara & privata*) Plane pervertit sensum Colerus sua illa emendatione: *Et aliis Germanorum populis usurpatu rara est privata cujusque audentia, apud Cattos in consensum vertit.*

Jamque canent insignes) Lipsius in Notis prioribus suspicatus est depravationem: in posterioribus nihil movet. Nec video quidquam, quare sequius suspicari hic debeamus.

Visu nova) Berneggerus voluit: *visu torva.* Freinshemius *visu nota.* Videtur nihil mutandum. Sententia est, habitum ejusmodi *visu novum*, h. e. mirum esse; præsertim quum ne in pace quidem mitiore vultu emollescat.

Vultu mitiore) Pichena vult *cultu mitiore*; at sine causa.

Cap. XXXIII. *Urgentibus Imperii fatis*) Lipsius in scripto libro legit, *vergentibus fatis.* Non male.

Cap. XXXIV. *Referre consensimus*) Idem Lipsius in eodem libro legit, *referre consuevimus.* Utrumque tolerabile: prius tamen magis redolet dictionem Taciti.

Audentia Druso Germanico) Vir doctissimus mavult: *Druso & Germanico.* Non improbaverim: tantum dubito, num Germanicus columnarum Herculis quærendarum causa quidquam fuerit conatus: de alia vero expeditione Tacito hic quidem non est sermo.

Cap. XXXVI. *Tacti ruina*) Pichena vult: *tracti ruina.* At Gruterus recte defendit *tacti*, loqui enim Tacitum tanquam de fulgure.

Cap. XXXVII. *Magni exercitus*) Hanc lectionem debemus conjecturæ Lipsii, cum in libris esset *magni exitus.* Non tamen contempseris illa vulgata.

Sæpius admonuere) Rhenano suspectum visum est vocabulum

cabulum *admonuere*; malit *admovere*. At Pichena ſtabilit vulgatum, quam & nos ſequimur.

Marco quoque Manlio) Liviana Epitome l. 6. habet prænomen *Caji*. Forte tamen nihil eſt mutandum; ejusmodi enim ἁμαρτήματα μνημονικὰ optimus etiam autoribus interdum obrepunt.

Cap. XXXVIII. *Retro ſequuntur*(Hanc lectionem nec Lipſius nec Cluverius nec quidam alii ſollicitant. Verum Theodorus Marcilius ita emendat: apud *Suevos usque ad canitiem horrentem capillum, retrorſum ac ſæpe in ſolo vertice ligant.* Amplectitur hanc emendationem Colerus. Scaliger legendum cenſuit: *capillum retro ſequus, ac ſæpe in ipſo ſolo vertice religant.* Probat hanc correctionem Freinshemius. Placet illa & mihi præ Marciliana, quod propius accedat ad vulgatam lectionem, & morem Suevicum pulchre exprimat. Alii ſcilicet Suevorum unico nodo in ſolo vertice, alii pluribus retro ſecus flexum crinem ſubſtrinxerunt, qui ſunt illi *cirri* & illa *cornua* Germanorum, priſcis ſcriptoribus memorata.

Principes & ornatiorem habent) ita conſtanter codices. Cluverius paulo aliter, quam fit vulgo, locum hunc omnem diſtinguit: *Apud Suevos usque ad canitiem horrentem capillum retro ſequuntur ac ſæpe in ipſo ſolo vertice religant principes, & ornatiorem habent.* Sed ita manet illud inſolens & intellectu difficile, *retro ſequuntur*: nec ſatis apte illa reliqua cohærent. Freinshemius mavult: *retro ſequus & ſæpe in ipſo ſolo vertice religant. Principes & ornatorem habent*, ſervum ſcilicet ornandi capilli peritum, quales erant Romanis. Sane ornatum aliquem Principibus acceſſiſſe certum eſt; num vero in id ſingulares illi habuerint ornatores, dubitare me facit priſca ſimplicitas. Videtur ſic ſatis commoda vulgata lectio.

Ut hoſtium oculis ornentur) Bambergenſis liber habuit, *armentur*. Sed vulgatam lectionem probavit, idque recte, J. Lipſius.

Cap. XXXIX. *Auguriis patrum*) En verſiculum: *Auguriis patrum & priſca formidine ſacram.* Primus illum obſervavit Gerardus Falckenburgius. Num ſit alicujus veteris poetæ, an vero ſponte nec opinanti Tacito excíderit, incertum.

Cent. pag. habitantur) Ita & in Veneto codice legi, notavit Pichena. Alii ſcribunt minus recte, *habitatur.*

Cap. XL. *Longobardos paucitas nobilitat*) Ita beneficio Farneſiani codicis primus recte edidit Lipſius, cum ante legeretur, *Longobardis paucitas nobilitasque.*

Reudigni deinde & Aviones) Cluverius emendat, ſed non niſi ex conjectura: *Deuringi & Caviones.*

Suardones & Nuithones) Num rectius, *Suardones & Vithones?* Populari lingua Swarten & Witten; Albi & Nigri. Utriusque ſane populi veſtigia hodieque dixeris ſupereſſe iis locis, quæ ab utroque illo colore per omnem Germaniam nomen acceperunt.

Herthum id eſt terram matrem) Notante Lipſio, libri alii *Nerthum*, alii *Verthum* habent. Ipſe veram vocem, nec injuria, cenſet *Aerthum.* Gloſſaria tamen antiqua terram interpretantur *Hertham.*

In inſula Oceani caſtum nemus) Minus ſane nemori aptum eſt ἐπίθετον *caſtum*, eoque Cluverius legit, *ſacrum.* Perplacet Freinshemiana emendatio, *Vaſtum*; quoniam quam minimum recedit a vulgato, & tritiſſimum eſt, vaſta nemora quondam religioſa habita eſſe.

Cap. XLI. *Quatenus Danubio pergitur*) Scriptus liber, monente Lipſio, habuit *peragitur:* Sed male. Ipſe Lipſius in Notis prioribus maluit, *porgitur* ſive *porrigitur.* Poſt ſcripſit: *Danubio prætexitur.* Quod ſecutus etiam eſt Cluverius.

Cap. XLIII. *Sed Deos interpretatione*) Alii legunt: *Sed deos interpretatione Romani Caſtorem Pollucemque nominant.* Quæ tamen nos expreſſimus videntur meliora.

Paulo jam addictius) Bambergenſis & Romanus habuit: *adductius.* Proba utraque voce, ceu etiam Lipſius cenſuit.

Cap. XLIV. *Nec velis miniſtrantur*) Lipſio melius viſum:

visum: *velis miniſtrant.* Sane ita & Virgilius: *velisque miniſtrant*; & rectius convenit cum ſequentibus: *nec remos adjungunt.*

Cap. XLV. *In ortus edurat*) Pichena legendum putat: *in ortum.*

Sonum inſuper emergentis) Lipſius malit, approbante Cluverio, *ſe mergentis:* Colerus, *immergentis.* Et vero illa caſſæ fuit plebis perſuaſio, mergi ſolem cadentem, & hinc ſtridorem naſci, perinde ut fit, ſi quando candens ferrum aqua extinguitur. Sonus itaque fuerit non emergentis, ſed ſe mergentis ſolis. Gruterus delet *emergentis* vocem, quoniam in antiquitus editis non viſitur. Quod de Bononienſe ac Veneto teſtatur etiam Pichena *in Append.*

Formasque Deorum) Colerus, nec male, ſuſpicatur legendum: *formasque equorum;* qui nempe crediti trahere Solis currum.

Illuc uſque (& fama vera) Pichena, ut & Colerus, hunc locum, ſi quem in hoc libro alium, corruptum exiſtimant. Eoque ille divinat ſcribendum: *Illuc uſque eſt fama, verum tantum tradita exponam. Dextro Suevici maris &c.* Colerus legendum conjicit: *Illuc uſque & famæ, Verum tantum natura arguit. Iam dextro Suevici maris &c.* Utraque lectio autem & duri eſt ſenſus & multum valde a recepta abit. Num ſatis eſt, ſi ita leviter immutes? *Illuc uſque fama vera, & tantum natura;* Vel: *Illuc uſque, ut fama vera, tantum natura.*

Omniumque tutela) Lipſius mavult: *omnique tutela.* Sed parum refert.

Cap. XLVI. *Procerum connubiis mixtis*) Rhenanus atque etiam Althamerus legendum putant: *Ceterum connubiis mixtis.* Idem expreſſit Cluverius. Reliqui omnes vulgatam tenent lectionem, niſi quod Colerus velit: *Procerum connubiis mixti.* Quod tamen quare ſequaris, nihil cauſæ video.

Ut illis ne voto quidem) Ita primus legit Rhenanus. Malit tamen: *Ut illis ne voto quidem opus. Sed cetera.*

II.

AEGIDII LACARRII NOTAE.

Cap. I. *LIBER*) Tacitus hunc scripsit librum Trajani Consulatu altero, ut ipse infra testatur agens de Cimbris. Historiarum vero Libros composuit, Trajano jam aliquot annos imperante; postremo Annales. Tacit. Histor. lib. I. Annal. 2.

GERMANIA OMNIS) Rhenus ab *occasu* Limes est Germaniæ, cujus Septentrionale Latus clausisse Oceanum non Balthicum aut Suevicum, sed Septentrionalem, qui supra Norwegiam, Scritofinniam, Lappiam, ac Finniam est, ostendit Cluver. German. antiq. Lib. I. p. 79 ex Tacito, Plin. L. 2. c. 108. & Mela l. 3. c. 3. *A MERIDIE* non desunt, qui ad Alpes usque proferant Germaniam, inter quos M. Agrippa, Mela. Ab *ORIENTE*, Mela, Plinius & Ptolemæus inter Germaniam & Sarmatiam terminum Vistulam fluvium præfigunt; Secus Tacitus, qui Germaniam ultra Vistulam per Prussiam, Poloniam & Livoniam porrigit, ut docebimus infra: quare Vistulæ nulla facta mentione, *mutuo metu*, a Sarmatis seu Scythis Germanos disjungit, a Dacis vero sive Getis, qui partem Hungariæ Transsilvaniam, Valachiam, Moldaviamque ad Danubiam occuparunt, montibus disterminat.

NUPER COGNITIS) Maxime sub Tiberio & Domitiano Imper. Plin. lib. II. c. 108. *& a Germanis immensas Insulas non pridem compertas cognitum habeo.* Verum jam inde longe antea Pytheas Massiliensis, Timæus, Xenophon, Lampsacenus, homines Græci scripserant de Suedia, Norwegia, Finnomarchia, Lappia & Finnia haud sane perperam.

VERTICE) Video ex Tacito unum omnino Rheni fontem & caput agnovisse Antiquos, hodie biceps Rhenus ostenditur, de uno cap. audi Melam, a capite duos

duos Lacus efficit, *Venetum & Acronium.* Venetus hodie Conſtantienſis, qui Plinio L. 9. c. 17. *Brigantinus*, a Brigantio oppido, quod nunc *Bregens*; *Acronius* eodem alveo infra Venetum eſt.

ABNOBAE) Emendatius eſt, quam *Arnobæ* vel *Arbonæ.* Abonaba ut ex Plinio & Martiano colligo montium jugum eſt, quod ab Rheni Arolæque Confluentibus ad Danubii fontem Nicrumque ſternitur. A Conſtantienſi lacu fontes Danubii 26. circiter millia paſſuum diſtant. Strabo Lib. 7. Ἡμερήσιον δ' ἀπὸ τῆς λίμνης προελθὼν ὁδὸν Τιβέριος, εἶδε τὰς τοῦ Ἴστρου πηγὰς. *Unius diei iter ab Lacu Conſtantinenſi progreſſus Tiberius, vidit Danubii fontes.*

Cap. II. *CARMINIBUS*) Cæſar Comment. 5. de Druidis. *Magnum numerum verſuum ediſcere dicuntur: itaque nonnulli annos vicenos in diſciplina permanent, neque fas eſſe exiſtimant, ea literis mandare.*

TUITONEM) *DEUM* cum Cluver. interpretor a THEVTH, quod quadam vicinia cum nomine ΘΕΟΣ Deum ſignificat.

MANNUM) *Adamum*, vel primum *hominem* intellige. Germani hominem MAN vocant, item Ægyptii & Lydii Adamum vocarunt Man & Men.

TRES FILIOS) Iſtævonem, Ingævonem & Herminonem, oriundos ab Noachi abnepote Aſchenaze, qui ex hac re maxime Adamus creditus eſt, quod primus Germanorum fuerit parens. Cluver.

INGAEVONES) Plin. l. 4. c. 14. Germanorum genera quinque: Vindeli, quorum pars Burgundiones, alterum genus, *INGAEVONES*, quorum pars Cimbri, Teutoni,.... proximi autem Rheno. Iſtævones, quorum pars Sicambri, Mediterranei, Hermionos.... quinta pars Peucini, qui & Baſtarnæ.

MARSOS) Veſtophalios inter Munſter & Paderborn.

GAMBRIVIOS) Clientes Cattorum, de l'ancienne Heſſe.

SUEVOS VANDALIOS) *ſ. Vandalos.* Uti Svevici, ita Vandalici generis plures in Germania fuere nationes. Ad Vandalos in univerſum pertinuit, quicquid interjacet inter *Dantzick*, *Lubeck*, *Brandeburg*, & Lacum Gopsfo in Polonia. Lacum Gopsfo circumcinxere olim Burgundiones illi vagi, qui tandem in Gallia conſedere.

RECENS) Si reſpicias ad Marſorum & Gambriviorum antiqua nomina; alioqui non ita recens, quandoquidem ante Tacitum temporibus Cæſaris antiquum fuit. Comment. 2. *Plerosque Belgas eſſe a Germanis Rhenumque antiquitus transductos.*

PRIMI) Condruſi, Eburones, Cæræſi, Pæmani, Cæſar. Comm. 2. quibus adjungit Segnos Comm. 6.

NUNC TUNGRI) Tungri poſthumum nomen eſſe colligimus ex eo, quod apud Cæſarem nunquam legatur niſi fallor.

GERMANI) a *Gerre* vocabulo Germanico; Gallico *Guerre.*

VICTIS) qui quoties de Germanorum adventu audiebant, clamabant, adventare Gerram aut Germanos.

A SEIPSIS) ut terrorem incuterent hoſtibus.

Cap. III. *HERCULEM*) non illum Alcumena genitum, ſed Gigantum domitorem ſine principio, eundemque cum Sole. Macrob. Saturn. lib. I. c. 20. *Et revera Herculem Solem eſſe vel ex nomine claret*, Ἡρακλῆς *enim quid aliud eſt niſi* Ἥρας *id eſt aeris* κλέος. *quæ porro alia aeris gloria niſi Solis illuminatio ..., ipſe creditur & Gigantes interemiſſe.*

BARRITUM) a Germanica voce Baren, id eſt clamando. Lipſ. ſi legis barditum, habebis Carmen a Bardis Germanorum Poetis compoſitum.

ULIXEM) Quæ de Ulyſſe λόγοι.

ASCIBURGIUM) *Asburg.* Ignobilis hodie Vicus in Gueldria, ad ripam Rheni, in cujus agro non admodum nuper reperta ſunt Romanorum oſſa defoſſa.

NORI-

NORICUM) Inter Pannoniam, Carnos, Rhætiam & Vindelicam.

PANNONIAM) *l'Auſtriche.*

Cap. V. *SCRUTATUS*) Exciderat Memoria cum hæc ſcripſit Tacitus; eruditior poſtea factus, cum Annales ſcribit, ita loquitur de Curtio Rufo: *In agro Mattiaco* (in Germania ſi Cluverio fides, non Maziaco in Africa, ut vult Lipſius) *recluſerat ſpecus quærendis venis argenti, unde tenuis fructus nec in longum fuit.*

SERRATOS BIGATOSQUE) Lipſius, *Serrati, inquiunt nummi, quibus ſerræ forma impreſſa & incuſa, ut bigati, quibus bigarum, & de his quidem clarum eſt, oculi me docent quotidie. At de ſerratis quis obſecro in tanta iſta copia nummorum veterum unum aliquem protulit aut proferet cum ſerra: non vidi, non legi:* Mavult igitur Serratos dici aſperos & dentatos, vel legi Servianos a Servio Romanorum Rege, qui primus Romæ æs ſignavit. Serviani olim in pretio. Sveton. in Auguſt.

Cap. VI. *FRAMEAS*) Haſtas longas. Tacit. Annal. Lib. 2. *Non minor Germanis animus, ſed genere pugnæ & armorum ſuperabantur, cum ingens multitudo, artis locis, prælongas haſtas non prætenderent, non colligerent, ut eminus & cominus ferirent.*

SAGULO) Sagum aut Sagulum Germanorum fuit inſtar pallii quadrati aut tapetis, e collo pendentis ad tergum. Afranius in Comœdia: *Sagos quadratos* maſculino genere. Tacitus infra: *Tegumentum omnibus ſagum, fibula, aut ſi deſit, ſpina conſertum l. religatum, cetera intecti.*

PAUCIS LORICÆ) Nobilibus & Ordinum ductoribus, qui a reliqua plebe veſte diſtinguebantur ſtricta & ſingulos artus exprimente, ſuper qua Lorica. Tacit.

EQUESTREM PUGNAM) Cæſar de Arioviſto. *Equeſtri prælio quotidie contendit. Genus hoc erat pugnæ,*

pugnæ, quo se Germani exercuerant, Equitum millia erant sex, totidem numero pedites velocissimi ac fortissimi, quos ex omni copia singuli singulos suæ salutis causa delegerant, cum his in prœliis versabantur, ad hos se equites recipiebant, si qui graviore vulnere accepto equo deciderant, circumsistebant, si quo longius prodeundum aut celerius recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas, ut jubis equorum sublevati equos adæquarent.

ID IPSUM) Centeni aut Centenarii.

HONOR EST) ex Centenariis fuisse.

CUNEOS) Cuneus Delta Δ refert. Agath. l. 2. δελτωτῶ γαρ ἐοίκει.

Cap. VII. *SACERDOTIBUS*) Tria omnino apud Germanos Sapientum genera, quorum authoritas regia propemodum major; *Bardi*, *Vates*, *Druidæ*. Bardi hymnos canebant, Vates Sacra curabant, Druidæ tractabant Theologiam. *Bardi*, Melæ & Diodoro Poetæ erant & Oratores. Vates Strab. Phisiologi; Diod. aruspices. Plinio Medici, Druidæ Legum periti, & Theologi Diodoro.

EFFIGIISQUE) Tacit. Lib. 4. Histor. de Batavis, *Inde depromtæ silvis lucisque ferarum imagines*, luporum, aprorum, ursorum, taurorum, equorum, avium.

SIGNA) des étendars ou enseignes. Marcellin. l. 30. de Germanis. *Vexillis de more sublatis.*

LAUDATORES) *Hortamenta Victoriæ & pulsis pudorem.* Tacit. Histor. l. 4.

Cap. VIII. *OBIECTU PECTORUM*) Plutarchus in Mario de Cimbrorum exercitu ait: Feminas plaustris consistentes pullatas, trucidasse fugientes, alias viros, alias fratres, alias parentes ἄι μὲν ἄνδρας, ἄι δὲ ἀδελφὰς, ἄι δὲ πατέρας.

VELLEDAM) Tacit. Hist. l. 4. *ea Virgo Velleda, nationis Bructeræ late imperitabat, vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas, & augescente superstitione arbitrantur deas --- Coram adire alloquique Velledam negatum; arcebatur adspectu, quo venerationis plus*

plus ineſſet: ipſa in edita turre, dilectus e propinquis conſulta, reſponſaque, ut internuntius Numinis portabat.

Cap. IX. *HUMANIS HOSTIIS*) de Gallis Lucanus l. 1. *Et quibus immitis placatur ſanguine diro Teutates.* Hunc Teutatem Mercurium fuiſſe, ex Paulo Diacono affirmat Cluverius.

ANIMALIBUS) Imo vero etiam hominibus, Procop. Goth. l. 2. de Suevonibus τῶν ἱερείων σφίσι τὸ κάλλιστον ἄνθρωπός ἐστιν. Hoſtiarum illis pulcherrima eſt homo, quem omnium primum bello ceperint Marti immolant.

ISIDI) Sub nomine Iſidis Lunam coluiſſe antiquos ex priſcis Autoribus Diodoro, Manethone & Hecathæo in Proœmio Diog. Laertii demonſtrat Cluver. Cæſar Comment. 6. de Germanis. *Deorum numero eos ſolum ducunt, quos cernunt, & quorum ope aperte juvantur, Solem & Vulcanum ignem & Lunam;* his adde ex Tacito Terram matrem, quam etiam Germani ſub nomine Matris Deorum colebant.

LIBURNAE) Navigii Fulgent. in Mythol. *Navigium Iſidis Ægyptus colit.*

Cap. X. *SORTIUM*) Simile aliquid de Scythis narrat Herodot. l. 4. etenim pluribus virgis ſalignis divinabant. Enares vero & Adrogyni ex eodem Herod. tiliæ fronde vaticinabantur.

CONSULTATIO) habebatur, ſed in poſterum diem rejiciebatur.

SIN PERMISSUM) Vel primo, vel ſecundo, vel tertio denique die, auſpiciorum adhuc ex avibus fides & equorum præſagia exiguntur.

AVIUM VOCES VOLATUSQUE) Ovid. Triſt. I. 1. *Linguave, ſervatæ, pennave dixit avis.*

PROPRIUM) Non ita proprium quin etiam commune quodammodo fuerit Perſis Herod. L. Xerxi & Cyro Perſarum Regibus attribuit ἱεροὺς ἵππους λευκοὺς & τὸ ἅρμα τὸ ἱερὸν. *Equos Sacros, candidos, & currum ſacrum,*

crum. Ditmarus lib. 6. Chron. refert Luiticios vulgo Lusatios, Equum inter alios maximum ut sacrum venerari eundemque credere (si modo insistat duorum hastilium inter se transmissorum cuspidibus) futura præsentire.

Cap. XI. *LUNA*) Cæsar Comm. I. *Quum ex captivis quæreret Cæsar, quamobrem Arioviſtus prælio non decertaret, hanc reperiebat causam, quod apud Germanos ea consuetudo esset, ut matres familias eorum sortibus declararent, utrum prælium committi ex usu esset, nec ne. Eas ita dicere, non esse fas Germanos superare, si ante novam Lunam prælio contenderent.* Addit Plutarchus, eas ita prædixisse inspectis amnium vorticibus & gyris.

NOCTIUM) Ita & Numidiæ qui ex Nicolao Damasceno apud Stobæum non dierum sed noctium numero, tempus suum computabant.

Cap. XII. *PAGOS VICOSQUE*) *Contrées* Turneb. Pagos, Villas interpretatur: vicos vero junctas domus, regionesque, quæ pagatim incoluntur affirmat dici pagos.

COMITES) Cluver. *des Comtes*, unde Comitum dignitas. Comes domorum Justiniano, qui in Domesticos Principis Præfecturam habebat. Comes Stabuli.

Cap. XIII. *CIVITAS*) tout le pais.

SUFFECTURUM) Viribus & ætate, ætas sufficiens existimatur prima adolescentia & vicesimus annus, quod odoratus sum ex Tacito. *Apud Cattos in consensum vertit ut primum adoleverint crinem barbamque summittere: nec nisi hoste cæso exuere votivum obligatumque Virtuti oris habitum.* Certe vigesimo ut plurimum anno erumpit & summitti potest barba.

Cap. XV. *PHALERAE*) des Bardes, sine ephippiis, quibus non utebantur antiqui Germani. Cæsar Comment. 4. *neque eorum moribus turpius quicquam aut inertius habetur quam ephippiis uti; itaque ad quemvis numerum ephippiatorum quamvis pauci adire audent.*

Pro

Pro ephippiis pictos habebant tapetes: *Instratos auro alipedes pictisque tapetis.* Virgil.

Cap. XVI. *URBES*) Aliter Cæsar de Suevis, quos demigrasse refert ex oppidis seu Urbibus. Cæsarem sequuntur Ptolemæus & Herodianus. Sed magis Vellejo, Straboni & Tacito credendum, nisi more Brittannorum *oppidum* interpreteris cum eodem Cæsare silvas impeditas vallo atque fossa. Cæsar Comm. 5. *Oppidum Brittanni vocant cum silvas impeditas vallo atque fossa munierunt.*

Cap. XVII. *SAGUM*) vid. supra.

NON FLUITANTE) Sidonius: *Strictius assutæ vestes procera coercent Membra virum, patet is arctato tegmine poples.* Secus Lucanus. Et *qui te laxis imitantur Sarmata braccis Vangiones Batavique truces.* Verum Vangiones Batavique in Gallia cisque Rhenum habitabant, origine duntaxat Germani erant.

OCEANUS) Justinus de Scythis. *Lanæ iis usus ac vestium ignotus, pellibus tantum ferinis aut marinis vestiuntur.* Germani ferarum pelles aut super pictis maculis aut piscium pellibus versicoloribus spargebant.

FEMINIS) Feminæ plebejæ vel nudæ erant, vel sagis quadratis tegebantur ut Viri.

FEMINAE) nobiles.

LINEIS) jam *quidem & Trans-Rhenani hostes vela ex lino texunt, nec pulchriorem aliam vestem eorum feminæ novere;* Plin.

MANICAS) Vestis feminarum, similis *à une chemise sans manches.*

Cap. XVIII. *PROPE SOLI*) Recte sane, nec iste mos fuit aliorum barbarorum, si Ægyptios & Judæos excipias. De Ægyptiis testis est Herodotus l. 2. de Judæis sacræ paginæ.

PAUCIS) Principibus. Cæsar de Arioviſto Marcomanorum Rege comment. I. *Duæ fuerunt Arioviſti uxo-*

res:

res: *Una Sueva natione quam ſecum adduxerat, Altera Norica, Regis Vicionis ſoror.*

VINCULUM) Nimirum firmior eſt amatio, ubi nudus amor amore nudo vincitur: Ubi non dos aut opes, ſed matrimonium amatur.

AUSURAM) Oroſ. lib. 5. c. 17. de Cimbrorum feminis adverſus Marium. *Mulieres graviorem pene excitavere pugnam, quæ plauſtris in modum Caſtrorum circumſtructis, ipſæ deſuper pugnantes diu prope repulere Romanos.*

EQUUS) Quo etiam utebatur uxor in bellis. Nicetas Coniates in vita Manuelis Comneni ſcribit, viſas ſuper ſagis equitantes Alemanas & Francas mulieres, non conjunctis pedibus, ſed virorum ritu largiter diductis.

Cap. XIX. *SPECTACULORUM*) Tacit. Annal. 13. *Intravere Pompeji theatrum* Veritus & Malorius Friſiorum Legati, *quo magnitudinem Populi viſerent, illi per Otium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) conſeſſum caveæ, diſcrimina Ordinum, quis Eques, ubi Senatus percontabantur.*

LITERARUM) Epiſtola non erubeſcit, & ſæpius literis petuntur, quæ ore non audes.

POENA) Bonifacius Archiepiſc. in epiſt. ad Ethelhardum, Anglorum Regem: *In antiqua Saxonia, ubi nulla Chriſti cognitio, ſi Virgo in materna domo vel maritata ſub conjuge fuerit adulterata; manu propria ſtrangulatam cremant, aut cingulo tenus veſtibus abſciſſis flagellant eam caſtæ matronæ, & de villa in villam miſſæ occurrunt novæ flagellantes, & cultellis pungunt, donec interimant.*

SECULUM) la mode.

VITAM) Apud Erulos, Germaniæ Populos, adeo non ſecundis nuptiis erat locus, uti uxor laqueo ſe ſtatim indueret juxta ſepulchrum mariti demortui, niſi vellet infamis vivere. Procop. l. 2. Goth.

AGNATIS) Liberis, qui agnaſcuntur.

Cap. XX. *ALIT*) Prolem etiam recens natam

tam Rheno explorant Germani, clypeoque impositam, si demergitur, notham, si innatet, veram censent. Claud. in Rufin. *Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus.* Nonnus lib. 46. de Rhen. ἀσημαντόιο θεμιστοπόλος τοκετοῖο *incerti judex partus.*

SERA) Cæsar Comment. de Germanis, *Intra annum vero vicesimum feminæ notitiam habuisse, in turpissimis habent rebus.*

ARBITRANTUR) Ita etiam Lycii, quorum rationem hanc affert Herod. lib. 1. quod de Sororum magis, quam fratrum filiis constet.

ORBITATIS PRETIA) Non ita Romani. Seneca ad Marciam. *In Civitate nostra plus gratiæ orbitas confert quam eripit: adeoque Senectutem solitudo, quæ solebat destruere, ad potentiam ducit: ut quidem odio filiorum simulent; & liberos ejurent, & Orbitatem manufaciant.*

Cap. XXII. *CONSTITUUNT*) postera die. Vetustissimum hunc fuisse morem etiam Græcorum disces ex Homero, & Plutarch. de Persis Herodot. ita ait eos ad vinum consultare, ut ea decreta firmiora existiment, quam quæ sobrii statuunt.

Cap. XXIII. *ORDEO*) Dio l. 49. ait Pannonios ordeum ac milium juxta edere ac bibere. Plin. libr. 22. *ex iisdem frugibus fiunt & potus, Zythum in Agypto, Celia & Cerria in Hispania, Cerevisia & plura genera in Gallia aliisque Provinciis.*

Cap. XXV. *COLONO*) Agri Cultori.

EXSEQUUNTUR) Nec sola uxor & Liberi, verum etiam Servi vel per commercia comparati, vel bello capti. Sen. Epist. 47. de Variana clade, qua fusi sunt in Germania Romani: *Quam multos splendidissima natos Senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit, alium ex illis Pastorem, alium Custodem casæ fecit.*

LIBERTI) donati Libertate, sed non eatenus apud Germanos ut erga Dominum ab officiis servilibus immunes essent.

MOMENTUM) Alicujus momenti.

ASCENDUNT) Enim vero a Regibus ſublati.

LIBERTINI) Filii Libertorum omnino liberi. Liberti hac una admodum nota apud Germanos a Servis diſtinguebantur, quod plenam Libertatem in Libertinos filios transmitterent.

AGER) nullis conſitus arboribus.

Cap. XXVI. *TOTIDEM*) ac nos.

VOCABULA) Quibus Hyems, Ver ac Æſtas intelliguntur. Plin. de Principio menſium, anni, & ſæculi apud Gallos. *Sexta luna, quæ principia menſium annorumque iis facit, & ſæculi poſt triceſimum annum.*

Cap. XXVII. *EQUUS*) Cæſar de Gallis comm. 6. *Omnia, quæ Vivis cordi fuiſſe arbitrantur in ignem inferunt, etiam animalia ---- Servi & clientes una cremantur.*

LUGERE) Senec. Epiſt. 63. *Annum feminis ad lugendum conſtituere majores, non ut tam diu lugerent, ſed ne diutius. Viris nullum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum.*

Cap. XXVIII. *BOJI*) Cæſari Volſcæ Tectoſages ſunt, & ex Gallia Braccata ſ. Narbonenſi (cujus caput ex Plinio & Mela fuit Toloſa) profecti. At Livius l. 3. Celtas vocat (quorum Summa imperii penes Bituriges fuit) Ambigatus Rex Celtarum in Hercinios Saltus Sigoveſum ex Sorore Nepotem miſit Priſco Tarquinio Romæ regnante. Idem Liv.

BOJEMI) a Bojis, *la Boheme.*

MUTATIS) Boji a Marcomannis pulſi in Bavariam ſive Bojoariam tranſiere. Cluver. ex Strab. l. 4.

AVARISCI) in Pannonia.

OSI) in Polonia non longe a Viſtulæ (*du Weiſſel*,) fluminis fontibus. Pannoniam dividebat longo ſatis intervallo ab Oſis Danubius.

NERVII) Inepte *Tornai*, Nerviorum tractus hodie ab oppido *Maubertfontaine* ad oppidum *Namur* inde

per

per Hannoniam ad Conte ex Oppido *Condé* ad *Cambray & Chateau Cambresis.* Cluver.

VANGIONES) Libellus Provinciarum Civitatumque Galliæ. Provincia Germ. 1. *Metropolis civitas Moguntinensium, civitas Argentoratensium, h. est, Stratisburg, civitas Nemetum, hoc est Spira, civitas Vangionum hoc est Wormatia, Vormes.*

TREBOCI) *Strasburg.*

NEMETES) *Spire.*

VBII) Cis Rhenum. Colonienſis Epiſcop. admodum totus, Juliacenſis Ducatus pars maxima.

AGRIPPINENSIS) Vipſanius, Agrippinæ Avus, Ubios a Cattis oppreſſos traduxit in citeriorem Rheni ripam. Agrippina poſtea in Oppido Ubiorum genita, *Veteranos coloniam deduci imperat.* Tacit. Annal. 12. inde Colonia Agrippina. *Cologne.*

Cap. XXIX. *BATAVI*) *les Hollandois.* Vahalis fluvius & Rhenus Batavorum Inſulam claudebant.

CATTORUM) de Cattis ſive Haſſis infra.

MATTIACORUM) Mattiaci. Veteravia tota cum portiuncula Haſſiæ *de la Heſſe*, qua oppidum *Marburg.* Hi pars quondam fuere Cattorum Ubiorumque (quos cis Rhenum pepulerant) agros occupavere. Cluver.

SIMILIS) *origine.*

DECUMATES) Lipſ. Decumas ſolventes Romanis in hos agros commeaverant Alemanni convenæ & miſcellanei homines (ut vox ipſa Alemanni indicat, etenim ALL Germanice *Omnem* ſignificat, MAN hominem) iidemque Galli, ut liquet ex ſequentibus Taciti verbis *Leviſſimus quisque Gallorum.* Hi agros intra Rhenum, Mœnum, *le Mein*, & Danubium a Marcomannis in Bojohemum irrumpentibus relictos, ex Gallia profecti inſedere.

PROVINCIAE) Galliæ Romanorum.

Cap. XXX. *CATTI*) apud Cæſarem Suevi. Haſſia tota, Thuringia, Epiſcopatus Paderbornenſis pars

Visurgi flumini (*au Veizer*) affixa, Abbatia Fuldensis, parsque tantula Franconiæ.

DISPONERE DIEM) *se tenir en bataille pendant le jour.*

VALLARE NOCTEM) *camper pendant la nuit.*

COPIIS) *des Vivres.*

BELLUM) in Bello non semper prælia.

JUXTA) Proxima formidini.

Cap. XXXI. *REVELANT FRONTEM*) vel tonsa Cæsarie, vel in vertice nodo religata, ut solebant Suevi quidam Nobiles & Ingenui, ad terrorem, apud Tacitum, vel in posticam capitis partem submota nodoque astricta, quod omnibus Suevis ingenuis erat commune, eosque a reliquis Germanis comam alentibus distinguebat.

HABITUS) Vel annulatorum, vel revelantium frontem obliquato crine nodoque in vertice substricto. *In altitudinem quandam & terrorem, ut hostium oculis ornarentur.* Tacit. infra de Suevis.

Cap. XXXII. *USIPII*) Cliviæ pars omnis trans-Rhenana & portio Agri Monasterienſis, de Munster.

TENCTERI) versus *Paderborn, Waldeck, Marc, Lippe*, oppida. Usipii & Tencteri in vacuum locum relictum a Sicambris, quos Tiberius in Galliam transduxit, transmigrarunt, pulsi enim vero a Cattis, antiquis suis finibus, tractu scilicet illo Vestophaliæ, ubi hodie est *Minden.*

CETERA) Bona.

Cap. XXXIII. *BRUCTERI*) Tractum illum omnem incoluere, qui est a Frisia ad Lippiam fluv. inter Amisiam (l'Ems) & Rhenum. Cluver.

CHAMAVOS) ad Amisiam fluv. & proxime *Lingen & Osnabrug in* Vestophalia.

ANGRIVARIOS) in Westphalia inter Osnabrug, Minden & Limbourg.

SPECTACULO) Commissum est prælium spectantibus præsidiariis Romanis militibus, qui erant ad Rhenum.

num. Excidium narratum est Romæ Trajani anno primo.

Cap. XXXIV. *DULGIBINI*) & Chassuarii principio ad Visurgim habitarunt tractum illum qui versus Occidentem respicit fontem Lippiæ fluvium & oppidum *Paderborn:* incoluere postea sedes a Chamavis & Angrivariis relictas; postquam Chamavi & Angrivarii Bructeros suis finibus spoliassent.

LACUS) Sunt autem illi per universam Hollandiam Septentrionalem sparsi nominibus variis: maximus omnium est *Fletio* sive *Flevus* lacus; trans Flevum erant Frisii majores; cis vero Frisii minores.

TENTAVIMUS) Cum ad Albim usque Drusus & filius ejus Germanicus Oceanum navigarent.

COLUMNAS) In aliqua Oceani Insula. Cluver.

Cap. XXXV. *CAUCHI*) Frisia Orientalis, Episcopatus Bremensis, *Oldenburg* & Episcopatus Midensis pars Septentrionalis, in Vestophalia.

Cap. XXXVI. *CHERUSCI*) *Luneburg*, *Brunsvic*, *Hildesheim*, Halberstad, Ducatus Lavisburgensis & Magdeburgensis partes, quæ sunt cis Albim, l'Elbe, Marchia antiqua. Arminius, Cheruscorum Dux, Cheruscos cum Cattis conciliavit; illo mortuo, cum pristinum dissidium renovaretur, Cattis de Cheruscis *Victoribus fortuna in sapientiam cessit.* Tacit. Inde factum, ut stulti Cherusci, Catti Sapientes dicerentur.

FOSI) Sive Saxones antiqui, *la Holsace.* Hi non ita fracti sunt a Cattis, quin postea exsurgerent in magnum nomen, novasque sedes ambirent & occuparent.

Cap. XXXVII. *CIMBRI*) Peninsula *Iutland* Latine Iutia, Regi Danorum paret. Cimbros & Saxones voce tantum diversos monuit eruditus Portalierus noster, fateor, temporibus Claudiani, qui Saxones Cimbris miscet.

ARSACIS) Parthorum. Primus Parthorum Regnum fundavit Arsaces.

CRASSI) Craſſum in ſolitudines tractum Surena, Orodis Parthorum Regis Dux, una cum majore parte exercitus Romanorum interemit. App. & Vellej.

VENTIDIUM) Ventidius, inquit Flor. *Labieni copias ipſumque Pacorum omnemque Parthorum equitatum toto inter Orontem & Euphratem ſinu, late cædit.*

VARUM) *Nihil illa cæde* ab Arminio Germanorum Duce patrata *per paludes perque ſilvas cruentius.* Flor.

MARIUS) Stitit vagantes & irrumpentes in Italiam Cimbros.

CAESARIS) Caligulæ.

MINAE IN LUDIBRIUM VERSAE.) Et jure quidem merito irriſus eſt Imperator, qui in Germaniam profectus, ſatis habuit littore Oceani conchas cum exercitu colligere & de iis, quaſi de Germanis Victis, triumphare. Sveton.

GALLIAS) Civile, Batavorum Duce, rebellante temporibus Veſpaſiani & Domitiani. Tacit.

Cap. XXXIV. *SEMNONES.*) Poloniæ minoris pars inter Vartam & Viadrum amnes, Ducatus Croſſinenſis, regio Sternbergenſis, Sileſiæ pars, qua oppida *Glogau & Sagan* &c. Luſatia, ex Marchia Brandenburgenſi *Francfurt ſur l'Oder*, Analdini Principatus, Saxoniæ ſuperioris, Miſniæ partes trans Albim. Cluv.

Cap. XL. *LONGOBARDOS*) Longobardi. Marchia Media Brandenburgenſis, pars Magdeburgenſis, Epiſcop. dextræ Albis ripæ affixa. Sub Tiberio & Auguſto etiam cis Albim *vers Danneberg* pars Longobardorum conſedere, ſed etiam tunc ab iisdem Imperatoribus trans Albim ſubmoti ſunt. Strab. Vellej. Sveton.

DEURINGI, CAVIONES, ANGLI &c.) Singulis his ſeptem populis vix ſingulas ſedes adſignat Cluverius. In univerſum dici poteſt illos incoluiſſe eas Regiones, quæ ſunt inter *l'Oder, la Mer Baltique & l'Elbe, depuis Brandenbourg jusques à Lauenburg & Stettin.* Cluver.

DEU-

DEURINGI) postea Toringi, cum in illud solum, quod hodie Turingia temporibus Procopii transmigrarunt. Procop. Goth. l. 1. Deuringi antiquitus in Marchia Brandenburgensi proxime oppida *Havelberg* & *Ruppin*. Cluver.

CAVIONES) & Aviones ad oppidum *Dalmin* in Marchia Brandenburgensi.

ANGLI) Luneburgiensis Ducatus pars ad dextram Albis ripam, cum Mecklenburgiensis Ducatus parte Occidentali. Angli cum proximis Fosis seu Saxonibus societate inita, mari transmisso, Angliæ Insulæ nomen dedere, quæ etiam nunc Angla Saxonum Insula dicitur.

VARINI) ad mare Balthicum, ubi oppidum *Rostock*. Cluver.

EUDOSES) in Pomerania cis Guttalum, l'Oder, ad mare Balthicum in illo tractu, in quo sunt oppida *Baart*, *Stralesunt*. Cluver.

SVARDONES) in Pomerania versus *Stettin deça l'Oder*. Cluver.

NUITHONES) Oppida. *Templin* in Marchia Brandeburgensi, & *Garæ* in Pomerania cis Guttalum. Cluver.

HERTHAM) Germanice Terram.

MATREM) etiam Deorum. Macrob. Saturn. lib. 1. c. 21. *Quis ambigat Matrem Deum Terram haberi?* Et sane, quæ de Sacris Cybeles apud Ovid. Virgil. Marcell. dicuntur, silentium, Festi dies, cruentæ hostiæ, junctæ plaustro boves, lota Dea Almonis aquis, non absunt a narratione Taciti.

INSULA) Hodie Insula Rugen dicitur, etenim lacus, silva densissima, & quæ referuntur a Tacito, huic Insulæ insunt.

Cap. XLI. *HERMUNDURORUM*) tractus Principatus Anhaltini, Saxonia inter Albim & Salam, ex Franconia Coburg, Bamberg, ex superiori Palatinatu

Nurenberg, ex antiqua Suevia *Dunkelſpiel & Nortlingen*, inde juxta Danubium ad oppidum *Ingolſtad* porrigebatur.

RHÆTIÆ PROVINCIÆ) Rhætia duplex, prima & ſecunda: prima inter lacum Brigantinum, Lychum & Ænum.

COLONIA) Auguſta Vindelicorum eis Danubium, *Augſpurg*.

CUSTODE) Milite Romano.

ALBIS ORTUM) Errat toto Bojohæmo Tacitus. Oritur Albis in confiniis Sileſiæ & Bojohæmi. Cluver.

NOTUM) Druſo, Germanico & Tiberio Cheruſcos, Cattos & Hermunduros debellantibus; quieſcente vero Trajano, ſub cujus Imperio ſcribebat Tacitus, tantum *auditur*.

Cap. XLII. *NARISCI*) Palatinatus ſuperioris tractus trans Danubium oppoſitus Caſtris Reginis, *Ratisbonne*. Cluver.

MARCOMANNI) pulſis Biis occupaverunt Bojohæmum, *la Boheme*.

QUADI) Moravia, tractusque omnis trans Danubium, oppoſitus Vindebonæ à *Vienne*, Carnunto à *Haimberg*, & Brigantio à *Strigonie*. Quados diſtingue in priores & poſteriores: hi origine Suevi in commune Quadorum tranſierant nomen.

REGIBUS) Catualda Rege Marcomannorum, qui pepulerat Maroboduum, Vannio, quem Druſus Suevia ſive Quadis præpoſuit, Vangione & Sidone Regibus egregiæ adverſus Romanos fidei. Hi Vannio regnum abſtulerunt. Tacit. Annal. l. 12.

Cap. XLIII. *MARSIGNI*) Sileſii ad oppida *Lignitz*, *Sweinitz*, *Neiſſe & Breslau*, Sileſiæ caput.

GOTHINI) Proximi fontibus Guttali, *de l'Oder*, & Viſtulæ, *du Weiſſel*, inter oppida *Teſchen* in Sileſia, *Meziszec* in Moravia & *Bielsko* in Polonia.

OSI) ad oppida Oppeln & Ratibor proxime Guttalum in Sileſia & Ogztyn in Polonia.

BU-

BURII) a Warta flum. & oppido *Warta* in Polonia ad Oppidum Sileſiæ *Schildelberg*.

LTGIORUM) Lygii in Polonia ab oppido *Vlatislau*, ad oppidum *Cracovie* inter Viſtulam & Vartam fluv. Hoc, qui late patet tractu, intercepti erant Arii, Helvecones, Manimi, Elyſii, Naharvali, Poloni omnes. Cluverius.

CASTOREM & POLLUCEM) Solem & Lunam Cluverius interpretatur ex Plutarch. Græci uno nomine vocant Διοσκόρους.

GOTHONES) ſive Gothi. Pomerellia in Polonia ab oppido *Dantzic* juxta Viſtulam ad oppidum *Culm*. *Dantzic* antiquitus Godanum. Gothos, Duce Faſtida, relictis ſuis ſedidus, vaſtataque univerſa Sarmatia, ad Mœotim uſque paludem in Dacia apud Getas conſediſſe ſub Antonino Imperatore, colligitur ex Dione & Jornande; inde poſtea univerſam propemodum Europam exagitarunt.

RUGII) ad mare Balticum, inter Oppida *Stargard*, *Camin & Coeslin* in Pomerania, & *Falkenbourg* in Marchia Brandenburgenſi. Rugii in expeditione Italica Gothorum fuere Socii. Ennod.

LEMOVII) ſive Heruli, proximi Mari Baltico intraque oppida *Puvizke & Heel* in Caſſubia & *Stolpe* in Pomerania. Cluv.

Cap. XLIV. *SVIONES*) Regiones Lappia, Biarnia, Occidentalis Suedia, Gutia, cum Danici Regni partibus, *Bleking*, *Skaane*, *Halland*. Teutonum Inſulæ, ubi hodie *Kopenhagen*, ad Danos pertinent.

SITONUM GENTES) Norwegia, Finnomarchia & Scritofinnia; his ad Septentrionalem occaſum ſupra Britanniam longe adjacet Inſula Thule, hodie Island.

Cap. XLV. *ÆSTIORUM GENTES*) Pruſſia, Lithuania ad Oppidum Nur. Media pars Mazoviæ pertinet ad Viſtulam fluv.

SUCCINUM) vid. Plin. lib. 37. c. 2. & 3.

SUCCUM TAMEN ARBORUM) Hæc Tacitus ex Priſcorum fide. Certe in ipſa humo Succinum produci probant ſatis qui hodie in Pruſſiæ littoribus alte defoſſum inſtrumentis extrahunt materiam lentam, & pinguem, quam frigiditas aquæ ſtatim indurat.

INSULIS) Proxime *Dantzic.* Inſulæ iſtæ Romanis Gleſſariæ dicuntur a *Gleſſo.* Græcis Electrides.

Cap. XLVI. *PEUCINI*) Qui & Baſtarnæ Poloniæ tractus inter Viſtulam & Aprum amnes. Inde Podolia & Tiras fluvius ad Pontum uſque Euxinum, nec non Inſula Peuce in Oſtiis Iſtri, unde Peucini.

SARMATARUM) Sarmatiam contra ac exiſtimaverant antiqui, longe ad Orientem removet Cluverius. Hanc apud illum, claudunt Tanais, Boriſthenes & Rha fluvii.

VENEDI) Venedis olim maxima pars Moſcoviæ Occidentalis ceſſit: Hi ab Æſtiis poſtea ex Gallis in Germaniam tranſeuntibus, agris ſuis maximam partem ſubmoti ſunt.

FENNOS) *Finnland.*

HELLUSIOS & OXIONAS) Novam Zemble ad Polum.

ARTUS FERARUM) Plin. l. 4. c. 13. *Feruntur & Oenæ in quibus ovis avium & avenis incolæ vivant, aliæque in quibus equinis pedibus homines naſcuntur, Hippopodes appellati.*

III.

GODOFRIDI WILHELMI LEIBNITII NOTAE.

Cap. II. *INDIGENAS*) Indigenæ vel Aborigines hic populi non niſi eo Senſu cenſeri poſſunt, quo ignotum pro nullo habemus, quia adventus eorum & migrationes primæ omnem hiſtoriæ memoriam tranſcendunt. Ceterum ex linguis apparent Cognationes Gentium; & Germanos omnesque Galatas, vel quod idem revera vocabulum eſt, Keltas, ſive Celtas, ſecundum veram Veterum pronunciationem (quo nomine Germanos Gallosque complexi ſunt) ex Scythia veniſſe credibile facit magna in multis Germanici Græcique Sermonis convenientia; ut transmiſſa Viſtula Danubioque, pars in Occidentem tendens Germaniam, alia ad meridiem verſa Græciam impleviſſe videatur. Sed non ideo nego ſerius reverſos in Scythiam Germanos velut Gothos & fortaſſe etiam antea Cimbros.

SED CLASSIBUS) Mirari ſubit, quomodo in mentem venerit Tacito, *antiquiſſimas migrationes non terra, ſed mari factas* credere, quod contra eſt. Sero in longinqua navigatum; pauci caſu acti non facile propagarunt genus. Serius eo profecta eſt ars navigandi, ut Claſſibus iretur, & quantæ molis ſit magnam hominum multitudinem navibus transvehere, etiam nunc experimur. Nec refert, quod Germania Cœlo Soloque aſpera eſt, nam nec Scythia melior; & poterant Scythæ cis Volgam Tanaimve poſiti ab interioribus pelli (ut poſtea ſæpe factum,) velut Gothi ab Hunnis, Cumani a Tartaris.

TUISTONEM) Tuiſtonem vel Tuiſconem, unde hodieque Germani ſibi dicuntur *Teutiſci*, non alium eſſe, quam *Teut* vel *Teutatem*, etiam Gallis & Hiſpanis cultum, Lucano & Livio teſte, quem Cæſar pro Dite Patre

tre accepit, res ipsa loquitur. Credibile est, magnum fuisse Regem vel Heroem Celto-Scytharum, qui rudes Populos ad meliorem frugem vocavit & pleraque Europæ fortasse & magnam partem Asiæ armis tenuit & usque ad Ægyptum pervenit. Nam & Ægyptiis Theut pro Mercurio celebratur: frustraque nunc pro Philosopho privato habetur. Ceterum origine appellativum est nomen, ut *Brennus*, significatque Regem, qualis Gothis & Bojoariis Theodones. Itaque Ulfilæ *Thiudinassus*, *Thiudangardi* regnum est. Sed Anglo-Saxonibus & Septentrionalibus Germanis *Thiod* populus. Et supereſt Brunsvicensibus *Thüdde* pro plebe. Hodieque *tugt* (Superioribus Germanis *Zucht*) est genus. Hinc vel *Teutones* a Ductore Teut dicti, vel contra Ductor a Gente: Gens autem sibi ipsi *Theut*, id est populus, quam vocem alii de certa gente acceperunt; uti *Zembla Sambia* Sarmatis omnis terra, aliis certam ipsorum regionem designat; & *Madur* homo, Scandinaviæ Germanis; *Madgyares* vero & *Magores* Hungari & Tartari sibi ipsis nempe homines, Populi, sed hodie certæ Gentes. Quin transit nomen Populi in Regnantes, ut ostendunt Theuto & *Theodo*, ut *Madyas* Rex Scytharum apud Herodotum, ut nunc Indiæ *Mogores* ex *Mogoribus*, id est, Tartaris orti. Ita & *Mannus*, hic Tacito caput est ejus Gentis, cui Man hominem quemvis designat, uti *Varo* sive *Baro*, de quovis viro, postea de eminentiore; & *queen* (γυνὴ) quævis mulier Septentrionalibus, sed Anglis hodie Reginas, ut Frau jam mulierem Germanis, jam Dominam notat. Ceterum *Menes* primus etiam Regum apud Ægyptios.

TRES FILIOS) Tres Filios Manni hinc post Pseudo-Berosum etiam Conringius suspicatus est dictos *Ingæf*, *Istæf* (vel *Gustaf*) & *Hermin*. Tacitum tale quid credidisse apparet. Sed cum *Wonen* Germanis sit habitare, quidam maluere *Ingevones* esse, qui interius habitent, ad Oceanum scilicet, ut Cimbri, Teutones, & Cauchorum

chorum gentes & Scandinavii Plinio teſte. *Iſtævones* vero (vel *Eſtevones*) qui ad Orientem, quos Plinius Rheno proximos facit, Tacitus videtur melius verſus Ponnoniam & Sarmatas removiſſe. *Hermionum* nomine Tacitus medios omnes, Plinius nominatim comprehendit Hermunduros (tanquam qui retinuerunt generale nomen) Suevos, Cattos, Cheruſcos. Sane Cæſari Catti ſunt Suevi. *Hermunduros* autem (Heermænner) & *Hermiones* eandem eſſe vocem apparet, nunc latius, nunc arctius ſumtam. Quin idem nonen eſt Germani & Hermunduri, vel Germani & Hermani; facile enim G. & H. initiales permutantur, ut Hiſpani *Hermanos* vocant, quos Romani *Germanos*. Galli *gand*, quod Germani *hand* vel *handſchu*, & quod Latini *Gammaros* noſtri *hummer*, ut alia multa taceam. Nec mirum ab Hermionibus, quales Catti Gallis propinqui, nomen ceteris Germaniæ populis datum; ut hodieque a nomine ſuperioris Rheni acolis proprio, noſtri omnes Gallis Alemanni appellantur. Interim agnoſco *Herman* & Viri nomen fuiſſe, qui etiam *Irmin* vel *Arminius*, non ille Romanis bellis exercitus, ſed antiquiſſimus, quem Tacitus Manni filium facit, cujus, ut fit, in poſteriore repetitum nomen. Ille ergo Hermionum ſive Dux ſive Genitor pro Deo cultus eſt etiam Saxonibus in *Irmen-ſul* (Irmini Columna) in *Irmins-Wage* (cœleſti plauſtro:) quin & ab ipſo militaris quædam per Britanniam via Anglo-Saxonibus dicta *Irmen-Street*: nec *Hermetis*, id eſt, Mercurii nomen abludit. Unde mox Tacitus cap. 9. Germanos Deorum maxima Mercurium colere. Cumque Chaldæi & Perſæ duos habeant Deos, unum bonum *Oromaſdem*, alterum malum, *Arimanium*, vix eſt, uti non ſuſpicemur, *Irminium* (eundem neſcio an diverſum Teutatæ, quando uterque Mercurius) Celto-Scytharum maximum Principem antiquiſſimis temporibus magna Aſiæ parte perdomita cum *Ormisda* Orientalium Populorum

rege

rege conflixiſſe; & terrore ſui nominis, ut alter beneficiis, divinitatem meruiſſe. Nec quicquam prohibet ſuis beneficium & artium repertorem, aliis vaſtitatem intuliſſe.

MARSOS) Marſi, ut apparet a Solo. Nam hodieque *Marsland* terra devexa fluminumque alluvione læta, qualis Dittmarſorum. *Gambrivii* poſſint cum Cimbris iidem eſſe, diverſo vocis flexu; *Suevi Vandalique* ſatis alias noti, quorum ſi Etyma in hodierna lingua quærere licet, pene eadem vis erit utriusque vocabuli, nam Suevi vagabundos, Vandali ambulatores ſignificabant, ut *Kemper* ſeu *Kimbri* ſunt bellatores, id eſt idem fere quod Germani, ut mox dicemus.

TVNC GERMANI) Vexatiſſimus locus varietate Interpretationum; Quantum intelligo *primum* obſervat Autor Germaniam ſero, hoc communi nomine appellàtam, ubi aſſentior, ſi *ſero* intelligit, olim quidem, ſed tamen multo poſt antiqua nomina (ut Svevorum Marſorum) ſed minus ei ſubſcribo, ſi reſpicit ad proxima Cæſaris tempora: Nam ex Faſtis Capitolinis conſtat, Marcellum Hannibali æqualem triumphaſſe de Bojis & Germanis, qui credo Boetiis auxilio venerant. *Secundo*, quod ait, qui Rhenum transgreſſi Gallos expulerint, nunc Tungros tunc Germanos eſſe vocatos, ſumtum videtur ex Cæſaris Libr. 2. Bell. Gall. Nam, ut bene obſervatum eſt Cluverio, ignota fuit Cæſari Tungrorum appellatio, nominatque illorum loco *Eburones*, *Condruſios*, *Segnos*, *Pæmanos*, qui tunc uno nomine Germani appellabantur. Hinc ſuſpicio videtur nata Tacito, hos fuiſſe primos Germanorum Rhenum transgreſſos, & ab horum nomine peculiari, ortum deinde commune nomen omnium, etiam trans-Rhenanorum; inque ea ſuſpicione fortaſſa confirmatus fuit per ea, quæ audierat ipſe in illis locis cum Belgicæ Procurator eſſet. *Tertio* reddere vult rationem Tacitus, unde his primum transgreſſis nomen Germa-

norum

norum nempe *a Victore* (id est ipsismet) *ob metum* fuisse sumtum, scilicet, quo magis metuerentur ab his, quos vincebant, vel pellebant. Oportet ergo vocabulum aptum fuisse ad incutiendum metum; & sane Germanis (credo & Gallis) hominem bellicosum significasse apparet. Nam *Wehr* arma, *Guerra* vel *Gerra* aut *Werra* bellum, *hehr*, *hari* exercitus, *harihan* clamor *hari* (clameur de haro) evocatio ad exercitum. Et serius adhuc *Harimanni* vel *Arimanni* viri militares *feudaque Arimanniæ* dicta. Itaque Tacitus cum in Belgica vim vocis intellexisset, judicavit Rhenum transgressis semet vocasse Germanos seu viros militares & bellicosos, ut hostibus magis terrorem incuterent. *Quarto* mox factum vult, ut omnes etiam Rhenum non transgressi, hoc eodem evalescente paulatim nomine appellarentur. Nempe ut nomina partis attribui solent toti nationi; Sic Hellenes olim pars tantum Græcorum, Iberi Hispanorum, Alemanni non ita pridem de solis Svevis & Helvetiis accipiebantur. *Quinto*, ait, omnes dictos hoc nomine a *se ipsis invento*. An quia vox Origine Germanica, an quasi Tungrorum exemplo cæteri sponte sumpserint nomen, cujus significatio placuisset. Hæc Taciti sententia est, saltem si locus non est corruptus. Nam si legi deberet a *victo ob metum*; sensus foret, primos Rhenum transgressos a Gallis victis & timore perculsis fuisse appellatos Germanos seu viros militares & fortes, mox cæteros quoque id nomen sibi sponte sumpsisse, isque Sensus paulo priore planior est, quanquam uterque eodem fere redeat. Cæterum hæc opinio Taciti ex Cæsaris loco & intellectu vocabuli per conjecturam, ut apparet, formata, nunc usque adeo firma habenda est, ut dissentire fas non sit. Verissimum quidem videtur non omnium Theotiscorum, sed eorum qui Gallis propriores notioresque erant & Rhenum transgrediebantur, nomen fuisse, postea omnibus commune factum. Sed cre-

credibile est partem illam Theotiscorum non accepisse hanc appellationem a metu Gallis incusso, sed secum attulisse, cum sit ipsissimum nomen magnæ Gentis trans-Rhenanæ, latiore sensu etiam Cattos complexæ, nempe, ut jam verosimile reddidimus, Hermionum seu Hermannorum, quos Romani Hermunduros vocarunt, eoque flexu vocabulorum cognationes gentium obscurarunt.

Cap. XXX. *ULTRA HOS*) Ultra eos scilicet, qui trans Rhenum Danubiumque Decumates agros exercent, dubiæque possessiones solum; id est eos, ut suspicor, qui postea dicti Alemanni, nempe Asinii Quadrati testimonio apud Agathiam, ex variis Gentibus collecti inter Rhætos, Gallos & Germanos. Quanquam ego Asinii ævo, quem & Strabo jam citat, hoc nomen innotuisse non putem in tanto omnium Veterum silentio. Et vereor ne Agathias homo Græcus Asinium ex alio citarit, qui addidit rei ab Asinio narratæ posterius nomen, cum scilicet hæc colluvies accessu Trans-Rhenanorum in formidabilem Romanis gentem excrevit, Caracallæ petitam; nempe recrudescente sub Antoninis Germania & Romanis metum reddente, quem ab Augusto ad Trajanum in suo passa erat.

AB HERCYNIO SALTU) Hercyniæ Sylvæ prima apud Aristotelem mentio Meteor. L. I.

CATTOS SUOS) *Catti & Hassi*; idem nomen pronunciatione differens secundum dialectos. A felibus acerrimo animali dicti videntur, ut quidam Novæ Franciæ in America populi: Et idem animal alicubi *Katte*, alibi *Hesse*. Nam infinitis locis h. pro k. ut Caput Haupt, Cervus Hirsch, Collis *Hill*, Κοῖλος, Hohl, & sæpius adhuc *s.* pro *t.* aut vicissim, ut Wasser, *Waater*, Vas, *Vat*, Maas, *Maet* &c. Cattorum autem seu felium est lacerare, scindere unguibus; & sane Saxonibus nostris inferioribus *Cadden* est secare, superioribus

oribus ad uſque Sileſios, *Gottelhof*, macellum; & ſupereſt Anglis, *cut* ſecare, Slavis vero Carniſex eſt *Kat.* Videntur tamen Catti, præter Haſſiam, & partem Thuringiæ tenuiſſe; unde ipſis cum Hermunduris bellum ob flumen gignendo ſale foecundum; ipſam ſcilicet Salam. Mattiaci fuere pars Cattorum vel appendix, ubi & Curtius Rufus venas ſcrutatus eſt, (Tac. Annal. II.) ubi & *aquæ calidæ* a Plinio collocantur lib. 31. c. 2. *Aquæ Mattiacæ* Marcellino l. 29. hodie Wisbade. Sed vereor ne, qui a noſtro Tacito alibi Batavis conjunguntur, pro *Mattiacis* legendi ſint *Marſacii* vel *Marſaci*, quos Caninefatibus (in ipſa Inſula Batavorum poſitis) vicinos Civilique Batavo adhærentes Labeo incurſabat, Hiſt. lib. 4. & qui vicini Batavis Friſiisque minoribus Plinio Autore a Cluverio Velaviæ adſcribuntur.

Cap. XXXII. *TENCTERI COLUNT*) Inter hos & Cattos olim Sicambri habitarunt ſupra Luppiam ad Sigam amnem; ſupra hos Ubii prope Lonam. Cæſar apud Ubios Rhenum transgreſſus in fines Sigambrorum contendit, Lib. 4. Druſus (Dione Autore Lib. 45.) in Uſipetarum regionem in Inſulam Batavorum, unde Luppia transmiſſo in Sicambros irrupit. Sigambros deinde multosque Cattos Auguſti auſpiciis in Germania militans Tiberius, Vellejō teſte, in deditionem acceptos cis Rhenum traduxit. His partim Catti videntur ſucceſſiſſe, partim Uſipii, Tenchterique, qui pene uſque ad confinia Batavorum habitabant.

Cap. XXXIII. *IMMIGRASSE NARRATUR*) Bructeri ad Rhenum vel non procul infrā Veſaliam Luppiæve confluentes medio ævo *Bructuarii:* manente nomine a ſolo, etſi mutatis habitatoribus. *Chamavi* intra Luppiam & Amaſum. *Angrivarii* ſuperius verſus utriusque fluvii fontes. Chamavorum caput fuit, ubi hodieque oppidum Ham. Inde per Monaſterienſem tractum & Bentheimenſem Comitatum uſque ad Friſiorum fines deſcendebant. Angrivarii fere ſunt qui ſe-

rius *Angarii*, Engern, quos Amisius a Westfalis dividebat. Ab his populis Bructeros pulsos consentaneum est, qui infra eos colebant in depressis ac palustribus locis, id enim *broek*, *brauk* notat.

Cap. XXXIV. *A FRONTE FRISII EXCIPIUNT*) Omnia pulcherrime consentiunt: *Bructeri* propius Rheno, remotius *Chamavi* usque ad Frisios descendebant. Chamavi a fronte, id est versus Oceanum Frisios habebant, a tergo Dulgibinos & Chasvaros. Hos dubiæ hactenus sedis videor mihi suis finibus restituisse. *Dulgibini* Tecklenburgii sunt, *Chasvari* Hasæ amnis accolæ, id est, Osnabrugenses; ut mirer acutissimum Cluverium, Dulgibinos versus Paderbornam & Visurgim; Chasvaros ad Huxariam usque removisse, & Ferdinandum Episcopum Paderbornensem, sui Ordinis doctissimum Germanorum, Cluverii judicium in Dulgibinis collocandis esse secutum.

HERCULIS COLUMNAS) Nihil video in Septentrione, quod accedat ad Herculis columnas, nisi fretum Danicum velis Gaditano conferre: inde forte apud Græculos fabulæ origo de Herculis expeditione in hoc mari.

Cap. XXXV. *DONEC IN CATTOS*) *Chauci minores* intra Amasum & Visurgim, *Majores* intra hunc & Albim. *Minores* memoratarum gentium, nempe Chamavorum, Dulgibinorum, Chasvarorum & Angrivariorum lateribus obtendebantur, ascendentes usque ad Visurgis flexum, hodie Mindensem Principatum, quo usque e contrario propemodum descendebant Catti, præsertim Cheruscis pulsis, ut mox dicam. *Majores* vero Chauci per Bremensem Verdensemque tractum in Luneburgensem Ducatum ad Cheruscos usque Fososque & Longobardos assurgebant. Ceterum Chaucos vel Caycos dictos volunt ab ave Ulula, quæ nunc quoque *Kauz* in his oris. Ulula autem est æmulus Catti venator. Alii a *Kayke*, graculo, quorum multitudo

titulo in illis oris, derivant. Talia nomina gentium usurpantur & Americanis, ut jam dixi.

Cap. XXXVI. *CHERUSCI*) Cherusci Cattis Oceanum respicientibus ad dextram, Chaucis Rhenum spectantibus ad sinistram jacebant. Itaque velut in angulo erant utriusque Gentis. In utraque Visurgis ripa habitabant; in dextra semper, sed etiam in sinistra tunc, quando Arminius Varum cum Legionibus obtrivit. Sed postea a Cattis pulsi ulteriora amisere, quæ ab Huxaria, aut etiam superius per Paderbornensem tractum usque ad Mindam & Chaucos tenebant. Sed retinuere regiones cis-Weseranas, quæ hodie maximam partem Principi Electori, Brunsvicensium Duci parent, ab Hercyniis montibus, quos Harzicos nunc dicimus, fere usque ad Alleræ Visurgisque Confluentes. Nec refragabor partem Thuringiæ iisdem montibus subjectam addenti. Et credibile est, Cheruscos vel tanquam Harzicos ab illis ipsis jugis, vel si mavis, a flumine suo Werra tanquam Gueruscos dictos *Gueriſche*: Werra autem & Visurgis idem, ut constat & Wirraha contractum ex Visuraha, & utrumque nomen fluvio etiam his locis datum, antiqua monumenta ostendunt, de quo plura, ubi Warinos in Procopii excerptis attingemus.

FOSI) De *Fosis* mira est doctissimi Cluverii Sententia. Removit eos trans Albim & in Saxones transformat, nullo prorsus indicio, nisi quod ad Cimbros a Chaucis & Cheruscis non nisi per Saxones transire potuisse videntur, nec credibile sit, hos Tacito ignoratos aut dissimulatos. Sed conjectura foret verisimilior, si Fosi inter Chaucos & Cimbros, collocarentur, non annecterentur Cheruscis. Conringius inter Capitis hujus finem & sequens de Cimbris aliquid deesse putat, ubi Saxones memoratos credit; quod ego quidem in medio relinquam. *Fosos* autem restituisse me puto sedibus suis ad Fusam scilicet amnem; qui in Hildesiensi ditione Peinam oppidum præterlabens apud Cel-

las Alleram subit. Ita patet Fosos fuisse velut Appendicem Cherusсorum, ut hodie Brunsvicensium Hildesheimenses.

Cap. XXXVII. *CIMBRI TENENT*) Cimbros Oceani accolas Posidonius (apud Strabonem L. 7.) Mœotidem usque paludem olim armis vagatos Cimmerio Bosphoro nomen dedisse scribit, & Cimbros Græcis esse Cimmerios. Strabo etiam Libro undecimo, *pagum* nescio quem, nominat Cimbrum, unde navigetur ad Mœotim. Eam Expeditionem Cimbrorum antiquam fuisse oportet, si vera est. Nam Homeri jam tempore Cimmerii Græcis noti fuere. Et Cimmerios Herodotus narrat habitasse ad Euxinum mare, atque a Scythis pulsos in Asiam irrupisse. Non ergo tunc Prædones fuere ab Oceano venientes, sed Populi fixam ad Pontum sedem habentes, iidem fortasse aut cognati Bastarnis, qui etiam Germani. Certius adhuc est, Britanniæ Majoris Incolas ex antiquo genere in Wallia & Cornwallia superstites Cumræos sibi ipsis dici ab antiquis Cimbris, Progenitoribus suis, ut postea Angli Successores Britannorum orti sunt a Saxonibus & Jutis, successoribus Cimbrorum. Nam Wallica lingua semi-Germanica est, ut examinando deprehendi, nec dubium est posteriores Germanos ab antiquissimis tantundem discessisse, quantum Germanica Lingua a Wallica vel Gallica vetere abest.

Cap. XXXIIX. *NUNC DE SUEVIS*) *Suevos* Tacitus latissime extendit trans Balthicum usque mare, quod Suevicum vocat infra c. 45. Cæsar tamen Cattos etiam Suevis annumerasse videtur, ut ita Suevi fuerint iidem, qui Hermiones. Certe Hermunduri serius in Rhetiam & vicinos Alemannorum tractus transgressi, constituisse videntur eos Suevos, qui nomen hodie servant alibi amissum. Et Strabo ait, a Rheno ad Albim porrigi usque ad Getas. Sed ita Istævones quoque absorberent, quod non puto.

Cap.

Cap. XXXIX. *SEMNONES MEMORANT*) *Semnones* Cluverius ait habitasse ad utramque Viadri ripam, qui & Suevus dictus sit Veteribus. Addiderim ego & Havelam, Spreamque, atque adeo Marchiam Trans-Albinam omnem & Pomeraniæ, partem ac fortasse Lusatiæ quoque. Neque enim minore spatio opus est, ut *centum pagis* habitasse credantur.

Cap. XL. *CONTRA LONGOBARDOS*) *Longobardos* Strabo, Tacitus, Ptolemæus ad Albim locant, quod cum Prosperi & Pauli Diaconi, Patre Warnefrido Longobardo nati, narratione stare non potest, quasi ex Scandinavia venerint, & quidem sero admodum, si tempora ex Diacono supputes, cujus alioquin narratio fabulosa est. Adde quod Saxones, (amicos utique & vicinos olim) secum in Italiam duxere. Itaque non possum assentiri summo Viro Hugoni Grotio, duplices introducenti Longobardos. Nomen a longis Barbis deducit Paulus. Quidam tamen docti viri aliter sentiunt. Nempe *Börden* Germanis agri ampli, ut *angaræ*, angusti & intra Valles concluſi. Itaque non minus quam Angrivarii & Marsi & Bructeri a soli genere dicti fuerunt Bardi vel Longobardi ad dextram Albis ripam a Luneburgiis per Veterem Marchiam usque ad Magdeburgenses porrecti. Nam Urbs *Bardewic* celebris olim, post deleta (ex cujus ruinis Luneburgum crevit) & *Bardungau* vicina regio, indicant Bardorum pagum vel tractum. Strabo Longobardos trans Albim locat, errore opinor, quemadmodum & Hermunduros, quos tamen cis Albim cūm Cattis de Sala flumine certasse, non nimium a Danubio abfuisse ex Tacito discimus. Certe expeditione Tiberii fractos Longobardos Vellejus scribit, sed Albim is utique transgressus non est. Etiam a Ptolemæo cis flumen ponuntur. Et Italo Cheruscorum Regi auxilio fuere de propinquo. Quanquem nec præfracte negare velim, partem aliquam agri habuisse Longobardos trans

Albim. Neque enim abſurdum, etiam in alteram ripam transgreſſos terræ ſpatium aliquod intra Havelam & Albim tenuiſſe, tutos tum Virtute tum loci ſitu contra magnas in Vicinia gentes. *Anglos* ubi nunc Holſati aut Wagrii, *Varinos* vel *Varnos* ad Varnam flumen in Mecklenburgico tractu collocandos nemo dubitat. *Aviones & Eudoſes*, *Suardones*, *Nuithones* ignoramus. Conringius Vuithones, adeoque albos Suardonibus ſeu nigris oppoſitos, legit. Nec *Reudingos* noſcimus, niſi cum Cluverio in Deuringos ſeu Thoringos transformentur, qui poſtea ut Warini & cæteri plerique ſedem mutarint. Idem *Aviones* non male cum Cavionibus eoſdem facit, quos Mamertinus in Genethliaco Maximiani cum Erulis delectos ſcribit, & in Panegyrico eidem dicto rurſus Chaibones Erulis conjungit tanquam viribus primos Barbarorum, locis ultimos. Inſulam hanc in Oceano Rugiam eſſe plerique credunt. De Anglis tantum addo ex Autoritate Ethelredi, Anglo-Saxonum Regis, Angliam Veterem ſitam fuiſſe inter Saxones & Giotos (vulgo Jutas) habentem oppidum capitale, quod lingua Saxonum Sleſvich, ſecundum Danos Haiteby dictum.

Cap. XLI. *HERMUNDURORUM CIVITAS.*) De *Hermunduris* jam aliquid dicere occupavimus, cum de Herminonibus & origine appellationis Germanorum diximus. Videntur tenuiſſe Miſniam & Vogtlandiam & Franconiæ partem, & quicquid intra Salam fluvium Thuringorum & Bohemicos montes interjacet. Albim in Hermunduris oriri, non recte Tacito relatum, & forte ex male intellectis delineationibus fons Egræ pro Albis origine habitus eſt. Non multum enim magnitudine diſcrepant Egra, Mulda & Albis antequam miſcentur. Strabo Hermunduros trans Albim locat, rectius Vellejus ait Semnones & Hermunduros interfluere, eoque Romanum exercitum perductum.

Cap. XLII. *NARISCI ACDEINDE*) *Nariſci* vicini Hermunduris in Franconia, quam hodie vocant: nam quæ nunc Franconia dicitur, Carolinis temporibus Boicæ

Boicæ pars fuit, nec Franci vetuſtiores inde egreſſi ſunt. *Marcomanni* a *Marca*, fluvio Moraviæ dicti Bojohemum occupavere, Maraboduo eos a Danubio & Romanis removente atque in Hercyneæ *interiora* ducente, apud Vellejum. Cluverius *Inferiora* legit, atque inde Marcomannorum ſedes priores apud Rhenum quærit, eo etiam argumento, quod in Arioviſti exercitu Cæſar commemorat. Sed ille auxiliares habere potuit, cum & Bojorum Regis, Marcomannis proximi filia in matrimonio ejus eſſet. Niſi quis duplices Marcomannos malit, ex quibus Arioviſto ſubditi, ut Harudes, fracti evanuere, eorumque agri facti decumates, unde nati tandem Alemanni. Maraboduum certe, & quos rexit, aliquid cum Rheno commune habuiſſe, non apparet, & per tanta terrarum ſpatia a Rheno ad Albim & Pannoniam tam facile ſedem tranſtuliſſe, proculcata potentiſſima Hermundurorum gente, totque aliis populis, quis credat? Sed a Marca fluvio proximus tranſitus eſt in Bojohemum. His autem Marcomannis adjacebant Quadi, quos Strabo facit conterminos Getis, id eſt Dacis. Itaque partem Moraviæ & Sileſiæ tenuerunt uſque ad Sarmatiam & Carpathios montes. Strabo omnes in Suevis numerat. Tacitus non ita manifeſte. Lugios tamen (id eſt reliquos Sileſios) vicinosque tunc cis Viſtulam (Guttones & Burgundiones) a Suevis Strabo ipſe diſtinguit, cum Maraboduum eos ſibi ſubjeciſſe ait, & ex Suevis atque adeo Herminonibus diſcretos ego *Iſtævones* cenſeo, id eſt Germanos Orientales, qui deinde Dacis a Trajano everſis in eorum loca ſucceſſere, commotaque omni Barbarie Marcomannico bello ad Euxinum uſque pontum progreſſi inter Danubium & Tanaim Gothorum regna condiderunt. Multo ante Baſtarnæ & Peucini a Plinio illuc referuntur, ultra Dacos utique porrecti. Tacitus dubius hæret, Peucinos, Venedos & Fennos Germanis an Sarmatis adſcribat. Equidem *Venedos* ad Sarmatas referri debere, *Fennos* peculiarem eſſe Gentem

Scythiæ a Germanis Sarmatisque distinctam serius constitit. Sed cum ipse Tacitus subjiciat: Peucinos, quos quidam Bastarnas vocent, sermone referre Germanos, quæstio ab ipsomet decisa est. Unde enim illis sermo Germanicus, nisi ab origine Germanica? Galatas vel Keltas (id est Germanos) Bastarnarum nomine ad Istrum habitasse, & a Perseo contra Romanos fuisse excitos, Livius & Plutarchus ex Polybio narrant. Valerius Flaccus in Argonauticis Ducem iis *Teutagonum* tribuit; Livius *Cattonem* nominat, Nobilem Bastarnam. Hæc nomina Germanicum sonant ipsaque Bastarnarum appellatio. Maximam fuisse gentem vel inde judices, quod *Bastarnicæ Alpes* in Peutingeriana Tabula dicuntur, qui alias Carpathii montes. Unde necesse est inde usque ad Pontum habitasse. Itaque minus jam mirere Gothos serius supervenientes, a Taurica Chersoneso ad Istrum omnia impleviſſe, quod scilicet priores ad Pontum Germanicæ Gentes in unum cum ipsis nomen concessissent.

IV.

Excerpta ex Cl. Viri JAC. GRONOVII Oratione de *Tempore Immigrationis Batavorum in Insulam suam.*

Vide p. 272.

Causa omnis vel querela hæc est, quod Batavorum ut reliquorum Germanorum glorioſa Simplicitas ita ſe comparaverit, ut vel noctium ſuarum curſus vel geſtorum decora mandare certæ fidei & poſteritatis notitiæ non didicerit. Carmina erant unum memoriæ vel annalium genus; per illa hunc diſceſſum, ut alia vetuſtiora, celebrantes & recinentes incondite, rem ipſam & verborum numeros meminerunt, majorum ætatis incurioſi. Adhuc Tacito vivente erat iſta infantia, ut litterarum Secreta viri pariter ac feminæ ignorarent, (*a*) adeo ut nullum iſtic teſtamentum. (*b*) Unde etiam accolas Vahalis ætate Julii literis uſos haud temere crediderit ille ipſe, qui Civilem quoque hinc barbarum apud populares barbaros loquentem, quibus nulli annales, nulla hiſtoriarum monumenta, unde res ante CXXV. circiter annos geſtas cognoſcerent, alibi (*c*) ſcribit Philippus Cluverius. Hic ille Vir eſt, qui ſtimulo diſcendi incenſus ſupra omnes alios deſideravit tantam longinquitatem oculis & acumine penetrare; & re creberrime tractata, adeo cogitatione hujus partis vixit impletus & attonitus & fatigatus, ut infauſtos ſuos conatus celare nequiverit, quin identidem exereret nunc tempus Seceſſionis

(a) *Germ. cap. 19.* (b) *cap. 20.* (c) *de tribus Rheni alveis, pag. 179.*

haud facile diſpectu eſſe (*d*), nunc Seditione domeſtica pulſos in Galliam transgreſſos eſſe, antequam Julius Cæſar Galliam pacaret (*e*), rurſus tempus Secessionis haud facile monſtratu eſſe; jam longe ante Julii Cæſaris ætatem has oras cis Rhenum obſediſſe credibile eſſe. (*f*) Hactenus nimirum definire eam ſine periculo potuit, quippe quos Julius Cæſar illic habitare ſcribat, certe ante ejus tempora transgreſſos eſſe oportuit, ſiquidem aliunde immigraviſſe conſtet. Verum ſiſtere ibi nequivit; unde largius etiam edidit, quatuor hæc oppida, Arenacum, Batavodurum, Grinnes, Vada, jam aliquod poſt primum adventum Sæculis modicos fuiſſe vicos, malo Tacito credere. (*g*) Ita qui prudenter alibi ſe continuerat, repente per ſummam temeritatem Sæcula aliquod e ſinu ſuo effundit; quæ vix dixerim ex ſuo partu conceperit, an petierit ab aliis, qui Sæcula quædam (*h*) ante Chriſti Domini natalem ſtatuerunt, ſed vehementer ſe ipſi diſſipantes & affligentes, quum Celtarum & Cimbrorum hinc diſceſſum fingunt cauſſam fuiſſe & occaſionem immigrationis Batavorum, tanquam ille Cimbricus verſus Romam impetus (*i*) exceſſerit quædam Sæcula ante miſſam in terras Salutem. (*k*) Quanto lenius & cautius in hoc genere pronunciavit ille in adoleſcentia admirabilis Douſa, his verbis in ipſa ferme morte prolatis? „De tempore „emigrationis Cattorum e genitali ſolo nihil hic mihi „dicendum putarem, quoniam nihil ab antiquis tra„ditur. - - - Itaque ut divinando aſſequi ejus ve„tuſtatem in tanto veterum ſilentio fruſtra tentaverim;

(d) *cap.* 17. *de Rheni alveis pag.* 143. (e) pag. 9. (f) lib. 2. *Germ. antiq. cap.* 30. *pag.* 956. *quorum ultima repetit de alveis Rheni pag.* 142. (g) *pag.* 104. (h) *Van der Houven cap.* 2. *Sekere eeuwen voor de geboorte Chriſti* (i) *Circiter A. U. C.* 650. (k) *Circiter A. U. C.* 750.

„rim; ita pro certo affirmare haud verear, longe ante „Cæsaris adventum in Germaniam accepisse a Cattis „vacuam adhuc Insulam nomen & cultores. (*l*)

Equidem fuisset optandum ab Tacito, quum scriberet, Batavos vel extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus simulque Insulam occupavisse, vel in eas sedes transgressos, in quibus pars Romani imperii fierent, alterutro duntaxat loco edidisset intervalli, quod ab illa sedium mutatione ad suam vitam patebat, spatium. Non potest id attribui invidiæ, tanquam & ipse subdola mora usus probationes veri subvertisset, ille, qui ita bene merendo posteritatem universam fecit sui memorem: non remissioni & socordiæ, cum in aperienda omnium Germaniæ Gentium, non hujus modo, notitia tam industrium se attritumque ostenderit: non ignorantiæ, quam adeo solers capaxque & sedulus in omnibus, qua dabatur scire, abegisse ab se probat. Nisi si illa jam ipsos Batavos tunc invaserit, ut hinc ex eis scrutari nequiverit. Sed id quoque præcipitari non debet in eis, quos legimus meminisse & originis suæ, & Cattorum nominis, & causæ, cur hos reliquerint. Julium Cæsarem verberet hæc aliqua suspicio, deditum bellis super bella serendis, aut provinciis spoliandis, aut parando se & succingendo contra patriam, ut nihil de eis Romam detulerit præter ipsum nomen, & Batavorum Insulam ab Mosa & admissa parte Rheni, quæ appellatur Vahalis, effici, ita ut non longius ab eo millibus passuum octo-

(l) *Pet. Scriverius in syn Naeder Verclaringe: 'Twelk in wat tyden geschiet sy, ende wanneer de Batavi of de Catti nederwaerts in dit landt gekomen zijn, is ten laetsten eens noodigh dat men seckerlick weet. Sed nihil affert, nisi quod pag. 2. obvians insanæ opinioni Hadriani Junii, a Julio Cæsare eos nominari dicat, & pag. 7. incipiat agere de Regibus Batavorum.*

octoginta in Oceanum transeat. Julius Cæsar, nominando Insulam Batavorum, probat sibi fuisse cognitam; num inquisiverit, num sciverit, qui genus unde domo hi quos nominat, Batavos, fuerint, utrum perpetuam an nuperam illorum sedem fuisse crediderit, prorsus occultat: militavisse inde aliquot sub illo dicant alii. Potuit autem, fateor, Tacitus ea parte, qua refert Batavos diu Germanicis bellis exercitos, admiscere verbum aliquod consignatissime tempora enumerans. Sed cum ea bella non fuerint gesta ex Batavorum persona, sed Romani principatus, ut ex hujus annalibus colligi & putari istud diutinum debuerit ac bene potuerit; autorum maximus nec in hunc locum addi a se aliud voluit, nec in aliis censuit edendum nimis perspicue, vel magis tenuiter, quod ex aliis Scriptorum suorum indiciis poterat conjectando attingi.

Quare ut aliquid mundius & stabilius si non ipse assequar, at alios ad id ornem & excitem; quos illos fuisse dicemus, unde Tacitus causam & documenta hujus originis scisciatur, tanti ponderis judicavit esse, ut non reticendo in curis suis plus vice simplici apud Romanos suos publicaret Batavos, vel donec trans Rhenum agebant, partem Cattorum vel Cattorum quondam populum? quod tanto magis mireris, quia Frisiorum bis quoque mentionem faciens, de origine eorum prorsus omittit, & Trans Rhenanum populum (*m*) ac Trans-Rhenanam gentem dicendo (*n*) defungitur. Sic vero hæc Batavorum originis declaratio concipitur, ut appareat eam pertinere perinde ad Neronis Claudii Drusi ætatem, ac Taciti, ut sic utrique tempori conveniat, & certe Druso id etiam innotuerit. Jam vero tot alæ, tot cohortes inter Satellitia officium Cæsaribus fecerant, aut per reliquos exercitus æra meruerant, ut ea

(m) *4. Annal. 60.* (n) *4. Hist. 15.*

ea res vel lippis cognita fuisse, certe esse potuisse videatur. Et sic tamen existimavit Tacitus non se debere esse segnem ac remissum in re sæpe audita & inter omnes vulgata iterum memoranda. Quam licet forsan ipse ex vicina Belgica potuerit ire scisciatum, tamen omnio ad notitiam Neroni Claudio Druso, & forsan quoque huic uni, datam respici magis arbitror. Hic quippe primus Romanorum Ducum cum exercitu profectus ad Batavos libertatem meram spirantes & virtuti simplici ac virili deditos, civilis sui ingenii in eisdem adspexit similitudinem, amavitque, & ut viros conciliavit imperio Romano. Hic primus etiam audivit eorum fata, & qua progenie orti in hunc adeo exiguum receptum concesserint, intelligens, agnovit primum virtutis nequaquam mediæ opus, quod incolumes & integri per feras adeo infestasque gentes viam ad Oceanum feciſſent: hic judicavit eos pares & paratos generi suo & nomini adversus vicinos vel potentiores defendendo & ad posteritatem transmittendo. Quantum distantes ab Ansibariis! Etenim ista gens similiter a Chaucis pulsa retro ad Usipios & Tubantes concedens; sed eorum terris exacta, quum Cattos, dein Cheruscos petiviſſent, errore longo, hospites, egeni hostes in alieno, quod juventutis erat, cæduntur, imbellis ætas in prædam divisa est. Patuit igitur hinc Druso placuitque Batavorum virtus. Et quid aliud animi Batavis in hac profectionis suæ ex patrio solo necessitate crebrius Druso velut inculcanda credimus fuisse, nisi ut stimularent eum ad vindictum juvandam, cujus cupidinem acerrime fovebant, & propter interstitia terrarum suamque exiguitatem exsequi nequibant. Unde Romanorum in Usipetas tendentium per hanc insulam transitum elati & viris cum viris bene convenire cernentes statim in æternum fœdus se submiserunt, totamque rationem suam denudantes Drusum Oceano navigando ac littoralibus populis ad Albim usque subjugandis intentum averte-

averterunt in mediterranea, ut recente ſua & juſtiſſima ira (*o*) uteretur in Cattos, perpetuos vicinorum omnium hoſtes. Quibus ita obſecundavit Druſus, ut cum mox Uſipetas, Cheruſcos & Sicambros petiiſſet, illo ipſo anno prope Rhenum curaverit immuniri ſive caſtellum ſive præſidium Cattis obverſum, & inſequeutī eoſdem invaſerit partim inveſtando partim ſubigendo. Hæc cum ſic narrentur ab Dione, quid aliud indicant, quam circa Druſi adventum adhuc vixiſſe Batavos, ut non omnes ſic certe multam partem ipſos illos, quī meminerant ærumnoſæ migrationis, & ardentes ultionis cupidine, etiam per Druſum & exercitum ejus potiti clamant recentiſſimum ſuum in hanc Inſulam ante Julii Cæſaris militiam adventum? & iſta aliquot ficta ſæcula eſſe vagam deliorationem? Quod ut auferamus majori cum ſecuritate, fœdus ipſum conficiet. In quod quomodo Batavos adſciverunt Romani haud dubie ſub eodem Druſo? Aperte exponit Tacitus, ut nihil miniſtrarent imperio Romano præter viros armaque. Quid ergo? an non & reliquæ provinciæ viros miniſtrabant imperio & arma? an non id quidem perpetuum ita fuit, ut ipſe Civilis potuerit animadvertere & vituperare hanc

(o) *Quæ Batavorum ira non fuit ſedata uno hoſtilis animi ſpecimine, ſed manens vel potius iratior ad majorem truculentiam exhibuit ſe in expeditione item Germanici contra eosdem Cattos (ut certe Lipſius in agmine Cæcinæ diſerte Batavos numerat in tumultuariis catervis Germanorum cis Rhenum colentium:) Secundo Tiberii anno, quanto diſertius geſta ejus deſcripta habemus ab Tacito Annal. 56. tum vero eos pervaſtavit Germanicus, & tamen amicus pariter Batavis, qui nec pro originibus ſuis apud eum leguntur interceſſiſſe, multo minus ut tentarent aliquid audacius, non aliter ac amicitia & conſanguinitas hoſtiles animos induerit, ſolet eſſe vehementior & atrocior.*

hanc Romanam astutiam, provinciarum sanguine provincias vincendi? Equidem igitur viri ministrabantur ab aliis quoque & arma; sed insuper illas tributis non spernendis avaritia Romana exhauriebat, quam tantopere satiatam fuisse & non lacessitam ad Batavorum pronam accessionem, si extorqueri aliquid posset, nulla certe fides. Et quæso cur hæc modestia vel abstinentia etiam non translata ad Frisios vicinos fuit? quibus cum pecunias imperare non possent, pelles injunxerunt, ridiculo tributi genere, sed quibus illum agrum conferendis parem esse facile discebant. Quidni clarissime lucet differentiæ causa? Nihil erat penes Batavos, quod sub specie vel nomine tributi exprimi illis posset. Commodum occupaverant has sedes Batavi, vixdum segeti non ultra quam necessariæ quærendæ idoneas terras reddere inceperant, & designare vix metarique loca cogitaverant, ubi vicos ponerent, ne quid de eis grande cogitetur; Sub Vitellio demum modicos, in id intenti unum, ut paratis vitæ, nequaquam lasciviæ, utensilibus rem militarem strenue ad patriam disciplinam colerent, ut trajiciendis omnibus se & equos adsuefacerent ac bellis instantibus præpararent, cum pulsos hactenus se ferrent patientes, ut ulciscendi animum nequaquam amitterent, ubi soboles eorum foret aucta vel alia oportunitas patefaceret viam & ipsos armaret. Hinc non erubuerunt narrare se pulsos, cum furibundæ isti multitudini resistere aut nequirent aut tentare nollent, quod interim satis pateat eos non sine indignatione perpessos. Immo hæc videtur vel primaria fuisse causa, cur Drusus & Batavi potuerint ita primo statim conventu coalescere, quod sicut Batavi exsecrabantur nefarios autores suæ inopiæ, ita Romani quoque habebant etiamnum aliquid residuum, quod cum Cattis oporteret purgari ab Tiberii expeditionibus & vexationibus Ubiorum, quos & ipsos coegit feritas illorum, vastitates

circa

circa fines ſuos amantium, Rhenum trajicere. Sic igitur recens omnino Batavorum trajectus conſtituitur ante promotam ad eas partes dominationem Romanam, vel quod ſub Druſo demum voluerint id innoteſcere Romanis, cum taceat Julius Cæſar, vel dum ea cauſſa fuit ejus ſignificandi, vel dum tali apparatu eventibus futuris proludunt, vel dum hac fruuntur inopia, ut nihil peti potuerit ex parcis & adſtrictis Batavis, Batavis inquam, qui cum tempore Auguſti vix quidquam præter ſolam ſegetem ab modo cultis novalibus aut cogerent aut qui uterentur haberent, aliquamdiu poſt, cum jam Romanis commerciis & moribus componere ſe didiciſſent, ſub Vitellio habent agros-Villasque, ut de Civili teſtatur Tacitus, quo ſcias illos uſque ad Auguſtum fuiſſe homines quodammodo caſtrenſes, circumciſis Sarcinis & ad expeditionalem uſum ſolius armorum oneris patientes, velut certe antiquam patriam repetituros, quod interpellavit imperii dein Romani importunitas.

INDEX.

INDEX PRÆCIPUARUM RERUM.

A

Abnoba mons *pag.* 6
Aciei forma 39
Adulteria apud Romanos frequentia, apud Germanos rara 114
— eorum pœna apud utrosque ibid. & 115
Aeſtii ubi habitaverint? 242
— cur ita dicti? 243
— Geolatria illorum ibid.
Agriculturæ quî ſtuduerint Germani? 91
— per quos illa facta? ibid.
Agros proprios an habuerint Germani? 156
— eorum occupatio per Univerſitatem, an antiquior privata? ibid.
— mutarunt Germani & quomodo? 157
AlbisFluvius, ubi oriatur? 228
— Taciti de ejus ortu error ibid.
Alcis numen a quibus cultum? 234
— quid fuerit & unde ſic appellatum? ibid. & 235
Aleæ dediti Germani 143
Alemanni qui? 177
— prima illorum mentio 194
Alirunæ 50
Amazones Germanorum 47
— unde ſic appellatæ? ib.
Ambrones, populus 191
Americani an a populis Germaniæ Septentrionalibus orti 240
Amſivariorum nomen, & ſitus 191. 192
Anglorum ſedes 223
— expeditio in Britanniam ibid.
— Leges ibid.
Angrivariorum nomen & ſitus 188
Animalia quæ in Succino reperiantur, & cur? 247
Annii Viterbienſis fabulæ 14
Aper ſ. Verres populis Septentrionalibus ſacer 244
Ariorum truculentia 235
236
Arioviſtus cæſus a Julio Cæſare 211
Arma miſſilia quæ? 34
Arma ex lapidibus & oſſibus facta 160
— ſimul cum defunctorum cadaveribus rogo imponebantur ibid.

Armorum concuſſione aſſenſus datus 74
Arx Brittannica ubi, & a quo condita? 713
Aſciburgium ubi? 21
Avariſcorum origo 166 167
Auguſta Treverorum cur celebris olim? 167
Avionum Sedes 223
Aurinia, femina fatidica 49
Auſpicia Germanis uſitata 63. 64

B

Bainberga quid? 35
Barba & capilli aliis honori, aliis dedecori fuerunt 182 183
Barbari cur Germani Romanis dicti? 104
Bardæ qui? 19
Barditus quid? ib.
Baſtarnæ Origine Germani 248
— mores illorum 249
Batavi origine Catti 172
— ipſorum nomen ib.
— quando in Inſulam ſuam migraverint? 173
— an inſula illorum in ſolo Gallico, an Germanico ſita? ib.
— ſocii ac Fratres Romanorum audiunt ib.
Batavi libertatis ſtudioſiſſimi 174
— Virtus ipſorum ibid.
— Oppida illorum ibid.
irrumpunt in Galliam 213
Bergos inſula 239
Bagati nummi 31
Boji an Origine Galli an Germani fuerint? 165
— ab illis Bojoarii ſunt diverſi 166
— Sedes illorum ibid.
— a Marcomannis ſedibus ſuis pelluntur ibid.
Bohemia non fuit pars regni Teutonici 4
Bructerorum nomen, ſitus & res geſtæ 187 188
— clades 190
Brunia Francorum quid? 17

C

Caligulæ Imperatoris ſtolidus Triumphus de Germanis 213
— Arcem Britannicam is condidit ibid.
Caninefatum ſedes & nomen 178
Capillorum Ornatores apud Romanos 208
— an Germani habuerint? ib.
Capillos ut Suevi obliquaverint? 228

Car-

Carmina Annalium genus apud Germanos, Hebræos, Græcos &c. 12
— Antiqua Germanorum an in Scandinavia adhuc ſuperſint? ib.
— apud Aventinum, an illa antiqua? ib.
Carnibus coctis veſcebantur Germani 140
— crudis veſci cur crediti fuerint? ib.
Carnificum munus olim non inhoneſtum 44
Caroli Magni Statura 25
Caſtor & Pollux an a Germanis culti? 234 235
Catti unde ſic appellati? 176
— ipſorum prudentia militaris 180
— eorum barba & capilli votivi 181
— ferreus annulus ipſis ignominioſus 183
— Suevi ex errore dicuntur 178
— ipſorum coloniæ ibid.
— habitus corporis, animique 179
Centeni qui? 38 81
Centgrafii unde ſic dicti? 82
Cereviſiæ apud varios populos nomina 138
Chamavi ubi? 188
Chaſvarorum nomen & ſitus 191
Chaucorum nomen, ſitus, & natura ſoli eorundem 196 197
— Majores & Minores 198
— Virtus & bella geſta 199
Cheruſcorum ſitus 197
— nomen & bella pro libertate geſta 200
— quies ipſis exitioſa ibid.
— clades accepta 201
Chrenechrude quid? 131
Cibus & Potus Germanorum 138
— fecerunt ad corpora roboranda ib.
Cimbrorum ſedes & nomen 203
— Expeditiones in Italiam 204 205 206
Coloniæ Agrippinenſis conditor 170
Comitum quæ olim ratio, & quot genera? 79
Comitia apud Germanos, quo olim tempore habita? 69
— armata 82
— in illis milites creati 83
— eorum varia genera 67
— quis in illis Principum olim Ordo? 73

Comitia; Sacerdotum in illis auctoritas 73
Compotationes Germanorum 134
Condicere quid? 71
Constituere quid? 72
Consultationes Germanorum & Persarum in Conviviis 135. 237
Convictus apud Germanos apparatus 134
Crameri (Friderici) vindiciæ Germanorum contra Gallos 23
Crematio defunctorum 159
Creta Britannica 99
Cunctatio in Comitis 72

D

Danubii ortus & ostia 67
Decalvatio ignominiosa 182
Decumates agri 177
Defunctos non lugebant Germani 162
Delicta quæ olim Germanis capitalia? 75
Deos Germani proprios habuerunt 51
— quos & quibus diebus coluerint 53
— illorum imagines non habuerunt 58
— in lucis Germani coluerunt, præcipue sub quercubus 59
— humanis victimis Germani illis litarunt 55
— Germanicorum qui descriptionem promiserint? ib.
Dii Conjugales 109
Dimachorum militum (Dragoner) Origo 38
Domus veterum Germanorum 98
— Speluncæ fuerunt 99
Dotis ratio apud Veteres Germanos 106. 107
— apud Romanos, quando a Germanis recepta? ib.
Druides an Germani habuerint? 44
— Judices olim fuerunt, & simul sententiarum executores ibid.
Drusi expeditio in Germaniam 211
— quousque ille penetraverit? ejusque Tropæa ib.
— navigatio in Oceano Septentrionali 193
Ducum apud vet. Germanos quæ ratio? 4
Dulgibinorum situs 191.

E

Effigies Deorum in præliis apud Germanos quæ fuerint? 46
Eggelingii de Germanorum vocabulo sententia 15. 16

Electrides insulæ ubi? 245
Elysii 234
Eridanus fluvius ubi? 245
Equi Germanis & Persis sacri 64
— illis Germani absque ephippiis utebantur 36
— parum apud Germanos exercitati, secus apud Romanos 37
Equitatu Germani non valebant 36
Equus Equestris (Ritter-Pferd) an Germanis olim cognitus 89
Eudoses 225
Exercitus Romanorum pluvia miraculosa servatus 230

F

Feminæ apud Germanos fatidicæ 49. 50
Feminarum consilia apud Germanos non spernebantur 48
Fennorum situs & civitates 250. 251
Ferri apud Germanos olim inopia, atque nunc copia 32
Festum in Scandinavia, Julifred dictum 226
Feudorum Origo 87
Fides Germanis sancta 144
Flevus Lacus, & Ostium 19
Forum Criminale apud Vet. Germanos 75
Fosi a Saxonibus diversi 201
— sedes ipsorum ibid.
Framea qualis? 33
Francorum Origo & incrementa 27. 196
Fredum quid? 78
Frisii unde appellati? 192
— divisi in Majores & Minores 193
— eorum Lacus ibid.
Funerum ceremoniæ apud Germanos & Romanos 156. 159.

G

Galliæ divisio 1
Gallorum coloniæ in Germania 163
— quæ ex illis perperam inferantur? ibid.
Gerada quid? & ejus antiquitas 110. 186. 187
Germani a Romanis nunquam victi 214
— irruunt in Romanorum provincias 215
— ipsorum statura, oculi, coma 23. 24
— cur Tacito indigenæ? 8
— sunt origine Scythæ 9
— ab Olao Rudbeckio perperam e Scandinavia orti dicuntur ibid.

Germani arbores frugiveras haud coluerunt 28
— fruges, & pecora, Opes illorum ib.
— pecunia fuerunt destituti 29
— Græcis litteris usi fuerunt, & unde illas acceperint? 22
— cur magna statura fuerint? 24
— loco galeæ exuviis belluarum caput tegebant 36
— maximam partem nudi erant 34
— non fuerunt homines stupidi 24
— cis-Rhenani 168. 169
— fabulosi ipsorum Reges 14
— in sex populos divisi ib.
— laboris, sitis & æstus impatientes 26
— commercia permutatione egerunt 30
Germania cis-Rhenana superior & inferior 169
Germaniæ vocabulum quando ortum, & quæ ejus ratio? 15
— Magnæ fines antiqui 1. 2. 3
— & populi fines confunduntur 3
Germanicus (Cæsar) cur ita dictus?
Germanicus; ejus expeditio in Germaniam ib.
Gladii Germanorum quales? 32
— jusjurandum per illos 33
Gothini ubi, & unde dicti? 232. 233
— ferri apud illos fodinæ ib.
Gothones unde dicti? 236
— sedes illorum ib.
— divisi in Occidentales & Orientales 237
— in Italiam, Galliam & Hispaniam migrarunt ib.
— Regum apud illos potestas ib.

H

Halsberga quid? 35
Heergewettæ Origo 181 185
— quæ sub illa comprehensa fuerint? 186
Helvetii an Origine Galli, an Germani fuerint? 164
Hercules Germanorum 18
— Magusanus, Saxanus, Deusonienſis ib.
— ejus Columnæ 194
Hercynii Saltus longitudo 179
Heredes qui apud Germanos? 127
— Illorum Institutiones per Adramitiones & Adfatomiam 128

Hermelinæ pelles Principibus olim propriæ 102
— cur Insigne Electoralis Dignitatis? ib.
Hermundurorum situs & nomen 227
— commercia cum Romanis 228
Herthi s. Terræ cultus apud Septentrionales 220. 225
Herulorum sedes 238
— an ex Scandinavia venerint? ibid.
Hinnitus equorum divinationis genus, 65. 66
Homicidia apud Germanos non fuerunt capitalia 131
Homines Septentrionales cur crediti fuerint corpora ferarum habere? 251
Homines terra in Occidentem olim propagati fuerunt 10
Hospitalitas Germanorum 132
— aliorum populorum 133
Hostiis humanis Germani Diis suis litarunt 55

I

Imperium in civium res unde ortum? 156. 157
Incolis circa Polos, & sub iis, cur sol perpetuo splendeat? 241
Infantes Germani fluviis immerserunt, & cur? 124
Ingævones qui? 14
Isis apud Suevos culta, quæ fuerit? 56. 57
Iudiciorum Duellicorum Origo 45
Iuhonum (pro *Ubiorum*) Civitas 171
Iuventutis Germanicæ Exercitia militaria 142

L

Lac concretum s. Butyrum 140
Lanceæ majores & minores 32
Latrocinia Germanorum quomodo intelligenda? 91. 92
Leges scriptæ quando apud Germanos cœperint? 132
— illorum collectiones 133
Leibnitii Sententia de Francorum Origine 27
Lemoviorum sedes 338
— nomen, & an iidem cum Herulis? ib.
Liberos occidere apud Germanos illicitum, 120
— apud Romanos vero licitum erat, & quamdiu? ib.

— Controverſia de eo inter Ampliſſ. Viros van Bynckershœck & Noodtium 121
— haud molliter educurunt Germani 123. 124
Libertorum conditio apud Germanos 151. 152
Literarum ſecreta 112 & ſeqq.
Longobardorum ſitus, nomen & res geſtæ 221 222
— ipſorum reliquiæ in patria ſua 223
Loricis deſtituti fuerunt Germani 35
Ludi an liciti? 145
Luna nova, prima, & ſexta Germanis fauſta 69
— quarta infauſta 70
Lygiorum ſedes & nomen 233
— Civitates 234

M

Mallum cur judicia appellata? 136
Mannus quis? 13
Marcomanni juxta Rhenum ſuperiorem primo habitarunt 229
— quando in Bohemiam migraverint? ibid.
— eorum Virtus 230
— terrorem incutiunt Romanis ibid.
Marcomanni Reges elegerunt e certis familiis 231
— Reges quidam apud illos referuntur ib.
Mare pigrum ubi? 241
Marſigni ubi? 232
Maſſilienſes, Colonia Græcorum, literas Græcas in Galliam attulerunt 22
Mater Deum ab Æſtiis culta 243
— inſigne illius 244
Matres apud Germanos infantes ſuos ipſæ nutrierunt 124
Matrimonia Germani ſero contraxerunt 125
— an gradus propinquitatis obſervarint? 126
— ad illa conſenſus Parentum & propinquorum neceſſarius fuit 108
— quibus ritibus inita? 108 110
Mattiaci perperam in Selandia collocantur 175
— genuinus ilorum ſitus ibid.
— initio Catti appellati fuerunt 178
Mattium non eſt Marpurgum 175. 176
Mauringia regio ubi? 27
Medici olim Servi 147
Meiſter-Geſänge 12
Melibocus mons 179

Meretricum pœna 117
Metallifodinarum origo in Germania 29
Militaris inauguratio apud Vet. Germanos 83
Montes in Germania præcipui 27
Monumenta Sepulchralia Saxea 161
Morgengabæ Origo 107
Mortuarii Origo 147

N

Narifcorum fitus & nomen 229
Navium apud populos Septentrionales & circa Pontum Euxinum forma 240
Nemetum fitus 169
Nerigon infula 239
Nervii Origine Germani 168
— populi in ipforum clientela ibid.
Noctium computatio pro diebus 70. 71
Nuithones 225
Nummi cur Pecuniæ nomine appellati? 31
— an tempore Abrahami in ufu fuerint? ibid.
Nuptiæ Secundæ Germanis & aliis populis exofæ 118. & feqq.

O

Obringa fluvius, terminus inter Germaniam fuperiorem & inferiorem 169
Obfides olim feminæ dabantur 48
Occupatio per Univerfitatem an proprietatem rerum privatarum impediat? 156
Oceanus Septentrionalis cur Germanis adverfus? 10. 194
Offitinæ monetariæ Treveris & Lugduni 30
Orbitas apud Romanos honorata 129
Ordo militaris apud Cattos 183
Ofi, cujus originis? 166
— ubi habitaverint? 167 232
— unde appellati? 233
Otii Vitium cur Germanis imputatum? 94

P

Pæderaftiæ crimen quomodo olim punitum? 20
Pagi Germanorum 80
Pannonia fuperior, & inferior 2

Patres familias Sacerdotum munere functi 62
Patria potestas quando apud Germanos finita? 84 85
Pecunia Germani destituti fuerunt 29
— ejus avidi facti fuerunt 96
Peditatu Germani plus valebant quam equitatu 37
Pericula cur Germani haud metuerint? 40
Peucinorum situs & nomen 248
— fuerunt Germani atque Bastarnæ dicti ibid.
— mores ipsorum 249
Phœnicum commercia maritima 10. 11
— an quoque in Americam? 11
Pluvia miraculosa 230
Polygamia Principibus Germanorum licita 106
Pomaria non coluerunt Germani 157
Prætractatio Principum in negotiis publicis 68
— Originem dedit Collegio Electorum I. R. G. 69
Prætorii (Matthiæ) circa fines Germaniæ error 4
Principes Vet. Germanorum qui? 43. 78
Principes; eorum reditus 95
Proditorum pœna 76
Prœlia mixta 37
Profugi ex acie laqueo puniti 40
Propinqui suorum cædem vindicarunt 230
— iidem mulctam solverunt, quando delinquens solvendo haud erat 131
Pudicitia Germanorum 112
Purpura Germanorum quæ? 104

Q

Quadi ubi habitaverint? 229
— an iidem cum Silesiis? 230
— Virtus illorum ibid.
— per gladios jurarunt 33
— Reges a Romanis acceperunt 231
Quercus Germanis sacræ 59

R

Rachenburgii qui? 81
Rætiæ, prima & secunda 1. 2
Regum apud Vet. Germ. Electio & inauguratio 41
— exigua potestas 42. 43
Rei Metallicæ Scriptores 29
Retractare quid? 139
Reudigni, an iidem cum Thuringis? 223

Reudigni; eorum ſitus 223
Rheni Ortus 5
— circa ejus oſtia controverſia conciliatur 5. 6
Romani Germaniam nunquam ſubegerunt 2
Romanorum bella periculoſa cum Samnitibus 206
— cum Carthaginenſibus 207
— in Hiſpania ib.
— In Gallia ib.
— cum Parthis ib.
— cum Cimbris 208
— Clades Variana 210
Rugiorum ſedes & nomen 237 238

S

Sacerdotum auctoritas apud Germanos 73
Sacramenta militum Germanorum & Romanorum 88
Saltatio Germanorum & Græcorum armata 142 145
Saxonum ſedes, fines extenſi, tranſitus in Britanniam & nomen 202
Scabini qui? 81
Scandinavia Inſula creditа 239
Scandinavia; ex illa omnes populi proveniſſe creduntur 240
Scritofinni 251
Scutum relinquere maximum flagitium 39
— an hinc ortum vocab. Schelm? ibid.
Scuta Germanorum picta 35
— inſignibus nobilium originem dederunt ibid.
Semnonum ſedes, & nomen 219
— Silva ſacra ib.
— Expeditio in Italiam 200
— Centum pagi 221
Serrati nummi 31
Servi Germanorum tonſo capite fuerunt 216
— vehditi a Germanis 145
— manumiſſi quibus modis? 150 151
— miniſteria illorum apud Germanos & Romanos 146 147
— eorum concambium quid? 145
— eorum conditio aqud Romanos & Germanos 147 149
— Romanorum in eos ſævitia coercita 149
Servitus per aleam conſtituta 144

Signa militaria Veterum Germanorum 46
Sitones 248
Slavi ſ. Venedi juri Albinagii ſubjecti 10
Solem occidentem Oceano mergi, vulgaris opinio 242
Solis, Vulcani & Lunæ Idolis Germanos SS. Trinitatem coluiſſe credit Cluverius 53
Somnolenti cur Germani Romanis viſi? 133
Sortilegia Germanis ſero adhuc uſitata 61
Spectacula Germanorum & Romanorum 141
Speluncæ primæ hominum habitationes 99. 100
Spuma Batava quid? 24
Stranskii (Pauli) circa fines Germaniæ error 4
Stipendia militibus olim non data fuerunt 89
— quando cœperint? 90
Strabonis ſententia de Vocabulo Germanorum 15
Stupiditas Vet. Germanis perperam imputata 179
Suardones 225
Succinum ubi naſcatur? 244
— non eſt Succus arborum, ſed bitumen 246. 247
— Electrum dicitur & cur? 244
Succinum; ejus olim copia ib.
— luxuria ejus apud Romanos 246
Suevorum ſedes 215
— populi 216
— nomen & inſigne capillorum ibid.
Suionem ſedes 239
— Civitates ib.
— Regum apud illos poteſtas 240

T

Tanfanæ Templum 58
Taunus mons 179
Temperamentorum varietas unde ſit? 176
Templa Germani non habuerunt 57
Tencterorum ſitus, nomen, & equitatus 185
Terram planam eſſe vetus opinio 244
Teſtamenta ignorarunt Germani 127
— an ſint juris Naturalis an Civilis? 128
— quando apud Germanos cœperint? ibid.
Thule Inſula ubi? 238
Tiberii expeditio contra Germanos 212
— ipſi adulatur Vellejus ibid.
Toga Virilis apud Romanos 84
Treveri unde dicti? 167

Tribocorum ſitus 170
Tuiſto quis? 13
Tumuli Sepulchrales apud Germanos 160
— Urnæ in illis repertæ ibid. & 161.

U. V

Varianæ cladis locus 210
Varinorum ſitus & leges 228
Vangionum ſitus 169
Valeda, femina fatidica 49
Venationes Germanorum 92
Veſtes e pellibus verſicoloribus 103
Veſtitus Vet. Germanorum 100
— pellium 102
Ubiorum primæ ſedes 171
— quando Rhenum fuerint transgreſſi? ibid.
Venedi ſunt Origine Sarmatæ 249
— Taciti error ibid.
— non confundendi cum Vandalis ibid.
— cur Slavi vocentur? 250
Vici quid? 98
Vino adhuc ſero deſtituti fuerunt Germani 139
Ulyſes an in Germaniam venerit? 20
Urnæ Sepulchrales apud Germanos 161
— qui illas deſcripſerint? ibid.
Uſipiorum nomen & ſitus 184. 185
Uſuræ Germanis ignotæ 154
— an licitæ? 155
— earum abuſus apud Romanos 154.

W

Weregeldum quid? 132
Weſtfali unde ſic dicti? 189
Widrigildum quid? 78

Z

Zabothus Mons 223.

A+ 5543
€ 145.-